

KALILA ÉS DIMNA

KLASSZIKUS
ARAB MESÉK

Kalila és Dimna

Klasszikus arab mesék

Népek meséi

Európa, Budapest, 1978

Fordította: Prileszky Csilla

A KÖNYV BEVEZETÉSE

Szerzetté pedig Bahnúd ibn Szahván, aki Ali ibn as-Sáh as Fáriszí néven ismeretes. Okát adja benne, hogy mivégre vetette papírra Bajdabá, az ind filozófus, a brahmanok feje a Kalíla és Dimná-nak elnevezett könyvet Dabsalím, az ind király számára, és adta mondandóját a vadállatok és madarak szájába, imígy törekedvén az általános érvényre, fedezéket keresvén ezáltal a hitványok elől, s kihüvelyezvén a bölcsességet, annak csínját-bínját, jótéteményeit, és előnyeit. Minthogy a filozófus szelleme előtt a bölcsesség korlátaíán birodalma nyitva áll, az őt szeretőknek épülés, az őt keresőknek tisztesség.

Okát adja továbbá annak, hogy mivégre küldötte el a perzsa király, *Khuszró* Anúsirván ibn Kubadz ibn Fejrúz a perzsa orvosok fejedelmét, Burzoét az indek földjére eme könyvért, a Kalíla és Dimná-ért. Fölemlíti, mennyi nyájaskodásába került Burzoénak odaérkeztekor, míg megjelent nála az a férfiú, aki titkon lemásolta neki éjjelente a király könyvtárában ind tudósok más könyveivel egyetemben, amelyek ott találtattak; elébb pedig leírja Burzoénak az ind birodalomba való küldetését eme könyv lemásolásáért.

Említést téssen arról is, hogy e könyv tanulmányozójától megkívántatik, hogy mestere legyen olvasásának, felismerője tanulságainak, kutatója rejtett értelmének; mert ha mindezek híjával lenne, nem is épül rajta.

Megemlékezik benne továbbá Burzoé visszaérkezéséről s eme könyv nyilvános felolvasásáról. Megemlíti azt, hogy mi végre szerzett Buzurdzsimihr külön fejezetet „Burzoé, az orvos fejezete” címen, amelyben leírja Burzoé történetét a kezdet kezdetétől, születése idejétől mindaddig, míg birtokába jutott a műveltségnek, megkedvelte a bölcsességet, és járatos lett ágazataiban. E fejezetet a könyv elején lévő oroslán és bika fejezete elé helyezte.

Azt mondta Ali ibn as-Sáh as Fáriszi:

Bajdabá, az ind filozófus a következőknek okából írta meg a Kalíla és Dimna könyvet. Midőn a görög Nagy Sándor, a Kétszarvu, leszámolt a napnyugat királyaival, Kelet királyai, a perzsák és mások ellen fordult. Harcba szállt azzal, aki szembeszegült vele, rátámadt

arra, aki ellenállt neki, békét kötött azzal, aki békét akart vele – mindezt elsősorban a perzsa királyok között – mindaddig, amíg erőt nem vett rajtuk, s leigázta az elleneszegülőt, legyőzte a harcba szállót. Úgyhogy azok szerteszéjjel szóródtak, felmorzsolódtak. Ekkor Kína felé indult hadaival. Útját elébb India királya felé vette, hogy felszólítsa őt a meghódolásra, s fennhatósága alá és vallására kényszerítse. Indiában az idő tájt erőskezű, hatalmas és kemény király országok, kit Faurnak neveztek. Midőn tudomást szerzett a Kétszarvu közeledtéről, felkészült, hogy megütközzék, erejét összemérje vele. Haderejét számbavette, seregeit összeszedte, a legrövidebb idő alatt összegyűjtötte a teljes harci felszerelést, a harcra felkészített elefantsereget, az ugrásra tüzelt fenevadakat, a felnyergelt lovakat, az éles kardokat, a csillogó lándzsákat. Közben közeledett a Kétszarvu az ind Faurhoz, fülébe jutott, hogy az éjszaka sötétjeként feketéllő lovasságot sorakoztatott fel ellene, aminőhöz hasonlatossal nem találta még magát szemben a földteke egyetlen királya sem. Félelem fogta el a Kétszarvút, hogy a rövidebbet találja húzni, ha sietteti az összecsapást. A Kétszarvu fortélyos férfiú volt, értője a cselvetésnek s hozzá még ügyes és tapasztalt is. Úgy vélekedett hát, hogy cselhez és időhúzáshoz folyamodik. Árkot ásott a seregének, és megállapodott azonhelyt, hogy kifundálja a csel, dolgának sikerre vitelét, s hogy mi módon vehessen erőt ellenfelén. Egybehívta a csillagjósokat, és megparancsolta nekik, hogy válasszák meg a kedvező napot, melyen szerencséjével viselhet hadat az ind király ellen, és győzelmet arathat rajta. A csillagjósok a dolgukhoz láttak. A Kétszarvú, valahányszor keresztülhaladt egy városon, mindig magához vette az ügyességükről legkiváltképp nevezetes mesterembereket, mindenféle mesterségből valókat. Megérett a terve. Fortélyos elméje azt sugallta neki, hogy bízta meg az ott lévő mesterembereket, csináljanak lovakat rézből, belül üregeket, rájuk emberi alakzatokat, a lovak forgó tengelyeken álljanak, oly módon, hogy ha lökés éri őket, gyorsan guruljanak. Mikor ezzel elkészültek, megparancsolta, hogy töltsék meg üregeiket petróleummal és foszforral, öltöztessék fel őket, és állítsák középre, az első sor elé. A két sereg összecsapásakor tüzet gyújtanak majd bennük, s az elefántok rátekervén ormányukat a tüzes lovakra, hanyatt-homlok menekülnek. Serénységre és sietségre buzdította a

mesterembereket, hogy mielőbb végezzenek. Iparkodtak, szaporázták, s közeledett az idő is, amelyet a csillagjósok megjelöltek. A Kétszarvu újólag követeket menesztett Faurhoz, megadásra, uralmának való behódolásra szólítván fel őt. Ő azonban nyakas választ adott, kitartott a szembeszegülés mellett, nem tágított az összezsapástól.

A Kétszarvú, látva elszántságát, megindult feléje teljes készültségében. Faur az elefántokat küldte előre. Nagy Sándor emberei pedig ellökték a lovakat a rajtuk ülő lovas alakokkal. Az elefántok feléjük zúdultak, ormányaikat rájuk csavarták, de mihelyt megéreztek a forróságot, levetették a rajtuk ülőket, lábuk alá tiporták, s menekültek törve-zúzva, eszük nélkül, aki útjukba került, eltaposták. Faur serege szétszóródott. Nagy Sándor hívei üzöbe vették őket, és mértéktelen öldöklésbe kezdtek. Nagy Sándor így kiáltott: „Ó, indek királya, állj ki velünk, óvd meg a felszerelésedet és embereidet, ne veszejtsd el őket. Nem vitézség az, ha a király odadobja hadikésztségét martalékául a romlásnak s a pusztulásnak! Védelmezze meg inkább önnön vagyonával, váltsa meg saját személyével. Állj ki hát velem, s hagyd a sereget, s amelyikünk legyőzi a másikat, az a szerencsés.”

Midőn Faur meghallotta a Kétszarvu eme beszédjét, a becsvágy a mérkőzésre sarkallta, kedvezőnek ítélte az alkalmat. Nagy Sándor kiállt elébe, s lovaikon ülve viaskodtak hosszú órákon által, de egyik sem tudott erőt venni a másikon, csak csatáztak egyre. Nagy Sándor látva, hogy ügye semmiképpen nem jut dűlőre, semmi módon, semmi csellel nem tud fölülkerekedni, akkora ordítást hallatott, hogy beleremegett a föld és a sereg. Faur az üvöltést hallva körülnézett, minthogy serege elleni csapdának vélte. A Kétszarvu nyomban lecsapott rá, kibillentette nyergéből, majd egy újabb csapással a földre döntötte. Amikor az indek látták, hogy mi érte őket, s mi esett királyukkal, megtámadták Nagy Sándort, s életre-halálra hadakoztak vele. Nagy Sándor kegyes elbánást ígért nekik, s végül is Allah a hatalmába adta őket. Uralma alá vonta országukat, egyik bizalmasát királlyá tette, és Indiában maradt, mígnem szándéka szerint megszilárdult a helyzet, és szót értett velük. Azután eltávozott Indiából, helytartójául hátrahagyta náluk ama férfiút, és célja felé vette útját.

Midőn seregeivel már messze járt Indiától, a hinduk letértek a tőle hátrahagyott férfiú iránti engedelmesség útjáról. Így beszéltek: „Nem kedvez a politikának, s nem szolgál sem az előkelők, sem pedig a köznép meglegedésére, hogy olyan férfiút tettek királyukká, aki nem közülük való, nem az ő népük sarja, s egyre-másra megalázza és fitymálja őket.” összeültek, hogy királyaik leszármazottjai közül válasszanak maguknak királyt. Egy Dabsalím nevű férfiút emeltek királyukká, a Nagy Sándortól kinevezett királyt pedig letaszították a trónról. Mihelyt Dabsalím kissé megmelegedett a trónon, s uralma megszilárdult, hatalmaskodó zsarnok vált belőle, basáskodott, erejét fitogtatta, mindazonáltal támogatásra és diadalra talált, s alattvalói rettegték. Tapasztalván hatalmának mértékét, csak packázott alattvalóival, semmibe vette ügyes-bajos dolgaikat, kárhozatos módon bánt velük, és nem hogy jobb útra tért volna, inkább egyre vakmerőbbé vált elvetemültségében. És maradt minden ilyeténképp jó darab ideig az ő uralkodása alatt.

Élt az ő korában egy filozófus, a brahmánok közül való, erényes és bölcs férfiú, Bajdabá nevű, ki nevezetes volt kiválóságáról, az emberek külön-külön dolgaikban az ő mondásaira tettek hivatkozást. Látta Bajdabá a király dolgát, alattvalóival szemben tanúsított zsarnokságát, tanakodni kezdett, miféle csellel fordíthatná meg a király természetét, s miképpen téríthetné vissza az igazság és méltányosság útjára. Ennek okából összehívta tanítványait és így szólt hozzájuk:

– Tudjátok-e, mit kívánok megtanácskozni véletek? Tudjátok meg, hosszasan töprengtettem Dabsalím dolgán, hogy mennyire elrugaskodott az igazságosságtól, s a gonoszságnak nyomába szegődött, kárhozatosan cselekszik, alattvalóival rútul bánik. Nem lelhetünk nyugodalmat lelkünknek, ha királyoktól efféle dolgokat tapasztalunk, csak ha őket jó útra s az igazság gyakorlására térítjük. Ha pedig szemet hunyunk, és ezt elmulasztjuk, szükségképpen utolér a balsors, romlásra jutunk, s a tudatlanok szemében tudatlanabbnak bizonyulunk náluk, s kevesebbre taksáltatunk.

Nem mondom azt, hogy hagyjuk el országunkat, bölcsességünkben viszont nem szenvedhetjük, hogy folytassa jelen elvetemültségét, rút cselekedeteit. Nem vehetjük fel a harcot ellene

másképp, csupán nyelvünkkel. Ha máshoz folyamodnánk segítségért, azzal eljátszanánk az ellenállás lehetőségét, viszont ha megérzi szembeszegülésünket és rosszsallásunkat, jaj nekünk. Tudnivaló, hogy az oroszlán, kutya, kígyó, bika szomszédsága bármi kies hazában, dús földön ármány a lélek ellen. Úgy illendő, ha a filozófus buzgalma arra irányul, hogy elhárítsa feje fölül a sorscsapást, a balvégzetet, hogy eltaszítsa a rettegettet, megkaparintsa a kedvezőt. Hallottam, hogy egy filozófus imígy okította tanítványát: „Az elvetemült emberek szomszédsága s a velük való társalkodás hasonlatos ahhoz, amikor valaki tengerre száll: ha megmenekszik is a hajótöréstől, nem menekedik meg a rémítő veszélyektől, s hogyha pórul jár, oktalan számárfajzatnak ítéltetik. Csak fenevadak tűnnek ki ama tulajdonságukkal, hogy felismerik, mi az, ami hasznukra válik, s őrizkednek a bajhozótól. Nem is látjuk, hogy végveszélybe mennének, ha kelepce áll előttük, inkább elkerülik, s messze futnak tőle magukat vigyázó, óvakodó természetükkel.” Ez okból hívtalak össze benneteket, minthogy ti vagytok az én családom, titkaim letéteményesei, tudásom befogadói, általatok nyerek segedelmet, reátok támaszkodom. Aki egyedül van az ő lelkében, társtalan a véleményében, az tévelyeg csupán, nem vezetetik győzelemre. Mindazonáltal az ésszel élő eléri azt csellemel, amit lovascsapattal, hadakkal el nem érne.

Ebben való példabeszéd, hogy egykoron a pacsirta követte a strucc példáját, ki tojását a homokba rejti, s az elefánt csapásán rakta le tojását. Az elefántnak volt egy ivóhelye, mindig odajárt. Egy napon is szokásához híven ivóhelyére igyekezett, s rátaposott a pacsirta fészkére, tojásait összetörte, fiókáit megölte. A pacsirta látván a szörnyű kárt, ami érte, tudta, hogy csak az elefánt tehette, más senki. Elrepült hát, rászállt az elefánt fejére nagy sírással, és mondta:

„Ó király, miért zúztad össze a tojásaimat, miért ölted meg fiókáimat, mikor én a szomszédod vagyok? Vajon azért cselekedted-é, mert semmibe veszel és lenézel engem?”

Az elefánt így szólt:

„Igen, ez volt, ami erre indított engem.”

A pacsirta otthagya őt, és elment a madarak gyülekezetébe, elpanaszolta nekik, hogy mi érte az elefánttól. Azok imígy szóltak hozzá: „Mit tehetnénk ővele, mi, madarak?” A pacsirta a szarkákhoz és a hollókhöz fordult:

„Azt kérem tőletek, hogy jöjjetek el velem őhöz, és vájjátok ki a szemét, azután majd újabb cselelt szövek ellene.”

A madarak ráálltak. Elmentek az elefánthoz, és addig csipkedték a szemét, mígnem kivájták mindkettőt. Az elefánt vakon botorkált, nem volt egyéb útjelzője táplálékának lelőhelyéhez és ivóhelyéhez, mint elszórt hulladékai. A pacsirta, ezt fölismerve, elment egy tocsogóhoz, ahol is nagyszámú béka tanyázott. Elpanaszolta nekik, hogy mi érte az elefánttól. A békák így szóltak:

„Ugyan mit forralhatnánk mi az elefánt hatalmassága ellen, mire mennénk vele?”

A pacsirta így szólt:

„Azt kérem tőletek, hogy gyertek el velem egy szakadékba, az elefánt tanyája közelébe, s ott brekegjetek, vartyogjatok fennhangon. Ha meghallja a hangotokat, biztosra veszi, hogy víz van ott és beleesik.”

A békák ráálltak, és összegyűltek a szakadékban. Az elefánt, akit heves szomjúság gyötört, meghallván a békabrekegést, megindult feléjük, mígnem belezuhant a szakadékba, és halálra zúzta magát. Akkor odament a pacsirta, repdesett az elefánt fején, és így szólt:

„Ó, hatalmaddal eltelt zsarnok, ki az én dolgomat semmibe vetted, mit szólsz, minő hatalmas a cselem, bár termetem kicsiny, míg a te termeted hatalmas, értelmed viszont csekély?”

– Mindnyájan nyilvánítsátok ki, ami eszetekbe ötlött.

A filozófusok együttes szóval felelték:

– Ó erényes, bölcs és igazságos filozófus! Te elől jársz közöttünk, és nálunk kiválóbb vagy. Mit nyomhatna a latban a mi véleményünk összessége a tiéd mellett, mikoron is te világosítottad meg elménket? Mindamellet tudjuk, hogy a krokodillal egy vízben úszni játék az élettel; az a hibás, aki az ő tanyájára lép hívatlan. S ha valaki kiveszi a mérget a kígyó méregfogából, hogy azt elnyelvé

megtapasztalja önmagán; nem a kígyó a hibás. S aki betolakodik az oroslánhoz az erdejébe, nem lészen az biztonságban a szétszaggattatástól. Eme királyt nem rettentették el a csapások, nem térítették jobb útra a megpróbáltatások. Méltán aggódunk érted, hogy kegyetlenül elbánik veled, ha kedve ellen teszel.

A bölcs Bajdabá így felelt:

– Szavamra, jól beszéltek, és ékesen szólatok.

Mindazonáltal az eltökélt véleménnyel bíró férfiú nem mellőzi a tanácskozást sem azzal, aki rangra nála alantasabb, sem pedig azzal, aki fölötte áll. Az egyedüli véleményt kevesellik az előkelők, és haszontalannak ítéli a köznép. Én szilárdan eltökéltem, hogy fölkeresem Dabsalímot. Meghallgattam a ti beszédeket, tisztán áll előttem tanácsotok, engem féltésetek és önmagatok féltése. Megalkottam a véleményemet, meghoztam elhatározásomat. Majd megtudjátok, hogyan beszéltem a király előtt, s miképpen szálltam tusába vele. Ha elér benneteket kijövelelem híre, jöjjetek mind hozzám.

Elhagyta őket, s ők szerencsés küldetést kívántak neki.

Bajdabá kiválasztott egy napot, amikor a királyhoz indul, akkor felöltötte szőrcsuháját, a brahmánok öltözékét, s a király kapuja felé vette útját. Kérdezősködött a király ajtónállója felől, s mikor útbaigazították, köszöntötte és tudósította kilétéről mondván:

– Tanáccsal igyekszem a királyhoz.

Az ajtónálló azon nyomban bement a királyhoz, és így szólt:

– A kapud előtt áll egy brahmán férfiú, Bajdabá nevezetű, azt állítja, hogy tanácsot hozott a királynak.

A király bebocsátotta. Bajdabá megállt előtte, fejet hajtott üdvözlésképp, leborult előtte, majd fölegyenesedett, s állt hallgatagon. Dabsalímot gondolkozóba ejtette hallgatása, ő szólalt meg:

– Nem jött ez hozzánk egyébért, csak hogy kérjen valamit tőlünk, ami által jobbra fordítaná dolgát, vagy pedig azért, amit megkapott, de nincs rajta hatalma.

Majd így folytatta a beszédet:

– Ha van is a királyoknak elébbvalóságuk az ő birodalmukban, a bölcseknek bizvást nagyobb az ő elébbvalóságuk a bölcsességükben. A bölcsek tudvalévőén gazdagabbak a királyoknál az ő tudományukban, a királyok viszont nem gazdagabbak a bölcseknél az ő vagyonukban. Úgy tapasztaltam, hogy a tudomány és az illemtudás két jó barát, mely el nem válik; ha elvész az egyik, nem mutatkozik a másik sem; miként két egymásnak kedves társ, ha egyikük távol van, a másik sem maradhat meg jó lélekkel nélkülözvén őt. Az a bölcs, akiben nincs illemtudás, s nem tiszteli meg a bölcseket, nem ismeri el másoknál kiválóbb mivoltukat, nem kíméli őket a hitvány helyzetektől, nem tartja távol az alantas helyektől, annak bizony értelme megromlott, világa megfogyatkozott; megcsúfolja az a bölcsek igazságait, s az ostobák közé számoltatik.

Azután Bajdabá felé emelte arcát, mondván neki:

– Nézlek, ó Bajdabá, amint hallgatsz, nem terjeszted elő ügyed, nem nyilvánítod kívánságodat, és azt mondom, a rettegés lett úrrá rajta, az némította el, avagy az öröm, mely megszállta. Ezen tűnődtem, míg te itt álltál, és mondtam magamban, nem Bajdabára vall, hogy szokatlan módon ajtót nyit ránk, hacsak nem indította őt erre valami. Ő az e korban élők legkiválóbbika, nem kérned meg hát jövetelének célja felől? Ha netán valami jogtalanság esett volna rajta, én lennék az első, aki kézen fogja, sietnék megtisztelni őt, elől járnék kérésének teljesítésében, kedvének keresésében. Ha netán a világnak valami dolgában lenne óhajtása, parancsot adnék, hogy teljesítsék az ő megalégedésére. Ha a királyságnak olyan természetű dolgában járna, amelyet a királyoknak nem tanácsos kiengedniük a kezükből, és amelyben nem hajthatnak más szavára, akkor mérlegelném büntetésének mértékét, minthogy magafajta embernek nem illendő beleártani magát a királyra tartozó kérdésbe. Ha az alattvalókat érintő ügy lenne, amelyben róluk való gondoskodásomat kéri, nyomban utánanéznék. A bölcsek nem sugallnak egyebet, mint jót, az ostobák sugallják az ellentétjét. Én engedélyt adok neked a szólásra.

Amikor Bajdabá ezt meghallotta a király szájából, eltávozott tőle a megfélemledés, elszállt szívéből a nyomasztó szorongás, fejet hajtott neki, leborult előtte, azután elébe állt, és beszélni kezdett:

– Szavaimat azzal kezdem, hogy kérem a magasságos Allahot, tartsa meg a királyt a végtelenségig, őrizze meg királyságát örökre. A király ugyanis engem megtisztelvén, rangomat az összes tudós követőim fölé helyezte, és maradandó hímevet szerzett nekem korom bölcsei között.

Majd a királyra emelte tekintetét elragadtatva, örömmel eltelve, és így folytatta beszédét:

– A király kegyet mutatott irányomban, jóságos volt velem. Az ügy, amely arra indított, hogy belépjek a királyhoz, és reátörvén szólni merészeljek vele – egy tanács, melyet csak őneki tartogatok, senki másnak. Majd megtudja, aki ővele kapcsolatban van, hogy nem vallottam kudarcot abban a törekvésben, amellyel a bölcsek tartoznak uruknak. Ha engedélyezte nekem a beszédet, és megértéssel fogadja tőlem, úgy érdemes rá. Ha elveti, úgy is megtettem kötelességemet, szemrehányó szó nem illethet.

A király így szólt:

– Ó Bajdabá, szólj, bármit akarsz is. Figyelemmel hallgatlak, érdeklődéssel fordulok feléd, míg csak végére nem érsz mondandódnak, és érdemed szerint jutalmazlak.

Bajdabá így szólt:

– Úgy találtam, hogy amiben az ember megkülönböződik az állatoktól, az négy dolog, amely mindennek az összessége, ami e világon van. Ezek pedig: a bölcsesség, a szemérem, az ész és az igazságosság. A tudomány, a műveltség, az elmélkedés mind a bölcsesség kapuján lép be. A könyörületesség, a türelem, a megfontoltság az ész kapuján lép be; az illemtudás, a nagylelkűség, a tartózkodás és az önérzet a szemérem kapuján lép be; az őszinteség, a jóságosság, az istenfélelem, a jellemesség az igazságosság kapuján lép be. Ezek a jó tulajdonságok, ellentétjeik pedig a rossz tulajdonságok. Ha valakiben mindez egyesül, azt a jólét hiánya nem teszi szerencsétlenné e világon, nem lesz kárvallott, a túlvilágon nem sajnálkozik azon, amit nem sikerült megtartania, nem szomorítják el a csapások, melyek királyságában sújtják, nem tagiózza le a balsors. A bölcsesség olyan kincs, mely nem fogy, ha élnek vele, olyan készlet, mely nem merül ki, olyan köntös, mely nyúíhetetlen, olyan gyönyör, mely szúíhetetlen. Ha a

király elé állván, szavam belém szorult, nem egyébért volt az, mint a hatalmasságán érzett megfélemlédestől. Szavamra, a királyokat rettegni kell, főként azt, aki rangjában hatalmasabb az előtte járó királyoknál. Azt mondták a tudósok: „Őrizd meg a hallgatást, mert bizony üdv van benne; s kerüld a szófia beszédet, mert megbánás követi azt.” Mesélik, hogy négy tudóst hívott össze egy király tanácsba, s így szólt hozzájuk: „Mondjon mindegyikötök egy mondást, amely a műveltség kútfeje!” Az első így szólt: „A tudós tulajdonságainak legkiválóbbika a hallgatás.” A második így szólt: „Az emberre nézve egyik leghasznosabb dolog, ha ismeri önnön értelme adta rangjának mértékét.” A harmadik így szólt: „A leghasznosabb dolog az emberre nézve, ha nem beszél arról, ami nem rá tartozik.” A negyedik így szólt: „A legkényelmesebb dolog az emberre nézve, ha átadja magát a sorsnak.”

Összegyűltek pedig egykor a különböző égtájak királyai, Kínából, Indiából, Perzsiából és Bizánctól. Így beszéltek: „Mindegyikünknek mondania kell egy olyan mondást, amelyet lejegyezve örökül hagyunk az utókornak.”

A kínai király így szólt: „Nagyobb a hatalmam afölött, amit nem mondtam, mint afölött, hogy álljam a kimondott szót.” Az indiai király ezt mondotta: „Csodálkozom azon, aki beszél. Ha szava mellette szól, akkor sem használ neki, ha ellene szól, elpusztítja.” A perzsák királya így szólt: „Ha kiejtek egy szót, a hatalmába kerít engem, ha nem ejtem ki, én tartom hatalmamban.” A bizánci király pedig így szólt: „Soha nem bántam meg azt, amit nem mondtam ki.” A hallgatás a királyoknál üdvösebb a fecsegésnél, amely semmi jóra nem vezet, s az embernek a nyelve az, amely ellen leginkább oltalmat kell keresnie. Ámbár a király – Allah nyújtsa hosszúra életét! – engedélyezte nekem a szólást nagylelkűen, így hát a legelébbvaló, amivel mondandómba vágnék, hogy annak gyümölcse az övé legyen, s ne az enyém, és váljék az ő hasznára az enyém előtt. Szavaimnak – melyeket hozzá intézendő vagyok – következménye lesz ama haszon és dicsőség, mely belőlük őrá háramlik, s akkor én betöltöttem a rám rótt feladatot. Azt mondom hát:

– Ó király, te nagy hatalmú atyáid és nagyatyáid helyére léptél, akik megalapították a királyságot teelőtted, kiépítették azt tenélküed,

várat, erődöket emeltek, elrendezték az ország dolgait, hadakat vezéltek, hadifelszerelést gyűjtöttek, s hosszú-hosszú időbe tellett, amíg felhalmozódtak a fegyverek, és meggyarapodott a lovassereg. Nagy korokat éltek meg virágzásban, boldogságban, s ez nem gátolta őket abban, hogy szép hírnevet szerezzenek, hálát arassanak, jótéteményt gyakoroljanak azokkal, akiken hatalom adatott nekik, szívbeli jóssággal bánjanak velük, s helyesen járjanak el mindabban, ami rájuk bízott, holott nagymértékben elvakultak a hatalomtól, megittasultak a mindenhatóságtól. Te pediglen, ó boldog király, kinek nagyatyja a szerencse csillagzata alatt született, örökölted az ő földjüket, házaikat, vagyonukat, lakhelyeiket, minden készségüket. Éltél a rád származott királysággal és az örökölt vagyonnal, haddal, de mindezenközben nem tartottad magad a kötelező joghoz, hanem zsarnokká lettél, jogtalanná; zabolátlanul elnyomtad alattvalóidat, rosszul kormányoztál, elhatalmasodott a romlás általad. Pedig arra lennél hivatott, hogy őseidnek útját járjad, s a téged megelőző királyok nyomdokaiba lépj, folytasd mindama jót, amit ők hagytak rád, s szüntesd meg azt, aminek szégyene rád tapad, rútsága a fejedre száll vissza. Tekintsd kegyesen alattvalóidat, olyan törvényekkel igazgasd őket, melyeknek emlékezete fennmarad utánad, s dicsősége nevedet öregbíti, maradandóbb üdvöt hoz s tartósabb becset. Elvakult ostoba az, akit hiúsága és vágyai kormányoznak ügyeiben; előrelátó és eszes az, aki finom tapintattal és engedékenységgel uralkodik. Fontold meg, ó király, amit eléd tártam, és ne vedd zokon. Nem avégre szóltam, hogy valamiféle célt elérjek nálad, és nem kegyet reméltem tőled, hanem tanáccsal jöttem hozzád irántad való jó szándékomban.

Miután Bajdabá befejezte beszédét, elvégezte intelmeit, sötét harag szállt a király szívébe, s keményen válaszolt neki, kifejezve semmibevevését. Így szólt:

– Olyan szavakat ejtettél, melyekhez hasonlókra nem gondoltam volna, hogy birodalmam népéből bárki is vetemedni merészelne színem előtt. Te hogyan lehetsz ilyen vakmerő csekélységedben és gyengeségedben? Csodálkozásom nőttön nő arcátlan fellépéseden és beszédeden, mellyel áthágtad határaidat. Nem látok más módot arra, hogy móresre tanítsalak, mint az elrettentő büntetést. Ez majd intő példa lesz mindazoknak, akik arra

szándékoznának törni a királyokkal szemben, amire te, ha megadatik nekik a velük való tanácskozás.

Aztán megparancsolta, hogy öljék meg keresztrefeszítés által. Mikor parancsával eltávoztak, fontolóra vette a dolgot, és meggondolta magát. Újólaj azt parancsolta, hogy vessék tömlöcbe, és bilincseljék meg. Miután tömlöcbe vetették, a király keresztetni kezdte tanítványait és mindazokat, akik összegyűltek volt nála. Azok szanaszét futottak az országban, és a tengeri szigeteken kerestek menedéket. Bajdabá napokig ült tömlöcében, s a király nem kérdezősködött felőle, nem törődött vele, és senki nem merészelt megemlíteni őt előtte. Egy éjjelen azután a király makacs álmatlanságba esett. Hosszan tartó álmatlanságában az égboltra emelte tekintetét, s elgondolkozott az égboltozat gömbölyűségén, a csillagok mozgásán, s eme gondolatok mélyen megragadták, mígnem eljutott egy felismeréshez, mely a csillagászat dolgaiban mutatkozott meg neki. Ekkor eszébe jutott Bajdabá, s eltűnődött azon, amit a filozófus mondott neki. Jobb belátásra tért vele kapcsolatban, mondván magában: „Hibáztam abban, amit ezzel a filozófussal cselekedtem, s elmulasztottam igazságot szolgáltatni neki. A hirtelen harag vitt rá engem erre. A tudósok azt mondják, hogy négy dolognak nem szabad meglennie a királyokban; a haragnak, mert az méltán váltja ki a gyűlöletet; a fősvényységnek, mert azt nem lehet elnézni még a gazdagság fejében sem; a hazugságnak, mert a hazuggal senki nem társalkodik; az erőszaknak az eszmecserében, minthogy ahhoz nem illő a durvaság. Hozzám eljött egy ember, és tanácsot adott nekem, nem rágalmazott, én mégsem bántam vele érdeme szerint, s a jót rosszal fizettem meg. Nem ennek kellett volna lennie a fizetségnek, hanem meg kellett volna hallgatnom a szavait és a bírálatát.”

Azon nyomban elrendelte, hogy vezessék elébe. Amikor Bajdabá megjelent előtte, így szólt hozzá:

– Ó Bajdabá, vajon nem az volt-e a szándékom, hogy engem kisebbsítél, és megingasd hitemet jó uralkodásomban azzal, amit mondtál nekem a múltkorában?

Bajdabá így felelt:

– Ó király, te nyílt, te irgalmasszívú, igaz és jóságos! Én csupán azt hoztam tudomásodra, ami javadra válik neked és alattvalóidnak, tartóssá teszi királtságodat.

A király így szólt:

– Ismételd meg szavaidat nekem, ó Bajdabá, az elsőtől az utolsóig, ne hagyj ki belőlük egyetlen betűt sem.

Bajdabá belefogott beszédébe, s a király figyelemmel hallgatta, s közben jeleket rajzolgatott a földre egy pálcával, melyet a kezében tartott. Azután Bajdabára emelte tekintetét, megparancsolta, hogy üljön le, és így szólt:

– Ó Bajdabá, megszívleltem szavaidat, termékeny talajra hullottak azok. Figyelmezni fogok arra, amire intettél, és megteszem, amit kértél.

Azután parancsot adott, hogy vegyék le bilincseit, saját ruhába öltöztette, és nyájas fogadtatásban részesítette.

Bajdabá így szólt:

– A magadfajtának annál kevesebb is elegendő lett volna, mint amennyit mondtam neked.

– Igazat szóltál, ó kiváló bölcs. Máris kineveztelek vezírnék királyi tanácsomba és birodalmam legtávolabbi vidékéig terjedően.

A filozófus így szólt:

– Ó király, ments föl engem ettől a dologtól, mert nem vagyok alkalmas ennek ellátására.

A király fölmentette, de amint Bajdabá eltávozott, rájött, hogy elhamarkodottan cselekedett. Elküldött hát érte, és visszahívta.

– Meggondoltam fölmentésedet az alól, amit fölajánlottam neked, s arra jutottam, hogy nem való arra más, csakis te, nem képes megfelelni annak rajtad kívül senki. Ne ellenkezz hát velem.

Bajdabá beleegyezett. Abban az időben az a szokás járta, hogy amikor vezírré neveztek ki valakit, koronát raktak a fejére, s úgy lovagolt végig a városon a néptől kísérvé. A király megparancsolta, hogy tegyenek így Bajdabával is. Fejére tették a koronát, és végiglovagolt a városon, majd visszatért. Igazsággal és méltányossággal ülte a törvényt, a hitványnak is jogot szerzett a

becsületes ellenében, nem tett különbséget erős és gyenge között. Megszüntette a jogtalanságokat, igaz törvényeket hozott, bőven osztotta az adományt s a jótéteményt. Eljutott a hír tanítványaihoz is, megtértek búvóhelyeikről örvendezve, hogy Allah jobb belátásra térítette a királyt vele kapcsolatban. Hálát adtak a magasságos Allahnak, hogy Bajdabát sikerre vezérelte Dabsalímnak a rossztól való elfordításában. Ezt a napot megtették ünnepnapnak, s mind máig megünneplik India vidékén.

Miután Bajdabá elméje megszabadult a Dabsalímmal való foglalatosságtól, az uralkodás tudományában való könyvek szerzése felé fordult, s erősen buzgólkodott eme munkában. Sok könyvet szerzett e tárgyban, telve a cselszövés finomságaival. A király pedig azon az úton haladt, amit Bajdabá jelölt ki neki, a jó szándék és az alattvalókkal való igazságosság jegyében. Tetszésüket lelték benne a környező királyok, a dolgok simán hajlottak kezére, s örvendeztek az alattvalók, s az ország népe.

Egyszer Bajdabá összehívta tanítványait, nyájas, szép szavakkal üdvözölte őket, majd így szólt:

– Nem kételkedem abban, hogy midőn a királyhoz mentem, mindnyájatok fejében fölmerült ez a gondolat: „Bajdabá elvesztette bölcsességét, s elméje megromlott, hogy a hatalmaskodó zsarnokhoz szándékozik menni.” Ismeritek az eredményt, s hogy elgondolásom helyesnek bizonyult. Én nem vaktában cselekedtem így, minthogy hallottam már az előttem járó bölcsektől: „A királyok a megittasulás állapotában vannak, mintha bortól részegedtek volna meg, s nem téríti észhez őket egyéb, mint a tudósok intelmei, a bölcsek tanítása. A királyoknak az a dolguk, hogy megfogadják a bölcsek intelmeit, a bölcseké pedig az, hogy nyelvükkel vezéreljék a királyokat, és bölcsességükkel tanítsák őket, világos és kényszerítő érvekkel késztessek őket arra, hogy megtérjenek az eltévelyedésből és az igaztalanságból.” Én is úgy találtam, amint a tudósok mondják: a bölcseknek égető kötelessége a királyokkal szemben, hogy felébresszék őket az ittasság mámorából, mint ahogy az orvosnak hivatás adta kötelessége, hogy egészségben tartsa meg a testet, vagy adja vissza annak egészségét. Nem akaródzott beletörődnöm, hogy úgy haljon meg a király, s úgy haljak meg én is, hogy a földön

maradók azt mondhatták: „Íme, Bajdabá, a filozófus a zsarnok Dabsalím idejében élt, és nem tudta őt megjobbítani.” Ha valaki azt mondja, hogy nem emelheti fel szavát önmaga féltése miatt, azt mondhatják rá, hogy joga van a megfutamodásra s a zsarnok közelségéből való menekülésre. Az ország iránti ragaszkodás azonban igen erős. Én úgy gondoltam, hogy jól élek az életemmel, hogy tisztán állhassak magam és az utánam következő bölcsek előtt, így hát kockára tettem életemet győzelmem reményében, s az kerekedett ki belőle, amit ti is láttatok. Azt mondják egyesek, hogy senki nem ért el rangot másként, csak eme három dolog egyike által: vagy lelke rabul ejtése által, vagy vagyoni veszteség révén, vagy vallásának elhanyagolása árán. Aki nem néz szembe a veszedelmekkel, nem nyeri el a kívánatot. Dabsalím király arra ösztökélt, hogy szerezzek egy könyvet a bölcsességnek művészetéről. Írjon meg mindegyikőtök valamit akármilyen tárgyban tetszése szerint, s mutassa meg nekem, hogy lássam elmésségének mértékét, s hogy mennyire jutott szelleme a bölcsességben.

A tanítványok így szóltak:

– Ó kiváló bölcs, te értő, te elmés, arra mondjuk, aki megajándékozott a bölcsesség, az értelem, műveltség és erény adományával, soha nem fordult meg ez fejünkben. Te vagy a mi előjárónk és a mi kiválóságunk, véled nyerünk becsületet, a te kezed által épülünk. De minden igyekezetünkkel azon leszünk, amit parancsoltál.

A király pedig megmaradt a jó úton mind az ideig, míg Bajdabá kezében volt a kormányzás.

Midőn pedig Dabsalím királynak megszilárdult a hatalma, és felhagyott az ellenségekkel való bajlódással – minthogy Bajdabá megkímélte őt ettől –, szelleme a könyvek tanulmányozása felé fordult, amelyeket India filozófusai szereztek volt atyái és nagyatyái részére, s az a kívánság költözött lelkébe, hogy lenne neki is egy magyarázatokkal ellátott könyve, mely az ő nevéhez kapcsolódna, és megemlékezne az ő koráról, mint ahogy atyáiról és nagyatyáiról megemlékeztek őelőtte. Mihelyt eltökélte magát erre, tudta, hogy ezt csak Bajdabá viheti véghez. Magához hívatta hát és négyszemközt szólt vele.

– Ó Bajdabá – mondta neki –, te vagy India bölcse és filozófusa. Tanulmányoztam az előttem járó királyoknak a bölcsességben szerzett gyűjteményeit, egytől egyig mindnyájan írtak egy könyvet, amelyben megemlékeznek az ő korukról, uralkodásukról, megismertetik a műveltségüket és birodalmuk népét. Vannak köztük olyanok, amelyeket maguk a királyok írtak maguknak a bölcsesség iránti előszeretetükben, és vannak olyanok, amelyeket a bölcsek írtak. Aggodalom támadt bennem, hogy nekem is megadatik-e, ami nekik megadott, s ami nélkül el nem lehetek.

Az én könyvtáramban nincs egyetlen könyv sem, amely emlékezetes lenne énutánam, s a nevemhez kapcsolódna, oly módon, ahogy az elődeim nevezetesei könyveikről. Azt óhajtom, hogy szereznél nekem egy ékesen szóló könyvet, amelyben megcsillogtatnád elmédet. Felszínén legyen a köznép viselkedésének pallérozása és a királyok iránti engedelmességre való nevelés, a mélyén pedig szóljon a királyok jellemvonásairól és alattvalóikkal való bánásmódjukról, ebből okulnék én is, és okulnának ők is mindabban, amire a királyság érdekében szükségünk van. Azt akarom, hogy ez a könyv fennmaradjon utánam emlékezetül az utókornak.

Bajdabá végighallgatván szavait, leborult előtte, majd fejét fölemelve így szólt:

– Ó király, kinek boldogok az ősei, csillagzatod fennen ragyogjon, a balvégzet messze elkerüljön, és tartson hosszan életed! Az a kiváló szellem és gazdag értelem, amellyel a király jeleskedik, magas csúcsokra juttatta őt, lelke fölemelkedett általa a legnemesebb fokokra és a legtávolabbi ormokig. Allah tartsa meg a király boldogságát, és segítse ebbeli elhatározásában, engem pedig segítsen tetszése elnyerésében. Parancsoljon a király bármit akarata szerint, én az ő törekvését magamévá teszem, és buzgólkodom benne tehetségem szerint.

A király így szólt:

– Ó Bajdabá, nem szüntél meg jóindulattal és engedelmességgel viseltetni a királyok parancsolatja iránt. Tudomásul vettem tehát tőled ezt, és úgy tetszenék nekem, ha e könyv szerzését szellemed erőfeszítésével és lelked igyekvésével

végeznéd legjobb tehetséged szerint, úgy, hogy egyesítse magában a komolyságot, a vidám szellemességet, a játszi szórakozást, a bölcsességet és a filozófiát.

Bajdabá bókkolt, és leborult előtte mondván:

– Kívánom, hogy Allah hosszabbítsa meg a király napjait addig, amíg parancsolatja elvégeztetik. Íme határidőt szabok öelőtte.

– És mennyi légyen az? – kérdezte a király.

– Egy év – felelt Bajdabá.

A király megadta neki és megparancsolta, hogy mentsék fel hivatala alól egy évre, a könyv megírására kijelölt időre.

Bajdabá pedig tünődésbe merült, hogyan lásson hozzá, s miféle formában kezdje el művét.

Azután Bajdabá összegyűjtötte tanítványait, és így beszélt hozzájuk:

– A király megbízott valami olyan dologgal, amelyből dicsőség háramlik rám, rátok és országotokra. Evégből hívtalak össze benneteket.

Azután leírta nekik, mit kér a király a könyv dolgában, és mire törekszik általa, de nem jutott eszükbe semmiféle gondolat. Nem találván meg náluk, amit keresett, bölcsességében arra gondolt, hogy ez a dolog csak fejtörés és szellemi erőfeszítés árán valósulhat meg. Így elmélkedett.

– A hajó nem halad a tengeren másként, mint a tengerészek közreműködésével, minthogy ők kormányozzák, és nem szeli át az óceán mélységét, csak a parancsnok által, aki egyszemélyben irányít. S ha meg van rakva temérdek utassal és sok a tengerész, nincs biztonságban az elsüllyedéstől.

Egyre csak töprengett, miként lásson hozzá a könyvhöz. Végül is egyedül ült neki egyetlen tanítványával, akiben igen megbízott. Vele vonult vissza, miután előkészítette a papírt, amire az idő tájt írtak a hinduk, továbbá annyi élelmet, amennyiből ő és tanítványa megélhetett a munka bevégzéséig, és beültek egy szobáckába, az ajtót magukra zárták. Ekkor hozzálátott a könyv megszerkesztéséhez és fejezetekre osztásához, megállás nélkül diktált, a tanítványa írt, ő újra átnézte, míg a könyv meg nem

állapodott a tökély túlhaladhatatlan csúcsán. Huszonöt fejezetre osztotta, melyek önmagukban is megálltak, minden fejezet tartalmazott egy kérdést és a feleletet rá, hogy annak, aki kézbe veszi, útbaigazítást és irányítást nyújtson. Mindezen fejezetek egy egész művet adtak, melyet Kalíla és Dimna címmel nevezett meg. Mondandóját barmok, fenevadak és madarak nyelvére adta, hogy ezáltal külső rétegében szórakozást találjon az előkelő és a közember, belső lényege pedig próbára tegye a szellem kiváltságosait. Felruházta mindazzal, amire szüksége van az embernek, szüksége van önmaga, népe és az előkelők kormányozásában, felhalmozta benne, amire szüksége van a vallási és a világi dolgokban, a túlvilág és e világ javára. Ösztökélt a király iránti szép engedelmességre, s elrettentett attól, aminek elkerülése az ember javára válik. Mindebben külső és belső értelem nyilvánult meg, hasonlóképpen más könyvekhez, amelyek a bölcsességről szóltak. Az állat szórakoztatás gyanánt szerepelt, amit pedig mondott, az a bölcsességet és a nevelést szolgálta. Midőn Bajdabá mindezt elkezdte, a könyv elején a jó barát leírása állt. Leírta rendre, hogy miképp vannak egymással a jó barátok, és hogyan szakad meg közöttük a szilárd vonzalom egy viszálykeltő fondorlatai révén. Meghagyta tanítványának, hogy Bajdabá szájába adja ezt, a királytól megjelölt feltételek alapján, miszerint egyképpen legyen szórakozás és bölcselkedés. Bajdabá eszében tartotta azt, hogy ha a bölcsesség a terjesztőinek hangján szólal meg, tönkreteszi azt, és hatástalanná teszi.

Bajdabá tanítványával együtt egyre csak törte a fejét azon, amit a király kért, mígnem megvilágosodott előttük, hogy szavaikat két állat szájába adják. Rátaláltak a játékos és tréfás formákra az állatok beszédében, a bölcsesség pedig abban nyilvánult meg, amit mondtak. A bölcsek a bölcselkedésre figyelnek, és odahagyták az állatokat a szórakozással együtt, minthogy tisztában vannak vele, mi okból kerültek oda. A tudatlanok előtt viszont azért kedves, mert álmélkodnak az állatok párbeszédén, készpénznek veszik, elszórakoznak rajta, náluk süket fülekre talál a szavak értelme, nem jönnek rá, hogy mi célból íratott. A filozófusnak az első fejezettel nem egyéb volt a célja, mint hogy a testvériesség fenntartásáról tudasson minket, hogyan lesz rendíthetetlen a barátság közöttük, ha

őrizkednek a pártütőktől, és elkerülik azokat, akik viszályt szítanak az egymást szerető barátok között saját hasznuk érdekében.

Bajdabá és tanítványa nem hagyta el a szobácskát egy álló évig, mígnem elkészült a könyv.

Midőn betelt az esztendő, a király elküldött hozzá:

– Letelt az ígért határidő, mit végeztél?

Bajdabá így üzent vissza neki:

– Teljesítettem, amit ígértem a királynak, parancsoljon velem, mikor vigyem el neki, miután összegyűjtötte birodalma népét, hogy ő jelenlétükben olvashassam fel.

Amikor a küldönc visszatért a királyhoz, az módfelett megörvendett a hírnök, és kijelölt egy napot, amelyre összehívja népét. Aztán felhívást tett közzé India minden zegében-zugában, hogy jelenjenek meg a könyv felolvasásán. Midőn pedig elérkezett az a nap, a király trónust emeltetett Bajdabának, hasonlatosat az övéhez, amilyenén a királyok fiai és a tudósok szoktak ülni. Akkor elküldött érte és elhozatta. Amikor megérkezett hozzá a küldönc, magára öltötte azt a fekete darócruhát, amelyet annak idején viselt a király előtt. A könyvet a tanítványával vitette. Amikor helépett a királyhoz, minden teremtetett lélek talpra ugrott, s a király is felállt üdvözlésképpen. Bajdabá a király közelébe érvén bókolt neki, és leborult előtte, a fejét nem emelte föl. A király így szólt hozzá:

– Emeld föl a fejedet, hiszen ez az ünneplés és az örvendezés napja.

A király megparancsolta, hogy foglalja el a helyét. Amikor nekiült az olvasásnak, a király megkérdezte minden egyes fejezet jelentése felől, hogy mi volt a mondandója vele. Bajdabá rendre tudomására hozta, mi volt a szándéka az egyes fejezetekkel. A király álmélkodása és öröme nőttön nőtt. Így szólt hozzá:

– Ó Bajdabá, nem tértél el attól, ami a lelkemben van. Ez az, amit kértem tőled, kérj hát, amit akarsz és rendelkezézzél!

Bajdabá boldogságot és hosszan tartó szerencsét kívánt neki, majd így szólt:

– Ó király, pénzre nincs szükségem, ami pedig a ruhát illeti, semmivel nem cserélném föl ezt. Egy kívánságot nem fedtem fel a

király előtt.

A király így szólt:

– Ó Bajdabá, bármi légyen a kívánságod, minden teljesítetik általunk.

Bajdabá így szólt:

– Parancsolja meg a király, hogy gyűjtsék össze könyvbe ezt az írásomat, mint ahogy ősei is összegyűjtötték az ő könyveiket, és rendelje el, hogy őrizték meg, mert attól tartok, hogy ki talál kerülni India országából, és átveszik a perzsák, mielőtt tudomást szereznek róla. Ezért a király adja parancsba, hogy ne kerülhessen ki a tudomány házából.

A király azután hívatta Bajdabá tanítványait, és gazdagon megjutalmazta őket.

Később, midőn *Khuszró Anúsirván* került hatalomra, rabja lévén a könyveknek, a tudománynak, a műveltségnek és a régebbi korokban való búvárkodásnak, midőn fülébe jutott a könyv híre, nem nyugodott addig, míg el nem küldte Burzoét, az orvost, s az addig ügyeskedett, míg ki nem csempészte Indiából. Így bekerült a perzsa könyvek gyűjteményébe.

MIKÉNT KÜLDÖTTE EL KHUSZRÓ ANÚSIRVÁN IBN KABÁD IBN FEJRÚZ KIRÁLY BURZOÉ IBN AZHART INDIÁBA EME KÖNYV MEGSZERZÉSÉRE

Hála legyen Allahnak, kinek kezében van a titkok kulcsa, önála végződik minden tudomány és törekvés, mely a jóra vezérel, s az erényt szüli; ő ajándékozza meg szolgálit mindazzal, ami őhozzá közelíti őket; a javak adományával, az áldás sokaságával. Midőn Allah, a magasságos a tudományra és a bölcsességre ösztökéli szolgálit, akkor az iránta való hálára kötelezi őket, hogy kiérdemeljék ezáltal további kegyeit, és törekedjenek arra, amivel elnyerik tetszését. Áldott legyen Allah, a mindenség ura.

Allah minden okozatnak elrendelte az okát, s minden oknak a lefolyását, amelyet a magasságos Allah valamely szolgáljának keze által idéz elő, annak országába és annak korára írva elő a bekövetkezést. Így eme könyv leírattatásának híre és Indiából a perzsa birodalomba való eljuttatása is isteni sugallatra történt, amelyet a magasságos Allah Khuszró Anúsirvánba plántált, hogy küldjön el megszerzésére és lemásolására, minthogy ő volt a perzsa királyok legnagyobbika, legbölcsebbike, ő volt a legtisztánlátóbb, a leghelyesebb úton járó, a tudományokat leginkább kedvelő, ő kutatott a legbuzgóbban a műveltség kútfői után, ő volt legsóvárabb a jóra, a magasságos Allahhoz való közelségre és arra, hogy a bölcsesség isteni díszét megszerezze a tudomány és műveltség keresőitől a jó és a rossz, a hasznos és káros, a barát és ellenség ismeretében. Nem tudhatta volna mindezt másként, mint a magasságos Allah fénye által, mellyel igazgatja szolgálit és országát, alattvalóinak és ügyeinek üdvére. Ő, a népétől magasztalt király, Khuszró, aki a pompa díszével ékes; az erényes, a dicső, az igaz, a boldog, akit senki nem múlt felül a perzsák előtt járó királyai között; a tisztán ítélő, élesen látó, a tökéletes műveltségű, akit önnön lelke segített a bölcsesség ágazatainak keresésében; az ész fényétől, a gondolat tökélyétől vezérelt, akit a magasságos Allah kitüntetett eme áldott tulajdonságokkal, felékesített a nemesség díszével, megkoronázott kegyének dússágával, úgyhogy meghódoltak neki az

alattvalók, uralma alá hajolt a puszta, megnyílt előtte a világ, megalázkodott előtte az ország, a királyok kezes báránként engedelmeskedtek neki, szolgálatára állottak, és tanácsát fogadták. Mindez a teremttől való adomány – magasztaltassék és áldassék –, mellyel megajándékozta őt országában, s felékesítette birodalmának minden részében.

Mikoron birodalma virágzásának tetőpontját élte, hatalmának és erejének teljében volt, egy napon hírül adta neki valamely tanácsadója, hogy egy indiai király könyvtárában van egy könyv, mely a bölcsek szerzeményeinek, kiváló elmék eredetiségeinek egyike, s melynek állatok, madarak, fenevadak, csúszómászók szájába adott csodálatosságai között külön fejezetek szenteltettek mindarra, amire a kiváló királyoknak szükségük van alattvalóik igazgatásában, birodalmuk ügyes-bajos dolgainak intézésében. A király szükségét látta a könyv megszerzésének királysága tökéletesítésére, úgy találta, hogy annak hiányában fogyatkozik, birtokában viszont gyarapodik, és azt követve elnyeri a magasságos teremtő tetszését, eljut ama engedelmességig, mellyel a teremtmény tartozik neki, és visszatántorodik parancsolatai megszegésétől, mindattól, amit cselekszenek a gonoszak, a elkerülnek a legtisztább lelkűek, a legjobbak, a kiváltképp nemesek. Mikor pedig elhatározta magát a könyv dolgában, fejébe vette megszerzését és lemásolását, ekképp szólt magában: „Eme nagy fontosságú és hatalmas dolog, eme értékes mű által teljesebben ki az erények, nem ékeskedhetnek hát vele az indiai királyok a perzsa királyok előtt. Eltökéltem magam, hogy nincs az a fáradság, nincs az a nehézség, nincs az a kockázat, melyet magamra ne vennék eme könyvért, mígnem lemásoltatom, s így hozzájutok a bölcsek szavának, tudósok művének minden balzsamához, minden csodájához, hogy hasznát lássuk a többi király előtt a csodálatos beszédnek, a tökéletes erénynek, melynek gyümölcsét leszakasztani vágy a szellem, édes ízeire áhítoz, s szilárd kötelékein függ, minthogy a lelket rossz felétől való elszakadásra sarkallja, s visszatartja vágyak követésétől.”

Midőn Khuszró fontolóra vette elhatározását, melyre eltökélte magát, így szólt: „Az ebben való dolog jelentős és nagy horderejű, az utazás hosszú, a távolság nagy és nehezen áthidalható, nincs más mód, mint hogy a tudomány művelői közül kell kiszemelni a

legkeményebb fából faragott embert, a leghatározottabbat és legszilárdabbat, mégpedig vagy a díván írnokai közül, vagy az előkelők orvosai közül, minthogy közember és előkelő természetében egyképpen meglehet az erények összessége, a pallérozottság, a tudományok és a bölcsesség színejava, a megfontoltsággal, agyafúrtsággal, férfias jellemmel, titoktartással és a színlelés képességével együtt.”

Mikor elhatározása megszilárdult és kikristályosodott, megkérte vezíreit, hogy serénykedjenek és buzgólkodjanak ama tökéletes, tudós és művelt férfiú felkutatásában, aki magában hordozza az erények tárházát, és az említett két fajtahoz tartozók között fölülmúlhatatlanul tökéletes, vagy tudós írnok vagy pedig ügyes, filozófus orvos, akit a tapasztalatok megérleltek, beszél a perzsa nyelvet, jártas az ind nyelvben, ír mind a kettőn, akit tudományszomj hajt, fáradozik a műveltségért, az orvostudomány vagy a filozófia odaadó szolgája, s ezt a férfiút vigyék el hozzá. Sietve szétszéledtek hát tanácsadói és vezírei ama férfiú felkutatására, aki ezekkel a tulajdonságokkal rendelkezik. Meg is találták és megnyerték az ügynek. Fiatalember volt, szép arcú, éles elméjű, tökéletes műveltségű, tekintélyes és nemes mesterségében, az orvostudományban nevezetes, mesteri tudója a perzsa és az ind nyelvnek. Burzoé ibn Azhar volt ő, a filozófus, egyike a perzsa orvosok kiválóságainak. Khuszró király színe elé vezették. Földre borulva bókolt előtte, arcát a porban fürdetvén a király iránti engedelmességében.

Az elébe terjesztette az ügyet vezírei, előkelő emberei és birodalmának népe jelenlétében. Így szólt:

– Ó kiváló bölcs! Birodalmam vezíreihcz és tanácsadóimhoz fordultam, hogy keressenek nekem egy tökéletes jellemű férfiút, aki fáradozott a tudományok elsajátításában és az erények megszerzésében, aki megtartja a királyok titkait, hogy rábízhasam lelkem rejtett vágyát, átadhassam neki legbensőbb titkomat, ő pedig készségesen, odaadással, tapintattal és kötelességtudattal kezelje, nyilvánítsa ki tettekkésztségét, tegye szívből szolgálatát, ne kíméljen fáradságot a király vágyának teljesítésében, helyezze őt a többi

király fölé, hogy elérje célját, és uralkodójáért törvén magát, abban lássa jutalmát, ami az utódaira marad.

Téged számos erény és nemes bölcsesség tulajdonosának mondanak, s külsőd után ítélve érdemes is lehetsz rá.

Tégy eleget hát a vezírek, a benned bízó hű barátok reményének, és foglald el azt a rangot, melyre kiválasztattál, erőt ne kímélj, éljél minden eszközével annak, kinek eredete tiszta, gyökere nemes, aki kivált tudása, megfontoltsága és teremtője iránti engedelmissége révén csakúgy, mint az uralkodója iránti engedelmissége révén, melyet tanúsítani kötelesség, s azt megszegni tilalmas és kerülendő. Én téged választottalak, minthogy értesültem kiválóságodról, tudásodról, értelmedről s a tudomány iránti szenvedélyedről. Fülembé jutott egy könyv híre, melyet India egyik gyűjteményében őriznek.

Elmesélte ekkor neki a könyv történetét és mindazt, amit hallott felőle, majd így folytatta:

– Készülj fel hát, útnak indítalak India földjére. Ügyesen forgolódj értelmeddel, műveltséggeddel, éleslátásoddal, hogy kihozd ezt a könyvet a gyűjteményeikből, megkaparintsd tudósaiktól és bölcseiktől, teljes formájában, perzsa nyelven írva. Hasznót látsz majd belőle te, és hasznót hajtasz általa nekünk. Ha módod lesz egyéb ind könyvek megszerzésére, melyek hiányoznak a mi gyűjteményeinkből, hozd el azokat is. Parancsot adtam, hogy bocsássanak rendelkezésedre annyi pénzt, amennyit kívánsz, és amennyire szükséged van. Ha netán kifogyna a veled lévő készlet, írdál nekünk, és mi megerősítünk. Bármilyen nagyra rúgnának is a költségek, kincstárunk összes készlete rendelkezésedre áll a tudományok gyarapítására és eme könyv megszerzésére. Örvendezzel lelkedben, ne késlekedjél, ne légy szűkmarkú a tudományok keresésében, és tedd a dolgodat, ha a magasságos Allah is úgy akarja.

Burzoé így szólt.

– Ó király, hosszú, boldog időt megéltél, uralkodtál hét országrész felett nyugalomban, támogatást élvezve, győzelmesen. Én csak szolgád vagyok szolgáid között, nyilad vagyok a nyilaid között. Lőjön ki hát a király a földnek arra a részére, ahova óhajt,

miután megengedné – Allah tartsa meg életét hosszú boldogságban és örömben! –, hogy utazásom előtt gyűlést hívjanak össze a tiszteletemre, amelyen jelen lennének az előkelő emberek, hogy megtudják az alattvalók és a birodalom népe, mire szemelt ki engem a király, mire látott alkalmasnak, megtisztelvén nevemet. Tegye meg ezt engedelmes szolgája iránti kegyből.

A király így szólt:

– Méltónak találtalak erre, ó Burzoé, és megteszem azt, amit kérsz, engedélyezem kívánságodat. Tégy aszerint, ahogy alkalmasnak látod hírneved öregbítésére.

Burzoé eltávozott a király színe elől, örvendezvén, boldogan, a király pedig megjelölt neki egy napot, mikorra összehívta birodalma népét és országa előkelőségeit. Azután szószéket állíttatott neki. Mikor felállították, Burzoé felment és így szólt:

– Áldassék Allah és magasztaltassék, aki irgalmában megteremtette a teremtményeket, szolgáit megajándékozta jóságával és kegyével, ellátta őket ésszel, ami képessé teszi őket életük megjobbítására evilágon, ami által megmenthetik lelküket a túlvilági bűnhődéstől. A legfőbb jó, amit a magasságos Allah-tól adományként kaptak; az ész, az összes dolog alappillére. Senki nem képes a világon életfeltételeit megjobbítani, előnyt kicsikarni, hátrányt elhárítani, csak a mindenható, egyetlen teremtő eme adományának bőségében. Hasonlóképpen a másvilágra tekintő aszkéta, aki azon fáradozik, hogy lelkét a tévelygés vakságától megmentse – az sem tudja tökéletesen és teljességében véghezvinni művét, csak az ész által. Mert az ész vezet el minden jóhoz, az minden boldogság kulcsa, az juttat el az örökkévalóság házába. Nincs ember, aki meglehetne nélküle, csak általa van kiteljesedés. Az ész eredendő és természettől belénk plántált, a tapasztalatok és a művelődés útján gyarapodik, arculata úgy rejtőzik az emberben, mint kőben a tűz, hiszen annak természete is rejtve marad, nem mutatja meg magát, nem villantja fényét mindaddig, amíg nem csiholja ki belőle egy tőle idegen kovakő, akkor aztán megmutatkozik a természete fényével és forróságával. Hasonlóképpen az ész is lappangva rejtőzik az emberben, nem mutatkozik mindaddig, amíg a művelődés napvilágra nem hozza, és

amíg meg nem izmosítják a tapasztalatok. Ha kibontakozik, a tapasztalatokra érettebbé válik, minthogy az ész minden erény erősítője s minden hitványság elvetésének segítője. Nincs nagyszerűbb dolog amiál, hogy a magasságos Allah ész adományozott szolgálóinak, amelyet önmaguk fejleszthetnek tovább az ő segedelmével, a művelődés és tudomány útján járva és azt sóvárogva. Aki megáldatott az ész adományával, és a művelődés által igazi értelemre vezéreltetett, az boldogulására tör, beteljesíti reményeit evilágon, és elnyeri a jámborok jutalmát a túlvilágon. Az ész a király támasza is uralkodásában, az alattvalók és a köznép nem boldogul, csak az észből áradó igazságosság minél gazdagabb forrása révén, mert az ész a birodalom védőfala.

Allah a mi boldog királyunkat, Khuszró Anúsirvánt kiváltképp nagy ésszel áldotta meg, elhalmozta a legszebb és legtökéletesebb tudománnyal, a dolgok leghelyesebb ismeretével, a legigazabb tettekre vezérelte, a kutatásban a leghasznosabb eredményekre, s a tudományok különböző ágaiban és a filozófiában olyan rangra juttatta, amelyet előtte még soha nem foglak el egyetlen király sem. Ő alkalmas volt erre, természete révén kiváló, a benyomásokra fogékony. Ezáltal a legmagasabb fokra jutott el, mellyel minden előtte járó királyt fölülmúlt. Mígnem a tudományt faggatván és feléje törekedvén, hírt szerzett egy könyvről, melyet az ind filozófusok és tudósok könyvei között őriznek királyaiknál. Megtudta róla, hogy minden műveltség gyökere és minden tudomány kútfeje, minden jóra vezető kalauz, kulcsa a túlvilág megismerésének és annak rémségeitől való megmenekedésnek, segítője és erősítője mindannak, amire a királyoknak szükségük van birodalmuk igazgatásában és alattvalóik olyaténképp való nevelésében, hogy a királyok tetszésére és saját életük megjobbítására cselekedjenek. Ez a könyv pedig a Kalíla és Dimna. Amikor bizonyosságot szerzett arról, amit a könyvről hallott, és felfedezte annak hasznosságát az ész és a szellem fejlesztésében, engem talált rá alkalmasnak, hogy megszerezsem, és megbízott vele. Allah jóváhagyása kíséren engem!

Ekkor megmutatkozott a király előtt Burzoé kitűnősége, éleselméjűsége, és ez módfelett megörvendezettette. Azután megparancsolta, hogy hozzák elő a csillagjósokat, és jelöljenek ki

egy szerencsés, kedvező napot, egy áldott órát, amikor útra kelhet. Ki is választották neki az indulás napját és a kedvező órát.

Burzoé útnak is indult a szerencsecsillagzat alatt, húsz zsák pénzt vitt magával, mindegyikben tíz-tízezer dinár volt, s kitartóan igyekezett célja felé, éjt nappallá téve, mígnem India földjére érkezett. Elkezdett forgolódni a király kapuja körül, alattvalóinak tanácskozásaiban, társalkodott a bölcsekkel, puhatolózott a király előkelő emberei felől, a jeles tanácsadók, tudósok és filozófusok felől. Meg-meglátogatta őket üléseiken, üdvözlő szavakkal köszöntötte őket, és tudtukra adta, hogy ő idegen férfiú, aki a tudomány és műveltség keresésére, az általuk való épülésre jött országukba, rászorul támogatásukra ebbeli törekvésében, és kérte őket, kívánjanak neki sikert reményei elérésében, de ezenközben mélyen elrejtette, mi okból jött, titkát magába zárta. Hosszú időn át műveltette magát az ind tudósokkal abban, amit már tudott, de teljes tudatlanságot mutatott. S miközben elrejtette kívánságát és törekvését, agyafúrtan, tapintattal, tartózkodással és jámborsággal közelített célja felé. Hosszú ott-tartózkodása folytán számos igaz baráttra tett szert, mindnyájan indiaiak, jeles férfiak, tudósok, filozófusok, közemberek, különféle rendű és rangú férfiak voltak.

Kiszemelt magának egyet barátai és bizalmasai közül titka felfedésére és a vele való tanácskozásra, mivel kiválónak, műveltnek, bölcsnek, megértőnek és titoktartónak mutatkozott. Mikor megbizonyosodott tiszta testvériességeről, eszmecserébe kezdett vele, megnyitotta előtte szívét mindenben, ami érdekelte őt, csak azt az egyet titkolta el előle, hogy mivégre jött, mert ki akarta puhatolni és próbára tenni, hogy vajon érdemes-e a titok megosztására. Egyre firtatta, kémlelte, mígnem úgy megbízott benne, mint önnönmagában, s meggyőződött róla, hogy bizvást felfedhet előtte nagy fontosságú titkokat, biztos őre leszen annak, amit rábíznak, azt el nem árulja, mert baráti barát. Egyre nagyobb ragaszkodást tanúsított iránta, elhalmozta baráti vonzalmának jeleivel. Így érkezett el a nap, amelytől vágya teljesülését, ügye diadalra jutását remélte a hosszú távoliút után és a temérdek pénz árán, melyet a barátok megnyerésére és étellel-itallal való megvendégelésére költött.

Mikor már megbizonyosodott elébb említett ind barátja felől, összelepedett vele, próbára tette elméjét, és nyugodt lélekkel közölte vele titkát, így szólt hozzá egy napon, mikor négyszemközt volt vele.

– Testvérem, nem akarok tovább titkolózni előtted, mivel kiérdemelted bizalmamat. Tudd meg, céllal érkeztem országotokba, és ez nem az, amit mutattam. Az értelemmel bíró ember számára elegendő a másik ember megfigyelése, s külső jegyeiből kiolvassa lelkének titkát, és azt, hogy mi lakozik a szívében.

Indiai barátja ekkor így szólt hozzá:

– Bár nem szóltam neked elsőnek, nem céloztam arra, hogy miért jöttél, mire törekszel, s titkolván célot, álcázod magadat – mindez nem maradt rejtve előttem, és nem kerülte el a figyelmemet. De irántad való szeretetemben és baráti vonzalmamban visszariadtam attól, hogy eléd tárjam mindezt, és megzavarjalak vele. Előttem megvilágosodott, mit rejtegetsz, és miben sántikálsz, és ha már leleplezted és fölfedted magadtól, akkor én megmondom neked, hogy mi járatban vagy, tudatom veled titkodat, aminek okából jöttél, és hosszan időztél miatta. Nem másért léptél a mi földünkre, mint hogy megfosszál minket értékes kincseinktől, a te országodba csempészd azokat, és megörvendeztesd velük királyodat. Csel volt idejöveteledben és fondorlat velünk való barátkozásodban. Mindazonáltal látván állhatatosságodat, ügyed iránti odaadásodat, azt, hogy hosszú ittléted alatt miképp őrizkedtél attól, hogy akár egyetlen olyan szót is elejtsél, amely árulkodhatna titkos megbízatásodról – nőttön-nőtt bennem barátságod vonzereje, értelmembe vetett bizalmam, és szereteted egyre becsesebbé vált számomra. Bizony, nem láttam még egyetlen férfiút sem, aki téged felülmúlt volna szellemének szilárdságában, műveltségének finomságában, a tudományok iránti szenvedélyének állhatatosságában, titoktartásában, kiváltképp, hogy idegen földön vagy, nem saját országodban, olyan nép között, amelynek nem ismered a szokásait, észjárását. A férfiú értelmének nyolc tulajdonságot kell felmutatnia. Az első a szeretetreméltóság, a második az, hogy ismerje saját lelkét, és megőrizze azt; a harmadik a királyoknak való engedelmisség és tetszésük buzgó keresése; a

negyedik az, hogy ismerje fel, kire bízhatja rá a titkát, és milyen módon hozza azt barátja tudomására; az ötödik az, hogy a királyok környezetében legyen udvarias és édesbeszédű; a hatodik az, hogy saját és mások titkait megtartsa; a hetedik, hogy ura legyen nyelvének, és csak azt mondja ki, ami ment a rossz következményektől, és csak a megbízhatóval ossza meg titkát; a nyolcadik az, hogy társasági összejöveleteken ne szóljon bele abba, amiről nem kérdezték.

Akiben pedig megvan eme nyolc tulajdonság, az jót remélhet magának; tebenned pedig megvan mind egy szálig, meggyőződtem felőlük. A magasságos Allah őrizzen meg, segítsen célodhoz, vezessen diadalra ügyedben. Jóllehet, azért barátkoztál velem, hogy meglopod tudományomat és büszkeségemet, érdemes vagy arra, hogy megsegíttessél, közbenjárjak érdekedben, és célod elérd. Mindazonáltal szándékom megfélemlítette lelkemet, szorongást és rémületet keltett bennem.

Burzoé megtudta hát, hogy az indiai tudta: barátkozása csel volt és fondorlat, csak a céljára tört vele, mégsem kergette el, sőt újra és újra kereste társaságát testvéri vonzalommal és melegséggel. Burzoét bizakodás szállta meg ezt látva. Így szólt hozzá:

– Én pedig nekikészülődtem, hogy szót szóba fűzve nagy feneket kerekítsek mondandómnak, és amikor nekiveselkedtem, te megleptél azzal, hogy tisztában vagy jövetelem céljával, és önnön lelked indíttatására és önszántadból elmondtad nekem, amit elmondtál. Ezáltal mentesültem annak a nehezétől, amit mondandó voltam neked. Minthogy kevés szóból sokat tudtál meg az én ügyemről ama ész és kifinomultság révén, amelyet Allah adományozott neked, felmentettél a magyarázkodás terhétől, így rövidre fogtam a szót. Irántam tanúsított segítőkészséged nemeslelkűségedre és igaz hűségedre vall. Ha a szó filozófushoz intéztetik, és a titok értelmes és hallgatni tudó emberre bíztatik, védett helyre kerül az akkor, s közlője elnyerheti reményét, miképpen az értékes javak biztos őrizetben vannak a védett erdőben.

Az indiai így szólt hozzá:

– Nincsen kiválóbb dolog a szeretetnél. Akinek makulátlan a szeretete, az érdemes arra, hogy az ember egybevegyítse lelkét az övével, ne tartson vissza semmit sem előle, ne legyen titka előtte, és ne keresztezze útját, ha képes minderre. A pallérozottság kútfeje a titoktartás. Ha a titkot hűséges és titoktartó emberre bízunk, nem fenyegeti lelepleződés, mert az efféle ember természetéből fakadóan hallgat róla. De nem marad rejtve a titok két ember között, akik megtudták és megtárgyalták, nem titok többé, mert két nyelv vette magára. És ha már ketten beszéltek róla, óhatatlan, hogy egy harmadik is tudomást ne szerezzen róla vagy az egyikük, vagy a másikuk révén. Ha pedig egy harmadik is megtudja, akkor már közszájon forog, és gazdája nem képes letagadni és elkendőzni többé. Miképpen az égen szanaszét szóródó felhőkről mondják: „Ezeket a felhőket senki sem képes lehazudni az égről.”

Énbennem a te vonzalmad és velem való társalkodásod hasonlíthatatlan örömet kelt. Erről a dologról, amit te kérsz tőlem, tudva tudom, hogy afféle titok, ami nem marad rejtve, hanem kipattan és napfényre kerül, mígnem szóbeszéd tárgya lesz az emberek között. Ha pedig kiderül, akkor a biztos pusztulásnak nézek elébe, amelyet nem tudok megváltani semmi pénzzel, semmi vagyonnal. Királyunk ugyanis keményszívű, szigorú, a kis vétket is a legsúlyosabb büntetéssel sújtja, hát még ilyen óriási bűnt. Ha a köztünk levő szeretet arra visz engem, hogy kezedre játsszam dolgokban, semmi nem háríthatja el bűnhődésemet.

Burzoé így szólt:

– A tudósok dicsérik az igaz barátot, aki elrejtí barátjának titkát, és győzelemre segíti. Ezzel az üggyel, amiért jöttem, egy magadfajta emberre vártam, s általad remélem sikerre vinni. Én bízom nemes jellemedben és éleselméjűségedben. Ha sok vesződséget okoztam neked, légy oly kegyes, viseld el őket. Tudd meg, hogy tőlem nem kell tartanod. Attól ne félj, hogy én árulom el, inkább a körülötted forgolódo honfitársaidtól őrizkedjél, nehogy beáruljanak a királynál, és megsúgják neki a dolgot. Én reménykedem abban, hogy semmi nem szivárogo ki ebből, minthogy én utazó vagyok, te pedig itt tartózkodsz, s az én ittlétem alatt nem lesz harmadik közöttünk.

Egyezséget kötöttek minderre. Az indiai a király kéziratárának felügyelője volt, kezében voltak a gyűjtemény kulcsai. Beleegyezését adta ama könyv és más egyéb dolgaiban, s át is adta neki őket. Burzoé kénytelen volt magyarázatokkal ellátni ama könyvet és lefordítani ind nyelvről perzsa nyelvre. Gyötörte testét-lelkét éjt nappallá téve, miközben félt, rettegett az ind királytól. Félt, Hogy éppen az idő tájt hozzák szóba a királynak a könyvet, és nem találják a helyén a gyűjteményben. Amikor befejezte a könyv fordítását a többi kiszemelt könyvével egyetemben, írt Anúsirvánnak, és tudatta őt minderről. A király kézhez véve a levelet, szerfölött megörült, majd aggodalom fogta el, hogy valami balszerencse talál közbejönni, és elrontja örömét, megzavarja boldogságát. Írt Burzoénak, és megparancsolta, hogy sürgősen keljen útra. Burzoé elindult Khuszró felé. Amikor a király meglátta sápadtságát és elcsigázott voltát, így szólt:

– Ó hűséges szolga, learatod gyümölcsét annak, amit vetettél, örvendezzél, derüljön föl orcád, mert én mértéktelenül fölemellek, a legmagasabb rangra állítlak.

Megparancsolta, hogy egy hétig pihentesse eltörődött testét. Midőn eljött a nyolcadik nap, elrendelte, hogy hívják össze birodalmának előkelőségeit, a városok összes tudósát, költőjét és szónokát. Amikor már mind egybegyűltek, hívatta Burzoét. Az orvos a király elé lépett, leborult előtte, majd leült a számára előkészített emelvényre. Beszélni kezdett mindarról, amit látott, tapasztalt, elmesélte történetét töviről hegyire. Mind akik jelen voltak, államférfiak, főemberek, tudósok, álmélkodtak hosszú utazásán, és barátjával való szép viselkedésén, továbbá azon, hogy milyen hűséges volt hozzá anélkül, hogy ismerte volna, és valami előzménye lett volna a köztük levő bizalmas viszonynak, s annak ellenére, hogy vallási, faji és felekezeti különbség választotta el őket. Nagyra értékelték azt az áldozatot, amit a könyv megszerzéséért hozott. Burzoé hatalmassá nőtt a jelenlévők szemében, és magas rangra emelkedett a király előtt. Azután a király elküldte a jelenlevőket, eltávozott Burzoé is. A szónokok pedig nekiálltak bevezető beszédek készíteni a gyűlésen való részvételre, és megtették az előkészületeket. A király összehívott egy gyűlést, amelyen megjelent Burzoé, az ország szónokai, a vezírek és az

ékesszólás mesterei. Előhozatták a könyvet a többivel együtt. Amikor felolvasták a könyveket, meghallgatták a bennük lévő sok tudományt, bölcsességet, irodalmi ritkaságot és különlegességet, örvendeztek a jelenlévők, hogy a királynak teljesült az óhaja. Mindnyájan dicsérték, magasztalták Burzoét, hálálkodtak neki azért, amit fáradsággal szerzett. A király megparancsolta, hogy hozzanak neki gyöngyöt, drágakövet, aranyat, ezüstöt. Megnyitották a kincstárat, és ajándékokkal halmozták el, elébe hordtak mindent. Azután a király koronát tett a fejére, trónjára ültette, megtisztelvén és a végletekig felmagasztalván őt. Mikor a ceremónia befejeződött, Burzoé leborult a király előtt mondván:

– Allah halmozza el a királyt legkiválóbb kegyeivel, ezen a világon és a túlvilágon, tegye halhatatlanná királyságát, szilárddá birodalmát, építse föl dicsősége házait. Bizony, Allahé a hála, ő feleslegessé tette számomra a vagyont ama magas fényességű rang által, minthogy megadta nekem a királyok királyának megbecsülését szerény szolgája iránt. De mivel a király rendelte el ezt számomra, és tudom, hogy ez megörvendeztetni, elfogadok hát valamit abból, amit hozatott nekem, alávetvén magam parancsának, a tetszését keresvén.

Felemelkedett és elvett a kincsek közül egy khorászáni ritkaságot, egy királyi ruhatartó ládát. Azután azt mondta a királynak :

– Ha a magasságos Allah megajándékozta az embert bőszéssel, súlyos tudománnyal, nagyvonalú jellemmel, szilárd vallással, romlatlan szándékkal, hálálkodjon lankadatlanul az örökkévaló teremtőnek, mivelhogy mindezekkel érdemtelenül és előzetes indok nélkül ajándékozta meg. Ha az ember kegyben részesül, kötelezi a hála, még akkor is, ha fáradságot és erőfeszítést követelt tőle mindez. Ami engem illet, bármi sok vesződséget és kínlódást éltem is meg, tudom, hogy tiétek a tisztesség, eme ház népe, és én mind a mai napig szakadatlanul a ti tetszésetekre tekintek; a nehéz könnyűre válik, a megerőltetés játéknak, a fáradság és gyötrődés élvezetes örömmel tetszik, ha tudom, hogy örömet leltek benne és szíveteknek kedves. De kérnék tőled valamit, ó király, amivel

megsegíthetnél és teljesíthetnéd óhajomat. A kérésem csekélység, és tetemes haszon származnék teljesítéséből.

Anúsírván azt mondta neki:

– Szólj csak, és minden kívánságodat teljesítjük, hiszen te nagy becsben vagy nálunk. Kérned bár azt, hogy osszuk meg veled királyságunkat, azt is megtennénk, nem utasítanánk vissza kérésedet, hát még ha nem is ezt kívánod. Szólj csak, ne restelld, mindent megadunk neked szíves-örömezt.

Burzoé így szólt:

– Ó király, ne tekintsd tetszésedért való fáradozásomat és engedelmességemben való buzgóságomat, hiszen én a szolgád vagyok és kötelmem lelkem legjavát adni a tetszésedért. Ha nem jutalmaztál volna is meg, nem vettem volna zokon, ez nem kötelessége a királynak, csupán nagylelkűsége és nemes rangja folytán határozott úgy, hogy megjutalmaz és kitüntet engem és házam népét, oly magas rangra emelve, hogy ha tehette volna, elhalmozott volna minden evilági és túlvilági megbecsüléssel – Allah jutalmazza őt meg a miénknél is fényesebb jutalommal.

Anúsírván így szólt:

– Térj rá kérésedre, s meglesz, ami megörvendeztet téged.

Burzoé így szólt:

– Az a kérésem, hogy a király adjon parancsot – teljesítse a magasságos Allah – a kiváló, magas rangú orvosnak, vezírnek, Buzurdzsimihr ibn al-Bahtakánnak, hogy írja meg az én történetemet, ossza fejezetekre a könyvet, és a rólam szóló írást tegye bele egy fejezetnek, amely elmesélné történetemet, lefestené a helyzetemet, elkerülve benne a legcsekélyebb túlzást is, amennyire csak képes erre. Parancsolná meg, hogy ha elkészült vele, tegye meg első fejezetnek, hogy az oroszán és a bika fejezete előtt olvastassék. Ha megtenné ezt a király, a lehető legnagyobb megtiszteltetésben és a legeslegmagasabb megbecsülésben részesít családommal együtt, és múlhatatlan emlékezetűvé tesz minket mindörökre, míg csak ember olvassa ezt a könyvet.

Khuszró Anúsírván és a főméltóságok, meghallván emlékezte fenntartásának magasröptű vágyáról tanúskodó szavait, álmétkodtak

kifinomultságán, szép értelmén, lelkének nagyságán, és helyeselték, hogy ezt választotta kívánságául. Khuszró bensőséggel és kegyesen szólt hozzá:

– Ó Burzoé, te méltó vagy arra, hogy eleget tegyek kérésednek. Milyen kevéssel beéred, s milyen könnyű ez nekünk, jóllehet, a te szemedben igen becses.

Azután vezíréhez, Buzurdzsimihrhez lépett, mondván:

– Tudod már, mivel bíztam meg Burzoét, s miként állta a sarat a szorongattatásban, az életveszélyben, amelybe a mi kedvünkért sodortatott, miként törte testét a mi megörvendeztetésünkre, s milyen jót tett velünk, az ő keze által milyen bölcsességgel és örökbecsű irodalommal gazdagított bennünket Allah, s hogy miként ajánlottuk fel neki kincstárunkat tettének megjutalmazására, de az ő lelke nem áhítozott a kincsek után. Óhaja és kívánsága tőlünk egy csekélyke dolog volt csupán, amit meglátott; a ruhásládát mi adtuk neki, de övé a nagylelkűség és nemesség. Szeretném, ha beszélne minderről, s kívánsága teljesülésére dolgoznál, és tudd meg, hogy ez az én örömömre szolgál. Ne kímélj semmi fáradságot, tégy meg minden tőled telhetőt, még ha vesződéses lenne is számodra. Írj hát egy fejezetet, hasonló a könyvben levő fejezetekhez, említsd föl benne Burzoé kiválóságát, származását, ősei dicsőségét, mesterségét, műveltségét, hogyan kezdődött pályája, s kapcsold a nevéhez. Emlékezz meg arról, hogyan küldetett Indiába a mi dolgunkban, s mennyi bölcsességgel gazdagodtunk általa, hogyan növekedtünk meg és nyertünk kiváltságot a többiek fölött. Írd meg, hogyan érkezett meg, hogyan ajánlottunk fel neki vagyont, de ő nem fogadta el. Mondj el minden dicsérő és magasztaló szót, amire csak képes vagy, és magasztalásában ne tartózkodjál a legnemesebb túlzástól sem, buzgólkodj ebben Burzoé és az ország népének megörvendeztetésére, mivel ő kiérdemelte ezt tőlem, az ország egész népétől, és tőled magadtól is a tudományok iránti szeretetben. Igyekezz abban, hogy a neki szentelt fejezet jelentése még kedvesebb legyen a köznép és az előkelők szemében, mint a többi fejezet, továbbá hogy erősen hasonló legyen hangjában a könyv többi részéhez. Te vagy a legboldogabb minden ember között, minthogy egyedül te viszed véghez ezt. Tedd meg aztán az első

fejezetnek. Miután elkészültél vele, és útmutatásaim szerint bevégezted, tudass engem, hogy összehívjam a birodalom népét, te pedig felolvasod nekik. Tűnjék ki kiválóságod és buzgalmad az irántunk való szeretetben, s váljék büszkeségedre mindez.

Buzurdzsimihr végighallgatva a király beszédét, leborult előtte, és így szólt:

– Allah adjon neked hosszú uralkodást, ó király, és helyezzen a túlvilágon a legelőkelőbb helyre a jámborak közt. Megtiszteltél engem maradandó tisztességgel.

Majd eltávozott, és nekiállt Burzoé történetének megírásához. Leírt mindent rendre attól a naptól kezdve, amikor szülei nevelőhöz küldték, majd útra kelt Indiába a gyógyfüvek és orvosságok kutatására, majd megtanulta írásukat és nyelvüket – egészen addig, amíg Anúsirván elküldte a könyv megszerzésére. Nem feledkezett meg Burzoé erényeiről, bölcsességéről, jelleméről, vallásosságáról; a lehető legmélyrehatóbb módon ecsetelte mindezt. Azután tudatta a királyt a mű elkészültéről. Anúsirván összehívta népe legkiválóbb embereit, birodalma népét, a színe elé kérette őket, és megparancsolta Buzurdzsimihrnek, hogy olvassa fel az írást, miközben Burzoé ott állt mellette. Az belekezdett Burzoé történetébe, s folytatta, míg a végéhez nem ért. A király örvendezett Buzurdzsimihr bölcs és tudós munkája felett. Azután a jelenlévőkkel együtt dicsérni kezdte. Mindnyájan hálálkodtak neki, és magasztaló szavakkal illették. A király tetemes pénzösszeget, díszes ruhákat, ékszereket és edényeket hozatott neki. Ő azonban csupán egyetlen királyi ruhadarabot fogadott el. Azután Burzoé is köszönetét mondott neki, megcsókolta a fejét, majd a kezét, s a királyhoz lépett, mondván:

– Allah adjon neked hosszú királyságot és boldogságot! Mértéktelen megtiszteltetésben részesítettél engem és családomat azáltal, hogy megíratad Buzurdzsimihrrel történetemet emlékezetem fenntartására.

Ezek után mindnyájan eltávoztak, boldogan, derűs szívvel. Hasonlíthatatlan emlékezetű nap volt ez.

MIVÉGRE SZEREZTE EZT A KÖNYVET ABDALLÁH IBN AL-MUKAFFA, EME KÖNYV ARABRA ÜLTETŐJE

Eme könyv, a Kalíla és Dimna, India tudósainak munkái közül való, akik példabeszédekben és történeteikben arra törekedtek, hogy a legékesebben szóló szavakban nyilatkozzék meg a mondanivalójuk. Az összes nemzet tudósai szakadatlanul azon fáradoznak, hogy megértsék magukat, és ennek érdekében különféle csalafintaságokhoz folyamodnak, kapva kapnak minden kínálkozó eszközön. Eme eszközök közé tartozik az is, hogy e könyv állatok és madarak szájába adatott, ezáltal a tudósoknak sokféle jellemvonás jutott a kezébe, szabad, kötetlen kifejezést és megfelelő vizsgálódási területeket találtak; a könyv pedig imígy egyesíti a bölcsességet és a szórakozást. A bölcsek a bölcsességéért kedvelik, a hígvelejűek pedig a szórakozásért. Aki az eseményekből okul, az élénken megtartja bensőjében azt, ami történt vele, s bár nem tudja mibenlétét, érzi, hogy szép tanulságot nyert általa. Úgy, mint az a férfi, aki felcseperedvén látja, hogy szülei kincset halmoztak fel számára, és szép vagyont gyűjtöttek, amivel mentesült a kenyérkereset nyűgétől, és az őt irányító bölcsesség a szükség alól felszabadult szellemét a művelődés útjai felé fordította.

Annak, aki eme könyvet olvassa, tisztában kell lennie a mű szándékával, amiért megíratott, és hogy a szerző milyen célzattal adta az állatok szájába, miért fejezte ki magát áttételesen, úgy, hogy amit elmond, ne csak arra vonatkozzék, amiről a példabeszédek szólnak. Ha az olvasó nem így cselekszik, nem fogja tudni, mit céloznak a rébuszok, milyen gyümölcsöt hozhatnak, s milyen eredményre vezethetnek a könyvben foglalt jelbeszédek. Akinek az a szándéka, hogy végigolvassa a könyvet anélkül, hogy tudná, mit olvasson ki belőle, annak számára semmifele haszon nem fog származni belőle.

Aki habzsolja a tudományokat és a könyveket anélkül, hogy megemésztené azt, amit olvas, úgy jár, mint az az ember, akiről a tudósok úgy vélik, hogy egyszer egy sivatagos helyen ment keresztül, és ott kincsek lelőhelyére bukkant, ásni kezdett, kutatott,

és tetemes mennyiségű arany- és ezüstpénzt talált. Ekképp gondolkodott magában: „Ha belefogok, hogy apránként szállítsam el ezt, hosszú időbe telik majd, és a szállítással járó vesződség megrontja az örömeimet. Inkább felfogadok néhány embert, hogy vigyék el a házamba. Én megyek majd utoljára, hogy ne maradjon ott semmi utánam, amivel foglalkoznom és vesződnöm kell. Így egy csekélyke bér árán, amit kifizetek nekik, megváltom a magam nyugalmaát.” Hozatott is embereket, és meghagyta nekik, hogy mindegyikük vigyen el annyit, amennyit tud, és szállítsa a házába. Sikerült is a dolog olyannyira, hogy amikor már nem maradt ott semmi kincs, és a nyomukban a házába tért, nem talált otthon egy megveszekedett garast sem a kincsből. A szállítók ugyanis megtartották maguknak, amit elvittek. Neki nem jutott más a dologból, csak a fáradság és a vesződség, mivel nem gondolta végig az ügy kimenetelét.

Ugyanígy az az ember, aki úgy olvassa ezt a könyvet, hogy nem érti meg a mondanivalóját, a felszíni és a mélyebb jelentését, az semmi hasznot nem lát a számára megmutatkozó körvonalakból és képekből. Hasonlóképpen ahhoz, ha az embernek egy egész diót adnak, nincs belőle semmi haszna, míg fel nem töri. Olybá lesz, mint az az ember, aki el akarta sajátítani az ékes irodalmi beszéd tudományát. Felkereste egyik tudós barátját, aki jártas volt ebben a tudományban, és előadta neki óhaját. Barátja cirkalmas betűkkel egy sárga papírlapra rózta neki a szavak irodalmi formáját, ragozását, alakjait. Ő hazatért, és egymás után többször elolvasta anélkül, hogy megértette volna a jelentését. Egyszer egy összejövetelel együtt volt tudós és művelt férfiakkal, belekapcsolódott a társalgásukba, és történetesen egy szót hibásan mondott. A társaság egyik tagja figyelmeztette: „Hibát követtél el, a szónak más a jelentése, mint ahogy te használtad.” Ő erre így felelt: „Hogyan hibázhattam volna, amikor elolvastam a sárga papírlapot, ami otthon van a lakásomban.” Eme beszéd a legsúlyosabban szólt ellene, megmutatta azt, hogy a műveletlenséghez áll közel, a műveltség pedig elérhetetlen távolban van tőle.

Továbbá az értelemmel bíró ember, ha megértette ezt a könyvet, és a legteljesebb mértékben felfogta, akkor aszerint kell cselekednie, amit tanult belőle, hogy hasznára válják, s tekintse

kötelező példának. Ha nem így cselekszik, akkor úgy jár, mint az az ember, akiről azt mesélik, hogy egyszer egy tolvaj ugrott be hozzá, és így szólt magában: „Allahra, csendben maradok, hadd lássam, mit csinál, nem ijesztek rá, és nem árulom el, hogy észrevettem. Ha elvégezte, amit akart, akkor majd meglepem.” Nem is árulta el magát, miközben a tolvaj hosszasan motozott a holmik között. Az emberen közben erőt vett az az álom, elaludt; a tolvajt így megkímélte a zaklatástól, és szabad távozást engedett neki. Felébredve látta, hogy a tolvaj minden ingóságát elemelte. Szidalmakat, átkokat szórt magára, belátta, hogy nem használta ki a tolvajról való tudomását, hisz nem cselekedte azt, amit kellett volna.

Joggal mondják, hogy tudomány nem teljesedik ki, csak a cselekedet révén; olyan a tudomány, mint a fa, a benne fogant cselekedet pedig mint a gyümölcs. És ha a tudomány birtokosa azért cselekszik valamit, hogy hasznot lásson, és nem alkalmazza azt, amit tud, nem nevezhető tudósnak. Ha pedig olyan útra lép, amelynek félnivaló mivoltáról tudomása van, akkor egyenesen ostobának bélyegezhető. És ha számot vet magával, belátja, hogy rátörő vágyait követte, miközben tudva tudta azok ártalmas és káros voltát, jobban, mint az, aki veszedelmes útra lép, bár ismeri azt.

Aki vágyait követve elutasítja azt, amit üdvösnek ismer saját tapasztalatai alapján, vagy azt, amit mástól tanult, olyan, mint a beteg ember, aki tudja, melyik az ártalmas étel és ital, melyik a hasznos, melyik a könnyű, melyik a nehéz, azután mohósága mégis az ártalmas ételhez hajtja, és otthagyja azt, ami hozzásegítené a gyógyuláshoz és a betegségétől való megszabaduláshoz. A legkevésbé az az ember menthető fel az üdvös cselekmények elkerülése és a kárhozatosak elkövetése esetén, aki világosan látja azokat, különbséget tud tenni közöttük, és felismeri az egyik felsőbbrendűségét a másik fölött. Hasonlóképpen, ha két ember közül az egyik látó, a másik pedig vak, és a végzet egy gödörhöz sodorja őket, ha beleesnek, bár a gödör mélyén egyazon helyzetben vannak, a látónak kevesebb a mentsége az emberek szemében, mint a vaknak, hiszen van két látó szeme, míg a másiknak nincs tudomása arról, hogy mi felé közelít. A tudósra nézve kötelező, hogy tudása révén a nevelést önmagával kezdje, és ne csupán mások megsegítésére igyekezzék megszerezni a tudást, hasonlóvá válva a

forráshoz, melynek vizéből isznak az emberek, neki magának viszont nincs haszna belőle, vagy a selyemhernyóhoz, amelyik tökéletesen végzi mesterségét, s önmaga nem lát hasznot belőle. Aki a tudásra tör, annak kötelessége, hogy először önmagát szorítsa fegyelemre, és csak azután sajátítsa el a tudományt. Sok olyan jó van, amit a földi halandónak meg kell szereznie, ezek közül való a tudomány, a vagyon és a jótettek gyakorlása. Nem tudóshoz illő az, ha embertársát olyan dologért hibáztatja, amihez hasonló őbenne is megvan. Olyan ez, mintha egy vak megszólná a másik vakot vakságáért. Ki valamire tör, tudnia kell, hogy mivégre teszi, mi célból, aszerint kell cselekednie, és ama célnál megállnia, nem pedig vég nélkül hajszolni. Azt mondják ugyanis, hogy aki csak vaktában megy, annak hamar kidől a hátasállata. Bizony, nem érdemes fárasztania magát annak a keresésében, aminek nincs határa, s amit őelőtte még senki emberfia meg nem szerzett. Ne is sajnálkozzék miatta, és ne helyezze evilági létét előtérbe a túlvilági léttel szemben. Kinek szíve nem csüng a végleteken, annak csekélyebb a vesztesége azokat el nem érve. Úgy mondják, hogy két szép dolog van minden emberben, az egyik az önmegettartóztatás, a másik a vagyon. Ugyancsak két dologról lehetne elmondani, hogy senkinek sem válik díszére: ha a király megosztózik valakivel a hatalmán, vagy ha a férfiú megosztózik valakivel a feleségén. Az előbbi két tulajdonság a tűzhez hasonlítható, mely eléget mindent, amit belévetnek, az utóbbi kettő pedig olyan, mint a tűz és a víz, amelyet nem lehet egyesíteni.

Az okos ember ne irigyelje azt, aki Alláhtól valami jót kapott, de mást, mint amit remélt tőle.

Ezt példázza annak az embernek az esete, akit nagy éhség szorongatott, éhezett és ruhátlan volt. Ez arra szorította őt, hogy rokonaihoz és barátaihoz forduljon adományokért, de nem akadt közöttük egy sem, aki megkönyörült volna rajta. Egyik éjjel, miközben otthon volt a házában, egy tolvajt pillantott meg. Így szólt magában: „Allahra, nincs az én házamban semmi az égvilágon, amit félthetnék, csak hadd fáradozzék a tolvaj.” A tolvaj a házban kóvályogva rátapintott a búzás tartályra. A tolvaj ekképpen gondolkodott: „Nem volna kedvemre való, ha ma éjjeli fáradozásom hiábavaló lenne. Lehet, hogy nem jutok el másik helyre, így hát elviszem ezt a búzát.” Azután szétterítette az ingét, hogy beleöntse a

búzát. Az ember ekképp elmélkedett :„Ez elinal a búzámmal, s nekem másom sincs, csak ez. Ruhátlanságomat még tetézi, hogy oda lesz a táplálékom is, pedig Allahra, ez a két körülmény együttesen nem vezet másra, csak a pusztulásra.” Rákiáltott a tolvajra, előkapta furkósbotját, ami a fejénél volt, s a tolvajnak nem maradt más hátra, futásnak eredt, otthagya ingét, mentette az irháját. Így jutott az ember ruha birtokába.

Az értelemmel bíró ember azonban nem hagyatkozhat effélékre, és nem hagyhat fel a szükséges törődéssel és munkálkodással sorsa megjobbítása érdekében. Nem tekinthet arra, akinek kezére játszik a sors, és segíti kéretlenül, hiszen kevesek az ilyen kiváltságosak. Az emberek tömege véres verejtékkel töri magát, fáradozik jósorsáért és céljai kiverelkedéséért. Arra kell áhítoznia, ami szép előnnyel és jó haszonnal jár, s ne bocsátkozzék olyan dologba, ami vesződséget és gyötrelmet hoz rá. Legyen olyan, mint a galamb, amely kikölti kicsinyét, azt elejtik és leölik, de ez nem tántorítja el őt attól, hogy folytassa életét; újra költ, és második fiókát állít az első helyébe; azt is elejtik és leölik, míg végül őt magát is el nem ejtik, és le nem ölik.

Azt mondhatnánk, hogy Allah minden dolognak határt szabott, ahol meg kell állni. Aki pedig áthágja a dolgok határait, az óhatatlanul kudarcot vall céljai elérésében. Úgy mondják, hogy aki túlvilági életéért és evilági életéért egyképpen szorgoskodik, annak élete javára is és kárára is lesz; aki kiváltképp az evilági életéért, annak az élete csak a kárára lesz. Úgy mondják, hogy csupán három dolog az, aminek jobbításáért munkálkodni kell, erőt nem kímélve: a megélhetés, az emberekkel való kapcsolat, és amivel szép hírnevet lehet örökül hagyni. Néhány dologról pedig azt mondják, hogy akiben ezek feltaláltatnak, az nem jut dűlőre dolgában. Ezek közül való a restség, az alkalmak elvesztegetése és a minden híresztelésnek való felülés. Némely híresztelők csak felszedik a hírt, s elhiszik anélkül, hogy meggyőződnének helytállóságáról. Háromféle embertípus cselekszik így, az, aki elhiszi azt, amit más tapasztalt és bizonygatott, erre elhiszi és vakon bízik benne, akár ha maga tapasztalta volna. Továbbá az az ember, aki azt hiszi, amit ő tapasztalt ugyan, de nem volt róla valódi ismerete. S végül az az ember, ki a számára zagyván mutatkozó tényeknek hisz.

Az értelemmel bíró ember legyen gyanakvó, és ne higgyen akárki beszédének, ne tartson ki a tévedésben, ha zavarosan mutatkozik előtte egy dolog, mígnem megbizonyul az igazsága, fény derül valóságára. Ne legyen olyan, mint az az ember, aki rossz útra tévedvén folytatja azt, holott nőttönő annak fáradságos volta, a céltól pedig egyre távolodik; vagy az az ember, akinek szemébe porszem esett, s azt egyre dörzsöli, míg csaknem elveszíti szemevilágát.

Az értelemmel bíró embernek hinnie kell az isteni elrendelésben és a sorsban, s azt megnyugvással fogadnia. Embertársainak kívánja azt, amit önmagának, s ne törjön önmaga előnyére a más kárán. Az, aki így cselekszik, megérdemli, hogy az érje, amit a kereskedő kapott a társától. Mondják ugyanis, hogy volt egy kereskedőember s neki egy társa. Béreltek egy boltot, s áruikat ott helyezték el. Egyikük a bolt közelében lakott, s azt forralta magában, hogy ellop egy zsák árut a társáéból. Kifőzte magában a cselt, s ekképp gondolkodott: „Ha éjjel jövök ide, megeshet, hogy saját zsákjaim vagy bugyraim közül emelek el egyet, mivel nem ismerem meg a sötétben, s akkor kárba veszett minden fáradságom.” Fogta hát a köpenyét, és ráterítette a zsákra, amelyet kiszemelt magának, majd hazatért. Kisvártatva jött a társa, hogy zsákját megjavítsa. Észreveszi a társa köpenyegét zsákjai egyikén. Így gondolkozott: „Allahra, ez a társam köpenyege; gondolom, itt felejtette. Legjobb lesz, ha itthagynom, de ráteszem az ő batyujára, hátha elébb jön a boltba, mint én, hadd találja a helyén.” Azzal fogta a köpenyegét, és rátette a társa egyik zsákjára, majd bezárta a boltot, és hazafelé vette útját. Mikor leszállt az éj, jött a társa egy emberrel, akivel alkut kötött terve végrehajtására, bért kínált neki az áru cipeléséért. Bement a boltba, s a sötétben a köpenyeg után tapogatózott. Meg is találta a zsákon. Fogta hát a zsákot, ketten kivonszolták, s felváltva cipelték. Lakásába érve, elnyúlt a fáradságtól. Reggelre kelve megvizsgálta, s hát saját zsákjainak egyike volt. Mődfelett bánta a dolgot. Azután a boltba indult. A társa megelőzte őt, kinyitotta az ajtót, s látta, hogy hiányzik a zsák. Erősen elbúsulta magát emiatt, ekképp tépelődvén: „Szégyenben maradok a hú társ előtt, aki rám bízta vagyonát, s engem hagyott hátra itt. Hogyan állok elébe? Semmi kétség, rám fog gyanakodni.

Elhatároztam, hogy megváltást fizetek neki érte.” Amikor jött a társa és látta, hogy milyen búbamerült, megkérdezte ennek oka felől. Így szólt:

– Számba vettem a zsákokat, s egynek híját találok a te zsákjaid közül. Nem értem, mi oka lehet, de nem kételkedem abban, hogy engem gyanúsítasz. Már el is határoztam, hogy megváltást fizetek érte.

Társa így szólt:

– Testvérem, ne bánkódj. Bizony, az álnokság a legeslegrosszabb, amit cselekedhet az emberfia. A fondorlat és a csalás nem vezet semmi jóra, s gazdájuk megcsalatkozik, kapzsisága őrá üt vissza. Én is ama cselszövő, álnok csalók egyike vagyok.

– Hogyan esett ez? – kérdezte a társa.

Erre elmondott neki mindent, töviről hegyire elmesélte az egész történetet. Társa így szólt:

– Hasonlatos a te eseted a kereskedő és a tolvaj esetéhez. – És elmesélte neki, hogyan volt az.

– Volt egyszer egy kereskedő, akinek két tartálya volt, az egyik búzával volt tele, a másik pedig arannyal. Egy tolvaj hosszú ideje kémlelt utána. Egy napon aztán valami úton-módon távoltartotta otthonától. Kihaszánálva az alkalmat, belopózott a házába, és végigkutatta a zugait. Azt a tartályt akarta elvinni, amelyikben a dénárok voltak, de azt vette, melyikben a gabona volt, azt hívén, hogy aranyat visz. Küszködött, fáradt, míg haza nem ért vele. Amikor felnyitotta és meglátta, mi van benne, módfelett bánkódott.

Az álnok kereskedő így szólt:

– Nem mondtál távoli példabeszédet, és nem mentél túl a mértéken. Én bevallottam bűnömet és ellened való vétkeket. Súlyos az én szívemnek, hogy így esett, amint esett. Mindamelllett a hitvány lélek rút cselekedetekre ösztökél.

A férfi elfogadta a mentegetőzését, elállt a szemrehányástól, de felhagyott az iránta való bizalommal. Ő pedig megbánta, hogy rosszat cselekedett, és otrombának mutatkozott.

Eme könyvünk olvasója ne a képek nézegetéséért vegye kezébe azt, hanem arra figyelmezzon, amit a példabeszédek sugallnak; úgy érjen a végére, hogy emésszen meg minden egyes példabeszédet, minden egyes szót, s vegye fontolóra őket. Tegyen úgy, mint ama három testvér, kiknek atyja tetemes vagyont hagyott hátra, s azt felosztották maguk között. A két idősebb testvér sietett eltékozolni, haszontalan dolgokra költötték. A legkisebbik viszont látva, hogy bátyjai mint kótyavetyélték el a vagyont, és hogy kikoptak belőle, önnön lelkéhez fordult ekképp elmélkedve: „Ó lelkem, a vagyont keresi az ember, és minden úton-módon gyűjti helyzete fenntartására, élete meg jobbítására, világa megszépítésére, hogy tisztos rangot nyerjen az emberek szemében, és ne szoruljon másokra, hogy okkal fordítsa a véreire, költse a fiára, kedvezzon vele a testvéreinek. Az az ember, akinek van vagyona, és azt oktanul költi el, szegénynek vétethetik, még ha tehetős is. Az viszont, aki jól sáfárkodik vele, és gonddal őrzi, az nem fog nélkülözni két dolgot: az evilági jólétet és a feléje irányuló hálát. Ha pedig nem a megfelelő célra költi, hamarosan el is fogja herdálni, s csak a veszteség és a megbánás lesz osztályrésze. Én remélem, hogy Allah megsegít majd ama elgondolásomban, hogy ez a vagyon őrizzék, és testvéreim gazdagodjanak általa. Ez atyám vagyona és az ő atyáié, elsősorban a véreimre kell költeni, még ha távoliak is, hát még ha a testvéreimről van szó.” Eszerint cselekedett, elhívta őket, és megosztotta velük a vagyonát.

Ekképpen kell eme könyv olvasójának is hosszan és türelmetlenség nélkül szemlélődnie fölötté és tartalmának mélyéig leásnia. Ne higgye, hogy csupán két fenevad cseleiről vagy az oroslán és a bika beszélgetéséről való tudósítás a célja, azok révén csak eltávolodik a kívánt céltól. Úgyjár, mint ama halász, aki egy öbölben halászgatott. Egy napon egy szépen csillámló kagylót pillantott meg a vízben, s értékes igazgyöngyöt sejtett benne. A hálóját már kivetette volt, s egy hal akadt belé, aznapi eledele. Gyorsan kiürítette és a vízbe vetette magát, hogy megfogja a kagylót. Amikor kiemelte, látta, hogy üres, nincs benne semmi olyan, amit remélt. Megbánta, hogy nagyravágyásában elengedte azt, ami a kezében volt, sajnálkozott afölött, amit elszalasztott. Másnap távolabb ment attól a helytől és kivetette hálóját. Egy kis hal akadt

belé, s ugyanakkor újra látott egy pompás kagylót. Ügyet sem vetett rá, mivel rosszat sejtett felőle, otthagya hát. Ráakadt egy másik halász, kifogta, s kincset érő gyöngyöt talált benne.

Így vannak a tudatlanok, akik mellőzik az elmélkedést, s tévhitben ringatóznak eme könyv felől, elhagyják titkaiknak fürkészését, s csak a felszíni jelentést látják a lényege helyett. Aki egész figyelmét a szórakoztató fejezetekre fordítja, olyan, mint az az ember, aki jó tiszta földet talált és egészséges magot, azt elvetette, megöntözte. Amikor már csaknem termést hozott és megérett, megvonta tőle figyelmét, és inkább virágot szedett, vagdalta a tüskét, és hanyagságával tönkretette azt, ami a legszebb haszonnal járt volna.

Eme könyv olvasójának tudnia kell, hogy négy különb-különb szándék rejlik benne. Első közülük ami az oktalan állatok szájába adatott, hogy a szórakozást kedvelő fiatalok között kelendő legyen, szívükben vonzódjanak hozzá. Eme szándék az állatok cseleiben mutatkozik meg. A második az állatok megjelenítése színes, ékes képekkel, hogy a királyok számára vonzó legyen, és kapva-kapjanak rajta, kiváltképp a képekben való gyönyörködés miatt. A harmadik az, hogy eme tulajdonságaival kelendő legyen királyok és alattvalók között, s ezáltal sokan lemásolják, ne legyen henye limlom, hanem hasson a mindennapok folyamán, s hasznára válják a rajzolónak és a másolónak egyaránt. A negyedik szándék, a legtávolabbi, különösképpen a filozófus által nyilatkozik meg.

Abdullah ibn al-Mukaffa mondta: „Látva, hogy a perzsák lefordították ezt a könyvet ind nyelvből perzsa nyelvre, és hozzácsatoltak egy fejezetet, nevezetesen Burzoénak, az orvosnak fejezetét anélkül, hogy említették volna benne azt, amit mi említettünk ebben a fejezetben, azok számára, akik olvasni akarják, magukévá akarják tenni tudományát és minden erényét – megírtuk neki ezt a fejezetet. Elmélkedj rajta, és helyes útra vezéreltetsz, ha a magasságos Allah is úgy akarja.”

BURZOÉ IBN AZHAR BUZURDZSIMIHR IBN AL-BAHTAKÁN MŰVÉNEK FORDÍTÁSÁRÓL

Burzoé ibn-Azhar a perzsa orvosok fejedelme, aki ezt a könyvet lemásolta és lefordította az ind könyvek közül – amint már említettett így mesélt: „Atyám fegyverforgató ember volt, anyám a Zamázima-nemzetség legelőkelőbbjei közé tartozott. A legtökéletesebb jószágban cseperedtem, szüleim legdédélgettebb gyermeke voltam, bensőségesebben ragaszkodtak hozzám, mint többi testvéreimhez. Midőn elértem a hétéves kort, nevelőhöz adtak. A betűvetést jelesen elsajátítván, köszönetét mondtam szüleimnek, és a tudományok után néztem. Az orvostudományhoz láttam legelőbb, ahhoz vonzódtam, mivel tudatában voltam elsőrendű fontosságának. Hét éven át tanulmányoztam, és minél többet tudtam, annál inkább növekedett iránta való érdeklődésem és elkötelezettségem. Mielőtt betegek gyógyítására adtam volna a fejem, és eltökéltem volna magam erre, meghánytam-vetettem magamban a dolgot, és választás elé állítottam lelkemet ama négy dolog között, amit az emberek keresnek, és szenvedéllyel csüggnek rajta. Ekképp gondolkodtam: „Vajh melyik azon dolog, amely kívánatos az én tudományomban, melyik az elsőbrendű számomra célok eléréséhez: a vagyon vagy a hírnév, vagy az élvezetek, vagy pedig a túlvilág?” Azt találtam orvosi könyveimben, hogy az az orvosok legkiválóbbika, aki a tudományának szenteli magát, és nem vár más fizetséget, csak a túlvilágít. Úgy vélekedtem, hogy én is csak a túlvilág megnyeréséért fogom gyakorolni orvosi hivatásomat, hogy ne váljak hasonlatossá a kereskedőhöz, aki eladott egy értékes zafírkövet, és a világ minden gazdagsága a birtokába került egyetlen drágakövecské árán, ami mit sem ér. Mindamellett azt is olvastam az elődök könyveiben, hogy az az orvos, aki a túlvilági fizetséget keresi tudományával, az nem rekeszti kívül magát ezáltal a világi boldoguláson. Hasonlatos a szántóvetőhöz, aki elveti a magot a földbe, és életre kelti azt a termény reményében, nem pedig a fű kedvéért. Azután óhatatlanul felnő rajta a fű is az érett gabona közé elegyedve.

Betegek gyógyítására adtam hát fejemet, a túlvilági fizetségre tekintve. Nem hagytam egyetlen beteget sem-akár láttam reményt a

gyógyulására, akár nem – anélkül, hogy ne vettem volna latba minden erőmet betegsége könnyítéséért, és megtettem minden tőlem telhetőt a kezelésében, akin pedig közvetlenül nem tudtam segíteni, annak előírtam, ami hasznára válik, s orvosságot adtam neki, amitől meggyógyul. S akikkel így cselekedtem, azoktól nem vártam fizetséget vagy ellenszolgáltatást. Nem irigykedtem senki magamfajta, aki tudásban alattam állt, viszont fölém kerekedett rangban, pénzben vagy más egyébben, ami nem vezet jámborsághoz és üdvös életvitelhez.

Amikor lelkem megállította öntudatlanságukat, és megkívánta rangjukat, keményen megfeddtem ilyenféleképp: „Ó te lélek, hát nem tudod megkülönböztetni a hasznodat a károdtól? Nem hagysz fel végre a sóvárgással azok iránt a dolgok iránt, amit mindenki úgy szerez meg, hogy kevés a haszna és sok a fáradozása; ha pedig megfosztatik tőle, nehéz gond gyötri. Ó te lélek, csak nem felejtetted el, hogy mi van eme földi lét után? A vágyak kitörlik belőled ennek emlékezetét? Nem szégyellenél osztozni a léhákkal ama múlandó, pusztulásra ítélt élet szerelmében, melyből ha kezében tart az ember valamit, az nem az övé, és nem marad meg birtokában. Csak a dőre és tudatlan csügg rajta. Ó te lélek, szállj magadba, és szakadj el eme ostobaságtól, minden erőddel törekedj a jóra, óvakodj a rossztól, emlékezzél arra, hogy eme test a nyavalyákra termett, tele van romló, szennyes, egymással harcba szálló és viaskodó elegyekkel, amelyeket az élet tart össze, az élet pedig illanó. Hasonlatos a részekből összetákolts bálványhoz, amelynek egymáshoz illesztett, összerakott tagjait egyetlen szög tartja össze, és ha ezt a szöveget elveszik, darabjaira esik szét. Ó te lélek, ne ámítson el a szeretteid és társaid társasága, ne keresd azt mértéktelenül, mert bár van benne öröm, még több a gyötrelém és elválás a vége. Hasonlatos a merőkanálhoz, mely új korában a forró mártásba merül, s ha eltörik, akkor a tűzre kerül. Ó te lélek, ne vigyen téged a családod és rokonságod romlásba amiatt, hogy óhajtod a velük való kapcsolatot, hisz olyan lennél akkor, mint az illatozó füstölő, mely elég, míg mások töltekeznek illatával. Ó te lélek, ne támaszkodj erre a múlandó létre, ne feledkezz bele kábán a fennmaradásba és a rangot kergetve, amelyre e lét elői tekintenek. Hányan vannak, akik nem látják a szemükben óriási jelentőségű

dolgok csekélységét és hitványságát mindaddig, amíg meg nem kell válniuk tőle; akárcsak a hajat, amelyet ápol és dédelget a gazdája, amíg a fején van, de mihelyt lehullik, irtózik tőle és elveti. Ó te lélek, ne unj bele a betegek látogatásába és gyógyításába. Gondold csak meg, mennyit képes fáradozni az ember, hogy egyetlen kárvallott embertársának enyhítse a gondját, és megmentse tőle a viszonzás reményében, hát még az orvos, aki sokszor teszi ezt sok emberrel, s aki olyan teremtmény, hogy erős reménységet, nagy bizodalmát kelt. Ó, te lélek, ne távolodjék el tőled a túlvilág ügye, ne hajolj könnyelműen a tovatűnő felé sürgetvén a keveset, dőrén elkótyavetyélve a sokat, mint ama kereskedő, akinek telve volt a háza szantálmaggal, s így elmélkedett: „Ha súlyra adom el, hosszadalmas lesz nekem.” S eladta egészében a legcsekélyebb áron.

Az emberek nézeteit igen különbözőeknek találtam, hajlamaikat egymástól távolállónak; mindenki mindenkivel szemben áll, mindenkinek megvan az ellensége, rágalmazója, szemléletének ellenzője. Ezt látva, nem találtam utat senki emberfia követésére, mivel tudtam, ha hiszek is egynek közülük, nincs tudomásom valódi mibenlétéről, s olybá leszek, mint a rászédett hiszékeny, akinek így beszéltek történetét:

Egy tolvaj föl hágott egy gazdag férfiú házának tetejére a cimboráival együtt. Felébredt a házigazda lépteik dobogására, felébresztette asszonyát, és szólt neki arról, mondván:

– Csak lassan, arra gondolok, hogy rablók másztak a házra. Ébressz föl olyan hangosan, hogy meghallják a rablók, és mondd azt nekem: „Te ember, nem mondasz nekem semmit erről a tengersok pénzről és kincsről?” Amikor leintelek, csak unszolg és nyaggass a kérdezősködéssel, míg el nem mondom neked.

Az asszony úgy is tett. Megkérdezte a féjét, ahogy parancsolta, miközben a rablók figyelmesen hallgatták beszédüket. A férfi így szólt:

– Ó, te asszony, a sors tetemes szerencséhez, nagy vagyonhoz juttatott. Egyél csak, és hallgass, ne kérdezz semmit, ha elmondanám neked, esetleg meghallhatná valaki, s abból rossz származna rám is és rád is.

Az asszony így szólt:

– Mondd el nekem, ó ember, fejemre mondom, hogy nincs itt senki a közelünkben, aki hallhatná beszédünket.

A férfi így felelt:

– Akkor elmondom hát. Ezt a vagyont nem másképp szereztem, mint lopással.

– Hogyan történt a dolog, mit cselekedtél? – kérdezte az asszony.

A férfi így felelt:

– Olyan művészetre tettem szert a lopásban, hogy egyszerű volt számomra a dolog, és biztos vagyok benne, hogy senki nem fog gyanúba, s kétség nem fér hozzám.

– Meséld el nekem – kérte az asszony.

A férfi így szólt:

– Elmentem egy holdvilágos éjjelen cimboráimmal együtt, felmásztam egy magunkfajta gazdag ember házának tetejére. Odamentem egy hasadékhoz, ahonnan fény jött, és ráolvastam ezt a varázsigét: „Salilam, saulam”, hétszer, miközben átöleltem a fénynyalábot. Így senki nem vette észre ottléteimet, s nem hagytam ott se pénzt, se ingóságot, mindent elemeltem. Azután újra elmormoltam hétszer a varázsigét, és átöleltem a fénynyalábot, s az felhúzott engem, úgyhogy felröppentem a cimboráimhoz, s békében és biztonságban eltávoztunk.

Amikor ezt meghallották a rablók, így szóltak:

– Markunkban van a vagyon, amit akarunk.

Azután hosszan várakoztak, míg azt gondolták, hogy a házigazda és felesége elaludt. Akkor vezérük odaállt a fény sugarhoz és hétszer elmondta: „Saulam, saulam.” Átölelte a fénynyalábot, hogy majd leszáll vele a padlóra, s le is esett fejjel lefelé. A férfi odaugrott hozzá a furkósbotjával.

– Ki vagy te? – kérdezte tőle.

A rabló így szólt:

– Én vagyok a pórul járt tolvaj, aki hagyta magát rászedni, s lám ez a jutalma.

Amikor kigyógyultam abból, hogy afféle képtelenségeknek higgyek, amiknek lépremenve könnyen pusztulásra juthat az ember – visszatértem a vallások tanulmányozásához, az igazságot kerestem bennük, és azok között, akikkel beszéltem róluk, egyetlen embernél sem találtam választ a kérdéseimre, és abban, amit mondtak nekem, eszemmel nem ítélt semmit hitelre vagy követésre méltónak. Ekképp gondolkodtam hát: „Minthogy nem találtam olyat, amiből bizodalmt meríthetnék, úgy látom jónak, ha atyám és nagyatyáim vallásához tartom magam, amiben ők éltek.” Eltöprengtem ezen, és kiutat kerestem magamnak, mondván: „Ha ez a cselekedet menthető, akkor azt sem lehet kárhoyztatni, ha valaki mágus atyja nyomdokába lép, vagy más hasonló, ésszel el nem fogadható dologra adja a fejét.” Ennek kapcsán földéztem egy férfiú szavait, aki tisztátalan eledellel táplálkozott, s amikor emiatt megszólták, ő azt mondta: „Ez volt atyám és nagyatyáim étke is.”

Állhatatosan keresve a mentséget magam számira az ősök vallásának követésére, nem találtam lelkemben erőt az ősi valláshoz való ragaszkodáshoz, sőt ama hajlandóságát tapasztaltam, hogy elkötelezettség nélkül tanulmányozzam a vallásokat, kutassak bennük, nézzek a mélyükre. Megérintette szívemet, megjárta eszemet a vég közelsége, a világ megszűnése, lakóinak kimúlása, életük maradéktalan kihunyása. Elelmélkedtem ezen, mondván: „Talán közeleg a vég számomra, mihamar üt elköltözésem órája. Cselekedtem üdvös dolgokat, s azt remélem, hogy ezek a legjámborabb cselekedetek. Talán tétovázásom elfordított a jótól, amit folytattam, és halálom óráján nem érem el azt, ami felé törekvéseim és reményeim üztek.” Úgy járhatok, mint ama férfiú, akiről ezt mesélik:

Egyezséget kötött egy gazdag ház egyik szolgájával, hogy minden este odamegy a házhoz, amikor a háznép nincs otthon, a szolga összeszed neki egyet-mást a házból, ő pedig elviszi és eladja, az árán megosztoznak. Ki is tűztek egy estét, amikor a háziak elmentek hazulról, és a szolga egyedül maradt. Jelentette a férfiúnak, az odament, belépett a házba, és nekiálltak összegyűjteni, ami volt a házban. Miközben épp szedegették a holmit, dörömböltek

az ajtón. Volt a háznak egy másik kapuja, amiről a férfi nem tudott, mégpedig egy ciszterna mellett. A szolga sűrgetően, jeges félelemben mondta neki:

– Menj ki azon az ajtón, ott a ciszterna mellett! – És arrafelé mutatott. A férfi megindult abba az irányba, az ajtót meg is lelte, de a ciszternát sehol sem látta. Visszatért a szolgálához, mondván:

– Ami a kaput illeti, azt megtaláltam, de a ciszternát, azt nem.

– Ó, te ostoba! – fakadt ki a szolga. – Semmi dolgod a ciszternával, csak útbaigazításul említettem, hogy megtaláld az ajtót. Ha azt megtalálta, szedd a lábad.

A férfi így szólt:

– Mi végre emlegetted a ciszternát, mikor nincs ott?

A szolga így szólt:

– Tég észre, te agyalágyult, mentsd az irhádát! Hagyj föl az ostobasággal és a tétovázással!

– Hogy mehetnék – mondta a férfi –, amikor összezavartál a ciszterna említésével, ami egyáltalán nincs ott.

Addig-addig folytatta ezt a huzavonát, mígnem belépett a házigazda, nekiesett és alaposan ellátta a baját, aztán föladta a szultánnál.

Mivel megijedtem a habozástól, arra jutottam, hogy nem bocsátkozom a számomra félelmes, visszatetsző dolgokba, és a munkára szorítkozom, amiről minden lélek tanúsíthatja, hogy megfelel a vallások mindegyikének. Kezemet tisztán tartottam az ütéstől, gyilkolástól, lopástól; lelkemet óvtam a gőgtől és haragtól, megtisztítottam a rosszindulattól, gyűlölségtől és a csalárdságtól; nyelvemet megőriztem a hazugságtól, vádaskodástól, rágalmazástól és minden utálatos dologtól. Eltökéltem magamat, hogy nem leszek igaztalan senkivel, nem tagadom a feltámadást, sem a végítéletet, sem a jutalmat, sem a büntetést, sem pedig azt, hogy nincs isten csak az egy mindenható Allah. Elkerültem a gonoszakat, és erőnek erejével kerestem a jók társaságát. Úgy tapasztaltam, hogy nincs a jámborsághoz hasonlatos jó barát, sem szeretett társ; láttam, hogy nyereséget hoz, ha Allah sikerre visz és megsegít. Úgy

tapasztaltam, hogy jóra kalauzol, és igaz tetteket sugall az igazzal szemben. Láttam, hogy nem fogyatkozik, ha adakozunk belőle, sőt gyarapszik, megújul és szépül. Láttam, hogy nem kell félteni a szultántól, hogy elragadhatja, sem a víztől, hogy megfojthatja, sem tűztől, hogy megégetheti, sem a tolvajoktól, hogy ellophatják, sem pedig a fenevadaktól és ragadozómadaraktól, hogy széttéphetik.

Felismertem, hogy a léha, élvezetekben tobzódó ember, aki előnybe helyezi a kellemetességet, amit ma birtokol, holnap pedig elveszít – a maradandó értékű bőséggel szemben, úgy jár, mint ama kereskedő, akiről ezt mondják:

Volt neki egy értékes drágaköve. Egy napon felfogadott egy férfiút száz dénárért, hogy fúrja ki. Elment vele a házába, hogy ott vegye munkába. Az egyik szögletben egy cimbalom állt. A kereskedő így szólt az ötvöshöz: Jól tudsz játszani a cimbalmon?

– Igen – mondta az. Valóban ügyesen játszott a hangszeren.

A kereskedő így szólt:

– Nosza, elő a cimbalmot, hadd halljuk játékodat!

Az ötvös fogta a hangszeret, és zengzetes ütésekkel finom hangokkal örvendeztette meg a kereskedő fülét; az meg kezével, fejével ütötte hozzá a ritmust. Így telt az idő estelig. Napszálltakor azt mondja az ötvös:

– Adasd ki a béremet!

A kereskedő így szólt:

– Tán végeztél valami munkát, amiért bér járna?

Az ötvös így felelt:

– Azt tettem, amit parancsoltál nekem, minthogy te béreltél fel. Amit végeztettél velem, azt elvégeztem.

Nem hagyta nyugton, amíg ki nem csikarta tőle mind a száz dénárt, a drágakő pedig úgy maradt kifúratlan.

A világi élvezetekkel nem gondoltam, sőt egyre önmegtartóztatóbb lettem, és menekültem tőlük. Úgy találtam, hogy az aszkézis egyengeti az utat a túlvilág felé, akár az atya gyermeke útját. A tartós üdv felé nyitott kapunak láttam. Úgy találtam, hogy az aszkéta megnyugvással és méltósággal elmélkedik cselekedetein,

hálatelt és alázatos szívű, kiegyensúlyozott és nem nélkülöz semmit, megelégedett, gond nem aggasztja, megszabadul a világ kötelékeitől, megmenekszik a gonosztól, elúzi a vágyakat, megtisztul, szívéből száműzte az irigységet, a szeretet a szükséglete, lelke képes befogadni mindent; használja az eszét, világosan látja a következményt, nem kényszerül megbánásra, elvonul az emberektől, s békességben van tőlük.

Bár felhagytam a világgal, aszkézisbe vonultam, nem voltam biztonságban attól, hogy visszatáncorodjak, és visszakívánjak bizonyos dolgokat, amiket hajdan gyakorolván hasznukat láttam a világi életben, s most megtagadtam. Hasonlatossá lettem a kutyaéhoz, aki egy folyó partján futott a szájában egy bordacsonttal, s amikor meglátta annak árnyékát a vízben, mohóságában ki akarta venni, s így elvesztette, ami az övé volt, a vízben viszont nem talált semmit.

Az aszkézis iránt mélységes tiszteletet éreztem, viszont féltem az elégedetlenségtől és a türelem hiányától. Szerettem volna megállapodni helyzetemben, s az merült föl bennem, hogy összemérem, mi az az aszkézisban, aminek elviselése félelemre indít, milyen gyötrelmet, kényelmetlenséget, zordságot rejt magában; és mi csapások érik a világi létért élőt. Arra jutottam, hogy nincs oly földi vágy és élvezet, amely meg ne keseredne, és amely ne bánatot szülne. A földi lét olyan, mint a sós víz, amelyből minél többet iszik az ember, annál szomjasabb lesz, vagy a csont, amit kutya lel, s megérezvén rajta a hús szagát, addig keresi rajta a húst, amíg véresre marja a száját. Vagy hasonlatos ahhoz, ha a héja egy darab húst zsákmányol, és odagyűlnek köré a madarak, s ő addig köröz, vergődik, mígnem erejét veszve elejti zsákmányát. Vagy olyan, mint a mézesköcsög, amelynek alján méreg van, amelybe csalóka édesség keveredik, de gyors hálákhoz. Vagy mint a villám, mely könnyen fellobban, és fénnel kecsegtet, majd csakhamar elvillan, s visszatér a sötétség.

Amikor ezeken a dolgokon elmélkedtem, visszatértem az aszkézis keresésére, és megrázott az iránta való vágyakozás. Viaskodtam magammal, mikor rosszabbik énem elszabadult, s olybá tűnt, hogy lelkem nem tud állhatatosan kitartani semmiféle

elhatározás mellett, akárcsak a bíró, aki meghallgatván az egyik felet, a javára ítélt, amikor pedig a másik felet hallgatja, visszavonja előbbi ítéletét, és az első ellen foglal állást. Aztán fontolóra vettem, milyen terheket és sanyarúságot kell elviselnem az aszkézissal, s ekképp gondolkoztam: „Milyen csekély ez a szenvedés a lélek örök nyugalmához mérten!” Majd mérlegre tettem mindazt a földi élvezetet, ami után sóvárog a lélek, s erre jutottam: „Minő keserű és gyötrelmes mindez, s az örök szenvedés iszonyatába taszít. Miért is nem tartja az ember édesnek a röpke keserűséget, amelyet hosszantartó édesség követ, s miért nem keseredik meg a röpke édesség, amelyet tartós keserűség követ.” Elgondolkodtam azon, hogy ha egy embernek felajánlanák, hogy száz évig élhet, úgyhogy minden áldott napon kivágnak egy darabot a testéből, viszont, ha letelik a száz esztendő, megmenekül minden fájdalomtól, minden kintól és örök biztonságba és boldogságba kerül, nem lenne-e érthető, hogy semmibe veszi azt a száz esztendőt? Hogyan ne túrná hát az ember azt a kevés napot, amit önmegtartóztatásban él, hisz a szenvedés rövid, s hosszan tartó üdv követi. Vagy nem kínszenvedés-e a földi lét, az ember nem annak gyötrelmében senyved embrió korától kezdve, míg le nem töltötte élte napjait?

Azt találjuk az orvosi könyvekben, hogy a vízből vétetik a gyermek, midőn megfogán anyja méhében, összekeveredik annak vérével és nedvével; sűrűsödik, szilárdul, majd a szél kiköpüli a vizet és a vért, úgyhogy olyanná lesz, mint a sajt, aztán meg mint a sűrű, kocsonyás túró. Azután az idő múlásával elkülönülnek a gyermek tagjai, ha lány, akkor arca az anyja arca felé néz, ha pedig fiú, akkor az anyja háta felé, két keze az orcáján, álla a térdén, imígy kuporog a méh belsejében összekötött tarsolyként, lélegzése szűkös és megerőltető, minden egyes tagja meg van béklyózva szoros kötélekkel, fölötte a test melege és súlya, alatta a sötétség, a szűkös hely, egy bélszalag köti a köldökénél fogva anyja köldökéhez, azon keresztül szívja fel eledelét. Ezen a sötét és szűk lakhelyen tengődik születése napjáig. A szülési fájdalmak során légmozgás keríti hatalmába az anyaméhet, mely erőt ad a magzatnak a kimozdulásra, hogy fejével előretörjön a szűk és kényelmetlen kijáró felé. Kipottyánván a földre, szél érinti, kéz illeti, s ez olyan fájdalmat okoz neki, mintha az embernek a bőrét nyúznák.

Azután a különb-különbféle szenvedés vár rá, éhes, és nem jut táplálékhoz, szomjas, és nem olthatja szomját, fájdalma van, és nincs rá gyógyír. Azzal együtt, amit a letevással, ide-oda cipeléssel, pólyázással, kenegetéssel, dörzsöléssel ki kell állnia, a hátán altatják, s nem tud megfordulni. Sok-sok szenvedésben van része, míg ki nem nő a csecsszopókorból, s ha annak gyötrelmeiből kikerül, akkor a nevelés kínzatása vár rá. Megízleltetik vele a tanító erőszakos szigorát, a tanulás nyűgét, az írás vesződését. Mindemellett bőven kijut neki gyógyszerből, lázból, nyavalyákból, fájdalmakból. Midőn eszméltre jut, rátör a pénzgyűjtés, gyereknevelés gondja, kilincselés, igyekvés, verítékes munka nyomorítja. S mindehhez belső, elválaszthatatlan ellenségeivel kell küszködnie, ezek pedig a sárga epe, a fekete epe, a szél, a nyálka, a vér, a gyilkos méreg, a mardosó kígyó, a vadállatoktól való félelem, az évszakok váltakozása pedig hol hideget, hol meleget hoz rá, hol esőt, hol szelet. Végül pedig rátörnek az aggkor kínjai, ha megéri.

S ha nem tartana mindezen dolgoktól, bízna abban, hogy biztonságban van tőlük, s nem gondolna velük, akkor is gondolnia kell arra az órára, amikor utoléri a halál, és meg kell válnia a földi léttől. Eszébe kell vennie, hogy ama órán micsoda megpróbáltatás éri, elszakad szeretteitől, rokonaitól, vagyontól és mindattól, ami drága neki e világon, s csak a halál utáni borzalmakra van kilátás. Ha ezt nem teszi, akkor joggal megilleti a tehetetlen, nemtörődöm, földhözragadt cím, megérdemli az ócsárlást. Ki lenne az, aki tudva tud és nem tesz meg minden tőle telhetőt holnapja érdekében, és nem utasítja el a földi lét vágyait és csalfa képzetait, amelyek lefoglalják és elvonják a lelkét, főképpen ezekben az időkben, melyek derültnek tűnnek, de valójában zavarosak, még akkor is, ha a király határozott, nagyhatalmú, nemes célra tör, körültekintő, igazságos, igaz, hálás, nagylelkű, a jó cselekedeteknek szenteli magát, ismeri az embereket, törődik alattvalói ügyeivel, tanulmányozza körülményeiket, szereti a tudományt és mindent, amiből jó származik, letöri az igazságtalanságot, nincs benne gyávaság, erőskező az uralkodásban, készségesen teret nyit az alattvalóknak afelé, amit szeretnek, és elhárítja tőlük azt, amit nem kedvelnek. A mai kort hanyatlani látjuk mindenfelé, mintha az igaz dolgok kivesztek volna az emberekből, és ami drága volt,

veszendőbe ment, ami kártékony volt, él és virul, mintha a jó elfakulna, a rossz pedig kivirulna, mintha az értelem útjai megszüntek volna, mintha a jog megtörtén hátrálna, s helyére az aljasság állna, mintha a vágyak követése, a megfontoltság elvetése felkent bírakká lettek volna. Mintha a jogfosztott jóváhagyná a rajta esett jogtalanságot, s a zsarnok tetszelegne a dölyfösségben. Mintha a kapzsiság diadalt ülné, mindenfelől elnyelve közelit, távolit egyaránt. Mintha az elégedettség ismeretlen volna, mintha a rossz az egekig akarna emelkedni, a jó pedig a föld alá kívánná süllyedni. A hősi erény a legnagyobb tisztességből a feneketlen mélységbe vettetett, a hitványság pedig fölmagasztaltatott, megerősítettet, és az uralkodó átköltözött az erény gyakorlói közül a gyengeség gyakorlói közé. Mintha a világ vigalommal, örvendezve hirdetné: „Eltávoztatott a jó, megtelepedett a rossz!”

Ímígy elmélkedtem a világról és dolgairól. Az ember a teremtmények legnemesebbike és legkiválóbbika, és mégis csak a rossz és baj közt hanyódik. Látnom kellett, hogy nincs értelemmel bíró ember, aki ne hunyná be a szemét mindez előtt, aki a lelke üdvére tenne, és annak megmentésén fáradozna. Mélységesen csodálkoztam ezen, aztán jobban meggondoltam, s arra jutottam, hogy nem más az, ami meggátolja az embert a lelkéért való fáradozásban, mint a kis nyomorúságos gyönyör, amely a látásból, hallásból, szaglásból, ízlelésből és tapintásból fakad. Talán kap belőle egy kevéskét, megszerez egy csekélykét, s ez már elfordítja és elvonja a lelkével való törődéstől és a megmentésén való buzgólkodástól.

Példázatot kerestem az emberre, s íme: olyan ő, mint az a férfiú, aki egy megvadult elefánttól megmenekedve, beleesett egy kútba, belecsúszott és fönnakadt két ágon, melyek a kút szájánál nőttek. Két lábával a kút mélyedésein rátapodott valamire, s hát négy kígyó volt, akik kidugták fejüket a kövek közül. Jobban körülnéz, hát a kút mélyén egy óriáskígyó tátog őt lesván, hogy leesik és elnyelheti. Fölemelte tekintetét a két ágra, hát a tövüknél két óriáspatkány, egy fekete és egy fehér, rágcsálja a két ágat, szívósan, lankadatlanul. Helyzetét latolgatva, aggodalommal eltelve körülnéz, s hát megpillant egy mézzel telt lépet a közelében. Ízlelgeti a mézet, s annak édessége leköti, annak élvezete elfordítja elméjét

a sorsán való tépelődéstől és a szabadulás keresésétől. Kimegy az eszéből, hogy lába alatt négy kígyó tekereg, s bármikor rájuk eshet. Elfeledi, hogy a két patkány az ágak elrágásán munkálkodik, úgyszólván bármelyik pillanatban leszakadhatnak s ő az óriáskígyóra zuhan, így maradt, se látva, se hallva, az édesség kábulatába merülve, mígnem lezuhant az óriáskígyó torkába, s ott lelte halálát.

A földi létet a kúthoz hasonlítottam, amely tele van undoksággal, rútsággal, borzalommal és nyavalyával; a négy kígyó a testben lakozó nedveket példázza, melyek közül ha egy is fölkaparodik, viperák mérgévé, gyorsan ölő gyilokká változik. A két patkányt – a fehéret meg a feketét – a nappal és az éjjel jelképének vettem, melyek lankadatlanul munkálkodnak a lét fölemésztésén; az óriáskígyó pedig a kérérlhetetlen sorsot testesíti meg. A méz ahhoz a csöppnyi édességhez hasonlatos, mely kijut az emberfiának azáltal, hogy lát, táplálkozik, hall, szagol és tapint, s közben megfeledkezik lelkéről, könnyelműen sutba vágja önnön érdekét, nem jut eszébe a túlvilág ügye, eltérül a célhoz vezető útról.

Minthogy megnyugvást találtam dolgaimban, s kiigazítottam, amire képes voltam, talán megérem hátralévő napjaimban utam helyességének bizonyosságát, eljutok a lelkem fölötti uralomra és az állhatatosságra.

Ily módon éltem, sok könyvet lemásoltam, és hazatértem Indiából. Eme könyvet is ott másoltam.

KALÍLA ÉS DIMNA KÖNYVÉNEK ELSŐ RÉSZE

AZ OROSZLÁN ÉS A BIKA

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz, aki a brahmánok feje volt:

– Mondj nékem példázatot az egymást szerető barátokról, akik közé hazug ármánykodó ver éket és ellenségeskedést, gyűlölséget szít köztük.

Bajdabá így szólt:

– Ha két egymást szerető barátot az a csapás éri, hogy hazug ármánykodó furakodik közójük, mihamar elszakadnak egymástól, és ellenlábassokká válnak. Ezt példázza a következő történet:

Élt egy sejk Dasztavand földjén, volt neki három fia. Mikor férfikorba cseperedtek, két kézzel markoltak apjuk vagyonába, nem űztek semmi mesterséget, amivel kenyeret kereshettek volna maguknak. Atyjuk szidalmazta és intette őket helytelen életmódjuk miatt. Többek közt ezt mondogatta nekik:

– Ó fiaim! A világ ura három dolgot követel meg, amit csupán négy dolog által lehet elérni. A három követelmény: a törekvés a megélhetésért és az otthonért az emberek között, továbbá az útravalóért a túlvilágra. A négy dolog pedig, ami szükségeltetik eme három eléréséhez: a vagyonszerzés a lehető legderekabb módon, a megszerzett javak józan megtartása, gyümölcsöző felhasználása és végül az, hogy arra fordíttassék, ami életünk javára, családjunk és testvéreink tetszésére szolgál, s akkor megtérül a túlvilágon. Aki ezek közül egyet is elmulaszt, az nem fog boldogulni. Ha nem munkálkodik, nem lesz meg a betevő falatja; ha már van vagyona vagy megélhetése, de nem sáfárkodik vele józanul, egyhamar nyakára hág a pénznek, és ínségre jut; ha nem forgatja gyümölcsözően, hiába veri fogához a garast, mégis gyorsan elapad, akár a kohl, bár csak annyit vesznek belőle, amennyi a pálcikára tapad, mégis fogytán fogy. Ha pedig oktanul pazarolja, nem a megfelelő célra fordítja, s tévesen ítéli meg, hogy mire érdemes költeni, a szegénnyel jut egy sorba, a vagyontalannal, és nem menti meg az a vagyonát a csapások és bajok okozta pusztulástól, akárcsak a vízelnyelő gödör, melybe szüntelenül folyik a víz, és ha

nincs levezetődése, ártere, akkor kiömlik belőle a fölös mennyiség, elpocsékolódik, összevissza elszivárog, s bármilyen bőven buzog a forrásból, veszendőbe megy.

A fiúk megfogadták atyjuk intelmét, és aszerint éltek, megértették, hogy javukra válik, s ahhoz tartották magukat. A legidősebbik felkerekedett egy Majjun nevű föld felé, s mentében egy iszapos területre jutott. Kocsival volt, két bika húzta, egyiket Satrabának, másikat Bandabának hívták. Satraba elakadt a sárban, a férfi és társai nekirugaszkodtak, de hiába volt minden erőfeszítésük, nem tudták kihúzni a sárból. A férfi elindult, és hátrahagyta egyik alárendelt emberét, hogy talán megszikkad a sár, és akkor majd csatlakozik hozzájuk. Ez a férfiú ott töltvén az éjszakát, megelégette helyzetét, nyomasztotta a magány, otthagytta hát a bikát, csatlakozott gazdájához, és jelentette, hogy a bika elpusztult, mondván neki:

– Az embernek ha lejárt az ideje, ütött végórája, bármennyire is igyekezett volt őrizkedni minden olyasmitől, melyben veszélyt sejtett önmagára nézve, nem segít rajta semmi, hiába őrizkedik újult erővel, hiába óvatos és körültekintő. Ezt példázza annak a férfiúnak az esete, aki veszedelmes helyre került, ahol fenevadak fenyegették az életét. A férfiú alapos ismerője volt ama föld veszedelmeinek és borzalmainak. Alig tett meg egy darabka utat, elébe toppant egy farkas, egyike a legvadabbaknak. Az ember látva, hogy a farkas feléje tart, megijedt tőle, jobbra-balra tekingetett szorultságában, hogy hol találhatna oltalmat a farkas elől, de nem látott egyebet, mint egy falut a vízmosáson túl. Futva a falu felé indult, s amikor a vízmosáshoz ért, látta, hogy nincs rajta híd, és a farkas már a nyomában van. A vízbe vetette magát, bár nem tudott jól úszni. El is merült volna, de meglátták a falubeliek, és a segítségére siettek, kihúzták már-már félholtan. Mikor oltalomra talált náluk, megmenekedett a farkasveszedelcmtől, megpillantott a völgy oldalában egy magányos házat. Gondolta, hogy bemegy oda és megpihen. Amikor belépett, egy rablóbandát talált ott, akik kifosztottak egy kereskedőt, éppen a pénzén osztozkodtak, és meggyilkolására készültek. Ezt látva a férfi, megrettent, és a falu felé iramodott. Hátát egy falnak támasztotta, hogy kipihenje kimerültségét és rémületét, ekkor a fal ráomlott és meghalt.

– Igazat beszéltél, ez történt az én esetemben is.

A bika pedig eközben kievickélt a sárból és ment, amerre látott. Egy kövér, vizes, fűvel dús mezőn megállapodott, mígnem meghízott, és biztonságban lévén bögni kezdett emelt hangon. A közelben volt egy sűrűség, ahol egy hatalmas oroszlán lakozott, a vidék királya, sok más fenevaddal egyetemben; farkasokkal, sakálokkal, párducokkal és tigrisekkel. Ez az oroszlán mindig a saját feje után ment, társai véleményére nem adott. Meghallván a bika böngését, megfélemledett, minthogy sosem látott bikát, és soha nem hallotta a böngését. Ottmaradt hát a helyén gubbasztva, tétlenül, el nem mozdult, eledelhez is csak katonái révén jutott. A környezetében levő vadállatok között volt két sakál, egyiket Kalilának, másikat Dimnának hívták, eszes, nagy tudományú jószág volt mind a kettő.

Egy napon így szólt Dimna a testvéréhez, Kalilához:

– Testvérem, mi lelhette az oroszlánt, hogy ott vesztegel a helyén, tétlenül, nem mozdul ki onnét?

Kalíla így szólt:

– Mi dolgod neked azzal a kérdéssel? Mi királyunk ajtónállói vagyunk, elfogadjuk, ami tetszik neki, és elvetjük, ami kedve ellenére van. Nem állunk olyan rangban, hogy a királyok szavukra érdemesítenének, és beleláthatnánk dolgaikba. Hagyd hát ezt, és vésd eszedbe, hogy aki szóval vagy tettel abba ártja magát, ami nem rá tartozik, úgy jár, mint a majom az áccsal.

– Hogyan volt az? – kérdezte Dimna.

Kalíla így szólt:

– Mondják, hogy egyszer egy majom meglátott egy ácsot, amint egy falemezt fűrészelt annak a tetején állva, s amint egy ölnyit kettéfűrészelt belőle, beletett egy fapecket. A majom megállt és nézte, minthogy bámulatba ejtette ez a munkálkodás. Később az ács elment a dolgára, a majom meg kapta magát, és beleütötte az orrát abba, ami nem rá tartozott. Fölugrott a deszkára, háttal a faéknek a deszka fölé hajolt, úgy, hogy farka belelógott a résbe, és kiverte a faéket. A rés rászorult, úgyhogy csaknem elájult a fájdalomtól. Amikor az ács visszatért, és ott lelte őt ebben a helyzetben,

nekiesett és agyba-főbe verte, úgyhogy súlyosabb volt, amit az ácsból kapott, mint amit a fától.

Dimna így szólt:

– Hallottam, amit mondtál. De tudd meg, hogy aki a királyokhoz közeledik, nem a hasáért teszi, hanem azért, hogy segítsen a barátján, és eláztassa az ellenségét. Csak a férfias becsületet nélkülöző emberek érik be a kevéssel, örvendeznek a koncnak, mint a kutya, melynek száraz csontot vetnek, s az megörvendezteteti. De az erény és becsület híveit nem elégíti ki a kevés, nem adják alább annál, amire nagyratörő lelkük érdemessé teszi őket és ami méltó hozzájuk. Akár az oroszlán, aki nyúlra vadászik, de ha tevét lát, odahagyja a nyulat, és a tevét veszi üldözőbe. Vajon a kutya nem addig csóválja-e a farkát, amíg oda nem vetik neki a hulladékot, az elefánt pedig, aki tudatában van kiválóságának és erejének, ha elébe teszik a füvet, nem nyúl hozzá addig, amíg meg nem simogatják az arcát, és nem hízelegnek neki. Aki vagyonosként, erényesként és övéi, testvérei közötti kiválóságban élt, bárha rövid kort élt is meg, hosszúéletű. Aki pedig ínségben, alacsony sorban, önmagára és feletteseire utalva élt, ahhoz képest eleven a sírban nyugvó. Aki a hasáért munkálkodik, megelégedett, és félrelöki mindazt, ami ezen felül van, az a barmok közé számítódik.

Kalíla így szólt:

– Megértettem, amit mondtál. Hozd vissza elmédet, és tudd meg, hogy minden embernek van rangja és mértéke. Ha olyan rangban áll, ami megfelel neki, jogosan elégedett. Nemde nekünk olyan rangunk van, ami alatta áll valódi értékünknek?

Dimna így szólt:

– A rang szorosan összefügg a becsület mértékével. A becsület felemeli az embert az alacsony rangból emelkedett rangra, akiben pedig nincs becsület, az leszállítja magát a magas rangról alacsony rangra. A nemes rangra való fölemelkedés nehéz, az arról való lesüllyedés viszont könnyű, úgy mint ahogy a súlyos követ is fáradságos a földről a magasba emelni, a földre ejteni pedig semmiség. Mihozzánk az méltó, ha a fölöttünk álló rangra áhítozunk, és becsületünkkel próbáljuk elérni azt. Hogyan is elégedhetnénk meg rangunkkal, ha egyszer képesek vagyunk változtatni rajta?

– Mit forgatsz elmédben? – kérdezte Kalíla.

Dimna így szólt:

– Szeretnék ez alkalomból jelentkezni az oroszlánnál, minthogy tanácsstalanságról ad bizonyosságot, és talán ha ebben a helyzetben közeledek hozzá, rangot és fontosságot érek el nála.

– Miből látod azt, hogy az oroszlán bizonytalan a dolgában? – kérdezte Kalíla.

Dimna így szólt:

– Megértés és szemlélődés alapján tudom ezt. A tisztán látó ember felismeri társa állapotát és rejtett dolgait a számára megnyilvánuló utalásokból és jelekből.

Kalíla így szólt:

– Hogyan remélsz rangot az oroszlánnál, mikor nem vagy az uralkodó bennfentese, és nem vagy járatos az uralkodók szolgálatában?

Dimna így szólt:

– A kemény, erős emberen nem fog ki a nehéz teher, akkor sem, ha nem szokta volt a cipekedést, a gyenge viszont nem boldogul vele még akkor sem, ha ez a mestersége.

Kalíla így szólt:

– Az uralkodó bizonytalannal nem a társaságában levő kiválóságok megtisztelését tartja szem előtt, hanem a hozzá közel álló bennfentéseket helyezi előtérbe. Azt mondják, hogy az uralkodó ebben a tekintetben hasonlatos ahhoz, aki csak a legnemesebb fába kapaszkodik. Hogyan remélsz hát te rangot az oroszlánnál, amikor nem vagy a közelében?

– Teljesen megértettem szavaidat, és megfontoltam, amit mondtál – szólt Dimna. – Igazságod van, de tudd meg, hogy az, aki nem valódi mivolta és rangja szerint került a király közelébe, az nem olyan, mint az, aki távolról jutott a közelébe érdeme és önértéke alapján. Én minden erőmmel azon leszek, hogy elérjem rangjukat. Azt mondják, hogy csak az állhat tartósan a király ajtajában, aki elveti a gögöt, elviseli a szenvedést, magába fojtja a haragot és

megértő szívű az emberekhez. Ha mindezt elérte, akkor eljut a céljához.

Kalíla így szólt:

– Tegyük föl hát, hogy az oroszán elé kerülsz, mivel akarsz akkor rangot elérni nála, s miképp szándékozol a kegyeibe férkőzni?

Dimna így szólt:

– Ha a közelébe jutok, s kiismerem természetét, kezesen követem, s nem szegülök ellene. Ha olyan dolgot akar, ami szándékában helyes, vonzóvá teszem azt szemében, tartom benne a lelket a véghezvitelére, megismertetem hasznával és előnyével, ösztönzőm a teljesítésére, s így még nagyobb kedvét leli majd benne. Ha pedig olyan dolgot akar, melynek káros és hibás voltától tartani lehet, rányitom a szemét a belőle várható kárra és hátrányra, s felvilágosítom, minő haszonnal jár, ha eláll tőle. Mindezt aszerint teszem, ahogy utat találok hozzá. Azt remélem, hogy ezáltal emelkedni fogok az oroszán szemében, minthogy tőlem azt fogja megkapni, amit mástól nem kap meg. A művelt és megértő férfiú, ha meg akarja hiúsítani az érdemest, vagy érvényesíteni akarja a kudarcba fiákat, úgy tesz, mint az ügyes festő, aki képeket pingál a falra, és külsőt mutat ott, ahol nincs külső, vagy belsőt ott, ahol nincs belső. Ha látni fogja, hogy mi telik tőlem, meggyőződik tisztánlátásomról és éleselméjűségemről, s keresni fogja megtisztelésemet, és közel fog vonni magához.

Kalíla így szólt:

– Akármit is mondasz, én csak féltetek az uralkodótól, kinek közelsége veszélyes. Azt mondták a tudósok, hogy három dolog van, amit csak a vakmerő kockáztat meg, és kevesen úsznak meg ép bőrrel, mégpedig: az uralkodóval cimborálni, titkot nőkre bízni és mérget inni kísérletképpen. A tudósok a szultánt nehezen megmászható hegyhez hasonlítják, amely ízes gyümölcsök, drágakövek és gyógyfüvek lelőhelye, de egyszersmind fenevadak, tigrisek, farkasok és mindenféle veszedelmes jószág tanyája. Megmászni nehéz, de még nehezebb megmaradni rajta.

Dimna így szólt:

– Igazságod van abban, amit mondtál, csak hogy aki nem száll szembe a veszedelmekkel, az nem nyer örömeket. Aki eláll egy dologtól, amivel esetleg elérhetné célját, attól való félelmében, amitől esetleg megmenekülne, az nem viszi sokra. Azt mondják, hogy három dologra nem képes senki, csupán a hallatlan körültekintés segítségével és a legnagyobb kockázat árán, mégpedig: a szultánnal való cimborálásra, a tengeri kereskedelemre és az ellenséggel való hadakozásra. Azt mondták a tudósok, hogy a kiváló és érett szellemű férfiú számára csak két állapot engedhető meg, minden más méltatlan hozzá: vagy a királyok társaságában megtisztelten, vagy a világtól elvonult aszkéták között alávetetten létezni, akár csak az elefánt, amelynek szépsége és pompás mivolta csak kétféleképpen érvényesül: vagy vadon élőként vagy harci állatként.

Kalíla így szólt:

– Allah adjon jót neked abban, amire elhatároztad magad.

Dimna felkerekedett hát, és bement az oroszlánhoz.

Meghempergette az arcát a porban előtte, és üdvözölte. Az oroszlán megkérdezte egyik tanácsadójától:

– Ki ez?

Megmondta neki, hogy ez és ez.

Az oroszlán így szólt:

– Ismertem az apját. – Aztán megkérdezte tőle: – Honnan jössz?

Dimna így szólt:

– Szakadatlanul készenlétben álltam a király ajtaja előtt, arra várva, hogy adódik valami, amiben a király segítségére lehetek szívemmel és tanácsaimmal. A királyok körül ugyanis sok olyan ügy merül fel, amiben szükség lehet valakire, bármi jelentéktelen legyen is. Nincsen olyan érdektelen ember, aki ne segíthetne, és ne lenne hasznos valamiben mértéke szerint, hisz még a földre dobott pálcika is hasznos lehet, ha az ember fölveszi, eszköz gyanánt szolgálhat neki valamely dolgában.

Az oroszlán, meghallván Dimna szavait, elámult rajtuk, látta, hogy nála tanácsra és tisztánlátásra számíthat. Odafordult a

jelenlevőkhöz, mondván:

– Nagyeszű és tisztességes férfiú is megmaradhat az ismeretlenség homályában, alacsony rangban. Rangja arra vár, hogy felszökkenhessen és magasba csaphasson, mint a láng, ha megpiszkálják a tüzet, és fölfelé tör.

Dimna elkönyvelte magában, hogy az oroszánt ámulatba ejtette. Így szólt:

– Lám, a király alattvalói az ajtajánál várnak, remélve, hogy tudomására hozhatják temérdek ismeretüket. Mondják, hogy a fölény kétféleképpen nyilvánul meg: egyik harcos fölénye a másik fölött, és egyik tudós fölénye a másik fölött. Bizony, sok főember ártalmára válhat az ügynek, ha nem jártas benne. Nem a főemberek sokasága az, ami kívánatos, hanem a főemberek rátermettsége. Ezt mutatja annak a férfiúnak a példázata, aki súlyos követ cipelvén, agyonütötte magát vele, és nem látta hasznát a kőnek. Az a férfiú, akinek fatörzsre van szüksége, nem megy semmire a náddal, bármennyi is van belőle. Neked, ó király, nem ildomos lebecsülnöd a derekasságot, amit egy alacsony rangú férfiútól tapasztalsz. A kicsi néha nagyszerű lehet, mint az ideg, amelyet tetemből vesznek ki, s ha íjhúrt készítenek belőle, megbecsülik; királyok kapnak utána, s rászorolnak a bajban és a kedvtelésben.

Dimna szerette volna, hogy a többiek lássák: a megtiszteltetést, amit a királynál elért, gondolkodásának, derekasságának és eszének köszönheti, mivel azt gondolhatták, hogy a király és apja közötti ismeretség eredményezte. Így szólt hát:

– A szultán nem azért enged közel magához valakit, mert az ősei közel voltak, és nem azért távolítja el, mert azok távoliak voltak, hanem szemügyre kell vennie őt magát, hogy mi lakozik benne, mert bizony semmi sincs közelebb az emberhez, mint tulajdon teste és a testében a kórság, ami fájdalmat okoz, s azt nem hárítja el más, csak a távolról jövő orvosság.

Mikor Dimna bevégezte eme beszédét, az oroszán mélyen elcsodálkozott rajta, kegyesen fogadta, és még inkább megtisztelte. Majd így szólt tanácsadóihoz:

– A szultán ne átkodjon meg az arra érdemesek meg nem becsülésében. Az emberek ebben a tekintetben kétfélék. Vannak

emberek, akiknek a természetében van a rosszindulat, olyanok, mint a kígyó, amelyre ha rátapos valaki, és nem maga meg, ez ne tévesszen meg senkit, mert ha újra rálép, biztosan megmarja. Vannak továbbá olyan emberek, akik természetének gyökere a rugalmasság, olyanok ők, mint a hideg szantálfa, ami erősen dörzsölve égetően forróvá válik.

Dimna rövidesen összemelegedett az oroszlánnal, és amikor egy napon magukra maradtak, így szólt hozzá:

– Látom, hogy a király a lakhelyén vesztegel, onnan ki nem mozdul. Mi lehet ennek az oka?

Miközben beszélgettek, Satraba ismét hangosan elbődült. Az oroszlán megzavarodott, de nem volt ínyére, hogy felfedje Dimna előtt a dolgot. Dimna rájött, hogy ez a hang keltett kételyt és rettegést az oroszlánban. Megkérdezte:

– Talán ez a hang nyugtalanítja a királyt?

Az oroszlán így szólt:

– Semmi más nem keltett bennem nyugtalanságot, csupán ez.

Dimna így szólt:

– Nem méltó a királyhoz, hogy kikeljen magából egy hang miatt. A tudósok is azt mondták, hogy nem minden hang érdemes a félelemre.

– Milyen példát tudsz adni erre? – kérdezte az oroszlán.

Dinma így szólt:

Azt mondják, hogy a róka egyszer a sűrűben járt, ahol egy dob volt föllakotva a fára. Valahányszor egy szélfuvallat megmozdította a fa ágait, azok megverték a dohot, úgyhogy erős, zengő hangot hallatott. A róka elindult abba az irányba, mivel olyan erőteljes hangot hallott. Amikor odaért, és látta, hogy milyen hatalmas valami van ott, fente a fogát a temérdek zsírra és húsrá. Nekirontott és szétszaggatta. Látva, hogy belül üres, semmi sincs benne, így szólt:

– Nem tudom, talán a dolgok leghitványabbika az, aminek a legerősebb a hangja és legnagyobb a teste.

Csak azért mondtam neked ezt a példázatot, hogy ha odamennénk, ez a hang, ami megijesztett bennünket, kevésbé félelmetesnek mutatkoznék a valóságban, mint a lelkünkben. Ha a király úgy akarja, küldjön el engem, ő pedig maradjon a helyén, amíg vissza nem térek hozzá eme hang magyarázatával.

Az oroszlán beleegyezett, s engedélyt adott neki arra, hogy földerítse a hang mibenlétét. Dimna el is indult a felé a hely felé, ahol Satraba tanyázott.

Miután eltávozott az oroszlán elől, az gondolkodóba esett és megbánta, hogy elküldte Dimnát oda, ahova küldte. Így töprengett magában:

– Mi ütött belém, hogy ilyen bizalmas voltam Dimnához, és orrára kötöttem a titkomat, holott ő mindedig mellőzött volt. Ha a király közelébe kerül valaki hosszú mellőzöttség után, amit nem önnön vétsége okozott; avagy sérelem érte a szultánjától, avagy mohóságáról és törtetéséről hírhedt volt nála, avagy kár, kellemetlenség érte, és ő nem karolta föl, avagy vétséget követett el, és fél a büntetéstől, avagy remél valamit, ami a királynak árt, számára viszont hasznos; avagy veszélyt sejt valamiben, ami a királynak hasznos; avagy a király egyik ellenségének a híve, vagy hívének ellenlábasa; a szultán nem jól teszi, ha elsiet a effélékkel szemben a megnyugvást, a bizalmat és a hitelt. Dimna valóban nagyeszű és művelt, mégis mellőzött és kirekesztett volt ajtóm előtt; lehetséges hát, hogy titkos gyűlölséget táplál irányomban, s ez árulásra viszi, az ellenségem pártjára áll, és aláássa nála hírnevem. Ha a hang gazdáját nálam erősebb szultánnak találná, átpártolhat hozzá, s összepaktálhat velem énellenem.

Fölkelt helyéről, és elsétált egy darabon. Ekkor megpillantotta Dimnát, aki feléje tartott. Az oroszlán megnyugodott, és visszatért a helyére.

Dimna belépett hozzá. Az oroszlán megkérdezte:

– Mit végeztél és mit láttál?

Dimna így szólt:

– Egy bikát láttam, ő ama harsány hang tulajdonosa, amit hallottál.

– És az ereje milyen? – kérdezte az oroszlán

– Nem veszedelmes – mondta Dimna –, közel mentem hozzá, ordítottam egy jó nagyot, de ő nem csinált velem semmit.

Az oroszlán így szólt:

– Ne vezessen ez félre, és ne kicsinyeid le őt. Az erős szél sem vet ügyet a gyenge fűszálra, de kettétöri a magas pálmát és a faóriásokat.

Dimna így szólt:

– Ne tarts tőle egy csöppet se, ó király, ne nagyítsd föl fontosságát! Én majd idehozom őt, és engedelmes, kezes szolgálóddá teszem.

– Tedd, amit jónak látsz – mondta az oroszlán.

Dimna elment a bikához, és higgadt nemtörődömséggel szólt hozzá:

– Az oroszlán küldött hozzád, hogy vezesselek elébe. Megparancsolta nekem, hogy ha engedelmesen hozzásietsz, biztosítsalak bocsánatáról amiatt, hogy eddig késlekedtél és elmulasztottad meglátogatni őt. Ellenben, ha vonakodsz és késlekedsz, sietve vissza kell térnem hozzá és jelenteni neki a dolgot.

Satraba így szólt:

– Hol van ez az oroszlán és miféle?

Dimna így felelt:

– Ő a vadállatok királya, ezen és ezen a helyen tanyázik, népes hadserege van a magafajtaiból.

Megrettent Satraba az oroszlán és a vadállatok nevének hallatára. Így szólt:

– Ha kezeskedsz biztonságomról, elmegyek veled hozzá.

Dimna biztosította őt, és megnyerte Satraba bizalmát. Azután elindult a bikával együtt. Beléptek az oroszlánhoz. Az kegyesen fogadta a bikát, közel hívta, és így szólt hozzá:

– Mikor jöttél erre a földre és hogyan kerültél ide?

Satraba elmesélte neki a történetét. Az oroszlán így szólt:

– Tarts velem, légy a hívem, és én kegyes leszek hozzád.

A bika hálálkodott neki és magasztalta. Az oroszán kegyeibe fogadta, és módfelett megtisztelte, megosztotta vele titkait, megtanácskozta vele ügyeit. Napról napra jobban csodálta, kedvelte, egyre közelebb vonta magához, míg végül a legmegkülönböztetettebb rangra emelte bennfentesei között.

Amikor Dimna látta, hogy a bika megkülönböztetett helyet élvez őelőtte és a többi bennfentes előtt, s az oroszán tanácsadójává, bizalmasává, szórakozó társává lépett elő, mardosó irigység fogta el, és haragja nem ismert mértéket. Testvérének, Kalilának panaszkodván így szólt:

– Nem csodálkozol azon, testvérem, hogy mekkora bakot lőttem azzal, hogy csak az oroszán hasznát néztem, csak azért törtem magam, tulajdon érdekemmel nem törődtem; elhoztam a bikát az oroszánhoz, s az kitúrt a helyemből?

Kálíla így szólt:

– Úgy jártál, mint a remete.

– Hogyan volt az? – kérdezte Dimna.

Kalíla így beszélt:

– Azt mondják, hogy egyszer egy remete pompás öltözéket kapott egy királytól. Meglátta azt egy tolvaj, és szemet vetett rá. Elment a remetéhez, és így szólt: „Szeretnék csatlakozni hozzád, hogy tanuljak tőled és kövesselek.” A remete beleegyezett, s a tolvaj csatlakozott hozzá, mindenben követte, buzgólkodott a szolgálatában, mígnem egészen megnyerte. Akkor elemelte a ruhát, és megszökött vele. A remete észrevette a ruha eltűnését, és rögtön tudta, hogy a társa vitte el. Keresésére indult, az egyik város felé vette útját. Útközben két szarvasra akadt, akik hevesen viaskodtak, ömlött a vérük. Jött egy róka, és nyaldosni kezdte a vért. Miközben ő a vért szürcsölte, nekiesett a két szarvas, felöklelték és megölték. A remete folytatta útját, míg el nem érte a várost. Nem talált más éjjeli szállást, csak egy asszony házában. Ott megszállt, és az asszony vendégszeretetét élvezte. Volt az asszonynak egy fizetett rableánya. Ez a lány szerelmes volt egy férfiúba, akit férjül szeretett volna, de ez a dolog nem volt úrnője ínyére. Azon az éjjelen, amikor a

szerzetes megszállt nála, kimódolta, hogy megöli a férfit. Amikor a férfi megjelent, addig itatta, míg le nem részegedett. Részegségében elaludt, s az oldalán aludt a lány is. Mikor már mind a ketten mély álomban voltak, az asszony fogta a mérget, amit már előkészített egy nádszálba, hogy belefújja a férfi hátsó felébe, de amikor már éppen fújni akarta, a férfi szellentett egyet, a mérge a nő torkára szaladt, úgyhogy holtan rogyott össze. Mindez a remete láttára és füle hallatára történt. Ezek után elhagyta a házat, és más szálláshely után nézett. Egy vargához tért be. A varga odavezette a feleségéhez, és így szólt az asszonyhoz:

– Nézz eme remete után, és tisztességgel lásd el, légy a szolgálatára. Engem meghívott egy barátom iszogatni.

Azzal elment. Volt az asszonynak egy szeretője, s kettejük között a köpülőző felesége volt a közvetítő. A varga felesége elküldött a köpülőző feleségéhez, hogy jöjjön el hozzá, és tudassa a szeretőjével férje távollétét. Így szólt:

– Férjem elment inni, részegen fog hazajönni, mondd meg neki, hogy nagyon siessen.

Nemsokára megérkezett az asszony szeretője, és leült az ajtónál, várva a bebocsátást. Jött a varga részegen, meglátta a férfit, gyanút fogott, felbőszültén ment be feleségéhez, és agyba-főbe verte. Aztán egy oszlophoz kötötte a tornácon, majd eszméletlen álomba zuhant. Jött a köpülőző felesége, hogy hírül adja az asszonynak, a férfi már régóta várakozik, mi legyen vele. Az asszony így szólt hozzá:

– Tehetnél velem egy nagy jót. Szabadíts ki, és téged kötözlek ide magam helyett, míg én elmegyek a szeretőmhöz. Sietek vissza.

A köpülőző felesége ráállt. Kiszabadította az asszonyt, és magát kötötte a helyére. Az asszony elment a szeretőjéhez. Közben felébredt a varga, még mielőtt az asszony visszatért volna, és a nevén szólította. A köpülőző felesége nem felelt, mert félt, hogy lelepleződik a hangja által. Másodszor is szólította, s mivel a nő akkor sem felelt, felbőszült, kést ragadott, kirozott, és levágta az asszony orrát.

– Nesze, fogd és ajándékozd meg vele a barátod – mondta. Meg sem fordult a fejében, hogy nem a felesége. Amikor jött az

asszony, és meglátta, hogy mit tett a férje a köpülőző feleségével, módfelett megrendült.

Kioldozta kötelékeit, s az hazatért levágott orral. Mindez a remete szeme láttára és füle hallatára történt.

A varga felesége pedig nagy fohászzkodásba kezdett, s átkozta a férjét, aki igazságtalanul bántalmazta őt. Majd fennhangon kiáltott a férjének:

– Gyere csak, te romlott bűnöző, nézd meg a művedet, és hogy Allah mit cselekedett velem, megkönyörült rajtam, s visszaadta az orromat úgy, ahogy volt annak előtte.

A férfi fölkel, meggyújtotta a lámpát, megnézte, s hát a felesége orra ép. Megkövette, bűnbánatot tanúsított, s bocsánatért esedezett urához.

A köpülőző felesége pedig hazafelé mentében törte a fejét erősen, hogy milyen indokot találjon levágott orrára, s hogyan másszon ki a csávából. Éjfél után felébredt a köpülőző, és kiszólt a feleségének:

– Hozd az összes műszeremet, el akarok menni egy előkelő férfiúhoz.

Az asszony hozta neki a borotvát. A férfi így szólt:

– Az összes műszeremet hozzad!

Az asszony nem adott mást, csak a borotvát, hiába noszogatta a férje. Erre a férje módfelett dühbe gurult, s hozzávágta a borotvát az asszonyhoz. Az a földre vetette magát, jajveszékelt, sivalkodott.

– Az orrom, az orrom!

Addig sivalkodott, míg összecsődült a családja és a rokonsága. Meglátták őt abban az állapotban, megfogták hát a köpülőzőt, és a kádi elé vitték. A kádi megkérdezte:

– Mi vitt arra, hogy levágd a feleséged orrát?

A köpülőző semmiféle mentséget nem tudott felhozni tetteire. A kádi megparancsolta, hogy vessék tömlöcbe. Amikor elvezették, jött a remete, a kádi elé lépett, és így szólt:

– Ó ítélkező, oszoljék el a homály emez ügyről. Nem tolvaj az, aki meglopott engem; a rókát nem a két szarvas ölte meg, az

asszonyt nem a méreg ölte meg; a köpülőző feleségének pedig nem a férje vágta le az orrát. Mi magunk csináltuk mindezt.

A kádi magyarázatot kért tőle, s ő elmesélte a történetet töviről hegyire. A kádi szabadon bocsátotta a köpülőzőt.

Dimna így szólt:

– Hallottam a példázatot, s igen hasonló az én esetemhez. Talán nem tett senki a káromra, csupán én okoztam önnön vesztemet. De mitévő legyek?

Kalíla így szólt:

– Mondd el, mi az elgondolásod, s mit szándékozol tenni?

Dimna így szólt:

– Én bizony ma már nem törekszem magasabb rangra az oroszlánál, mint amit élveztem volt, csak azt szeretném elérni, ahol voltam. Három dolog van, amit az eszesnek érdemes megfontolnia, s annak érdekében megtennie minden tőle telhetőt. Fontolóra venni a múlt kárát és hasznát, s az előző kárból okulva óvakodni annak megisméltődésétől, az elmúlt hasznot keresve pedig munkálkodni annak visszatértén. Továbbá megfigyelni azt, miből ered a hasznos, miből a káros, s keresni azt, ami hasznot hajt, menekülni attól, ami árt. Végül vegye fontolóra annak kimenetelét, amitől hasznot remél, s aminek káros voltától tart, hogy beteljesedjék, amit remél, és elkerülje azt, amitől tart. Szemügyre véve azt, amitől rangom visszatértét várom és azt, amivel régi helyemből kiüttettem, nem találok semmi más utat-módot, mint hogy ama fűfalót törbecsalom, mígnem elszakasztom élete fonalát. Hiszen ha ő megválna az oroszlánról, helyreáll az én rangom, s talán ez az oroszlán javára is válik, mert szertelen meghittsége a bikával romlást és ártalmat hozhat rá.

Kalíla így szólt:

– Én nem látok semmiféle ártalmat és rosszat az oroszlánra nézve a bika rangjából és helyzetéből eredően.

Dimna így szólt:

– A szultánt hat dolog teheti tönkre: az elszigetelődés, a belháború, az esztelen vágy, a türelmetlenség, az idő és a bárgyúság. Az elszigetelődés az, ha megfosztatik igaz támaszaitól és azoktól a tanácsadóktól, politikusoktól, akik tisztánlátást, segítséget és biztonságot jelentenek. A belháború az, ha egymás ellen harcol a nép, háborúskodás és viszály kap lábra közöttük. Az esztelen vágy a nők, a társalgás, a mulatozás, ivás, vadászat és más efféle iránti szenvedély. A türelmetlenség, a túlzott keménység, ami szitkokat kerget a nyelvre és ütésre lendíti a kart kellő indok nélkül. Az idő mindama csapás, ami az embert érheti az évek során, döghalál, rossz termés, sikertelen csata és más efféle. A bárgyúság pedig a lágyság helyén alkalmazott szigor és a szigor helyén alkalmazott lágyság.

Az oroszlán bizony belebolondult a bikába, és a bika az a teremtmény, akiről mondtam neked, hogy képes megrontani és tönkretenni hatalmát.

Kalíla így szólt:

– És hogyan tudnál elbánni a bikával, amikor erősebb nálad, nagyobb becsben van az oroszlán előtt és több a híve?

Dimna így szólt:

– Ne tekintsd kicsinységemet és gyöngeségemet. A dolgok nem a gyöngeségen vagy erőn, kicsiny vagy nagy termeten fordulnak meg. Sokszor elért már kicsiny és gyöngye teremtmény csellel, ésszel és tisztánlátással olyasmit, amire sok erős képtelen volt. Vagy nem hallottad, hogy a gyenge holló hogyan vetett cselet az óriáskígyónak, mígnem megölte?

Kalíla így szólt:

– Hogyan volt az?

Mondják, hogy a holló fészket rakott a hegyen egy fán, melynek közelében a kövek között egy óriáskígyó tanyázott. Amikor kikeltek a fiókái, az óriáskígyó odakúszott, és felfalta őket. Mélyen lesújtotta és gyászba borította ez a hollót. Elpanaszolta bánatát barátjának, a nőstény sakálnak. Így szólt:

– Szeretném meghányi-vetni veled azt, amire elhatároztam magam.

– Mi legyen az? – kérdezte a sakál.

– Elhatároztam, hogy elmegyek az óriáskígyóhoz, amikor alszik, és addig csipkedem a szemét, amíg ki nem vájom. Talán attól megkönnyebbülök egy kevéssé – mondta a holló.

A sakál így szólt:

– Rossz cselet szőttél. Keress olyan módot, amivel elolthatod bosszúszomjad anélkül, hogy kockára tennéd életedet. Vigyázz, nehogy úgy járj, mint a réce, aki meg akarta ölni a rákot, és magát ölte meg.

– Hogyan volt az? – kérdezte a holló.

A sakál így szólt:

– Mondják, hogy volt egy réce, aki a nád közt fészkel, ahol sok volt a hal. Ott éldegélt szépen, míg aztán megöregedett, nem tudott már halászni. Éhezett, és keservesen tengette életét. Szomorúan üldögélt, s azon tépelődött, hogy mitévő legyen. Arra ment egy rák, és látta őt nagy bújában, szomorúságában. Közelebb ment hozzá, és így szólt:

– Miért, hogy ilyen szomorúnak, bánatosnak látlak, ó te madár?

A réce így szólt:

– Hogyne lennék szomorú?! Én az itteni halakból élek, ma pedig két halászt láttam erre járni. Azt mondja az egyik a társának: „Itt sok hal van, ne fogjuk ki őket apránként?” Azt mondja a másik: „Én egy másik helyen még többet láttam, mint itt. Kezdjük ott, és ha ott végzünk, idejövünk és ezt a helyet is kitakarítjuk.”

Megtudtam hát, hogy ha ott végeznek, ebbe a nádasba jönnek, és kifogják, ami benne van. Ez pedig az én pusztulásomat, végórámat jelenti.

A rák azon nyomban elment a halakhoz, és elhíresztelte nekik a dolgot. Azok felkeresték a récét, és tanácsot kértek tőle, mondván:

– Hozzád jöttünk, hogy tanácsot adj nekünk, hiszen az okos nem mulasztja el az eszmecserét senkivel, legyen bár az ellensége.

A réce így szólt:

– A halászokkal szemben tehetetlen vagyok, nem látok más módot, mint átmenni a közeli tóba, ott van hal, bőséges víz és nád. Ha át tudnátok költözni oda, ott kedvetekre élhetnétek és szaporodhatnátok.

A halak így szóltak:

– Ebben egyedül te lehetsz segítségünkre.

A réce így naponta két-két halat megfogott, elvitte őket egy romhoz, és ott megette őket. Egy napon ismét ment a két halért, amikor odament hozzá a rák, mondván:

– Nekem is elment a kedvem a helyemtől, rosszul érzem magam itt, vigyél el engem is abba a tóba.

A réce megfogta, és repült vele. Amikor a rom közelébe értek, ahol a réce megette a halakat, a rák lenézett, és megpillantott egy csomó halcsontvázat. Rájött, hogy a réce cselekedte ezt, és hogy vele is ez a szándéka. Ekképp gondolkodott:

– Ha az ember olyan területen találkozik az ellenségével, ahol az tudomása szerint pusztít, akkor akár harcba szállt vele, akár nem, joga van az önvédelemre.

Azzal ollóját rácsattantotta a réce nyakára, és addig szorította, amíg az ki nem lehelte páráját. Aztán megmenekedvén, a halakhoz ment, és hírül adta nekik a történeteket.

Azért mondtam neked erre példázatot, hogy megtanuld, hogy némely fondorlat magát a fondorkodót sodorja pusztulásba. Én azonban tanácslok neked valamit, s ha azt véghezviszed, eléred az óriáskígyó pusztulását anélkül, hogy magadat elveszejtenéd, te biztonságban maradsz.

– Mi légyen az? – kérdezte a holló.

A sakál így szólt:

– Kerekedj föl, és nézz körül röptédben, hol tehetnél szert valami női ékszerre. Ha elloptad, röpködj vele úgy, hogy szem előtt legyél, repülj el az óriáskígyó kövéhez, és ott nála ejtsd le. Az emberek meglátják, és visszاسzerzik ékszerüket, téged pedig megszabadítanak a kígyótól.

A holló magasba emelkedett, és meglátott egy előkelő nőt, amint a tetőn mosakodott, ruháit és ékszereit letéve. A holló lecsapott, fölkapott egy nyakéket, és elrepült vele. Az emberek üldözőbe vették, ő pedig egyre úgy röpködött, hogy ne téveszszék szem elől, mígnem az óriáskígyó kövéhez ért. Ott ledobta az emberek szeme láttára. Amikor odaértek, felvették a nyakéket, a kígyót pedig agyonütötték.

Azért hoztam elő neked ezt a példázatot, hogy tanuld meg: a csel segít akkor is, amikor az erő csődöt mond.

Kalíla így szólt:

– Ha a bikánál az erő nem párosulna értelemmel, akkor úgy állna a dolog, amint mondod. De ő amellet, hogy erős és kemény, még tiszta értelmű és eszes is. Hogyan foghatsz hát ki rajta?

Dimna így szólt:

– A bika valóban olyan, amilyennek mondod az erő és az értelem dolgában. Mindazonáltal elismeri fölényemet, s én érdemes vagyok arra, hogy legyőzzem, miként a nyúl legyőzte az oroszlánt.

– Hogyan volt az? – kérdezte Kalíla.

Dimna így mesélt:

– Azt mondják, hogy volt egy oroszlán, aki bő vizű és dús fűvű földön tanyázott. A terjedelmes vizeken és legelőkön sok vadállat lakozott, de nem tudtak élni eme gazdagsággal az oroszlántól való félelmükben. Összegyűltek egyszer, és elmentek az oroszlánhoz. Így szóltak hozzá:

– Te csak nagy ügyel-bajjal jutsz prédához. Kigondoltunk valamit, ami előnyös rád nézve, és biztonságot ad nekünk, Ha békén hagysz minket, és nem rémítgetsz, minden áldott nap küldünk neked egy állatot ebéded idejére.

Az oroszlán ráállt, békét kötött a vadállatokkal, azok pedig megtartották ígéretüket. Egyszer aztán egy nyúlra került a sor, hogy az oroszlán ebédje legyen. A nyúl így szólt a vadállatokhoz:

– Ha a kezemre játszottok valamiben, ami nektek nincs károtokra, remélem, hogy megszabadítalak benneteket az oroszlántól.

Az állatok így szóltak:

– És mi légyen az, amit kívánsz tőlünk?

A nyúl így szólt:

– Parancsoljátok meg annak, aki az oroszlánhoz visz engem, hogy késlekedjen egy kissé, hogy ne érjek időben hozzá.

– Meglesz – mondták az állatok.

A nyúl útrakelt hát megkésve, úgyhogy jócskán túlhaladta azt az időt, amikor az oroszlán ebédelni szokott. Azután kényelmesen elébe lépdelt egymagában. Az oroszlán az éhségtől nekibőszülten közeledett felé, mondván:

– Honnét jössz?

A nyúl így szólt:

– Én vagyok a vadállatok követe, engem küldtek hozzád egy nyúllal. Egy oroszlán követett egy darabon, és elvette tőlem a nyulat mondván: „Engem illet ez a föld, és annak minden vadja.” Én mondtam neki, hogy ez a király ebédje, a vadak küldik velem hozzá, ne ragadja el hát tőlem, ő gyalázott és becsmérelt téged, hozzád siettem hát, hogy mindezt hírül adjam neked.

Az oroszlán így szólt:

– Gyere el velem, mutasd meg nekem, hol van az az oroszlán.

A nyúl elindult, és egy ciszternához vezette, melyben a víz mély volt és tiszta. Beletekintett és így szólt:

– Ez az a hely!

Erre az oroszlán is belenézett, meglátta a vízben a saját tükörképét és a nyúlét. Nem kételkedett hát a nyúl szavaiban, belevetette magát, hogy bírókra keljen az oroszlánnal, és elmerült a vízben. A nyúl pedig visszatért a vadállatokhoz, és elhíresztelte nekik, hogy miképp bánt el az oroszlánnal.

Kalíla így szólt:

– Ha képes vagy végezni a bikával oly módon, hogy az oroszlánnak ne essék bántódása, akkor lelked rajta. Való igaz, hogy a bika ártott nekem, ártott neked és másoknak a seregből. De ha csak az oroszlán pusztulása árán tudnád megtenni, úgy ne merészeld, mert ez hitszegés lenne tőlem is és tőled is.

Ezután Dimna napokon át tartózkodott attól, hogy felkeresse az oroszlánt. Azután amikor az egyszer egyedül volt, bement hozzá.

Az oroszlán így szólt hozzá:

– Ugyan mi tartott vissza tőlem, hogy oly régen színedet sem láttam? Remélhetőleg valami jó dolog vont el tőlem.

– Forduljon jóra, ó király!

Az oroszlán így szólt:

– Történt hát valami?

Dimna így szólt:

– Történt, amit nem akarhat a király, sem senki más a seregéből.

– Mi volt az? – kérdezte a király.

– Gyalázatos szóbeszéd – mondta Dimna.

– Mondd hát el nekem – szólt az oroszlán.

– Olyan beszéd – mondta Dimna –, ami megbotránkoztatja a hallgatót, és nem meri szájára venni a beszélő. Te erényes vagy, ó király, és tiszta értelmekkel beláthatod, hogy fájdalmas nekem kedved ellen való szót szólni. Bízom abban, hogy tudatában vagy annak, csakis a javadat akarom, s magamnál inkább szeretlek. Bizony, fölmerül bennem, hogy talán nem adsz hitelt annak, amit elmondok neked. Mégis arra gondolva, hogy mi vadállatok, mindnyájan tetőled függünk, nem térhettem ki semmi áron kötelességem előtt, még akkor sem, ha netán nem kérdezel, még akkor sem, ha tartok attól, hogy nem veszed jónéven tőlem. Azt mondják, hogy az, aki eltitkolja jó tanácsát a szultánja előtt és véleményét a testvérei előtt, az önmagát árulja el.

Az oroszlán így szólt:

– Mi az hát?

Dimna így szólt:

– Egy hű és szavahihető barátom hozta tudomásomra, hogy Satraba titkon elővette seregéd vezéreit, és így szólt hozzájuk:

„Kipróbáltam az oroszán értelmét, fortélyosságát, erejét, és napnál világosabban kiderült előttem, hogy visszavonhatatlanul erőt vett rajta a gyengeség és tehetetlenség. Történni fog egy s más vele és velem.” Amikor ez tudomásomra jutott, rájöttem, hogy Satraba gálád áruló, pedig te minden kegyel elhalmoztad, úgy kezelted, mint magaddal egyívásút. Úgyhogy azt képzeli, hozzád fogható, s ha te elhagyod helyedet, övé lesz a királyságod, holott minden hatalmát csupán teáltalad érte el. Azt szokták mondani, hogy ha a király azt látja valakiről, hogy az vele egyenlő rangra jutott, győzze le, mert ha nem teszi, ő lesz a legyőzött. Satraba pedig nagyon is tisztában van a dolgokkal, és jól eligazodik bennük. Az az okos, aki gáncsot vet a bajnak, mielőtt az kifejlődik és bekövetkezik, s te nem vagy biztonságban attól, hogy bekövetkezik orvosolhatatlanul. Azt mondják, az emberek háromfélék: erősek, még erősebbek és tehetetlenek. Az erős az, aki nem döbben meg, ha baj éri, nem száll inába a bátorság, nem hagyja cserben ravaszsága, fortélyossága, ami által kimászhat a csávából. Az erősebb pedig az, aki felkészülten megy elébe a dolgoknak, aki előre látja a csapást, tudatában van súlyának, és úgy próbálja kivédeni valami úton-módon, mintha máris megtörtént volna. Felismeri a bajt, mielőtt az lesújtana, s elhárítja, mielőtt bekövetkezne. A tehetetlen pedig az, aki habozik, reménykedik, bizakodik, amíg el nem pusztul. Erről szól a három hal példázata.

– Hogyan volt az? – kérdezte az oroszán.

Dimna így szólt:

– Azt mondják, hogy élt egyszer egy tóban három hal: egy furfangos, egy még furfangosabb és egy tehetetlen. Ez a tó egy földnyelv mellett volt, csak nagy ügyel-bajjal közelíthette volna meg bárki, a közelében pedig egy folyó folyt. Történt egyszer, hogy két halász átkelt a folyón, s megpillantották a tavat. Elhatározták, hogy visszatérnek oda a hálóikkal, és kifogják belőle a halakat. Meghallották a halak a beszédüket.

A legfurfangosabbik, meghallván a halászok szavait, rettegés és félelem költözött szívébe, s nem nyugodott addig, míg meg nem találta azt a helyet, ahol a víz a folyóból átfolyt a tóba. A másik, a furfangos veszteg maradt, amíg nem jöttek a halászok. Amikor meglátta őket, és megtudta, hogy mit akarnak, ő is elindult, hogy kimegy az átjárón. A halászok azonban már gátat raktak arra a helyre. Így szól magában: „Elővigyázatlan voltam, s ez az elővigyázatlanság büntetése. Mármost mi a kiút ebből a helyzetből? Ritkán vezet célra az elhamarkodott és az elkésett csel, ámbár az okos nem veszíti el bizodalmaát az agyafúrt ötletek hasznában, nem hagy föl a reménnyel semmilyen helyzetben, nem sajnál fejtörést és erőfeszítést.” Halottnak tette hát magát, a víz felszínén lebegett hol hanyatt fekvő, hol hasra fordulva. A halászok kifogták, és a földre hajították a tó és a folyó közé. Onnan egy szökkenéssel a folyóba vetette magát és megmenekült.

A tehetetlen hal pedig egyre csak cikázott oda-vissza, amíg ki nem fogták.

Az oroszlan így szólt:

– Értem én ezt, de nem hiszem, hogy a bika megcsal engem, és romlásomra tör. Hogyan is tehetné, hisz soha semmi rosszat nem tapasztalt tőlem, és ami jó csak van, mindent megtettem vele; amit szeme-szája kívánhatott, mindent megadtam neki.

Dimna így szólt:

– Bizony, az aljas teremtmény mindaddig hasznossá teszi magát, és jó tanácsadónak mutatkozik, amíg fel nem verekszi magát az őt meg nem illető rangra. Amikor pedig oda feljutott, még feljebbre kacsingat, különösen az áruló és jellemtelen fajta. A hitvány, romlott teremtmény nem szolgálja a szultánját, és nem támogatja, csupán félelemből, s ha felkapaszkodott és elmúlt a rettegése, kibújik igazi természetét, akárcsak a kutya farka esetében, amit kikötnek, hogy kiegyenesedjen, de csak addig áll egyenesen, amíg ki van kötve, s ha kioldják, újra felgömbül és kunkorodik, mint annak előtte.

Tudd meg, ó király, hogy nem dicséretes dolog az, ha valaki nem fogadja el tanácsadóitól, ami számára terhes, s úgy tesz, mint a beteg, aki elutasítja azt, amit az orvos rendel, és ahhoz folyamodik,

ami jólesik neki. A szultán támaszának kötelessége, hogy erőteljesen ösztökélje arra, ami a szultán erejét növeli, hírét öregbíti, ugyanakkor visszatartsa attól, ami kárára van, és rossz fényt vet rá. A testvérek és segítők legjobbika az, aki leginkább híján van a családságnak a tanácsadásban. A tettek legjobbika az, aminek legáldásosabb a következménye. Az asszonyok legjobbika az, aki egy húron pendül urával. A dicséretnek legjobbika az, ami a jók száján fakad. A szultánok legjobbika az, akihez nem fér elvakult gőg. A jellemnek legjobbika az, ami leginkább elősegíti a jámborságot. Azt mondják, ha valaki tüzet használna párna gyanánt, és kígyókkal takaróznék, akkor is több okkal-joggal élvezhetné az álmot, mint az, aki társától ellenséges szándékot tapasztal, s mégis ő nyugodt felőle. A királyok legtehetetlenebbike az, akit leginkább ural a lágy tohonyaság, aki legkevésbé tartja szem előtt a dolgok kimenetelét, és hasonlatos a megvadult, felbőszült elefánthoz, aki semmire sem tekint; s ha valami kedve ellen történik, azt könnyen veszi, ha pedig elvesztette a játszmat, a környezetét hibáztatja.

Az oroszán így szólt:

– Kemény szavakat mondottál, de a jó tanácsot meg kell fogadni. Mindazonáltal, ha Satraba ellenemre tör is, amint mondtad, akkor sem tud ártani nekem. Hogyan lenne képes erre, mikor ő füvet eszik, én pedig húst. Csak ő lehet az én eledelem, nekem nincs félnivalóm tőle. Azután meg nincs is mód arra, hogy elpártoljak tőle, mindazok után, hogy annyi bizalmat vetettem belé, úgy megtiszteltem és magasztaltam őt. Ha megváltoztatnám viselkedésemet, és ellenkezőjére fordítanám, megcsúfolnám a tisztánlátásomat, ostoba fajankót csinálnék magamból, és hitszegővé válnék.

Dimna így szólt:

– Ne áltasd magad azzal, amit mondtál: „Ő az én eledelem, nekem nincs félnivalóm tőle”. Satraba ugyanis – ha ő maga nem is tud elbánni veled –, másokon keresztül fog cselt vetni ellened.

Azt mondják, ha vendégül látsz valaha is egy olyan vendéget, akinek nem ismered a természetét, nem tudhatod magad biztonságban, és nem lehetsz biztos abban, hogy nem jársz-e úgy vele mint a tetű a bolhával.

– Hogyan volt az? – kérdezte az oroszlán.

Dimna így szólt:

– Azt mondják, hogy volt egy tetű, aki egy gazdag ember ágyában lakozott, és a véréből lakmározott, mikor az aludt, és nem érezte, hogy ő finoman mászkál rajta. Így éldegélt egy darabig, mígnem egy éjszaka meglátogatta egy bolha. A tetű így szólt hozzá:

– Hálj itt nálunk, van itt jó vér és puha ágy.

A bolha ott is maradt, s mikor a férfi nyugovóra tért, rögtön ráugrott, és úgy belecsípett, hogy az rögtön felébredt; kirepült az álmom a szeméből. Felpattant és megparancsolta, hogy kutassák át az ágyát. Amikor ezt megtették, csak a tetűt találták meg, elcsípték és szétmorzsozták, a bolha meg elmenekült.

Csak azért hoztam fel neked ezt a példázatot, hogy tudd meg, aki egyszer gonosz, azt senki meg nem javíthatja, még ha ő maga nem képes is rosszat tenni, rosszat szül a léte. Ha nem félsz Satrabától, félned kell másoktól a seregedből, akiket ellened fordított, és irántad való ellenségességre uszított.

Dimna szavai gondolkodóba ejtették az oroszlánt. Így szólt:

– Mi a véleményed hát, mit tanácsolsz?

Dimna így szólt:

– A szuvas zápfog egyre fáj, és gyötri gazdáját, mígcsak el nem távolítják, a hasat is addig terheli a felbomlott táplálék, míg ki nem ürül. A félelmetes ellenségre nincs más orvosság, mint meggyilkolása.

Az oroszlán így szólt:

– Oda juttattál, hogy utálatossá lett számomra Satraba közelsége. Elküldök érette, és föltárom előtte, hogy mi rágja a lelkemet.

Azzal elbocsátotta Dimnát. Dimnának nem volt azonban ínyére a dolog, mert tudta, hogy ha az oroszlán beszél Satrabával, és meghallja válaszait, rájön híresztelésének valótlanosságára, átlátja

galádságát és hazugságát; teljesen lelepleződik. Így szólt az oroszlánhoz:

– Azt, hogy elküldenél Satrabáért, nem tartom bölcs és megfontolt dolognak. Vegye csak eszébe a király, ha Satraba megorrontja ezt, attól tartok, hogy rögtön kimutatja foga fehérít, s ha harcba száll ellened, felkészülten fog harcolni, ha pedig faképnél hagy, ezzel foltot ejt rajtad, és szégyenbe kever. Mindemellett a tiszta ítéletű királyok nem hozzák tudomására a büntetést annak, aki nem nyilvánította ki a vétkét, minden bűnnek megvan náluk a büntetése, a nyíltan elkövetett bűnért nyílt büntetés, a titokban elkövetett bűnért pedig titkos büntetés jár.

Az oroszlán így szólt:

– Ha a király olyan gyanúért büntet meg valakit, amiben nem bizonyosodott meg a bűnössége felől, úgy önlelkét bünteti meg, és az ellen követ el jogtalanságot.

Dimna így szólt:

– Ha ez is a király véleménye, akkor se léphessen föl ellene Satraba úgy, hogy készületlen. Vigyázz, ne üthessen rajtad váratlanul, légy résen. Remélem, a király észreveszi majd Satraba föllépésében, hogy rosszat forral. Ennek az a jele, ha látod, hogy elváltozik a színében, a tagjai remegnek, látod, hogy jobbra-balra forgolódik, hányja-veti a szarvát, mint aki öklelésre, viadalra készül.

Az oroszlán így szólt:

– Óvatos leszek vele, és ha bármi jelet felfedezek arra vonatkozóan, amit mondtál, tudni fogom, hogy nem fér kétség szándékához.

Dimna az oroszlánt ekképp a bika ellen hangolta, és megbizonyosodott afelől, hogy szándéka szerint megfogantak lelkében szavai, s az oroszlán résen lesz a bikával szemben, készenlétben fog állani. Ezek után a bikát akarta felkeresni, hogy feltüzelje az oroszlán ellen, de azt szerette volna, ha az oroszlán megbízásából mehetne, tartván attól, hogy az megneszeli a dolgot, és ő pórul jár. Így szólt tehát:

– Ó király, ne menjek-e el Satrabához, hogy körülszimatoljam, és meghallgassam beszédét, hátha nyomára jönnék a titkának.

Akkor a király tudomására hoznám, s beszámolnék arról, hogy milyenek mutatkozott előttem.

Az oroszlán engedélyt adott erre. Dimna elindult hát, bement Satrabához bánatos, szomorú képpel. A bika meglátván őt, üdvözölte és így szólt:

– Mi az oka, hogy így elmaradtál tőlem, hiszen nem láttalak napok óta. Talán valami jó szerencse ért?

Dimna így szólt:

– Ugyan, mikor éri jó szerencse azt, aki nem a maga ura, s olyan valaki kezében van a sorsa, akiben meg nem bízhat; el nem múlik tőle a veszedelem és a rettegés még egy röpke órára sem, soha nem tudhatja magát biztonságban.

– Mi történt hát? – kérdezte Satraba.

Dimna így felelt:

– Az történik, ami meg van írva, az a lét. Ki az, aki legyőzi a sorsot? Ki az, aki a földön temérdek dolgot elért, s nem válik vakmerővé? Ki az, akinek teljesülnek kívánságai, s nem mámorosodik meg? Ki az, aki vágyait hajszolja, s nem károsodik? Ki az, aki nőekkel társalkodik, s nem járja meg? Ki az, aki aljasokhoz folyamodik, s nem utasíttatik el? Ki az, aki korpa közé keveredik, és sértetlen marad? Ki az, aki a szultán közelségében él, s tartós marad a biztonsága és megtiszteltetése? Bizony igazat szólt, aki azt mondotta: „A szultánokra jellemző a kevés hűség a bennfenteseik iránt és a nagylelkűség azokkal az embereikkel szemben, akiket elvesztettek, akárcsak a ringyó: mihelyt elveszít egyet, ott a másik.

Satraba így szólt:

– Olyan beszédet hallok tőled, ami arra mutat, hogy az oroszlán támasztott benned kétséget, tőle tapasztaltál valami nyugtalanítót.

Dimna így szólt:

– Úgy van. Kétséget támasztott bennem, de nem a saját dolgomban.

– Akkor kinek a dolgában? – kérdezte Satraba.

Dimna így szólt:

– Tudnod kell, mi van közted és közöttem, tudnod kell, hogy szívemen viselem a sorsodat, s miképpen szövetkeztem veled annak idején, amikor az oroszán elküldött tehozzád. Ennek okából nem térhetek ki az elől, hogy védelmezzek, és tudomásodra hozzam azt, amit megtudtam és amitől féltetek.

– Mi az, ami füledbe jutott? – kérdezte Satraba.

Dimna így szólt:

– Egy jól értesült hű barát mesélte nekem, akinek szavához nem fér kétség, hogy az oroszán így szólt bennfenteséhez és tanácsadóhoz: „Bámulatba ejt a bika kövérsége, s mivel nincs szükségem az életére, megeszem hát, és húsából táplálom a barátaimat.” Amikor ezt meghallottam, s megtudtam galádságát és hitszegését, hozzád siettem, hogy jogot szerezzek neked, és módodban legyen a cselszövés saját érdekedben.

Satraba, meghallván Dimna szavait visszaemlékezett arra, hogy az milyen híven szövetkezett vele; eltöprengett az oroszán dolgán, s úgy vélte, hogy Dimna igazat szólt, és a javát akarja. Úgy látta, hogy a dolog olyasképpen áll, ahogy Dimna mondja, és mélyen megrendült. Így szólt:

– Mi lelte az oroszánt, hogy elárul engem, holott nem vétettem sem őellene, sem seregének tagjai ellen, amióta a közelébe kerültem. Azt kell hinnem, hogy hazugsággal bújtogatták ellenem, csalárdul befeketítettek előtte. Bizony, az oroszánt gonoszok környezik, akiktől sok hazug koholmányt hall, s ezek hihetővé teszik előtte azt is, ami másoktól jut a fülébe. A gonoszak társasága gyakorta rosszhiszeműséget vált ki a jókkal szemben, és arra a tévedésre vezet, amit a kacska követett el. Azt mondják, hogy egyszer a kacska csillag visszfényét látta a vízben, s hálnak vélvén, megpróbálta kifogni. Miután többször megkísérelte, belátta, hogy nem megy vele semmire és otthagya.

Másnap aztán egy halat látott, de azt gondolta, hogy az is csak olyan, mint az előző napi, hagyta hát, nem próbálta kifogni.

Ha tehát az oroszán fülébe jutott valami hazugság rólam, hitelt adott neki, meghallgatta az ellenem szóló beszédet, s úgy jár el velem, ahogy másokkal is eljár. Ha viszont semmit sem hallott, csak ok nélkül forral rosszat ellenem, az egyike lenne a legfurcsább

dolgoknak. Azt szokták mondani, hogy furcsa az, ha valaki társa kedvét keresi, és mégsem talál tetszésre nála, de ennél is furcsább, ha a kedvét keresi, és az felbőszül ellene. Ha a harag indokkal támadt, akkor megvolt a tetszés, és van remény a bocsánatra. De ha indok nélkül, akkor nincs többé remény. Ugyanis ha az indok megjelenése haragot keltett, remélhető, hogy távozása helyreállítja a tetszést. Akárhogy is töröm a fejem, nem lelek semmi vétséget, semmi hibát, sem kicsinyt, sem nagyot az orozslánnal való kapcsolatomban. Életemre mondom, senki, aki hosszasan él társával való közösségben, nem képes arra, hogy minden egyes dolgában körültekintő legyen, nem tudja lankadatlanul megőrizni éberségét, hogy ne tegyen semmi olyat – legyen bár kicsiny vagy nagy ami társa kedve ellen való. Mindazonáltal az ésszel élő hű férfiú, ha sérelem éri társa részéről, megvizsgálja azt és mérlegeli a hiba súlyát, hogy szándékos volt-e, vagy akaratlan. Azután azt nézi, vajon van-e félnivaló vagy lealacsonyító a megbocsátásban, hisz a barát nem tart haragot, ha mód nyílik a megbocsátásra.

Ha az orozslán vétkesnek hisz engem, nem tudom, mi lehetett a véték, hacsak nem az, hogy néha vakmerően szembeszálltam a véleményével, minthogy a javát akartam. Lehetséges, hogy emiatt arcátlan vakmerőnek és szembeszegülőnek ítélt. Én nem találok ebben semmi kivetnivalót, hiszen csak akkor szálltam szembe vele, ha nagy ritkán elvetette a józan ész, a hasznosságot, a vallást; és nem ejtettem szót erről seregének vezérei és társai előtt, hanem négy szemközt és titkon szóltam vele tisztelettudó hangon. Jól tudom, hogy aki engedményt kér a testvérektől a tanácskozásnál, az orvosoktól a betegség idején és jogtudósoktól a jogi kétely esetén, az vét a józan ész ellen, öregbíti a bajt, amibe keveredett, és maga alatt vágja a fát.

Ha nem ez volt, akkor pedig az uralkodói mámorból eredt. Bizony, veszélyes a szultánnal való társalkodás még akkor is, ha jó szerencse, bizalom, szeretet és egyetértés hatja is át azt. Ha nem ez volt, akkor valamely erényem az, ami a pusztulásba dönt. Ha pedig sem ez, sem az, akkor a sors, a végzet elrendelése, mely elháríthatatlan. A sors az, ami megfosztja majd az orozslánt erejétől, kérélehetetlenségétől, és a sírba viszi őt. A sors az, ami a gyenge embert a felbőszült elefánt hátára ülteti. A sors az, ami a mérges

kígyóra küldi azt, aki elveszi mérgét, és játszadozik vele. A sors az, ami erőt önt a tehetetlenbe, megfélemezi a merészt, dússá teszi a szegényt, megbátorítja a nyúl szívűt, és elbátortalanítja a bátrt; amikor az elrendelt végzet által meghatározott indítékok következtében utoléri az események.

Dimna így szólt:

– Az oroszlán szándéka nem a gonoszok bűntölgéséből ered, nem a szultán mámorából, sem más egyéből, hanem merő csalárdságból és romlottságból. Minthogy ő a velejéig romlott, hitszegő és gálád, aki édességgel kezdi, és gyilkos méreggel végzi.

Satraba így szólt:

– Immár látom, hogy én kiélvezve az édességet, amit megízleltem, most eljutottam a véghez: a halálhoz. Mi egyébhez vezethet az oroszlánval való lakozásom, mint a pusztulásra, hiszen ő húst eszik, én pedig növényt. Olyan vagyok ebben a szorongatottságban, akár a méh, aki lótvuszvirágra szállt, hogy élvezze illatát és zamatát, s ez a gyönyörűség fogva tartja. Midőn pedig leszáll az éj, a virág kelyhe összecukódik fölötté, s ő addig vergődik, mígnem meghal. Aki nem éri be az elégséges megélhetéssel, s szemét nagyravágyóan többre emeli, nem félvén a következményt, olyan, mint a légy, aki nem elégedett meg a fákkal és a csatornák vizével, mindezt kevésnek találta, s arra a vízre vetett szemét, ami az elefánt fülén folyik, mígnem az elefánt meglegyintette fülével és megölte. Aki szeretetét és jó szándékát arra pazarolja, aki háládatlan, az olyan, mint aki szikes földbe vet magot, vagy mint aki önelégültnek ad tanácsot, vagy mint aki halottól kér tanácsot, vagy aki süket fülébe sugdos.

Dimna így szólt:

– Hagyj fel az efféle beszéddel, és folyamodj cselhez!

Satraba így szólt:

– Ugyan miféle cselhez folyamodhatnék, amikor az oroszlán meg akar enni. Mindannak ellenére, amit tudomásomra hoztál az oroszlán gondolkodásáról és csúf jelleméről, tudom, hogy ha ő jót akarna is nekem, a társai viszont fondorlatosságukban és dölyfösségükben romlásomra tömének, véghez is tudnák vinni

tervüket. Mert ha egyesül az ármány és az önkény az ártatlan igaz ellen, megvan az esélyük rá, hogy elpusztítsák, még ha gyengék is, az pedig erős. Mint ahogy a farkas, a holló és a sakál elpusztította a tevét, mikor csellel, hamissággal és árulással szöveteztek ellene.

– Hogyan volt az? – kérdezte Dimna:

Satraba így szólt:

– Azt mondják, hogy élt egyszer egy oroszlán egy sűrűségben, az emberek egyik útjának szomszédságában. Volt neki három barátja: egy farkas, egy holló és egy sakál. Egyszer pásztorok haladtak át azon az úton tevékkel. Egy teve elmaradt tőlük, betévedt a sűrűbe, és összeakadt az oroszlánnal. Az oroszlán így szólt hozzá:

– Honnan kerültél ide?

A teve megnevezte a helyet.

– És mi dolgod itt? – kérdi az oroszlán.

– Amit a király parancsol – felelt a teve.

Az oroszlán így szólt:

– Maradj itt nálunk a bőségben, biztonságban dús vidéken.

A teve ott éldegélt az oroszlánnal hosszú ideig. Egyszer aztán az oroszlán elment vadászni. Találkozott egy hatalmas elefánttal, ádáz harcot vívott vele, úgyhogy megtépázva, kimerülve futott meg tőle, sebeiből ömlött a vér, minthogy az elefánt összehasogatta agyaraival. A lakhelyére érkezve lerogyott, mozdulni sem bírt, nem tudott vadászatra menni. A farkas, a holló és a sakál napokig éhkoppon maradt, minthogy ők az oroszlán maradékain éltek. Szörnyű éhség gyötörte őket, s egyre fogytak. Az oroszlán látta ezt, és így szólt:

– Sanyarú sorsra jutottatok, szükségét láttok az ennivalóban.

Az állatok így szóltak:

– Nem magunk miatt aggódunk mi, hanem azért, hogy a királyt így látjuk. Bárcsak szerezhetnénk neki valami ennivalót, ami talpraállítaná.

Az oroszlán így szólt:

– Nem kételkedem jó szándékotokban. De széledjete szét, hátha ejtettek valami vadat, s jut belőle nektek is, magamnak is.

Elment hát a farkas, a holló és a sakál az oroszlántól. Félrevonultak és tanakodtak egymás között mondván:

– Mi dolgunk azzal a fűevővel, gondunk-bajunk nem az az ő gondja-baja. Ne vegyük-e rá az oroszlánt, hogy egye meg, és adjon nekünk is a húsából?

A sakál így szólt:

– Ez az, amit nem említhetünk az oroszlánnak, mert a tevét védelmébe és pártfogásába vette.

A holló így szólt:

– Csak bízátok rám az oroszlán dolgát.

Elment az oroszlánhoz. Az megkérdezte:

– Találtál valamit?

A holló így felelt:

– Csak az talál, aki törekszik és szemfüles. Mi viszont sem törekedni, sem szemfüleskedni nem tudunk a nagy éhségtől. Mindazonáltal jött egy ötletünk, amelyben mindnyájan megegyeztünk. Ha a király hozzájárulását adja, szolgálatára állunk.

Az oroszlán így szólt:

– Mi légyen az?

A holló így szólt:

– Ez a fűevő tevé itt hentereg közöttünk, henye módra, semmi hasznot nem látunk belőle, egy szalmaszálat sem tesz keresztbe érdekünkben.

Az oroszlán ezt meghallva feldühödött, mondván:

– Milyen elvetemült a gondolkodásod, milyen hitványak a szavaid, mennyire elrugaszkodtál a hűségtől és az irgalmasságtól! Honnan veszed a bátorságot, hogy ezzel állsz elő nekem, és ilyen beszéddel öntesz nyakon, amikor jól tudod, hogy szavatoltam a tevé biztonságát, és pártfogásomba vettem. Avagy nem hallottál arról, hogy kegyes adakozó nem adhat értékesebb adományt, mint aki egy megfélemledett lelket védelmez, és megakadályozza a vérontást. Én szavatoltam a biztonságát, és hitszegő nem leszek.

A holló így szólt:

– Tudom én azt, amit a király mond. Mindazonáltal az egyes lélekért kiáll a háznép, a háznépért kiáll a törzs, a törzsért kiáll Egyiptom népe. Egyiptom népe pedig életét és véréát adja a királyért. A király ínségbe jutott, én tudok számára kibúvót oltalmazási kötelezettsége alól, feltéve, ha nem vállalja magára, nem maga intézi, és nem utasít senkit erre, hanem mi szövünk cselet, ami javunkra válik, és diadalra visz.

Az oroszlán hallgatott, nem felelt a holló eme beszédére. A holló felismerve az oroszlán beleegyezését, elment a társaihoz és így szólt hozzájuk:

– Beszéltem az oroszlánnal arról, hogy egye meg a tevét oly módon, hogy mindnyájan odamegyünk hozzá a tevével együtt. Szóba hozzuk, hogy milyen sanyarú sorsra jutott, sajnálkozunk rajta iránta való törődésünkben és javátakarásunkban. Azután mindegyikünk felajánlja magát neki, hogy egye meg, a többiek erre lehurrogják, oktalanságnak állítva be javaslatát, kifejtve felfalásának ártalmas mivoltát. Ha így cselekszünk, mindnyájan ép bőrrel megússzuk, és az oroszlán is elégedett lesz velünk.

Így is tettek. Elmentek az oroszlánhoz. Elsőnek a holló szólalt meg:

– Ó király, neked szükséged van valamire, ami segít rajtad. Mi vagyunk a legilletékesebbek arra, hogy neked áldozzuk magunkat, hiszen általad élünk. Ha te elpusztulsz, egyikünknek se lesz maradása utánad, az élet fabatkát se ér már. Egyél hát meg engem, ó király, megnyugodott ebben a lelkem.

A farkas és a sakál felkiáltott:

– Hallgass, te! Mit ér a király azzal, ha téged megesz, hisz a fél fogára se vagy elég.

Megszólalt a sakál:

– Belőlem viszont jóllakhat a király. Egyél hát meg engem, ez kívánságom szerint való, és megnyugvásomra szolgál.

A farkas és a holló erre így kiáltott:

– Te bűzös vagy és tisztátalan!

Megszólalt a farkas:

– Én viszont nem vagyok az. Egyen hát meg engem a király, hozzájárulásomat adom, megnyugodott ebben a lelkem.

A holló és a sakál óvást emelt ellene, mondván:

– Az orvosok azt mondják, hogy aki meg akarja ölni magát, az egyen farkashúst.

A teve úgy gondolta, hogy ha ő is felajánlja magát, ellene is felhoznak majd valami kifogást, ahogy a többiek tették egymással, az oroszán is elégedett lesz vele, ő pedig megmenekül a pusztulástól. Így szólt tehát:

– Én viszont, ó király, jóllakotlak, húsom leves, ízletes és egészséges, bendőm tiszta. Egyen meg hát engem a király, etesse meg a társait, szolgálit. Ez a kívánságom szerint való, lelki megnyugvást lelek benne, és hozzájárulásomat adom.

A sakál, a farkas és a holló így kiáltott.

– Igazat szól a teve, nagylelkűségében tudja, mit beszél.

Azzal rávetették magukat és szétszaggatták.

Azért hoztam föl neked ezt a példázatot, hogy megtudd, ha az oroszán társai szövetkeznek elpusztításomra, nem leszek képes tenni ellene, hiába leszek résen, még akkor is, ha az oroszán jobb belátással lenne irányomban, mint ők. Ez ugyanis mit se segíthetne rajtam, s nem húzna ki a csávából. Azt mondják, hogy az a legjobb szultán, aki igazságos a néppel. Ha az oroszán szívében csupa jóindulat és irgalom lenne irányomban, akkor is megváltoztatja az, ha telebeszéli a fejét, s ha sok a szóbeszéd, akkor hamarosan elszáll a megértés és a szájalom. Nem látod-e, hogy a víz olyan, mint a beszéd. S a kő – bár erősebb az embernél – ha sokáig folyik rajta a víz, csakhamar meglyuggatódik, átalakul tőle. Így hat a beszéd is az emberre.

– És mit akarsz tenni most? – kérdezte Dimna.

Satraba így szólt:

– Nem látok más módot, mint hogy derekasan és erőmet megfeszítve harcoljak. Mert nincs akkora bére az imádkozónak az

imádságáért, az adakozónak az adakozásáért, a jámbornak a jámborságáért, mint az önmagáért tusakodónak, ha harca igazságos.

Dimna így szólt:

– Senkinek sem kell kockára tennie az életét, ha van más lehetősége is. A józan értelmű teremtmény a harcot végső eszköznek tartogatja, azelőtt még latba veti a nyájasságot és a cselt. Azt mondják: „Ne becsüld le a gyenge, hitvány ellenséget, főleg hajó cselszövő, és tud segíteni magán.” Hát még a bátor és erős oroszánt! Aki lebecsüli ellenségét gyengeségéért, úgy jár, mint a tenger ura a sirállyal.

– Hogyan volt az? – kérdezte Satraba.

Dimna így szólt:

– Azt mondják, hogy volt egyszer egy tengeri madár, egy sirály, aki a tengerparton lakozott a feleségével együtt. Amikor eljött a költés ideje, azt mondta a nőstény a hímnek:

– Keresnünk kellene egy biztonságos helyet, és ott kikölténénk a fiókáinkat, mert én félek a tenger urától, hogy amikor dagályt hoz a tengerre, elárasztja a fiókáinkat.

A hím így szólt:

– Költsél csak a helyeden, hisz az megfelel nekünk, a víz és a virágok a közelben vannak.

A nőstény így szólt:

– Ó, te ostoba, térj jobb belátásra! Én bizony félek a tenger urától, hogy elárasztja fiókáinkat.

A hím így szólt:

– Költsél csak, mert nem fog ilyet tenni.

A nőstény így szólt:

– Ó, milyen keményfejű vagy! Hát nem emlékszel ígéretére és fenyegetésére? Nem ismered magadat és képességeidet?

A hím csak nem akart engedelmeskedni neki. A nőstény váltig erősködött, de hogy a hím nem hallgatott rá, így szólt:

– Aki nem hallgatja meg a jó tanácsot, úgy jár mint a teknősbéka, amikor nem hallgatott a két kacsá szavára.

– Az hogy volt? – kérdezte a hím.

A nőstény így szólt:

– Azt mondják, hogy füves parttól övezett tóban élt két kacsá. Volt még a tóban egy teknősbéka, szeretet és barátság fűzte őket össze. Történt, hogy egyszer apadni kezdett a tó. A két kacsá elment a teknősbékához búcsút venni:

– Isten áldjon – mondták neki. – Mi elmegyünk erről a helyről, minthogy kiapadóban van a víz.

A teknősbéka így szólt:

– A víz apadása csak a magamfajták számára igazán szembetűnő, minthogy olyan vagyok, mint a hajó, csak a vízben élhetek. Ti viszont bárhol tudtok élni, ahol éppen vagytok. Vigyetek el hát magatokkal!

A kacsák beleegyeztek.

– Milyen módon tudnátok elvinni?

A kacsák így szóltak:

– Megfogjuk egy bot két végét, te pedig a közepére függeszkedsz a szájjaddal. Így jó lesz neked a levegőben, csak arra vigyázz, hogy ha meghallod az emberek beszélgetését, meg ne szólalj.

Azután megfogták és felrepültek vele a levegőbe. Az emberek így kiáltoztak:

– Csodálatos dolog! Egy teknősbéka, két kacsá között. A kacsák viszik!

Ezt meghallva a teknősbéka megszólalt:

– Allah sújtson rátok, ó emberek!

Ahogy kinyitotta a száját, lezuhant és meghalt.

A sirály így szólt:

– Hallottam beszédedet, de ne félj a tenger urától.

Amikor pedig jött a dagály, elvitte a fiókákat. A nőstény így szólt:

– A kezdet kezdetén tudtam, hogy így lesz.

A hím így szólt:

– Bosszút állok rajta!

Elment a madarak gyülekezetéhez, és így szólt hozzájuk:

– A testvéreim vagytok, a bizalmasaim, segítsetek rajtam!

– Mit akarsz, mit tegyünk? – kérdezték a madarak.

A sirály így szólt:

– Mindnyájan gyertek el velem a többi madárhoz, s elpanaszoljuk nekik, hogy mit tett velem a tenger ura, és megkérjük őket, hogy hozzánk hasonló madarak lévén segítsenek rajtunk.

A madarak így szóltak:

– A mi úrnőnk és királynőnk a griff. Gyere velünk el hozzá, kiabálunk neki, akkor előjön, és elpanaszoljuk neki, hogy mit tett veled a tenger ura, és megkérjük, álljon bosszút rajta királyi hatalmával.

El is mentek hozzá a sirállyal, segélykérő hívással kiáltoztak neki. Amikor megmutatkozott előttük, a madarak elmesélték neki történetüket, és megkérték, hogy szálljon harcba velük a tenger urával. A griff beleegyezett. Amikor a tenger ura megtudta, hogy a griff a madarak seregével ellene tart, visszarettent a királynővel való hadakozástól, minthogy rajta nem volt hatalma. Visszaadta a sirály fiókáit, és békét kötött vele, a griff pedig visszavonult.

Csak azért meséltem el neked eme történetet, hogy megtudd, az oroszlánnal való hadakozásnak nem látom értelmét.

Satraba így szólt:

– Nem fogok én hadakozni vele, s nem is táplállok ellene ellenséges érzületet sem titkon, sem nyíltan, s nem fogok megváltozni irányában mindaddig, amíg nem adja tanújelét annak, amitől tartok. Akkor viszont megküzdök vele.

Nem volt Dimna ínyére ez a beszéd, minthogy tudta, ha az oroszlán nem tapasztalja a bikán az említett jeleket, ő maga válik gyanússá, s az oroszlánnak rossz véleménye lesz róla. Így szólt hát Satrabának:

– Menj csak el az oroszlánhoz, és amikor rád néz, meg fogod tudni, hogy milyen szívvvel van irányodban.

– Honnan fogom megtudni? – kérdezte Satraba.

– Amikor belépsz hozzá, úgy fogod látni, hogy farkát maga alá húzva ül a hátsó lábán, mellkasát kihúzza, tekintetét feléd irányítja, a fülét hegyezi, száját kitátja, ugrásra készen.

Satraba így szólt:

– Ha eme jeleket fogom látni az oroszlánon, megtudom, hogy igazat szóltál.

Dimna, miután az oroszlánt a bika ellen uszította, a bikát pedig az oroszlán ellen, Kalíához indult. Amikor összetalálkoztak, Kalíla megkérdezte:

– Mennyire jutottál a dolgoddal?

Dimna így szólt:

– Közel áll a beteljesüléshez, megelégedésemre és megelégedésedre.

Elindultak együtt, hogy jelen legyenek az oroszlán és a bika viadalán, lássák, mi játszódik le közöttük, és milyen kimenetele lesz az ügyüknek.

Jött Satraba az oroszlánhoz, és úgy találta ülve, ahogy Dimna leírta neki. Így szólt magában: „A szultán társa olyan, mint a kígyó gazdája, aki a keblén melengeti, s nem tudhatja, mikor mar belé.” Az oroszlán pedig a bikát figyelve felfedezte rajta azokat az ismérveket, amelyeket Dimna leírt neki. Nem kételkedett hát, hogy meg akarja támadni, s ráugrott. Elkezdődött köztük a viadal, egyre ádázabb lett, hosszan tartott már, mindkettőjükről csörgött a vér. Amikor Kalíla látta, hogy az oroszlán megkapta a magáét, így szólt Dimnához:

– A szultán a társaival, a tenger a hullámaival. Intettelek s tanítottalak, ahogy férfi mondta a madárnak: „Ne akard kiegyenesíteni azt, ami nem egyenesedik ki, ne törd magad annak nevelésével, aki nevelhetetlen.”

– Hogyan volt az? – kérdezte Dimna.

Kalíla így szólt:

– Azt mondják, hogy élt egyszer egy farka majom egy hegyen. Egy hideg, szeles, esős éjjelen tüzet kerestek, de nem találtak. Egyszer csak megpillantottak egy szikraként röpködő világítólegyet, s tűznek nézték. Összegyűjtöttek egy csomó fát, rádobták a legyet, és fűjni kezdték, hogy tüzet szítsanak, aminél melegedhetnek a hidegben. A közelükben egy madár üdögélt egy fán, nézte őket, s a majmok is ránéztek. A madár látva, hogy mit csinálnak, lekiáltott nekik, mondván:

– Ne erőlködjete! Amit láttatok, az nem tűz.

Amikor megelégette a kiáltozást, elhatározta, hogy közelebb megy hozzájuk, és meggátolja őket tevékenységükben. Arra ment egy ember, aki fölismerve szándékát, így szólt hozzá: „Ne akard kiegyenesíteni azt, ami nem egyenesedik ki. Az elvághatatlan kemény kő nem jó a kard kipróbálására, a meghajlíthatatlan bot nem jó íj készítésére. Ne fáraszd hát magad.” A madár azonban nem hallgatott a szavára, s odament a majmokhoz, hogy fölvilágosítsa őket: a légy nem tűz. Az egyik majom elkapta, és a földhöz verte, úgy hogy meghalt.

Ez a te esetedet példázza énvelem. Erőt vett rajtad az ármány és a romlottság. Ezek a gonoszság barátai, s kettejük közül az ármány a rosszabbik a következményeit tekintve. Erre is van egy példázat.

– Mi az? – kérdezte Dimna.

Kalíla így szólt:

– Azt mondják, hogy egyszer egy szélhámos és egy féleszű társult egy üzletben, s útra keltek. Útközben a féleszű hátramaradt a dolgára, s talált egy pénzeszsákot ezer dénárral. Magához vette, de a szélhámos észrevette. Amikor visszatértek országukba, s már közeledtek a városhoz, leültek, hogy megosztozzanak a pénzen. A féleszű így szólt:

– Tartsd meg a felét, s add nekem a felét.

A szélhámos már elhatározta magában, hogy az ezret egészében megkaparintja. Így szólt hát:

– Ne osztozzunk. A társulás és az együttműködés tisztább és üdvösebb. Vegyünk el inkább némi költőpénzt mindketten, a többit

pedig ássuk el ennek a fának a tövéhez, ez biztonságos hely. Ha
szükséget látunk, eljövünk együtt, elvesszük, amennyire szükségünk
van, és senki sem tudja meg a rejtekhelyünket.

Ki is vettek belőle egy keveset, a többit meg elásták egy nagy
fa tövéhez, és bementek a városba. A csaló azonban kijátszva a
féleszűt, visszament a dénárokhöz, magához vette őket, majd
elegyengette a földet, amint volt. Néhány hónap elteltével jön a
féleszű, és mondja a csalónak:

– Szükségem van némi pénzre, menjünk el és vegyük el,
amennyi kell.

A csaló fölkerelkedett vele, elmentek arra a helyre, kiásták a
gödröt, s nem találtak semmit. A csaló nekiesett az arcának, vadul
csapkodta, s így kiáltott:

– Micsoda dőreség társulni valakivel! Engem kijátszva eljöttél a
pénzhez és elvetted!

A féleszű esküdözött, és átkozta a tolvajt. A csaló meg egyre
vadabban csapkodta az arcát, mondván:

– Senki más nem vehette el, csak te! Tudott róla valaki rajtad
kívül?

Így osztozkodtak hosszasan, s végül a kádi elé vitték az ügyet.
Elmesélték neki a történetet s a csaló megvádolta a féleszűt, hogy ő
vette el a pénzt, a féleszű meg tagadta. A kádi megkérdezte a
csalótól:

– Van valami bizonyítékod a vádra?

A csaló így szólt:

– Van. A fa, amelyiknél a pénz volt, tanúsítja, hogy a féleszű
vette el.

A csaló megparancsolta volt az apjának, hogy menjen és
rejtőzködjön el a fában, hogy ha kérdezik, felelhessen. A csaló apja
el is ment, és bebújt a fa odvába.

A kádi, amikor ezt meghallotta a csalótól, figyelemre méltónak
ítélte. Föl is kerekedett társaival, a csalóval és a féleszűvel együtt.
Amikor odaértek, a kádi megkérdezte a fát, a sejk pedig felelt a fa
odvából:

– Igen, a féleszű vette el.

A kádi ezt meghallva ámult-bámult. Aztán tűzifát hozatott, és megparancsolta, hogy gyújtsák föl a fát. Amikor lobogni kezdtek a lángok körülötte, a csaló apja segítségért kiáltott. Már csaknem félholt volt, amikor kihozták. A kádi kérdőre vonta, s ő mindent bevallott. A kádi jól helybenhagyta a csalót, az apját megcsapatta, és szégyenszemre körülhurcoltatta a városon. A csalóval kifizettette a dénárokat, elvette őket, és a féleszűnek adta.

Csak azért hoztam föl neked eme példázatot, hogy megtudd, a csalás és a hamisság elkövetője gyakran esik saját csapdájába. Te pedig, ó Dimna, egyesíted a csalást, a hamisságot és a romlottságot. Féltelek műved gyümölcsétől, minthogy nem fogsz megmenekülni a következményektől, kétszínű és köpönyegforgató mivoltod miatt. A folyóvíz édessége csak addig tart, amíg el nem éri a tengert; a háznép békéje csak addig tart, amíg viszálykeltő nem támad köztük. Te leghasonlatosabb a kígyóhoz vagy, melynek kétágú nyelve mérget rejt, a te nyelved is az övéhez fogható mérget ont, s én félve félek nyelved mérge miatt, mi fog érni téged. Aki viszályt kelt a testvérek és barátok között, olyan, mint a kígyó, amit gazdája nevelget, táplál, simogat, tejben-vajban füröszt, s aztán csak marást kap tőle. Azt mondják: „Tarts ki az értelem és a nemeslelkűség mellett, e kettőt kövesd, meg ne válj tőlük! Csak olyan társhoz szegődj, aki tiszta értelmű és nemes lelkű, vagy tiszta értelmű, bár nem nemes lelkű, vagy pedig nemes lelkű, bár nem tiszta értelmű. A tiszta értelmű és nemes lelkű maga a tökély. A tiszta értelmű, de nemeslelkűség híjával levő társad lehet, ha nem áldásos is a természete; őrizkedj jellemének fogyatékosától, és épülj az értelmén. A nemes lelkű, de csekély értelmű baráthoz ragaszkodj, ne tántorodj el tőle, még ha nem áldhatod is értelmét, épülj nemességén, és gyámolítsd értelmeddel. Messzire kerüld el viszont az aljas ostobát.” Joggal kerülhetnék én is téged. Hogyan is remélhetnének tőled a testvéreid nemességet és szeretetet, mikor királyoddal, ki téged kegyelt és megtisztelt – ezt tetted. Olyan vagy te, mint a kereskedő, aki azt mondta: „Ahol a patkányok megesznek

ötven ratl vasat, ott nem kell kétségbe vonni azt, hogy a sólymok elragadják az elefántokat.”

– Hogyan volt az? – kérdezte Dimna.

Kalíla így szólt:

– Azt mondják, hogy élt valahol egy kereskedő. Egyszer el akart menni valahová szerencsét próbálni. Volt neki ötven ratl vasa, azt rábízta egy atyafiára, és indult a dolgára. Egy idő múlva megtért, és elment visszakérni a vasat. Az ember azt mondta neki:

– Azt biz megették a patkányok.

A kereskedő így szólt:

– Hallottam is, hogy semmi nem rágja úgy a vasat, mint a patkány foga.

Örvendezett az ember, hogy a kereskedő elhitte, amit állított. A kereskedő meg elment, s összeakadt az ember egyik fiával. Azt megfogta, és elvitte magával haza. Másnap beállít hozzá az ember és kérdi:

– Nem tudsz a fiamról valamit?

A kereskedő azt mondta neki:

– Amikor tegnap eljöttem tőled, láttam egy sólymot, amint fölragad egy gyereket. Talán a fiad volt az.

Az ember a fejét csapkodva kiáltotta:

– Ó emberek! Hát hallottatok vagy láttatok-e olyasmit, hogy a sólymok gyerekeket ragadnának el?

A kereskedő így szólt:

– Igen. Azon a földön, ahol a patkányok megesznek ötven ratl vasat, azon sem kell csodálkozni, ha a sólymok elefántokat ragadnak el.

Az ember így szólt:

– Én használtam el a vasadat. Itt az ára.

A kereskedő erre visszaadta a fiát.

Csak azért hoztam fel neked eme példázatot, hogy megtudd, ha a barátoddal szemben hitszegő vagy, mással szemben még inkább az leszel. És ha valaki barátságra lép valakivel, és közben mással galádságot követ el, észbe veheti a barátja, hogy nem méltó az az igaz vonzalomra. Semmi sem megy úgy veszendőbe, mint a hűtlenre tékozolt szeretet, a háládatlannak nyújtott adomány; az okulni képtelen, süket fülűhöz intézett tanítás; és a fecsegőre bízott titok. A jókkal való társalkodásból jó fakad, a gonoszokkal való társalkodás pedig rosszat szül, úgy, mint a szél: ha illatot ér, illatot visz tova, ha pedig bűzt ér, bűzt visz tova. De beszédem már hosszúúra nyúlt, és súlyosak voltak szavaim.

Kalíla itt befejezte beszédét. Közben az oroszlán is leszámolt a bikával. Miután megölte, gondolkodóba esett, s elpárolgott a haragja. Így szólt:

– Satraba nagy csapást mért rám. Oly értelmes, tiszta ítéletű, nemes jellemű volt. Nem tudom, talán ártatlan volt vagy megrágalmazták.

Búslakodott és szánta-bánta, ami történt. Mindez kiült az arcára, s Dimna észre is vette. Otthagytta hát Kalíla társaságát, odament az oroszlánhoz, s így szólt:

– Örvendj a győzelmednek. Allah elpusztította az ellenségeidet, mi búsít hát, ó király?

Az oroszlán így szólt:

– Bánkódom Satraba értelméért, tiszta fejéért, derekasságáért.

Dimna így szólt:

– Ne légy irgalmas szívű hozzá, ó király! Az ésszel élő nem irgalmaz annak, akitől fél. A fortélyos ember, ha utál és gyűlöl is valakit, közeledik hozzá, és bizalmába fogadja, ha hasznot és előnyt lát tőle, úgy tesz vele, mint az utálatos gyógyszerrel a gyógyulás reményében. Viszont ha szeret is valakit és nagyra tart, eltávolítja, elteszi láb alól, ha attól fél, hogy kárára lesz. Úgy tesz, mint az, akinek kígyó marta meg az ujját, inkább levágja és nélkülözi azt, félvén, hogy a méreg átjárja testét.

Az oroszlán megbékélt Dimna beszédén. Később azonban rájött hazugságára, hitszegésére, romlottságára, és csúfos halállal

ölte meg.

KALÍLA ÉS DIMNA KÖNYVÉNEK MÁSODIK RÉSZE

DIMNA VIZSGÁLATA

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Arról már beszéltél nekem, hogy az agyafúrt, cselszövő rágalmozó miképp rontja meg a szilárd vonzalmat két egymást szerető társ között áskálódásával. Most beszélj nekem arról, ha te is jónak látod, milyen helyzetbe került Dimna, milyen kimenetele lett ügyének Satraba halála után, milyen mentségeket hozott fel az oroszlánnak és társainak, midőn az oroszlán vélekedése megfordult a bikával kapcsolatban, s az a gyanú költözött lelkébe, hogy megrágalmazták előtte, vajon Dimna miféle érvekkel hozakodott elő akkor.

A filozófus így szólt:

– Dimna történetében azt találtam, hogy az oroszlán megölve Satrabát, megbánta tettét, visszaemlékezett a bikával való régi barátságára, annak szolgálataira. Visszaemlékezett arra, hogy a bika legnagyobb kegyben álló barátja volt, megkülönböztetett rangot élvezett nála, legközelebbi és legbensőbb társa volt, akivel mindenki más előtt tanácskozta meg ügyeit. A bika után legközelebb álló társa a tigris volt. Történt, hogy egy este a tigris az oroszlánnál időzött, s amikor éjfél tájban eltávozott tőle, és hazafelé tartván Kalíla és Dimna lakhelye előtt haladt el, az ajtó előtt meghallotta, amint Kalíla Dimnát szidalmazta, fejére olvasta áskálódását, hazug rágalmain, melyekkel egy előkelő személy jogaiba gázolt. A tigris megtudta, hogy Dimna nem hajlott a jó szóra, s ellene szegült. Ott állt, és végighallgatta kettejük párbeszédét. Kalíla többek között azt mondta Dimnának:

– Nagy fába vágta a fejszédet, kutyaszorítóba kerültél, pusztító vétket követtél el magad ellen, melynek megadod az árát. Nehéz tusád lesz az oroszlánnal, ha lelepleződik előtte mesterkedésed, s megtudja galádságod, méregkeverésed, és senki ki nem húzhat a csávából. Megvetést és halált hoz fejedre a gonoszságodtól és rontásodtól való félelem. Mostantól kezdve én sem tekintelek cimborámnak, és nem árulok el neked titkot. A tudósok azt mondták: „Tartsd távol magad attól, aki nincs ínyedre!”

Én is joggal tartom távol magam tőled, szeretném megkímélni magam attól, amibe az oroszlán jutott eme ügy kapcsán.

A tigris kihallgatván beszédüket, megfordult, és elment az oroszlán anyjához. Szavát vette, megeskette, hogy nem mondja el senkinek, amit elárul neki. Az oroszlán anyja megfogadta ezt, s a tigris elmesélte, amit Kalíla és Dimna beszédéből hallott. Másnap reggel az oroszlán anyja elment az oroszlánhoz. Búba merülten, szomorúan találta, gondok gyötörték Satraba meggyilkolása miatt. Anyja megkérdezte tőle:

– Mi gond gyötör, mi tört így le?

Az oroszlán így szólt:

– Satraba megölése búsít, mert visszaemlékeztem barátságára, odaadó szolgálatára. Hogy hallgattam szavára, hogy megnyugtatót a vele való tanácskozás, milyen készséggel elfogadtam tanácsait!

Az oroszlán anyja így szólt:

– A legsúlyosabb dolog, amivel egy férfiúnak szembe kell néznie önmagában, a nagy tévedés. Hogyan vetemedhettél a bika meggyilkolására, mielőtt bizonyosságot szereztél volna? Ha a tudósok nem beszéltek volna a titok kifecsegésének rút és vétkes mivoltáról, bizony elmondanám neked, amiről tudomást szereztem.

Az oroszlán így szólt:

– A tudósok mondásainak sok arca, számos értelmezése van. Én meg tudok felelni arra, amit mondasz. Ha van valamilyen észrevételed, ne rejtse el előlem, még akkor sem, ha valaki titokként közölte veled. Mondd el hát nekem, közöld velem értesülésed.

Addig-addig, míg végül elmondott neki mindent, amit a tigris a tudomására hozott, csak éppen a nevét nem árulta el. Majd így szólt:

– Bizony, nagyon is tudatában vagyok annak, hogy miként hangsúlyozták a tudósok a következmény súlyosságát és a szégyent, ami a titkok kifecsegőjére hárul. Mégis közölni akartam veled azt, ami javadra válik.

Amikor az oroszlán anyja befejezte beszédét, az oroszlán összehívta társait, katonáit, mindnyájan odagyültek hozzá. Amikor

Dimna az oroszán előtt állt, s látta, hogy az milyen bánatos, szomorú, odafordult az egyik jelenlévőhöz, mondván:

– Mi dolog történt? Mi szomorította meg a királyt?

Az oroszán anyja hozzáfordult, és így szólt:

– Az szomorította meg a királyt, hogy te akár egy pillanatig is életben maradsz. De a mai nap után nem hagy életben tovább.

Dimna így szólt:

– Nem hagy semmit az egyik ember a másiknak, minthogy azt mondják, aki leginkább őrizkedik a rossztól, azt úgy éri a rossz, hogy nem adta meg magát neki. Ám ne legyen a király és az ő előkelői és az ő katonái a rossz példázata. Régóta tudom, hogy azt mondják, aki gonoszokkal társalkodik, és az ő tudásuknak birtokában van, amik bűnhődése önmagából következik, ezért különülnek el az aszkéták a többi teremtményektől, és inkább az egyedüllétet választják, mint az emberi érintkezést, inkább az Allah iránti szeretetet, mint a világ és lakói szeretetét. Aki jót jóval fizet és tisztességet tisztességgel, az egyedül csak Allah. Aki a jóért fizetséget vár az emberektől, az megérdemli, hogy kiközösítés legyen osztályrésze, minthogy eltévesztette az irányt, midőn másnál és nem Allahnál keresett tiszta tettet, s emberektől várt viszonzást. Bizony, az alattvalók semmit sem kívánnak jogosabban a királytól, mint a jellem ékes voltát, a helyes úton való haladást, az üdvös cselekedeteket. Azt mondták a tudósok, hogy aki elhiszi azt, amit meg kellene hazudtolni, és meghazudtolja azt, amit el kellene hinni, az úgy jár, mint az az asszony, akihez más képében ment a szolgálja, s csalfa módon megbecstelenítette.

– Hogy volt az? – kérdezték.

Dimna így szólt:

– Azt mondják, hogy élt egy városban egy kereskedő, akinek szépséges szép felesége volt. A kereskedő mellett lakott egy ügyes festő, aki a kereskedő asszonyának a kedvese volt. Egy napon azt mondja neki az asszony:

– Kimódolhatnál valamit, amiből megtudnám jöveteledet, minden hívás vagy jeladás nélkül úgy, hogy senki ne fogjon gyanút a

kettőnk dolgában.

A festő így szólt:

– Van egy mód arra, amit kérsz, s ami megörvendeztet és gyönyörűségedre fog szolgálni. Van nekem egy leplem, színes mintákkal, mives figurákkal ékes, azt öltöm magamra, ha hozzád igyekszem, s abban mutatkozom meg neked.

A festő fel is öltötte a leplet, és megmutatta magát az asszonynak. Az asszony meglátta, kiment hozzá, módfelett örvendezett, és felkészült fogadására. Meglátta őt ezenközben az egyik szolgálója, aki a festő szolgálójának volt a barátja, igen elcsodálkozott, és gondolkodóba esett efölött. Elkérte a leplet a szolgálótól, mondván:

– Meg szeretném mutatni egy barátomnak, hogy megörvendeztessem vele, aztán hamarosan visszaadom, nehogy megtudja az urad.

A festő szolgálója odaadta a leplet, a szolga magára öltötte, és úrnője felé igyekezett abból az irányból, ahonnan a festő ment hozzá. Amint a nő meglátta, semmi kétely nem támadt benne, biztosra vette, hogy kedvese az. Odament hozzá, majd nekiadta magát. Azután a szolga visszavitte a leplet a festő szolgálójának, és a helyére tette a festő távollétében. Midőn leszállt az éj, a festő hazatért, magára öltötte a köntöst szokása szerint, és megjelent az asszony előtt. Mikor az asszony észrevette, odasietett hozzá, égy így szólt:

– Ilyen hamar jöttél újra? Nemde voltál már nálam; elvégezted, amit kívántál, mivégre hát a visszatérés?

A festő meghallván eme szavakat, visszament a házba, hívta a szolgálólányát, és halállal fenyegette, ha nem mondja meg az igazat. A lány el is mondott neki mindent. A festő fogta a leplet és elégette.

Csak azért hoztam fel neked eme példázatot, mert azt szeretném, ha a király nem hamarkodná el a gyanúsítást ügyemben. Nem a haláltól való irtózás mondatja velem ezt, hisz legyen bár irtózatos, nincs menekvés tőle, mindenki halandó, aki él. Ha száz lelke

volna, s tudnám, hogy a király kedvét lelné azok elpusztításában, szíves-örömezt adnám mindet.

Az egyik katona megszólalt:

– Nem a király iránti szeretetében mondja ám ezt, hanem azért, hogy mentse az irháját, és kibúvót keressen magának.

Dimna így szólt:

– Ó, te balga, hát bűn az, ha kibúvót keresek magamnak? Van-e az emberhez közelebb álló lény, mint önmaga? Kinek számára keresne kibúvót, ha nem önmaga számára? Meglátszik, hogy az irigység és a gyűlölet beszél belőled, nem tudod véka alá rejteni. Aki téged hall, rögtön tudja, hogy nem akarsz jót senkinek, hogy önmagadnak is ellensége vagy, hát még másnak mennyire. A magadfajta nem érdemes arra, hogy kitüntetett legyen az állatok között a király társaságában, az ő ajtajánál lebzseljen.

A katona meghallván Dimna feleletét, leforrázva, letörten és megszégyenülten elsomfordált. Az oroszán anyja így szólt Dimnához:

– Csak ámulok rajtad, te cselszövő, hogy mekkora a szégyentelenséged és arcátlanságod, s milyen hirtelen odamondasz annak, aki szól hozzád.

Dimna így válaszolt:

– Te csak fél szemmel nézel rám, s fél füllel hallgatsz engem, jóllehet balszerencsém mindentől megfosztott, mivel a királyhoz futottak ellenem áskálódni. Bizony, úgy látom, hogy elfajzott a világ! Ma már az emberek nem ejtenek ki igaz szót, s azok, akik a király ajtajánál állnak, őt semmibe véve, kegyeltségben, jólétben sütkérezve nem tudják, mikor kell beszélniük, s mikor hallgatniuk.

Az oroszán anyja így szólt:

– Nézzétek csak ezt a nyomorultat, irtózatossá bűnével hogyan akarja magát ártatlannak feltüntetni, mintha semmi sem terhelné a lelkét.

Dimna így szólt:

– Aki nem a maga módján cselekszik, az nem megy semmire, akárcsak az, aki hamut tesz oda, ahova homokot kellene, és meg is

trágyázza; vagy az a férfi, aki női ruhát ölt magára, vagy az a nő, aki férfiruhába öltözik, vagy a gyenge nyámnyila, amikor hangsúlyozza: „Én vagyok a ház ura”, vagy aki társaságban beszél arról, amiről nem kérdezik. Nyomorult az, aki nincs tisztában a dolgokkal és az emberek ügyeivel, s nem tudja elhárítani maga fölül a rosszat.

Az oroszán anyja így szólt:

– Azt gondolod tán, te hitszegő cselszövő, hogy ezzel a beszéddel félrevezeted a királyt, és nem fog bebörtönözni?

Dimna így szólt:

– Hitszegő az, akinek cseleitől nincs biztonságban az ellenség, s ha az ellenség módot ad rá, megöli nyugodt lélekkel.

Az oroszán így szólt:

– Te hazug hitszegő, azt hiszed, hogy megmenekülsz hazugságod következményeitől, és ez a kibúvó valamit is használ neked, holott bűnöd égbekiáltó.

Dimna így szólt:

– Hazug az, aki olyat mond, ami nem történt meg, olyat állít, amit nem mondtak és nem tettek. Az én beszédem viszont való igaz.

Az oroszán anyja így szólt:

– Intézzék el a dolgát azok, akik tudósok közöttetek. – Ezzel fölkelte és eltávozott.

Az oroszán átadta Dimnát a kádinak. A kádi megparancsolta, hogy tartóztassák le. Kötelet kötöttek a nyakára, és tömlöcbe vetették.

Éjfél tájban értesítették Kalílát, hogy Dimna tömlöcbe van. Kalíla titkon odalopakodott hozzá, s amikor meglátta őt bilincsei nyűgében, szűkös odújában, sírásra fakadt, mondván:

– Nem jutottál volna ide, ha nem folyamodsz csaláshoz, cselhez, és nem veted el a figyelmeztetést. Nem tehettem mást az elmúlt időben, mint hogy intselek, tanácsokkal szolgáljak, s kezed ügyében legyek irántad való őszinte vonzalmamban. Ha kudarcot vallottam intelmeimmel tévelygésed idején, akkor most bűnöd részese vagyok. Ámde a gőg utat talált hozzád, leigázta józan értelmedet, legyűrte eszedet. Számtalan példázatot hoztam fel

neked, és emlékeztettelek a tudósok mondására, miszerint a cselszövőt idő előtt utoléri a halál.

Dimna így szólt:

– Tudtam én szavaid igazságát. Azt mondják a tudósok: „Ne rettegj a büntetéstől, ha vétettél, mert jobb megbűnhődni evilágban a bűnödért, minthogy a túlvilágon kízással a pokolban.”

Kalíla így szólt:

– Értem szavaidat, de bűnöd súlyos, és az oroszlán büntetése kemény és fájdalmas lesz.

Volt a közelükben egy fogságba vetett párduc, aki kihallgatta beszédüket, úgyhogy nem vették észre. Kalíla szemrehányásaiból megtudta, hogy Dimna rosszat cselekedett, és beismerte rossz cselekedetét, bűnének súlyosságát. Megjegyezte hát a sakálok párbeszédét, és megtartotta magában, hogy tanúskodhasson majdan, ha kérdezik. Kalíla azután hazament.

Az oroszlán anyja reggelre kelve elment az oroszlánhoz, és azt mondta neki:

– Ó vadak királya, nehogy megfélekedj arról, amit tegnap mondottál, amit a maga idejében parancsoltál, és amivel a halandók urának tetszésére szolgáltál. Azt mondták a tudósok, „Nem szükséges, hogy az ember teljes buzgalommal az istenfélelemnek adja magát, de nem szükséges az sem, hogy védelmezze a bűnös vétkeit.”

Az oroszlán meghallva anyja szavait, tüstént megparancsolta, hogy jelenjék meg a tigris, az ítélelhozó. Amikor megjelent, így szólt hozzá meg az igazságos, öreg oroszlánhoz:

– Ti ketten foglaljátok el az ítélezés helyét, és hívjátok ide a katonák apraját nagyját, hogy legyenek jelen, figyeljék meg a Dimna ügyét, kutassanak a dolgában, vizsgálják ki a bűnét, jegyezzék le beszédét és mentegetőzését az ítélezés könyvébe, s azt ti nap nap után felterjesztitek hozzám.

Amikor meghallotta ezt a tigris és az igazságos öreg oroszlán – aki az oroszlán nagybátyja volt –, így szóltak:

– Hallottuk s engedelmeskedünk a király parancsának.

Eltávoztak az oroszántól, és aszerint cselekedtek, amint parancsolta nekik. A gyűlés napján három óra elmúltával a kádi megparancsolta, hogy állítsák elő Dimnát. Elő is vezették, és a kádi elébe állították az összegyűltek jelenlétében. Amint elhelyezkedett, a gyülekezet ura teli torokból kiáltott:

– Ó egybegyűltek! Tudomástok van arról, hogy a vadállatok ura Satraba halála óta nem leli nyugalmát, gond és bánat gyötri; úgy látja, hogy büntetlenül ölte meg Satrabát, Dimna hazugságától és rágalmaitól félrevezetve. Ez a kádi parancsot kapott arra, hogy üljön törvényt, vizsgálja ki Dimna ügyét. Mindenki, aki tud valamit közületek Dimna dolgáról, akár jót, akár rosszat, mondja el azt az egybegyűltek és a tanúk fejeinek, hogy az ítékezésnél tekintetbe vehessük. Ha a halál látszik szükségesnek, a szilárdság és a sürgősség helyénvalóbb a lágyszívűségnél, minthogy a hitványság pártolása méltatlan dolog.

Ekkor a kádi szólalt fel:

– Ó egybegyűltek; hallgassatok uratok szavára, és ne titkoljatok el semmit az ügyre vonatkozóan, s különösképp óvakodjatok három dolog elhallgatásától. Az első és a legelébbrevaló közülük: ne becsüljétek alá tettét, ne tekintsétek csekélységnek, mert bizony a bűnök legsúlyosabbika az ártatlan, büntetlen meggyilkolása hazugság és rágalmazás révén. Aki eme hazug bajkeverőről tud valami olyasmit, hogy az ártatlant hazugsággal és rágalommal feketítette be, és elrejti azt, az maga is bűnrészessé válik, és osztozik vele a következményben. A második: ha a bűnös beismeri bűnét, az a rendjénvalóbb, ha a király és katonái adnak számára bűnbocsánatot és felmentést. A harmadik: nem szabad arra tekinteni, hogy ki derekas és igaz, ki pedig elvetemült, és hogy ki miféle kapcsolatban áll vagy miféle vonzalmat táplál az előkelők vagy a köznép közé tartozókkal. Tehát aki tud valamit eme cselszövő dolgairól, az tudassa a tanúk jelenlévő elöljáróival, hogy az érv gyanánt szolgálhasson. Mondva vagyon, hogy aki elhallgatja a bizonyoságot egy halott ügyében, arra eleven tűzből való gyeplő vettetik a feltámadás napján. Mondja el hát mindenki, amit tud.

Az egybegyűltek némák maradtak eme szavakat meghallgatván. Dimna így szólt:

– Mi tart vissza benneteket a szólástól? Mondjátok hát, amit tudtok, és tudjátok meg, minden szóra van felelet. A tudósok azt mondták: „Aki abban tanúskodik, amit nem látott, és azt mondja, amit nem tud bizonyosan, úgy jár, amint az az orvos, aki azt mondta: Miért nem tudja, hiszen én tudom.”

A gyülekezet megszólalt:

– Hogyan volt az?

Dimna így szólt:

– Azt beszélnek, hogy élt egy városban egy értő és tudós orvos, aki nagy rátermettségről tett tanúságot a gyógyítás gyakorlatában. Megöregedett ez az orvos, és megromlott a látása. Volt a város királyának egy lánya, akit férjhez adott egyik testvérének fiához. Egyszer csak fájdalmak lepték meg a királylányt, melyek a várandós nőknél szoktak jelentkezni. Elhívták az orvost. Amikor megjelent, kikérdezte a lányt fájdalmai és hogyléte felől. Ahogy az beszámolt neki, rögtön tudta a baját és az orvosságát. Így szólt:

– Bár ép volna a látásom, akkor összeállítanám a keverékek különb-különb fajtáit legjobb tudásom szerint, és nem bíznám senki másra.

Volt a városban egy tudatlan férfiú, aki meghallván a hírt, odament, és orvoslásban jártasnak adta ki magát. Azt mondta nekik, hogy ért a gyógyszerek és füvek keveréséhez, ismeri a vegyített és vegyítetlen gyógyszerek természetét. A király elrendelte, hogy menjen be a gyógyító anyagok tárába, és vegyen olyan szereket, amilyenekre szüksége van. Amikor a tudatlan belépett a raktárba, és elébe tárultak a gyógyszerek, fogalma sem lévén, mi micsoda, minthogy egyáltalán nem értett hozzá, fogta, ami a keze ügyébe akadt, többek között egy olyan zacskót, amiben rögtön ölü mérge volt. Abból is hozzákevert a gyógyszerekhez, sejtelve sem lévén a természetéről. Amikor elkészült a gyógyszerkeverék, megitta vele a lányt, aki azon nyomban meghalt. Amikor a király tudomást

szerzett erről, hívatta a tudatlant, és megitatta a gyógyszerrel. Meg is halt tüstént.

Csak azért hoztam föl nektek ezt a példázatot, hogy megtudjátok, mi vár arra, aki hitványságot mond vagy tesz a sötétben tapogatózva, s túllép a határon. Aki közületek túllépi határát, úgy jár, mint ama tudatlan, és csak magát okolhatja. Megmondták a tudósok, hogy aki beszél, annak szava visszahullik önnön fejére. A szó rendelkezésiekre áll, legyetek hát észnél.

A vaddisznók főnöke emelkedett szólásra, ki józan értelme és időse kora miatt élvezett rangot az oroszlánnál. Így szólt:

– Ó becsület követői, tudós férfiak! Hallgassátok meg mondandóm, s véssétek jól az eszetekbe. A tudósok azt mondták a jámborokról, hogy azok megismerszenek jegyeik által. Ti képességekkel teli közösség tagjai vagytok, Allah kedvezett nektek, kegyének teljét árasztotta rátok, nektek meg kell ismernetek a jámborokat a jegyeikről és ábrázatukról, apróságokból, s nyomára kell jönnötök a nagy dolgoknak. Itt sok minden szól eme nyomorult Dimna ellen, árulkodik a gonoszságáról, keressétek csak ezeket testi mivoltában, hogy megbizonyosodjatok, és lelketek nyugodt legyen.

A kádi így szólt a vaddisznók urának:

– Én tudom és tudja a jelenlévő gyülekezet, hogy te ismered a rossznak az ábrázatra süttött bélyegét, de magyarázd el nekünk is, amit mondasz, világosíts föl minket, mit láatsz eme nyomorultnak az ábrázatán.

A vaddisznók ura becsmérelni kezdte Dimnát, majd így szólt:

– A tudósok megírták, és hírül adták, hogy akinek a bal szeme kisebb, mint a jobb, és szüntelenül rángatózik, az orra pedig jobbra ferdül, az hitvány, alávaló ember, egyesíti magában a szélhámosságot és a romlottságot.

Dimna ezt meghallván, így szólt:

– Éppen olyan vagy, mint az az ember, aki azt mondta feleségének: „Tekints csak a saját meztelenségedre, s csak azután a másokéra.”

– Hogyan volt az? – kérdezték az állatok.

Dimna így szólt:

– Azt mesélik, hogy egyszer egy városra rátört az ellenség, öldökölt, rabszolgákat ejtett, fosztogatott, majd elvonult országa felé. Történt, hogy egy katonának zsákmányként jutott egy földműves és annak két asszonya. Ez a katona igen rosszul tartotta őket étel és ruha dolgában. Egy nap kiment a földműves és a két asszony fát gyűjteni a katonának, s ruhátlanok voltak. Az egyik asszony egy kopott rongydarabbal elfedte a szemérmét, majd így szólt a férjének:

– Nézd csak ezt a szégyentelen perszónát, fedetlenül hagyja a szemérmét.

A férfi így felelt neki:

– Ha előbb magadra tekintettél volna, megláttad volna, hogy az egész tested mezítelen, s nem szóltad volna meg a társnődöt ugyanazért.

Igazán különös vagy, te szennyes, szégyenletes, csúf jegyekkel megvert teremtmény. Különös a vakmerőséged, hogy a király étekfogója merészelsz lenni, és elé állsz ezzel a szennyes, ocsmány testeddel, s azokkal a hibáiddal, amelyeket te magad is ismersz, és mindenki más tud rólad. Te beszélsz a tiszta testről, amiben semmi kivetnivaló nincs, holott nemcsak én ismerem fogyatékoságaidat, hanem minden más jelenlévő is, csupán a köztünk lévő barátság tartott vissza attól, hogy fölhánytorgassam őket. S íme te hazugnak tituláltál, becsmérlő szavakkal illetél szemtől szembe, ellenségesen léptél föl ellenem, s elmondtad, amit mondtál rólam a jelenlévők előjáróinak minden alap nélkül. Én ellenben csupán arra szorítkozom, hogy fölfedjem általam és a jelenlévők által ismert fogyatékoságaidat. Aki valóban ismer téged, az joggal tartja vissza a királyt attól, hogy téged étekfogójaként alkalmazzon. Ha azzal bíznának meg, hogy a földet túrd, abban is kudarcot kellene vallanod. Az a legjobb, ha te semmiféle munkához nem közeledsz, még tímárnak vagy köpülőzőnek sem lennél jó a köznép közt, nem is beszélve a király különleges szolgálatáról.

A vaddisznók ura így szólt:

– Jobb lesz, ha elmondod a mondandódat, és előadod, ami a tarsolyodban van.

Dimna így szólt:

– Úgy van. Hát ezt mondom rólad és ez a véleményem. Ó, te sánta nyomorék, te dagadt farú, görbe lábú, puffadt hasú, lógó heréjú, hasított szájú, kívül-belül ocsmány.

Amikor Dimna ezt mondotta, a vaddisznók urának orcája elváltozott, szeme könnybe lábadt szégyenletében, nyelve akadozott, magába roskadt, elevensége kihunyt. Dimna pedig látva összetörtségét és könnyeit, így szólt:

– Sírhatsz majd hosszasan, ha a király tudomást szerez szennyes mivoltodról, fogyatékoságaidról, s elkülönít táplálékától, elbocsát a szolgálatából, eltávolít környezetéből.

Volt ott egy sakál, akit a király kipróbált, hűségeseznek és igaznak talált, és szolgálatára rendelt. Megparancsolta volt neki, hogy jegyezzen meg mindent, ami az állatok közt folyik, és jelentse neki. A sakál felkelt hát, bement az oroszlánhoz, és mindent híven elbeszélte neki. Az oroszlán elrendelte, hogy a vaddisznók urát állítsák félre a munkájából, ne jelenjen meg előtte, hogy ne is lássa az ábrázatát. Dimna felől úgy rendelkezett, hogy vigyék vissza a börtönbe.

A nap nagy része eltelt. Minden, ami ott történt, és amit mondtak, leíratott és lepecsételtetett a tigris pecsétjével, majd mindnyájan hazatértek a szállásukra.

A Rauzabának nevezett sakál testvéri barátságban volt Kalíával, az oroszlánnál pedig megkülönböztetett kegyben állt. Történt pedig, hogy Kalíán búskomorság vett erőt testvére és önmaga iránt érzett aggodalmában és bánalmában. Megbetegedett és meghalt. Elment ez a sakál Dimnához, és közölte vele Kalíla halálhírét. Dimna sírt, szomorkodott, majd így szólt:

– Mi lesz velem e világban most, miután hú testvérem eltávozott? De hálát adok a magasságos Allahnak, hogy Kalíla úgy halt meg, hogy hátrahagyott nekem egy olyan, rokonságomból való testvért, mint te. Látva, hogy szíveden viseled sorsomat és gyámolítasz engem, bizodalmaát nyertem a magasságos Allah

irántam való jóságában és kegyében, s tudom, hogy te reményem és támaszom vagy szorongatottságomban. Légy olyan kegyes, és menj el erre és erre a helyre, ahova testvéremmel együtt pénzt gyűjtögettünk csellel, fáradozással és Allah akaratából, majd hozd el hozzám.

Meg is tette, amit Dimna kért tőle. Amikor letette a pénzt Dimna elé, az egy részt neki adott belőle, majd így szólt:

– Neked szabad bejárásod van az oroszánhoz, inkább, mint bárki másnak. Viseld szíveden a sorsomat, kísérd figyelemmel ügyemet, fülelj, mit mondanak rólam az oroszánnak, amikor elébeterjesztik, hogy mi történt köztem és ellenfeleim között; hogyan áll a szénám az oroszán anyjánál, figyeld meg, miben fúj egy követ az oroszán vele, és miben ellenkezik vele. Jól jegyezz meg mindent!

A sakál elvette, amit Dimnától kapott, és eltávozott vele eme egyezséggel. Hazatért, és ott elrakta a pénzt.

Másnap az oroszán korán kelt. Már két óra letelt a napból, amikor tanácsadói kérték, hogy színe elé járulhassanak. Az oroszán engedélyt adott nekik, ők pedig beléptek hozzá, és elébe helyezték az írást. Amikor megismerte beszédüket és Dimna beszédét, behívta az anyját, és felolvasta neki. Anyja meghallgatván, ami az írásban állt, legharsányabb hangján kiáltotta:

– Megmondom neked nyersen, ne vedd zokon, te nem tudod megkülönböztetni a kártékonyt a hasznostól. Hát nem éppen ez az, aminek meghallgatásától óvtalak? Ez annak a bűnösnek a beszéde, aki nekünk rosszat tett, s hitszegést követett el ellenünk.

Azután dühösen eltávozott. Mindez ama sakálnak, Dimna testvérenek szeme láttára és füle hallatára történt. Sietve fölkerelkedett ő is, elszaladt Dimnához, és elbeszélte neki az esetet. Miközben nála időzött, jött a foglár, és elvezette Dimnát a gyűlésbe a kádi elé.

Amikor megjelent a kádi előtt, a gyűlés előjárója megnyitotta az ülést, mondván:

– Jelentést tett nekünk az igaz, a szavahihető az ügyedben, úgyhogy fölösleges tovább folytatnunk a vizsgálatot, minthogy megmondták a tudósok: „A magasságos Allah a másvilág okául és

igazolásául rendelte eme világot, hiszen lakhelye ez a prófétáknak, akik a jóra vezérelnek, a paradicsomba kalauzolnak, és a magasságos Allah megismerésére hívnak.” Tisztán áll előttünk a te ügyed, mert egy szavahihető tanú adott hírt rólad. Csak a mi urunk rendelkezett úgy, hogy folytassuk a vizsgálatot ügyedben, noha előttünk nyilvánvaló és világos az.

Dimna így szólt:

– Úgy látom, kádi, hogy nem szokásod az igazságosság az ítékezésben. Nem az a királyok igazsága, hogy az ártatlan büntelenekeket igazságtalan kádi kezére adják, hanem a törvényes tárgyalás, ahol védelmezhetik jogaikat. Hogy gondolod, hogy csak úgy megölessen, amikor nem is tárgyalták az ügyemet? Te sürgetnéd ezt a te kényedre-kedvedre. Hiszen még három nap sem telt el. Igazat szólt, aki azt mondta: „Aki a könnyörületességet gyakorolja munkájában, annak számára könnyű a cselekvés, még ha árt is vele.”

A kádi így szólt:

– Eleink műveiben azt találjuk, hogy az igazságos kádinak egyaránt ismernie kell a jótevő és az ártó munkálkodást, hogy ajónakjával, a rossznak rosszal fizethessen, és ha így jár el, ajók egyre inkább törekszenek a jóra, a rosszak pedig egyre inkább elkerülik a bűnöket. Te pedig, Dimna, jól tennéd, ha magadba szállnál, beismernéd, bevallanád, és megbánnád vétkeidet.

Dimna így felelt:

– A jámbor kádik nem veszik készpénznek a vélekedést sem az előkelők, sem a köznép ügyeiben, minthogy tudják, a vélekedés nem helyettesítheti az igazságot. Ti úgy vélhetitek, hogy én vétkesen cselekedtem, én viszont jobban ismerem magamat, mint ti, önismeretem szilárd, kétség nem fér hozzá, az azonban módfelett kétséges, ahogy ti ismertek engem. Szemetekben az a bűnöm, hogy befeketítettem valaki mást. Mi lehetne a mentségem előttetek, ha magamat feketíteném be, hazug vádakkal illetném, a halálba, romlásba taszítanám magamat azzal a tudattal, hogy ártatlan vagyok, és ment mindattól, amivel gyanúba fogtak, önmagam számára én vagyok a legnagyobb becsben álló személy, a velem szembeni méltányosság a legelőbb való. Ezt cselekedni

bármelyőtökkel, távolival vagy közelivel, nem lenne megengedhető vallásomban, nem lenne összeegyeztethető becsületemmel, s nem lenne jogom rá. Hogyan tenném hát meg önmagammal? Hagyd abba hát, kádi, az efféle beszédet. Ha jó tanácsként mondtad, rossz helyre címezted, ha pedig beugratásnak szántad, bizony a legcsúfabb beugratás ez, amit olyantól tapasztalunk, akihez nem méltó az ilyesmi. Mindamellet a beugratás és a csel nem tartozik az igaz kádik és a megbízható elöljárók fogásai közé. Tudd meg, hogy szavaid olyanok voltak, mint amit a tudatlanok és a gonoszok szoktak alkalmazni. A bírászkodás ügyeiben ugyanis az igazak járnak el igaz módra, a tévelygők, a hitványak és az istentelenek pedig tévednek. Eme beszéded után a legsúlyosabb csapásoktól, és tragédiáktól féltelek, ó kádi. Nem az a tragédia, hogy a király és a katonák, az előkelők és a köznép előtt a te véleményedet tartod a legelőbbvalónak, s meg vagy győződve igazságodról, el vagy telve ítélőképességedtől, erényességedtől és kiválóságodtól; hanem az, hogy mennyire megfélemedkeztél mindezekről az én ügyemben. Vagy nem hallottad, mit mondtak a tudósok arról, aki azt állítja, hogy tud valamit, amikor nem is tudja, és abban tanúskodik, aminél nem volt jelen? Úgy jár az, mint a solymász, aki megrágalmazta urának feleségét.

– Hogyan volt az? – kérdezte a kádi.

Dimna így szólt:

– Azt mondják, hogy élt egy városban egy neves marzubán, akinek szépséges és erényes felesége volt. Ennek a férfiúnak volt egy solymásza, aki nagy ügyességről és jártasságról tett tanúságot a sólymok kezelésében és idomításában. Ura barátként bánt vele, bevitte a házába, és leültette asszonya társaságában. Történt, hogy a solymász megkömyékezte az asszonyt. Az felháborodva utasította vissza, arca elsötétült a haragtól, és elpirult szégyenletében. Egyre jobban elzárkózott előle, a férfi pedig hevesen sóvárgott utána, és csel forralt, hogy elérje célját, de nem járt sikerrel cselei révén sem. Egy napon szokása szerint vadászni ment, és két papagájfiókára bukkant. Megfogta és hazavitte őket. Amikor fölcseperedtek, szétválasztotta, és külön kalitkába rakta őket. Az egyiknek ezt a

mondatot tanította: „Olyat láttam úrnőmtől, ami sérti a szemérmet”, a másoknak pedig ezt: „Én nem szólok semmit”. Hat hónapon át tanítgatta őket, míg tökélyre nem vitték tudományukat. Amikor elérte velük, amit akart, elvitte őket a gazdájához. Igen megtetszettek neki, s amikor beszéltek előtte, egészen elragadták, csakhogy nem értette, hogy mit mondanak, mert a solymász Balh-beli nyelven tanította őket. Egyszóval a marzubán módfelett el volt ragadtatva tőlük, és a solymász nagy tisztességbejutott általuk. Megparancsolta feleségének, hogy vigyázzon rájuk és gondozza őket. Az asszony meg is tette. Történt egy idő múlva, hogy a férfiúhoz Balh-beli főemberek jöttek. Mindenféle ínycséggel halmozta el őket ételben-italban, válogatott gyümölcsfajtákat és ritka csemegéket tálalt föl nekik. Amikor beteltek az evéssel, és beszélgetésbe kezdtek, a házigazda jelt adott a solymásznak, hogy hozza be a papagájokat. Amint bevitte és letette őket elébe, azok rögtön rikácsolni kezdték, amit betanultak. Ama főemberek megértették a beszédüket, egymásra néztek, és lehorgasztották fejüket röstelkedésükben. A marzubán megkérdezte tőlük, hogy mit mondanak, de ők húzódoztak a felelettől. A férfi azonban váltig erősködött, és ismételten nógatta őket, míg végül megmondták neki, majd hozzátették:

– Nem illendő dolog, hogy olyan házban együnk, ahol szégyenletes dolgok történnek.

Miután ezt mondták, a férfi megkérte őket, hogy beszéljenek a papagájokhoz balhi nyelven. Meg is tették, és látták, hogy semmi mást nem tudnak, csak amit mondtak. Így bebizonyosodott az egész társaság előtt, hogy az asszony megközelíthetetlen s ártatlan abban, amivel rágalmazták. Fény derült ily módon a solymász hamisságára. A férfiú tüstént maga elé rendelte. A solymász karján éppen egy fekete-fehér sólyom ült. Az asszony a ház belsejéből kiáltott ki neki:

– Ó te önmagad ellensége, hát úgy láttál engem, ahogy mondtad, és a papagájoknak tanítottad?

– Igen – szólt a solymász –, olyasmit láttam tőled, amit mondanak.

A sólyom ekkor az arcának esett, és karmaival kivájta a szemét.

Az asszony így szólt:

– Úgy kellett neked. Ez a magasságos Allah büntetése hamis tanúskodásodért.

Csak azért hoztam fel neked ezt a példázatot, ó kádi, hogy a hazug tanúság evilági és túlvilági következményeinek ártalmasságát jól az eszedbe vésd.

A kádi végighallgatva Dimna beszédét, fölkelte és az oroszlán elé vitte ítéletre az ügyet. Az oroszlán tanulmányozta, majd hívta az anyját, és elébe terjesztette. Az végére jutván Dimna beszédének, így szólt:

– Attól való félelmem, hogy Dimna addig fondorkodik és ravaszkodik, hogy még életedre tör vagy romlásba dönt, túlnő aggodalmamon előző bűne fölött, melyet veled szemben elkövetett, amikor csalással és rágalmozással rávett, hogy megöld büntelen barátodat.

Az oroszlánt gondolkodóba ejtették anyja szavai. Így szólt:

– Mondd meg nekem, hogy ki tudatta veled azt, amit Dimnáról mondtál, hogy érv legyen a kezemben Dimna megölésére.

Az anyja így szólt:

– Bizony, gyűlöletes számomra, hogy eláruljam annak a titkát, aki annak megőrzésére kért engem, és Dimna megöletésén érzett örömet megrontja az a gondolat, hogy elkövettem azt, amitől a tudósok óva intenek: a titok felfedését. De megkérem azt, aki rám bízta titkát, hogy oldjon föl ígéretem alól, és álljon elő azzal, amit tud és amit hallott Dimnától.

Azzal eltávozott, és elküldött a tigrisért. Fölhozta neki, hogy őreá hárul a kötelesség felnyitni az oroszlán szemét és az igazsághoz segíteni azzal, hogy előáll tanúskodásával, amelyet nem titkolhat el magafajta személy, hisz köteles rá, hogy az ártatlanokat győzedelemre s az igazságot érvényre juttassa tűzönvízen át. A tudósok is megmondták: aki eltitkolja egy halott bizonyosságát, az önmaga bizonyosságát rontja el a feltámadás napján.

Nem hagyta békén a tigrist, amíg az föl nem kerekedett. Elment hát az oroszlánhoz, és tanúskodott előtte arról, amit Dimna vallomásából hallott.

Miután a tigris megtette vallomását, a bebörtönzött párduc, aki kihallgatta volt Dimna vallomását, és megjegyezte magában, ugyancsak üzent az oroszlának: „Tanúvallomást szeretnék tenni.” Kihozták hát a börtönből, és tanúskodott az oroszlánál Dimna vallomásáról, amit kihallgatott.

Az oroszlán így szólt hozzájuk:

– Mi tartott vissza benneteket attól, hogy előálljatok tanúságtokkal, hisz ismertétek ügyünket és a Dimna dolgának vizsgálatával való gondunkat?

Mind a ketten így feleltek:

– Tudtuk, hogy egy tanúságtétel nem elegendő az ítélethez. Nem volt ínyünkre, hogy előálljunk akkor, ha tanúságunk nem vezethet ítéletre. Amikor végül egyikünk tanúskodott, a másik is jelentkezett.

Az oroszlán elfogadta mentségüket, majd parancsot adott, hogy öljék meg Dimnát tömlöcében. Meg is öletett a legcsúfosabb halállal.

Aki ezt tanulmányozza, megtudhatja, hogy aki úgy törekszik önnön hasznára, hogy másra romlást hoz csalárdság és fondorlat révén, az megbűnhődik önnön hamisságának érdeme szerint.

AZ ÖRVÖS GALAMB

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam a szerető társak példázatát, akik közé hazug áskálódó vert éket, s hogy az milyen sorsra jutott. Mesélj most nekem – ha te is jónak látod – az igaz testvérekről, hogyan bontakozik ki kapcsolatuk, és lelnek gyönyörűséget egymásban.

A filozófus így szólt:

– Az értelmes ember tudja, hogy a testvérek viszonyához semmi nem fogható. A testvérek segítőtársak minden jóban, és egymás támaszai, ha lecsap a balsors. Ennek a példázataiból való az örvös galamb, a patkány, a gazella és a holló története.

– Hogyan volt az? – kérdezte a király.

Bajdabá így szólt:

– Mondják, hogy Szakávandadzsin földjén, Dahar városa mellett volt egy hely, ahol sok vad tanyázott, s a vadászok gyakorta felkeresték. Ezen a helyen állt egy terebélyes, dús lombú fa, melyen egy holló fészkelte. Egy napon a fészkében kuporgott, amikor megpillantott egy csúf ábrázatú, gonosz természetű vadászt, vállán hálóval, kezében bottal, a fa felé közeledvén. Megrettent a holló, és így szólt:

– Ez az ember idetart vagy az én pusztulásomra, vagy a máséra. Biz én itt maradok veszteg a helyemen, hadd lássam, micsinál.

A férfi elhelyezte a hálóját, magot terített szét rajta, majd elrejtőzött a közelben. Kisvártatva arra repült egy galamb – örvös galambnak hívják az ilyet –, ő volt a galambok úrnője. Sok más galamb is kísérte, de sem ő, sem a társnői nem vették észre a csapdát. Lecsaptak a magra, csipegetni kezdték, és egytől egyig fennakadtak a hálóban. A vadász örvendezve jött elő, a galambok pedig verdestek kötelékeikben, mindegyikük kereste magának a szabadulás útját. Az örvös galamb így szólott:

– Ne hagyjátok cserben egymást! Egyikötöknek se legyen fontosabb a saját menekvése, mint a társnőjéé. Tartsunk össze,

repüljünk egy madárként, s megmenthetjük egymást.

Összegyűltek hát, s közös szökkenéssel nekirugaszkodtak úgy, hogy egyesült erővel kitépték a hálót, és fölemelkedtek vele a levegőbe. A vadász azonban nem adta föl a reményt, azt hitte, nem jutnak messzire, hamarosan lezuhannak. A holló így szólt:

– Utánuk megyek, s megnézem, mire jutnak.

Hátranézett az örvös galamb, és meglátta, hogy a vadász követi őket. Így szólt társaihoz:

– Ez a vadász kitartóan követ benneteket. Ha följutunk a levegőbe, túl vagyunk a veszélyen, többé nem követhet. Ha a lakott terület felé tartunk, elveszt minket szem elől, és eltávozik. Ott egy helyen van egy patkány, jó barátom; ha eljutunk hozzá, ő majd lerágja rólunk ezt a kelepécét.

Így is tettek, a vadász pedig reményét veszelve eltávozott, csak a holló követte őket. Amikor a patkány lakhelyéhez értek, az örvös galamb kiadta nekik a parancsot, hogy zuhanjanak, s földet értek.

A patkánynak száz odúja volt a veszedelmek esetére. Az örvös galamb a nevéen szólította; Zairak volt a neve. A patkány megszólalt az odúban:

– Ki az?

Az örvös galamb így felelt:

– Én vagyok, a te barátnőd, az örvös galamb.

A patkány sietve előjött, és így szólt:

– Ki ejtett ebbe a kelepécébe?

Az örvös galamb így szólt:

– Nem tudod-e, hogy nincs jó és nincs rossz, ami ne lenne elrendelve annak számára, akit utolér. Ez ejtett ebbe a kelepécébe. Az sem kerülheti el a végzetét, aki nálam erősebb és hatalmasabb; a nap és a hold megfogyatkozhat, ha az rendeltetett nekik.

A patkány ott állt neki rágni a hálószeret, ahol az örvös galamb volt. Az így szólott:

– Kezdd a többi galamb kötelékének elrágásával, azután gyere majd hozzám.

Többször mondogatta neki, de az ügyet sem vetett a szavára. Mikor már sokadszor ismételte, a patkány megszólalt:

– Egyre ezt ismételve, mintha önmagadnak nem tulajdonítanál fontosságot, nem lenne benned önsajnálát, s nem gondolnál magaddal.

Az örvös galamb így szólt:

– Csak attól félek, hogy ha az én kötelékem elrágásával kezded, beleunsz, és nem lesz ínyedre a többiek kiszabadítása. Tudom, hogy ha viszont velük kezdenéd, és én lennék az utolsó, nem vinne rá a lélek, hogy engem benne hagyj a pácban, bármennyire ellankadnál is.

– Ez is csak növeli vonzalmamat és szeretetemet irántad – mondta a patkány. Majd nekilátott a háló szétrágásának, mígnem elkészült vele, s az örvös galamb és az összes galamb kiszabadult.

A holló látta, hogy mit művelt a patkány, s kedve kerekedett összebarátkozni vele. Odament, és a nevéen szólította. A patkány kidugta a fejét és megkérdezte:

– Mit akarsz?

– Szeretnék összebarátkozni veled – felelt a holló.

A patkány így szólt:

– Köztem és közted nincs semmi kapcsolat. Az értelmes lénynek azt kell keresnie, amire módja van, és hagynia azt, amire nincs módja. Mi vagy te, ha nem ragadozó, és én a te táplálékom.

A holló így szólt:

– Az, hogy én megegyelek téged, még ha a táplálékom lehetnél is, nem jelent számomra semmit, a te szereteted sokkal vonzóbb lenne annál, amit mondtál. Nem méltó hozzád, ha üres kézzel küldesz el, amikor szeretetet kérve jövök hozzád, minthogy megmutatkozott előttem nemes jelleted, s vonzalmat ébresztett bennem, jóllehet nem állt szándékodban megmutatni azt. Az értelmes lénynek nem marad rejtve a kiválósága, még akkor sem, ha elrejt, mint a mósusz, melyet rejtsenek bár el, semmi sem akadályozhatja illatának s édességének bódító terjedését.

A patkány így szólt:

– A legerősebb minden ellenségesség közül az eredendő ellenségesség, ez pedig kétfajta. Az egyik kölcsönös és egyenrangú, mint az oroszlán és az elefánt ellenségessége; hol az oroszlán öli meg az elefántot, hol az elefánt az oroszlánt. A másik, amikor az egyik fél erőfölényben van a másikkal szemben, mint ami a macska és én között van, vagy mi között van. Az az ellenségesség, amely közöttünk van, neked nem árthat, csak én húzhatom a rövidebbet. A víz, bármeddig melegítsék is, nem szűnik meg oltani a tüzet, ha ráöntik. Az ellenséggel való barátkozás és békekötés olyan, mintha a gazdája a ruhaujjában hordozná a kígyót. Értelmes lény nem kedveskedik az ádáz ellenségnek.

A holló így szólt:

– Megértettem, amit mondtál, de hozzád az lenne méltó, ha jellemed kiválóságának engedve, felismernéd szavam őszinteségét, és nem nehezítenéd helyzetemet afféle beszéddel, hogy közöttünk sohasem lehet kapcsolat. A nagylelkű értelmesek nem várnak fizetséget a jótéteményért, s a vonzalom az igazak között gyorsan kötődik, s nehezen szűnik meg; az aranykorsóhoz lehetne hasonlítani, mely nem egykönnyen törik el, s gyorsan helyre lehet állítani, könnyen javítható, ha repedés vagy törés esik rajta. A rosszak közt viszont a vonzalom hamar megszakad, s nehezen kötődik, olyan az, mint a cserépkorsó, mely könnyen eltörik akármilyen hitvány dologtól, és nem épül meg soha többé. A nagylelkű vonzódik a nagylelkűhöz, az aljas viszont nem szeret senkit, ha csak nem vágyból vagy félelemből. Bizony, nekem szükségem van a te szeretetedre és jótéteményedre, mert te nagylelkű vagy, s el nem mozdulok kapudtól, ételt nem ízlelek, míg barátságodba nem fogadsz.

A patkány így szólt:

– Elfogadom barátságodat, mert senkit sem szoktam elutasítani szükségében. Pusztán önérzetből kezdtem úgy veled, ahogy kezdtem, hogy ha elárulsz, ne mondhasd: „Találtam egy patkányt, akit könnyű volt félrevezetni.”

Azután kiment az odújából, és a bejáraméi megállt. A holló így szólt:

– Mi tart vissza attól, hogy kijöjj hozzám, és barátságos legyél hozzám? Tán még maradt kétely a szívedben irányomban?

A patkány így szólt:

– Evilági nép két dolgot követ egymás közti ügyeiben, és eme két dolog alapján érintkeznek, ezek pedig: ami a lélekre tartozik, és ami a kézre tartozik. Azok, akik a lélekre tartozót adják egymásnak, azok az igazak, akik pedig a kézre tartozót, azok az együttműködők, akik hasznot remélnek a másiktól. Akik csupán valami földi hasznosság reményében tesznek jót valakivel, azok olyanok, mint a vadász, aki magot vet a madaraknak, de nem az ő kedvéért, hanem önmaga hasznára. Akik a lélekre tartozót gyakorolják, elébbvalók azoknál, akik a kézre tartozót követik. Én bízom benne, hogy lelkedet nyújtod felém, és én ugyanazt adom neked. Nem a rossz vélekedés akadályoz meg abban, hogy kimenjek hozzád, hanem az, hogy tudom, vannak társaid, kiknek eredendő jellegük a tiedhez hasonló, a rólam alkotott véleményük viszont nem egyezik a tiéddelel.

A holló így szólt:

– A jó barát ismertetőjegye az, hogy barátjának barátja az ő barátja is legyen, barátjának ellensége pedig az ellensége. Nem lesz oly társam és barátom, ki téged ne szeretne, minthogy könnyű szívemnek az olyanal szakítani a velem azonos jellegűek közül.

Ezután a patkány kiment a hollóhoz, derűs és tiszta szívvel egymásra találtak, és nyájas barátságban éltek napokon át. Akkor azt mondta a holló a patkánynak:

– A te odúd közel van az emberek útjához, felek, hogy egy suhanc meg talál dobni kővel. Én tudok egy elhagyatott helyet, ahol egy teknősbéka barátom él. Temérdek ott a hal, találunk magunknak élelmet. Szeretném, ha elmennénk oda együtt, ott biztonságban élhetnénk.

A patkány így szólt:

– Sok érdekes esetet és történetet tudok, majd elmesélem neked, ha odaérünk, ahova akarod. Tégy, ahogy jónak látod.

A holló a farkánál fogva felemelte a patkányt, és elrepült vele oda, ahová akart. Amikor közeledtek a forráshoz, ahol a teknősbéka

tanyázott, az megpillantotta őket. Megijedt a patkánytól, mivel nem tudta, hogy jó barát. Odakiáltott neki, mire ő előjött, és megkérdezte a hollót:

– Hogy kerülsz ide?

A holló elmesélte a történetet töviről hegyire, attól kezdve, ahogy követte a galambokat, s hogyan alakult a dolga a patkánnyal, egészen odáig, amíg odaértek. A teknősbéka, meghallván a patkány történetét, elámult annak eszén és hűségén. Melegen üdvözölte őt, és megkérdezte:

– Mi hozott erre a vidékre?

A holló így szólt a patkányhoz:

– Meséld el nekem azokat a dolgokat, amiket ígértél, és közöld velem őket, miközben feleletet adsz a teknőcnek, akit úgy kell tekintened, mint jómagámat.

A patkány belekezdett mondókájába:

– Első lakhelyem Márut városában volt egy remete házában, aki egy szál magában volt család nélkül. Minden nap hoztak neki egy kosár eleséget, abból megette, amire szüksége volt, a maradékot pedig felakasztotta. Lesben álltam, amíg a remete kiment, akkor fölugrottam a kosárba, és nem hagytam egy morzsát sem, megettem mindent, és ledobáltam a többi patkánynak. A remete több ízben próbálkozott azzal, hogy olyan helyre akassza a kosarat, ahol nem érem el, de hasztalan. Egyik este aztán vendég jött hozzá. Együtt ettek, majd beszélgetni kezdtek. A remete így szólt a vendéghez:

– Melyik vidékről jössz, s hová tartasz?

A vendég férfiú sok vidéket bejárt, sok érdekességet látott. Mesélni kezdett a remetének azokról a földekről, ahol megfordult és a különféle érdekességekről, amiket látott, a remete pedig közbe-közbe tapsolt egyet, hogy engem elriasszon a kosártól. A vendég dühbe gurult, és így szólt:

– Én mesélek neked, te pedig csúfot üzöl a beszédemből? Mi az ördögnek kérdeztél akkor?

A remete mentegetőzni kezdett, mondván:

– Csak azért tapsolok, hogy elriasszam a patkányt. Már teljesen tehetetlen vagyok vele szemben, bármit leteszek a házban, mindent megeszik.

A vendég megkérdezte:

– Egy vagy több patkány műveli ezt?

A remete így felelt:

– Van sok patkány a házban, de egy patkány az, aki mindig kifog rajtam, nem tudok túljárni az eszén.

A vendég így szólt:

– Eszembe juttattad azt az esetet, amikor azt mondták: „Ez az asszony okkal adja el a hántolt szezám magot a hántatlanért.”

– Hogyan volt az? – kérdezte a remete.

A vendég mesélni kezdett:

– Egyszer egy férfiúnál szálltam meg. Megvacsoráztunk, majd megágyazott nekem, és nyugovóra tért a feleségével. Köztem és az asszony között csak egy gyékényfal volt, s hallottam, amint a férfi hajnal felé azt mondja a feleségének:

– Holnap meg akarok hívni egy társaságot, hogy egyenek nálunk. Csinálj nekik valami ételt.

Az asszony így szólt:

– Hogyan csődíthetsz ide egy csomó embert ebédelni, amikor a házában nincs semmi, amit a családod ne emésztene fel. Te olyan ember vagy, aki semmit nem tud félretenni és összegyűjteni.

A férfiú így szólt:

– Sose bánkódj azon, amit megettünk és amit elköltöttünk. A gyűjtésnek és a tartalékolásnak gyakorta az a következménye, ami a farkassal esett.

– Az hogyan volt? – kérdezte az asszony.

A férfi így mesélt:

– Azt mondják, hogy kiment egyszer egy vadász az erdőre, magával vitte az íját és a nyilait. Alig tett meg egy darabka utat, elejtett egy gazellát. A vállára vette, és hazafelé indult. Útjába került

egy vaddisznó, s rálőtt. A nyílvessző belefúródott az állatba, de az még elérte a vadászt, s úgy belevágta agyaráit, hogy kezéből kirepült az íj, s mindketten holtan estek össze. Arra ment egy farkas, és így szólt:

– Ez az ember meg a gazella és a vaddisznó elég lesz nekem egy jó darabig. De ezzel a húrral kezdem, ezt eszem előbb meg, ez lesz a mai eleségem.

Nekiállt a húrnak, hogy elrágja, s amikor elpattant, az íj nekivágódott a torkának, és halálra sebezte.

Csak azért hoztam fel neked eme példázatot, hogy megtanuld, a gyűjtögetés és a raktározás rossz következményekkel járhat.

Az asszony így szólt:

– Jól mondd, s van itthon rizs és szezám, hat embernek vagy még többnek is elegendő. Holnap reggel jókor nekiállok a főzésnek, hívj meg, akit csak akarsz.

Reggel előveszi az asszony a szezámot, meghántolja, és szétteríti a napra száradni, és azt mondja a mindenesfiúnak:

– Tartsd távol tőle a madarakat és a kutyákat!

Az asszony megtette az előkészületeket a főzéshez. Közben a fiú megfeledkezett a szezámról, jött egy kutya, megdézsmálta. Az asszony viszolygott attól, hogy az összeszennyezett szezámból eledelt készítsen. Kiment a piacra vele, és vett érte ugyanannyi hántolatlan szezámot. Én ott álltam a piacon, és hallottam, amint egy férfi azt mondja:

– Jó oka lehet ennek az asszonynak arra, hogy hántolt szezámot hántolatlanért adjon el.

Ezt mondom én is erről a patkányról, akiről azt említetted, hogy nyomós ok nélkül nem lenne képes arra, amire panaszkodsz. Keríts nekem egy csákányt, talán sikerül kiásnom az odúját, és rájövök a dolog nyitjára.

A remete kölcsönkért egy csákányt az egyik szomszédától, és odaadta a vendégnek. Eközben én ott voltam egy odúban, nem a sajátomban, s hallgattam a beszédüket. Az én odúmban egy

pénzeszacskó volt száz dénárral, nem tudom, ki tehette oda. A vendég ásni kezdett, és megtalálta a dénárokat. Amikor kivette, így szólt:

– Ez a patkány nem tudott volna ennyire felugrani, ha nem lett volna itt ez a pénz. Bizony, a pénz erőt jelent és ráadást az értelemre és a képességre. Meglásd, ezután nem fog tudni annyira felugrani.

Másnap összegyűltek a patkányok, akik velem voltak, és így szóltak:

– Éhség köszöntött ránk, te vagy a reménységünk.

Fölkerekedtem a patkányokkal együtt arra a helyre, ahonnan föl szoktam ugrani a kosárhoz. Több ízben nekirugaszkodtam, de nem tudtam fölugrani. A patkányok előtt így felsültem, s hallottam, amint azt mondják:

– Menjünk el tőle, nem várhatunk tőle semmit, hisz látva látjuk, hogy olyan helyzetbe került, amikor már ő szorul arra, hogy valaki ellássa eleséggel.

Elhagytak mind, és ellenségeimhez pártoltak, durván leszóltak, és a hátam mögött kiadtak azoknak, akik ellenlábасaim és irigyeim voltak.

Így szóltam magamban: „Nincs testvér, társ és barát, csak ha vagyon is van.” Úgy találtam, hogy akinek nincs vagyona, és akar valamit, az ínség meggátolja abban, amit akar. Olyan, mint az esőzésből visszamaradó víz a völgyek alján, amely nem jut el sem folyóba, sem máshová, csak beissza a föld. Úgy találtam, hogy akinek nincs testvére, annak nincs nemzetsége; akinek nincs fia, annak nincs emlékezete; akinek nincs vagyona, annak nincs esze, nincs sem evilága, sem túlvilága. Bizony, az ínségbejutott embert elkerülik a rokonok, el a testvérek. A szikes földben tengődő, mindenfelől sanyargatott fa helyzete hasonló a szegény, másokra szoruló ember állapotához.

A szegénységet láttam minden balsors kútfejének, mely gyűlölséget és rosszindulatot hoz gazdájának fejére. Úgy találtam, ha valaki ínségbe kerül, gyanússá válik azok szemében, akik addig bíztak benne, s rosszul vélekednek felőle azok, akik azelőtt nagyra

tartották. Ha más vétkezett, ő lesz a bűnbak, s minden tulajdonság, mely a gazdagnál erény, nála kivetnivaló. Ha bátor, akkor vakmerőnek, ha nagyravágyó, akkor pazarlónak mondják, ha megfontolt, gyengének, ha tekintélyes, akkor bárgyúnak titulálják. A halál kívánatosabb, mint a szükség, mely megalázkodásra kényszeríti gazdáját, s kiváltképp a fősvények és aljasok előtti megalázkodásra. A nemes lelkű, büszke ember számára kívánatosabb és kedvesebb, ha arra kényszerül, hogy vipera szájába nyúljon pusztá kézzel, kivegye mérgét és lenyelje, mintsem hogy fősvényhöz vagy aljashoz forduljon kéréssel.

Láttam a vendéget, amint veszi a dénárokat, és megosztja a remetével. Mikor leszállt az éj, egy tarisznyába tette a részét az ágya fejéhez. Feltett szándékom volt, hogy kiveszek belőle valamennyit, és visszateszem az odúmba. Attól reméltem erőm megnövekedését és barátaim visszatérését. Odaosontam a remetéhez, amikor már aludt. Már a fejéhez értem, akkor láttam, hogy a vendég ébren van. Bot volt a kezében, s fájdalmas csapást mért vele a fejemre. Az odúmba menekültem, de amikor elcsitult a fájdalmam, feltüzelt az akarás és a mohóság, s újra előbújtam ugyanazzal a szándékkal, mint előbb. De a vendég lesben állt, és akkorát ütött rám a botjával, hogy elöntött a vér. Fetrengve bukdácsoltam az odúmhoz, és eszméletlenül nyúltam el. Akkora kínt éreztem, hogy az egyszer s mindenkorra meggyűlöltte velem a pénzt; hogy a pénz pusztá említésére reszketés és szűkölés állt belém. Később elelmélkedtem, és úgy találtam, hogy a balsorsot a mohóság és a nagyravágyás hozza az ember fejére. Az evilágon csüggő ki nem lábál a megpróbáltatásból, kínlódásból, fáradozásból. Úgy találtam, hogy könnyebb számomra egy hosszú utazás nyűgét magamra véve szerencsét próbálni, mintsem hogy a jólét felé nyújtsam ki a kezem. Semmiben sem leltem megnyugvást. A tudósoknál azt találtam, hogy nincs ahhoz fogható értelem, mint a tervszerűség ügyeinkben, nincs olyan jámborság, mint a kártevéstől való tartózkodás, nincs olyan büszkeség, mint a fénylő jellem, és nincs oly gazdagság, mint a lelki megnyugvás. A szeretet kútfeje a maga-átadás, az értelem kútfeje annak fölismerése, ami van, s annak, ami nincs. Azt mondták, hogy a némaság jobb, mint a hazug szó; az ínség és szűkölködés jobb, mint az emberi javakban való dúskálás és jólét.

Végre nyugvópontra jutottam, s megelégedtem sorsommal. Elköltöztem a remete házából, ki a pusztába. Volt egy barátom a galambok között, s az ő barátsága révén jutottam a holló barátságához. Azután a holló említette nekem, hogy milyen szeretetteljes kapcsolat van közöttetek, és értésemre adta, hogy szeretne hozzád jönni. Szíves örömetst jöttem véle hozzád, mert utálatos volt számomra a magány. Bizony, semmi nem ér fel a világ örömei közül a testvérekkel való együdtéttel, és semmiféle bánat nem nyomaszt úgy, mint a tőlük való elszakadás. Megtapasztaltam és fölismertem, hogy nem kell több a világra szomjazónak, mint a tisztességes megélhetés, amellyel a szükséget távoltarthatja magától, s könnyen jut ételhez-italhoz, ha egészséggel és tehetséggel van megáldva. Ha az embernek az egész világ megadatna is, minden javával egyetemben, csupán azzal a kevéssel élhetne belőle, amivel a szükséget távoltarthatja magától. Eljöttem hát hozzád a hollóval eme meggondolásból. Te a testvérem vagy, legyek én is hasonlóképpen a te szemedben.

Amikor a patkány befejezte szavait, a teknősbéka szelíd szóval felelt neki:

– Hallottam szavaidat; ó, de szépen szóltál. De úgy látom, olyan dolgokat említettél, amik szűkös viszonyaid, rossz helyzeted és a lakhelyedtől való elszakadás miatt maradtak vissza benned. Vesd ki ezeket szívedből, és tudd meg, hogy a szép szó nem teljes a szép tett nélkül. Bizony, azon a betegen, aki bár tudja a gyógyírt a bajára, de nem él vele, mit se segít a pusztá tudás; baja nem könnyebbül, és nem enyhül tőle egy csöppet sem. Élj hát fölismerésseddel, s ne búslakodj a szegénység miatt. A derék, becsületes férfiúnak nem a pénze után jár ki a megbecsülés; az orozlánt rettegik nyugvásában is. A gazdag viszont, akiben nincs derekasság, megvettetik, bármi sok pénze van is, mint ahogy a kutyát se veszik semmibe, akkor sem, ha arany nyakörvvel és csecsebecsékkel van felcicomázva. Ne vedd a szívedre idegenbe szakadásodat, hisz az értelmes lény számára nincs idegenség; az orozlán is vetődjék bárhová, az ereje mindenhol vele van. Kövesd szépen, amit lelkedben megfogadtál, mert ha így cselekszel, megkeres téged a jó, ahogy a víz megkeresi lefolyásának útját. Az előnyök a határozott és tisztán látó embernek adatnak meg, a rest

tétovázó mellé nem szegődnek társul, ahogy az ifjú nőnek sem üdvös aggastyánhoz társulni. Azt mondják, hogy vannak dolgok, amelyek nélkülözik az állandóságot és a tartósságot, ilyen a felhő árnyéka nyáridőben, a gonoszak barátsága, az asszonyok szerelme, a hazug híresztelése és a pénz bősége. Az értelmes nem búslakodik ennek kevéségén, az ő vagyona az esze, és ami keze nyomán fakad. Bízik abban, hogy nem fosztatik meg munkája gyümölcsétől, és nem vettetik szemére az, amit nem csinált. Annak üdvös szeme előtt tartania a túlvilág ügyét, mert a halál mindenképpen váratlanul jön, nincs megszokott ideje. A birtokodban lévő tudás ugyan fölöslegessé teszi az én figyelmeztetésemet, de szükségét éreztem, hogy javadra tegyek. Te a testvérünk vagy, amink van, az a tiéd is.

A holló, meghallgatván a teknősbéka szavait, amelyeket a patkányhoz intézett, látva iránta való kedvességét, módfelett örvendezett, és így szólt:

– Megörvendezettél és felderítettél, megérdemled, hogy a te lelked is úgy megvidámodjék, ahogy az enyém megvidámodott. Bizony, a világot benépesítő lények közt legérdemesebb a túláradó öröme az, akinek lakhelye szüntelenül derék barátoktól és testvérektől népes, aki nem fogy ki azok társaságából, megörvendeztetni őket, s azok megörvendeztetik, s minden ügyes-bajos dolguk fölött híven őrködik. Bizony, ha a nemes lelkű ember megbotlik, nem nyújtja neki a kezét más, csak a nemeslelkűek, akár ha az elefánt az iszapba ragad, csak az elefántok húzhatják ki.

Miközben a holló így beszélt, s mindhárman szerető egyetértésben voltak, egy gazella közeledett feléjük. A teknősbéka megijedt tőle, bemerült a tűzbe, a patkány besurrant az odújába, a holló pedig felröppent és letelepedett egy fára. Majd körözni kezdett a levegőben, hogy kikémlelje, nem üldözi-e valaki a gazellát, de nem látott semmit. Hívta a patkányt és a teknősbékát, s azok elő is jöttek. A teknősbéka látva, hogy a gazella a vizet nézi, így szólt hozzá:

– Igyál csak, ha szomjas vagy. Ne félj, nem fenyeget semmi veszély.

Amikor a gazella közelebb lépett, szíves szóval üdvözölte, s megkérdezte tőle:

– Honnan kerültél ide?

A gazella így szólt:

– Itt legelésztem a pusztákon, de az íjászok hol innen, hol onnan űztek el. Ma láttam egy embert, s megijedtem, hogy talán vadász.

A teknősbéka így szólt:

– Ne félj, soha nem láttunk errefelé vadászt. Mi felajánljuk neked szeretetünket, s vízben, levegőben bővelkedő lakhelyünket. Lejél kedvet társaságunkban!

A gazella ott is maradt velük. Volt egy árnyas pihenőhelyük, ahol összegyülekezve meghányták-vetették az eseményeket.

Egyik nap is a holló, patkány és a teknősbéka épp ott időzött, csak a gazella maradt távol. Várták, várták, de csak nem jött. Amikor már túl hosszasan késlekedett, aggodalom fogta el őket, hogy netán valami baja esett. A patkány és a teknősbéka megkérdezte a hollótól:

– Látsz valamit itt a környéken?

A holló körözni kezdett az égen, és körülkémlelt. Egyszer csak megpillantotta a gazellát, foglyul ejtve, kötelékekben. Gyorsan leereszkedett, és hírül adta a dolgot a másik kettőnek. A teknősbéka és a holló a patkányhoz fordult:

– Ebben a dologban csak benned reménykedhetünk. Segíts testvéreden!

A patkány futásnak eredt a gazella felé. Amikor odaért, így szólt hozzá:

– Hogyan kerültél ebbe a kelepcébe, mikor oly fürge vagy?

A gazella így szólt:

– Használ-e valamit a fürgeség a sors rendeltetésével szemben?

Miközben így beszélgettek, odaért hozzájuk a teknősbéka. A gazella így szólt hozzá:

– Mi ütött beléd, hogy idejöttél? Ha a vadász idejön, amikor a patkány már elrágta a kötelékeimet, én elfutnék előle, a patkánynak

van sok odúja, a holló elrepülne, te viszont nehézkes vagy, mozgásod lassú. Féltetek a vadásztól.

A teknősbéka így szólt:

– Nincs élet a szeretteinktől távol. Ha az ember elszakad hozzátartozójától, ellopták a szívét, megfosztották örömétől, elhomályosították látását.

Alig fejezte be szavát, feltűnt a vadász, és ugyanakkor készült el a patkány a csapda szétrágásával. A gazella elmenekült, a holló körözve fölrepült, a patkány egy lyukba bújt, s nem maradt ott más, csak a teknősbéka. A vadász közeledett, s köteleit szétrágva találta. Jobbra-balra tekingetett, de nem látott mást, csak a vánszorgó teknősbékát. Megfogta hát és megkötözte.

A holló, a patkány és a gazella csakhamar összegyülekeztek, s látva, hogy a vadász megkötözte a teknősbékát, mély szomorúságba estek. A patkány így szólt:

– Alighogy kikecmeregtünk az egyik csávából, beleestünk egy még súlyosabba. Igazat szólt, aki azt mondta: „Az ember folyamatosan halad, amíg meg nem botlik, de ha egyszer megbotlott, el nem hagyja többé a botladozás, haladjon bármi sima úton.” Minden aggodalmam a teknősbékáé, aki a legjobb barát, kinek vonzalma nem kér viszonzást s fizetséget; a nagylelkűség és a becsület vonzalma az övé, olyan vonzalom, mely fölülmúlja a szülő vonzalmát gyermeke iránt, olyan vonzalom, melyet nem olthat ki más, csak a halál. Jaj ennek a csapástól megszállt testnek, melynek sorsa az esendőség és változékonyság, nem állapodik meg semmiben, nem tart ki nála semmi, amint a kelő csillagnak nem maradandó a felkelése és a lenyugvának sem a lenyugvása, hanem a felkelő csakhamar lenyugszik, a lenyugvó pedig felkel. Mint sebek és fekélyek sajgó fájdalma, olyan a testvérek elvesztésén érzett keserv, kikkel előzőleg együtt voltunk.

A gazella és a holló így szólt a patkányhoz:

– Ami sajnálatunk, a te sajnálatod és szavaid, bármi ékesszólók legyenek is, nem segítenek semmit a teknősbékán. Ahogy mondják: az emberek a megpróbáltatás idején ismerzenek meg, a megbízható az adásvételben, a család és a gyermek az ínségben, a barátok a csapások idején.

A patkány így szólt:

– Látok egy kiutat. Te, gazella, elmész és feltűnsz a vadász szeme előtt, s úgy teszel, mintha sebesült lennél, a holló meg rád száll, mintha csipkedne. Én közben odamegyek a vadász közelébe, és szemmel tartom, talán leteszi a holmiját, otthagyja a teknősbékát, és feléd igyekszik, remélve, hogy elejthet. Amikor közeledik feléd, te menekülj előre lassacskán, hogy ne veszítse el reményét, és ne tegyen le az elejtésedről, s csalogasd, hogy távolodjon el tőlünk. Ebbe az irányba menj tőle, ameddig tudsz, s remélem, hogy nem fordul vissza, amíg el nem rágom a teknősbéka kötelékét, és meg nem szabadítom.

A gazella és a holló úgy tettek, ahogy a patkány mondta nekik. A vadász a nyomukba eredt, s a gazella addig-addig csalogatta a vadászt, míg messzire el nem távolodott a patkánytól és a teknősbékától. A patkány nekiesett a kötel elrágásának, el is rágta, és megszabadította a teknősbékát. A vadász kimerülten, elgyötörtén tért vissza, és kötelékeit szétrágva találta. A rábámuló gazellával való esetére gondolt, és azt hitte, tán megzavarodott. Majd a holló és a gazella dolgát idézte föl; hogy a madár úgy tett, mintha eszegetné a gazellát, a kötelékeit meg elrágták. Elborzadt ettől a földtől, mondván: „Ez a föld dzsinnek és varázslók földje.” Megfordult és elindult, semmivel sem törődve, semmire sem nézve.

A holló, a gazella, a patkány és a teknősbéka pedig békésen, biztonságban összejött a pihenőhelyen, mint a régi jó időkben.

Íme ezek a csöpp, gyenge teremtmények rendre-módra képesek voltak megszabadulni a pusztulástól, mert szeretetük tiszta volt, s szívük szilárdságával csüggték eme szereteten, s gyönyörűséget lelt egyik a másikában. Az ember, akinek ész és értelem adatott, és megvilágosított a jó és a rossz felől, részesült a megkülönböztettség és a tudás adományában – még inkább hivatott a szerető kapcsolatokra és a segítő összetartásra.

Ez az igaz testvéreknek és zavartalan társulásuknak példázata.

A BAGOLY ÉS A HOLLÓ

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam az igaz testvéreknek és az ő együttműködésüknek példázatát. Most adj nekem példázatot az ellenségre, akitől nem szabad bevenni a maszlagot, mutasson bár alázatot és hízelkedést.

A filozófus így szólt:

– Az, aki hagyja magát megtéveszteni az ellenségtől, aki nem szűnt meg ellenség lenni, úgy jár, mint a bagoly a hollóval.

A király megkérdezte:

– Hogyan volt az?

Bajdabá így szólt:

– Azt mondják, hogy egy hegyen volt egy hatalmas, terebélyes fa. Ezer holló fészkel rajta, akiket egy maguk közül választott kormányzó uralt. Eme fa mellett volt egy barlang, ahol ezer bagoly tanyázott, s nekik is volt egy kormányzójuk. A baglyok királya kijött egy s más dolgára, s szívében ellenségességet táplált a hollók királya iránt. Hasonlóképpen éreztek a hollók királyukkal egyetemben a baglyok iránt. A baglyok királya egyszer társaival együtt rátámadt a hollókra fészükben, sokat leöldösött és foglyul ejtett közülük. A rajtaütés éjszaka történt. Másnapra virradóra a hollók királyukhoz gyűltek, és mondták neki:

– Tudod, mi ért minket az éjjel a baglyok királyától. Mind, ahányan vagyunk, lemészároltattunk vagy megsebesítettünk, tört szárnyú, tépett tollú, megszaggatott farkú sereg vagyunk. De a legsúlyosabb kár, ami ért mindkét, az, hogy meg merészelték ezt tenni velünk, és megtudták lakhelyünket. Újra meg újra rajtunk fognak ütni, minthogy ismerik most már. Ó király, mi a tieid vagyunk, te éles elméjű vagy, süssél ki valamit önmagad és a mi védelmünkre.

Volt közöttük öt holló, akik kitűntek tisztánlátásukkal, órájuk támaszkodtak a hollók ügyes-bajos dolgaikban, az ő kezükbe helyezték a gyepelőt. A király gyakorta tanácskozott velük, kikérte

véleményüket a gondokban-bajokban. Így szólt az elsőhöz az öt közül:

– Mi a véleményed ebben a dologban?

A holló így szólt:

– Az, amit a tudósok már előttünk kitaláltak, mondván: „Ádáz ellenséggel szemben, kivel el nem bírhatasz, nincs más kiút, mint a menekülés előle.”

Kérdezte a király a másodikat:

– Neked mi a véleményed?

– Ugyanaz, ami neki, a menekülés – szólt a holló.

A király így szólt:

– Én nem osztom abbeli véleményeteket, hogy elhagyjuk hazánkat, s az ellenség kezére adjuk mindjárt az első ránk mért csapás idején. Nem tehetjük ezt, inkább szedjük össze magunkat, készüljünk fel az ellenség ellen, gyűjtsuk meg a háború tüzét. Óvakodjunk attól, hogy váratlanul üssenek rajtmik, ha ránk támadnak, felkészülten álljunk szembe velük, s harcoljunk meg nem hátrálva, tűzzel, test test ellen. Őrizzük erődítményeinket, s védekezzünk az ellenség ellen kitartással, ha kell, elszántsággal, ha kell, hogy felülkerekedjünk, elérjük célunkat, s megfutamítsuk ellenségünket.

Majd a harmadik hollóhoz fordult:

– Neked mi a véleményed?

A holló így felelt:

– Én nem vagyok azon a véleményen, amit két társam hangoztatott. Küldjünk megfigyelőket, menesszünk kémeket és felderítőket, hogy megtudjuk, békét akamak-e velünk, vagy háborút, vagy váltságdíjat szeretnének kicsikarni tőlünk. Ha azt látjuk, hogy pénzsóvárság az indítékuk, ne riadjunk vissza attól, hogy sarcot fizessünk nekik évenként, s azzal távol tartsuk őket magunktól, s nyugodtak lehessünk a hazánk felől. Mert bizony a királyok úgy vélekednek, ha ellenségük hatalma túlságosan megnövekszik, s veszélyeztetve érzik magukat és országukat, a pénzt kell pajzsul emelni az ország, a király és az alattvalók elé.

A király a negyedik hollóhoz fordult:

– Mi a véleményed erről a békekötésről?

A holló így felelt:

– Én nem tartom jónak. Ha nincs más mód, jobb elválni hazánktól, tűrni az idegenséget és a kemény életet, mintsem hogy megcsúfoltassuk jó hírnevünket, és megalázkodjunk olyan ellenség előtt, melynél nemesebbek vagyunk. Mindamellet, ha előállnánk ezzel a baglyoknak, nem érnék be kevéssel, mértéktelenül megszarolnának minket. Azt mondja a szólás is: „Csak mértékkel közelíts ellenségedhez, ha célt akarsz érni, mert ha teljesen megközelíted, vakmerőén rád támad, megtépázza seregedet, és megalázkod magadat.” Hasonlóképpen a napon fölállított rúdhoz; ha csak egy kevéssé hajlítod meg, kiterjed az árnyéka, de ha túlléped a határt a meghajlításában, akkor összezsugorodik az árnyék. Ha közeledünk az ellenség felé, nem ússzuk meg olcsón. Az én véleményem, akár a tiéd: háborúzni kell.

A király az ötödik hollóhoz fordult:

– Te mit javasolsz? A harcot, a békekötést vagy a menekülést?

A holló így felelt:

– A harcról azt mondhatom, hogy nincs módja rá az embernek, ha nem bírja erővel. Azt mondják, hogy aki nem ismeri önmagát és az ellenfelét, s olyannal száll tusába, akivel el nem bírhat, az pusztulásba sodolja magát. Emellett az okos nem kicsinyli le ellenségét. Aki lekicsinyli ellenségét, az megtéveszti magát, s a megtévesztett nem menekszik meg ellenségétől. Én erősen tartok a baglyoktól, még ha nem támadtak volna ránk, akkor is tartottam volna tőlük. A megfontolt ember semmi körülmények között sem lehet nyugodt ellensége felől. Ha távol van, nem lehet biztonságban a támadása felől, ha közel van, rajtaütése felől, ha egyedül jelenik meg, a csele felől. Azok a legmegfontoltabb és legeszesebb emberek, akik az áldozatok miatt riadnak vissza a háborúzástól. A háborúzáson kívül ott van a témérdek áldozat pénzben, szóban, munkában, s nincs háború a lelkek és testek feláldozása nélkül. Talán a harc helyett megtenné egy csekély áldozat és a sima szó is.

Ne legyen szándékod a baglyok elleni harc, ó király, mert bizony, aki a magánál erősebbel száll harcba, az elbizakodott. Az a király, aki titoktartó volt, vezíreket választott, tekintélyt élvezett a főembereknél, és távol állt attól, hogy erőt vegyenek rajta – érdemes arra, hogy ne ragadtassák el tőle adományainak üdve. És te ilyen vagy, ó király. A király éleslátása fokozódik vezírei által, miként a tenger gyarapszik a szomszédos folyók által. Tanácsot kértél tőlem, s válaszom egy részét nyilvánosan megadtam neked. De másik része titok. A titkoknak különb s különb helyük van. Van olyan, hogy egy nemzetség a beavatottja, van, hogy egy népet kell segítségül hívni benne, és van olyan, amely két ember között tartandó.

Eme titok természete szerint azt látom üdvösnek, ha csupán négy fül és két nyelv vesz részt benne.

A király rögtön fölkel, félrevonult vele, és tanácskozni kezdtek. Legelőször azt kérdezte tőle:

– Ismered te a köztünk és a baglyok közt meglévő ellenségesség indítóokát?

– Igen – felelt a holló.

A király megkérdezte:

– Hogyan volt az?

A holló így beszélt:

– Azt mondják, hogy volt egy csapat daru, akiknek nem volt királyuk. Arra a megegyezésre jutottak, hogy a baglyok királyát fogadják el királyuknak. Miközben a gyűlésben voltak, leereszkedett mellettük egy holló. Így szóltak:

– Ha ez a holló idejön hozzánk, tanácsot kérünk tőle az ügyünkben.

Kisvártatva odament hozzájuk a holló, s ők tanácsot kértek tőle. A holló így szólt:

– Ha minden madár kipusztult volna a tájáról, eltűnt volna a páva, a réce, a strucc, a galamb az egész világról, akkor sem kényszerülhetnétek arra, hogy baglyot tegyetek meg királyotoknak, hiszen az minden madár közül a legrútabb küllemű, a legrosszabb természetű, a legostobább, a legbőszebb indulatú és a legtávolabb áll minden irgalmasságtól, nem is beszélve vaksiságáról, nappali

fogyatékos látásáról. Még ennél is súlyosabb s a legrútabb benne: vérengző hajlama és ocsmány jelleme. De ha mégis úgy látjátok jónak, hogy őt teszitek meg királyotoknak, akkor intézzétek csak dolgaitokat őnélküle, a saját fejetek után, miként a nyulak tették, akik azt gondolták, hogy az ő királyuk a hold, és saját belátásuk szerint cselekedtek.

– Hogyan volt az? – kérdezték a madarak.

A holló így szólt:

– Azt mondják, hogy egyszer az elefántok földjén egymást követték az aszályos évek, kiszáradt minden, megfogyatkozott a víz, kiapadtak a forrásai, kiasztak a növényei, elszáradtak a fái, s az elefántok hevesen szomjúhoztak. Elpanaszolták ezt a királyuknak, s a király elküldötte követeit és küldötteit a szélrózsa minden irányába vizet keresni. Visszatért hozzá az egyik követ, és jelentette:

– Én találtam ezen és ezen a helyen egy forrást, Holdforrásnak nevezik és igen bő vizű.

Az elefántkirály útnak indult csordájával ama forrás felé, hogy igyon belőle elefántjaival együtt. A forrás a nyulak földjén volt, az elefántok rájuk tapodtak üregeikben, sokan lelték így pusztulásukat. A nyulak a királyukhoz gyűltek és mondták neki:

– Tudod-e, hogy mi ért minket az elefántoktól?

A király így szólt:

– Mindenki törje a fejét, akinek van sütnivalója, hogy mit tehetünk.

Előállt egy Fejrúznak nevezett nyúl, akit a király tisztánlátásáról és pallérozottságáról ismert. Így szólt:

– Ha a király is jónak látja, küldjön el az elefántokhoz, és küldjön velem egy kezest, aki lássa és hallja, amit mondok, hogy beszámolhasson róla a királynak.

A király így szólt:

– Kezes vagy te magad, megelégszünk a te szavaddal. Menj hát az elefántokhoz, és mondj nekik rólam, amit akarsz. Vedd eszedbe, hogy a küldött véleménye, esze, rugalmassága, kiválósága küldőjének eszére vet fényt. Légy hát rugalmas, kedves, belátó és

türelmes, mert a követ az, aki meglágyítja a szíveket, ha előzékeny, és megkeményíti, ha erőszakos.

A nyúl útnak is indult egy holdas éjszakán. Odaérve az elefántokhoz, nem volt ínyére, hogy a közelükbe menjen, mert félt, hogy el találják tiporni, még hanem szántszándékkal is. Fölhágott hát a hegyre, s onnan szólította az elefántok királyát, mondván:

– A Hold küldött engem, s a küldött nem hibáztatható azért, amit hírül ad, legyen bármi kemény a beszéde.

Az elefántkirály megkérdezte:

– Mi hát az üzenet?

A nyúl így szólt:

– Azt üzeni neked, hogy aki ismeri erőfölényét a gyengékkel szemben, s ettől elvakultan az erőseket a gyengékkel egy kalap alá veszi, rontást hoz arra az ereje. Te is ismered erőd fölényét a többi állat fölött, ez elvakított, s fölkerested a forrást, melyet nevével neveznek, ittál belőle s föl zavartad. Elküldött hát hozzád engem, hogy szavadat vegyem, többé nem teszel ilyet. Ha mégis teszel, akkor elborítja látásodat, megrontja lelkedet. Ha kételyed volna a követségemben, gyere el velem most rögtön a forráshoz, és ő megjelenik neked benne.

Az elefántkirály elámult a nyúl beszédén, és elment vele a forráshoz. Amikor rátekintett, meglátta benne a hold fényét. Fejrúz, a követ, így szólt hozzá:

– Végy ormányoddal a vízből, mosd meg vele arcodat, és borulj le a hold előtt.

Az elefánt beledugta ormányát a vízbe. A víz mozgásba jött, s az elefántnak úgy tűnt, mintha a hold reszketne. Így szólt:

– Mi lelte a holdat, hogy így reszket? Talán megharagudott, mert a vízbe dugtam az ormányomat?

– Igen – felelt Fejrúz, a nyúl.

Az elefánt újból leborult a hold előtt, megbánását fejezte ki neki azért, amit tett, és megfogadta, hogy többé nem fordul elő hasonló eset sem az ő, sem az elefántjai részéről.

A holló folytatta beszédét.

– Amellett még, amit a bagolyról mondtam – álnokság, ravaszság és hamisság lakozik benne, s minden királyok legrosszabbika az álnok. Az, aki álnok szultánnal van megverve, és azt szolgálja, úgy jár, mint a nyúl és a cinke, amikor a macskához mentek ítéletért.

A darvak megkérdezték:

– Az hogyan volt?

A holló így szólt:

– Volt egy cinke szomszédom a fészke közelében álló fa tövében, aki gyakorta fölkeresett. Egyszer csak eltűnt a szemem elől, s nem tudtam, hol maradhatott el. Odajött egy nyúl, és beköltözött a cinke helyére, s én nem akartam szembeszállni vele. Már jó ideje ott lakott, amikor visszatért a cinke, s ott találta a nyulat a lakhelyén. Azt mondta neki:

– Ez az én tanyám, költözz ki innen!

A nyúl meg azt mondta:

– A lakhely az enyém, én rendelkezem vele, te csak állítod, hogy a tied. Ha jogot formálsz rá, menj panaszra.

A cinke így szólt:

– A kádi itt van a közelben. Gyerünk, menjünk el hozzá.

– És ki a kádi? – kérdezte a nyúl.

A cinke így felelt:

– Egy macska, aki a tenger partján él, ájtatoskodik, böjtöl naphosszat, s egész éjjel a hivatását gyakorolja, állatot nem bánt, vért nem ont, füveken él, meg azon, amit a tenger kivet neki. Ha akarod, kérjünk tőle ítéletet, és abban megnyugszunk.

A nyúl így szólt:

– Nagyon is kedvemre való, ha olyan, amilyennek leírtad.

Útnak indultak hát hozzá. Én követtem őket, hogy megnézzem a böjtölő buzgólkodó ítélezését. Ok pedig mentek feléje. Amikor a macska megpillantotta a közeledő nyulat és cinkét, tüstént fölemelkedett, s imádkozni kezdett, alázatos és ájtatos képet öltve magára. Megragadta őket a látvány, s rettegő tisztelettel közeledtek hozzá. Üdvözölték és megkérték, hogy tenne igazságot köztük. A

macska megparancsolta nekik, hogy adják elő az esetüket. Így is tettek. Akkor így szólt hozzájuk:

– Hajlott korba kerültem, hallásom megromlott. Gyertek közelebb, hadd halljam, mit beszéltek.

Közelebb mentek hozzá, és újra elmondták neki az esetüket, és ítéletet kértek tőle.

A macska így szólt:

– Most már megértettem, hogy mit mondtatok. Egy tanáccsal szolgálnék, mielőtt igazságot tennék köztetek. Én istenfélelemre inteltek benneteket, és arra, hogy semmi mást, csakis az igazságot keressétek. Mert bizony aki az igazságot keresi, győzedelmeskedik, még ha ellenére ítékeznek is, aki pedig a hamisságot keresi, az vesztes, még ha javára ítékeznek is. Nincs a halandónak semmije e világból, sem vagyon, sem barát, csak az általa végzett jámbor munkálkodás. Az eszes lényhez az méltó, ha annak a keresésére törekszik, aminek haszna a másvilágon térül meg, és minden más világi dolog keresése gyűlöletes számára. Az okos nem tartja többre a vagyont, mint a száraz rögöt, a birtokában levő nőket úgy tekinti, mint a félelmetes viperákat, az embereket, akiknek jót kíván, s a rossztól félti őket – önmagával egyenrangúnak targa.

A macska megállás nélkül mondta nekik az ilyen és ehhez hasonló beszédek, mígnem azok felmelegedtek irányában, mind közelebb s közelebb mentek hozzá. Akkor a macska rájuk ugrott, és megölte őket.

A holló így szólt:

– Bizony, a bagoly egyesíti magában mindazt a rútságot, amit leírtam nektek és még egyéb hibákat is.

Ne tegyétek hát meg királynak a baglyot, legyen eszetek.

A darvak, végighallgatván a holló beszédét, elálltak a bagoly királya választásától. Jelen volt azonban ott egy bagoly, aki mindent hallott. Így szólt a hollóhoz:

– Súlyosan vétkeztél ellenünk, s nem tudok afelől, hogy előzőleg ért volna tőlünk bármi rossz is, amiért ezt érdemeltük volna. Továbbá tudd meg, hogy belevághatnak fejszével a fába, az megéled, hasíthatnak karddal a húsba, az utána beheged, de a nyelv által

ejtett seb be nem gyógyul, annak vágására nincs balzsam. A nyílhegy belefúródhat a húsba, aztán kiveszik és eltávolítják, de a szavak fullánkját, ha a szívig hatol, senki többé ki nem veszi. Minden égésnek van ellenszere, ami eloltja, a tűznek a víz, a méregnek gyógyszer, a bánatnak a túrés, a szenvedélynek a különválás, de a gyűlölet tüze olthatatlan mindörökre. Ti, hollók nemzetsége, elültettétek közöttünk a gyűlölség, az ellenségesség és a viszály fáját.

A bagoly bevégezve beszédét, dühödten eltávozott, és hírül adta a baglyok királyának a történeteket és a holló beszédét. A holló pedig időközben megbánta, hogy elragadtatta magát, s így szólt:

– Rútul szóltam, s ezzel ellenséges érzületet és gyűlölséget zúdítottam magamra és népemre. Bár ne mondtam volna el mindezt a darvaknak, s ne világosítottam volna fel őket a helyzetről. Bizonyára sok madár van, aki többet látott, mint én, és sokkalta többet tud nálam, s úgy mondta volna el nekik az én szavaimhoz hasonló szavakat, hogy ügyelt volna arra, amire én nem ügyeltem, s a következményektől tartva megfontolta volna, amit én nem fontoltam meg. Kiváltképp, hogy a legutálatosabb szavak voltak, melyekből hallgatójára is, hangoztatójára is csak rossz háramlik, minthogy gyűlölséget adnak tovább. Az efféle szavak nem is nevezendők szónak, hanem nyílnak. Az értelmes lénynek, még ha bízik is saját erejében és kiválóságában, nem szabad olyanra vetemednie, amivel ádáz haragot hoz saját fejére; miképpen ha valakinek ellenméreg van a birtokában, azért még nem kell mérget innia arra hagyatkozva. A tettek emberének kiválósága ékesszólóan megmutatkozik a következményben és a gyakorlat próbáján, még ha szava csődöt mond is a kimenetel ecsetelésében. A szavak embere pedig bármennyire elkápráztatja is az embereket a dolgok szépre festésével, attól a következményt még nem köszönik meg neki. Én olyan embere vagyok a szónak, aki nem idéz elő áldásos következményt. Minő dőreség volt tőlem, hogy nyilatkozni merészelttem egy nagy horderejű dologban anélkül, hogy bárki tanácsát, véleményét kikértem volna. Aki pedig nem tanácskozik a tanácsadókkal és előljárókkal, és saját feje után megy meggondolatlanul, hebehurgya módra, az nem örvendezhet

elgondolása kimenetelén. Mi húzhatna ki abból a csávából, amibe a mai napon keveredtem?

A holló ilyen és ehhez hasonló szemrehányásokkal illette magát és elment.

Ez hát az, amit kérdeztél tőlem a köztünk és a baglyok közötti viszálykodás eredetére vonatkozóan. Ami a háborút illeti, ismered véleményemet, iránta táplált ellenszenvemet. Van azonban egy ötletem, ami háború nélkül félszabadulásra vezethet, ha a magasságos Allah is úgy akarja. Gyakran szőttek a népek csejt, és azzal vívták ki céljukat. Így történt ama népség esetében is, akik győzedelmeskedtek a remetén, és elvették kecskenyáját.

– Hogyan volt az? – kérdezte a király.

A holló így szólt:

– Azt beszélnek, hogy volt egy remete, aki vásárolt egy népes kecskenyáját, hogy majd abból kerülnek ki az áldozati állatok. Amint ment és hajtotta őket, meglátta őt egy agyafúrt népség.

Tüstént kifőzték maguk között, hogy megszerzik tőle az állatokat. Az egyikük elébe toppant, és mondta neki:

– Ó te remete, mifélek ezek a kutyák itt veled?

Aztán egy másik állt elé, és azt mondta a társának:

– Nem remete ez, te, hiszen a remeték nem hajtanak kutyákat.

Így és ehhez hasonlóképpen kötekedtek a remetével, mígnem maga is elhitte, hogy csakugyan kutyákat hajt, és aki eladta neki, megbabonázta a látását. Otthagyta hát a nyáját, a fortélyos népség pedig elvitte magával.

Csak azért hoztam föl neked ezt a példázatot, mert remélem, hogy csellel és jó szóval elérjük célunkat. Azt kérem a királytól, hogy durván támadjon rám tanúk szeme láttára, tépje meg a tollam és a farkam, s kergessen ennek a fának a tövéhez. Azután vonuljon katonáival erre és erre a helyre. Remélem, hogy kitartok, és ki tudom szimatolni helyzetüket, erősségeik és kapuik helyét. Becsapom őket,

aztán majd odamegyek hozzátok, megtámadjuk őket, és kivívjuk célunkat, ha a magasságos Allah is úgy akarja.

A király megkérdezte:

– Nyugodt lélekkel vágsz bele?

A holló így szólt:

– Igen. Hogy is ne lenne nyugodt a lelkem, hiszen ez nagy könnyebbséget hoz a királyra és katonáira.

A király úgy cselekedett a hollóval, ahogy az tanácsolta, majd elvonult. A holló pedig addig nyögdécselt és szepegett, mígnem a baglyok meghallották és meglátták. Jelentették a dolgot a királynak, s az tüstént elment hozzá, hogy kikérdezze a hollók felől. Amikor a közelébe ért, odarendelt egy baglyot, hogy az kérdezze. A bagoly megkérdezte:

– Ki vagy te, és hol vannak a hollók?

– Nevem ez és ez – mondta a holló –, de ami kérdésed további részét illeti, gondolom, látod rajtam, hogy nem vagyok abban a helyzetben, hogy titkok tudója lennék.

A baglyok megmondták a királyuknak, hogy a holló a király vezíre és tanácsadója.

– Kérdezzük meg tőle, miféle bűnéért bántak így el vele – mondták.

Amikor megkérdezték a hollót, az így felelt:

– A király tanácsba hívta a gyülekezetünket a ti ügyetekben, s én is ott voltam a gyűlésen. Megkérdezett bennünket, hogy mi a véleményünk. Én azt mondtam; „Ó, király, nem vagyunk mi képesek arra, hogy a baglyokkal harcba szálljunk, mert ők elszántabbak és állhatatosabb szívűek nálunk. Az a véleményem, hogy törekedjünk a békekötésre, s ajánljunk fel váltságdíjat ennek érdekében, ha elfogadják jó, ha nem, akkor meneküljünk el erről a vidékről. Ha háborúra kerülne a sor köztünk és a baglyok között, csak mi húznánk a rövidebbet. A béke jobb, mint a viszálykodás.” Intettem őket, hogy vessék el a háború gondolatát, számos példázatot hoztam nekik erre, s mondtam, hogy a bőszen ellenség haragját csak a megalázkodás fordíthatja másfelé. Nézzék csak a fűvet, az sértetlen marad a szélviharban, mert úgy hajladozik, ahogy a szél fúj. Ők

szembeszegültek velem, és kijelentették, hogy a háborút akarják. Engem megvádoltak beszédemért, mondván, hogy a baglyokhoz pártoltam ellenük. Elutasították tanácsomat. A király így meggyötört, itthagyt, és katonáival együtt elvonult. Azóta nem tudok róluk semmit.

A bagolykirály végighallgatva a holló beszédét, megkérdezte egyik vezírétől:

– Mit szólsz a hollóhoz, hogyan vélekedsz róla?

A vezír így felelt:

– Úgy vélekedem, hogy mielőbb meg kell ölni. Ő ugyanis a legkiválóbb holló, megöletése minket megszabadít a cselszövésétől, a hollóknak pedig súlyos veszteség. Azt mondják, hogy nem bölcs az, aki megnyervén az órát, amikor sikerülhet valamit véghezvinnie, késlekedik azzal, amit meg kellene tennie. Aki valami nagy dolgot akar elérni, s lehetősége is nyílik rá, de ő kihagyja és elszalasztja, az megérdemli, hogy többé ne térjen vissza az alkalom. Aki ellenségét gyenge állapotban kapja, és nem végez vele, az bánhatja, amikor úgy erőre kap az ellenség, hogy nem bír vele.

A király a másik vezírhez fordult:

– Neked mi a véleményed a holló dolgában?

A vezír így szólt:

– Nekem az a véleményem, hogy ne öld meg. A hitvány ellenséget, aki támasz nélkül van, érdemes életben hagyni, megkegyelmezni és megbocsátani neki, mert biztosítékul szolgálhat. Ha bármi haszon származhat az ellenségből, még ha szándékán kívül is, érdemes neki megbocsátani ama haszon miatt. Mint a kereskedő, aki gyöngédséget érzett a tolvaj iránt, a felesége okán.

A király megkérdezte:

– Hogyan volt az?

A vezír így szólt:

– Azt mondják, hogy volt egy dúsgazdag kereskedő és neki egy szépséges felesége. Egy tolvaj bemászott a házába, a kereskedőt alva találta, az asszony viszont ébren volt, és módfelett megrémült a tolvajtól. Odaugrott a férjéhez, hozzátapadt és

megölelte. A kereskedőnek már régen az volt a szíve vágya, hogy egyszer a felesége közeledjen hozzá. Most arra ébredt, hogy az asszony hozzábújik. Megkérdezte:

– Hogyan ért ez a gyönyörűség?

Majd megpillantotta a tolvajt, és így szólt hozzá:

– Ó te tolvaj, elnézem neked, hogy vettél a pénzemből és ingóságaimból, mert neked köszönhetem, hogy feleségem szíve felém fordult s átölelt.

A király a harmadik vezírhez fordult:

– Te mit mondasz a holló dolgában?

A vezír így felelt:

– Én azt mondom, hogy hagyd életben, bánj vele jól, mivel arra termett, hogy a tanácsadód legyen. Az okos tudja, hogyan játssza ki egyik ellenségét a másik ellen a szép győzelem érdekében, s tudja, hogyan kösse le egyik ellenségét a másikkal, hogy megszabaduljon tőlük és megmeneküljön, ahogyan a remete menekült meg a rablótól és az ördögtől, amíg azok rajta civakodtak.

– Hogyan volt az? – kérdezte a király.

A vezír így mesélt:

– Azt mondják, hogy egyszer egy remete egy jól tejelő tehenet szerzett valakitől. Elindult vele, hajtotta hazafelé. Előjött egy rabló, aki el akarta lopni a tehenet, s követte egy ördög, aki meg őt magát akarta elragadni. Az ördög megkérdezte a rablótól:

– Ki vagy te?

Az így szólt:

– Én vagyok a rabló. El akarom lopni ezt a tehenet a remetétől, ha már elaludt. És te ki vagy?

Az így szólt:

– Én vagyok az ördög. Én őt magát akarom elragadni, ha már elaludt, és elviszem magammal.

Így értek el a házhoz. A remete bement a lakásába, a másik kettő meg utána. Bevitte a tehenet, és bekötötte egy sarokba. Aztán megvacsorázott és lefeküdt. A rabló és az ördög egyezkedni kezdett;

azon civakodtak, hogy melyikük lásson munkához először. Az ördög azt mondta a rablónak:

– Ha te kezded, és elviszed a tehenet, esetleg felébred, és kiabálni kezd, erre összecsődülnek az emberek, és én nem tudom elvinni őt. Várj csak addig, amíg én elviszem, aztán azt csinálsz, amit akarsz.

A rabló meg attól tartott, ha az ördög akarja először elvinni az embert, az fölébred, és akkor ő nem tudja elvinni a tehenet, így szólt:

– Nem, épp ellenkezőleg, várj te addig, amíg én elviszem a tehenet, aztán csinálj, amit akarsz.

Addig-addig civakodtak, míg végül a rabló elkiáltotta magát.

– Ó, te remete, ébredj! Ez az ördög el akar hurcolni!

Az ördög meg így kiabált:

– Ó te remete, ébredj! Ez a rabló el akarja lopni a tehenedet!

A nagy kiáltozásra felébredt a remete, és a szomszédai is. A két rút teremtmény kénytelen-kelletlen kereket oldott.

Az első vezír, aki a holló kivégzését tanácsolta, így szólt:

– Azt hiszem, hogy ez a holló rászédett titeket, s szavai az ostobák között megtették hatásukat. Úgy látom, rossz lóra akartok tenni. Csak óvatosan, ó király, ezzel a véleménnyel. Nehogy úgy járj, mint az a férfiú, aki meghazudtolta azt, amit a szemével látott, és azt hitte el, amit hallott, s lépre ment.

A király ügyet sem vetett a beszédére. Megparancsolta, hogy vigyék el a hollót a baglyok szállására, tisztelettel vegyék körül, és jó bánásmódban részesítsék.

Később egy napon így szólt a holló a királyhoz, midőn jelen volt egy csoport bagoly, közöttük az a vezír is, aki a megöletését tanácsolta:

– Ó király, tudod, mit műveltek velem a hollók. Nem könnyebbül meg addig a szívem, amíg bosszút nem állok rajtuk. Fontolóra vettem a dolgot, de nem tudom megtenni, amit szeretnék, mert holló vagyok. A tudósok a hagyomány szerint azt mondták: „Aki elszánta magát lelkében arra, hogy elégeti magát, a lehető legnagyobb áldozatot mutatja be Allahnak, s ezért nem kérhet olyant, amit Allah

ne teljesítene.” Ha a király is úgy látja jónak, parancsolja meg nekem, hogy égessem el magam. Én arra kérem az urat, hogy változtasson át bagollyá, hadd lehessenek a hollók legádázabb ellensége, legnagyobb csapás a fejükre; talán akkor bosszút állhatok rajtuk.

Erre megszólalt a vezír, aki a megöletését tanácsolta:

– Jót mutatsz, és rosszat rejtegetsz, olyan vagy, mint a bor, mely ízre jó, de gyilkos mérget rejt. Azt gondolod tán, hogy ha tested elégetnénk, lényeged s szellemed megváltozna?! Vajon nem követ-e természeted, bárhová is vetődj; s nem leszel-e azután is az, ami vagy eredendően? Úgy, mint az egér, aki választhatott, kit akar férjül: a napot, a szelet, a felhőt vagy a hegyet, s a választása nem másra esett, mint a patkányra.

– Hogyan volt az?

A vezír így szólt:

– Azt mondják, hogy volt egy remete, akinek az imái meghallgattak. Egy napon épp a tengerparton ült, amikor arra repült egy héja, karmai közt egy egérfiókéval, s a remete felett lepottyantotta. A remetének megesett a szíve rajta, fölvette, betakargatta egy papírba és hazavitte. Mivel félt, hogy családjának vesződséget fog okozni a nevelése, arra kérte Urát, hogy változtassa át lánnyá. Úgy is lett, az egér szép lánnyá változott. Odament vele a feleségéhez, és így szólt:

– Ez az én lányom, vedd pártfogásodba, bánj vele úgy, mint a fiammal.

Amikor a lány hajadonná serdült, így szólt hozzá a remete:

– Fölcseperedtél, s már most férjhez kell menned.

Választhatsz, akit akarsz, hogy hozzáadjalak.

A lány így szólt:

– Ha választást engedsz, hát én olyan férjet választok, aki mindenek közt a legerősebb.

A remete megkérdezte:

– Talán a Napot akarod?

Azután elment a Naphoz, és így szólt hozzá:

– Ó hatalmas lény, van egy lányom, aki azt akarja férjül, aki a legerősebb a világon. Te feleségül vennéd őt?

A Nap így felelt:

– Megmondom neked, hogy ki az, aki nálam is erősebb: a felhő. Ő eltakar engem, sugaraim útját állja, elfojtja fényemet.

A remete elment a felhőhöz, és neki is elmondta azt, amit a Napnak.

A felhő így szólt:

– Én megmondom neked, hogy ki az, aki nálam is erősebb: menj a szélhez, az úz, hajt engem, keletnek s nyugatnak fordít.

A remete elment a szélhez, és elmondta neki is a mondókáját. A szél így szólt:

– Én megmondom neked, hogy ki az, aki erősebb nálam: a hegy, mert azt nem tudom kimozdítani.

Elment hát a hegyhez, és elmondta mondókáját. Az így felelt:

– Én megmondom neked, hogy ki az, aki erősebb nálam is: a patkány. Annak nem tudok ellenállni, ha lyukat fúr belém, és lakhely gyanánt használ.

A remete elment a patkányhoz, és megkérdezte:

– Feleségül veszed ezt a lányt?

A patkány így szólt:

– Hogyan venném el, hiszen az én odúm szűk. A patkány csak egeret vehet feleségül.

A remete imádkozott urához, és kérte, hogy változtassa vissza a lányt egérré, az ő megelégedésére. Miután Allah visszaadta neki eredeti alakját, elment a patkánnyal.

Ez a te példázatod, ó te álnok!

A király azonban ügyet sem vetett eme beszédre, kedveskedett a hollónak, és egyre jobban megbecsülte. A hollónak jól ment a sora, közben kinőtt a tolla is, kipuhatolt mindent, amit akart, s ármányos cselt forralt. Elment a társaihoz, hogy beszámoljon arról, amit látott és hallott. Így szólt a királyhoz:

– Véghezvittem, amit akartam, s nem maradt más hátra, minthogy meghallgass és engedelmeskedj.

A király így szólt:

– Én és a katonák parancsodra állunk, rendelkez, ahogy jónak látod.

A holló így szólt:

– A baglyok ezen és ezen a helyen tanyáznak, egy olyan hegyen, ahol sok a rőzse. Van azon a helyen egy juhnyáj egy pásztorral. Ott lelünk tüzet, bedobjuk a baglyok odvába, száraz rőzsét vetünk rá, és addig legyezzük szárnyainkkal, amíg tüzet nem fog. Aki kirepül közülük, az megég, aki bent marad, az ott helyt hal meg a füsttől.

A hollók így is tettek. A baglyok mind egy szálíg elpusztultak, ők pedig békében, biztonságban hazatértek.

Később a hollók királya megkérdezte azt a hollót:

– Hogyan tudtad elviselni a baglyok társaságát, hiszen a jók nem szenvedhetik a gonoszok társaságát.

A holló így felelt:

– Valóban úgy van, ó király, amint mondád. De az értelmes lény, ha valami nagy szörnyűségbe keveredik, amit el nem visel, ha súlyos csapás fenyegeti saját magát és népét, nem megerőltető számára a tűrés, mert türelmétől áldásos gyümölcsöt, sok-sok jót remél. Akkor nem ismer fájdalmat, és nem viszolyog a nála hitványabb előtti megalázkodástól sem célja érdekében, s örvendezik dolga kimenetelén, türelme gyümölcsén.

A király így szólt:

– Beszélj nekem a baglyok értelméről!

A holló így szólt:

– Nem találtam közöttük értelmeset, csupán azt az egyet, aki a kivégzésemre unszolta és ismételten erre tüzelte őket. Tisztánlátásra nézve igen gyengék voltak, nem néztek az ügyem után, csak azt emlegették, hogy magas rangot élveztem a hollók között, és véleményem becsben állt. Nem tartottak cselszövésemtől, nem fogadták meg az értő tanácsadó szavát, s nem rejtették előlem véka

alá titkaikat. Pedig a tudósok megmondták, hogy a királynak hét lakat alatt kell őriznie ügyeit az ármánykodók elől, egyetlenegy sem szabad közülük titkaiba avatnia.

A király így szólt:

– Nézetem szerint nem más döntötte pusztulásba a baglyokat, mint a mohóság, a király gyenge ítélőképessége s a rossz vezírek meghallgatása.

A holló így szólt:

– Igazat szóltál, ó király. Ritkán nyer valaki gazdagságot úgy, hogy ne esnék túlzásba, ritkán hajtja a vére a férfiút a nők után úgy, hogy meg ne szégyenülne, s ritkán bízik valaki rossz vezírekben úgy, hogy biztonságban lenne a pusztulás veszélyétől. Mondották volt, hogy ne áhítozzék a dölyfös a tömjénezésre, sem a csaló a sok barátira, sem a rossz erkölcsű a becsületre, sem a fősvény az adakozásra, sem a mohó a büntelenségre, s cselszövő, hanyag, rossz vezírekre hallgató király ne válj a birodalma szilárdságát és alattvalói üdvét.

A király így szólt:

– Sok nehéz gyötrelmet megéltél, amidőn a baglyok előtt alakoskodtál és megalázkodtál.

A holló így szólt:

– Aki elviseli a gyötrelmeket a haszon reményében, kiűzi szívéből a gőgöt, a hevességet, és türelemre szoktatja magát, áldásos lesz az ő szemléletének gyümölcse. Úgy, ahogy az óriáskígyó is türelemmel hordozta a hátán a békakirályt, hogy ezáltal jóllakják és éljen.

A király így szólt:

– Hogyan volt az?

A holló így szólt:

– Azt mondják, hogy volt egyszer egy óriáskígyó, aki megöregedett, meggyengült a látása, ereje fogytán volt. Nem tudott már vadászni, s nem jutott táplálékhoz. Elindult csúszva-mászva, hogy betévő falatot keressen magának, mígnem egy forráshoz ért,

ahol sok béka tanyázott. Azelőtt is el-elment oda, zsákmányt ejteni közülük. Elnyúlt a közelükben, s nagy búbanatot mutatott.

Megszólította az egyik béka:

– Mi lelt, ó óriáskígyó, hogy ilyen búvalbéleltnek látlak?

A kígyó így felelt:

– Ugyan, kinek lehetne nagyobb oka a szomorúságra, mint nekem? Legfőbb eleségem az volt, amit a békák közül ejtettem, s most nagy csapás ért, minek okából eltiltattam a békáktól, úgyszólván ha utamba kerül egy, nem tudom elejteni.

A béka tüstént elment a békakirályhoz, és közölte vele az örömhírt, amit a kígyótól hallott. A békakirály odament a kígyóhoz, és megkérdezte:

– Hogyan történt ama eset?

A kígyó így felelt:

– Békára vadásztam a minap. Leszállt az este, s kénytelen voltam betérni egy remete házába. A nyomába mentem a sötétben. A házban volt a remete fia, annak elkaptam az ujját, azt gondolván, hogy béka – megmártam, úgyszólván a fiú meghalt.

Sietve menekültem, de a remete jött a nyomomba, s rám olvasott, megátkozott, mondván:

– Megölted ártatlan fiamat gonoszul s gáládul, így hát megátkozlak. Sújtass a porba, legyél a békakirály hordozója, s el ne tudj többé fogni közülük egyet sem, ne lakmározhass többé belőlük, csak azon tengődjél, amit a békakirály vet neked alamizsnaként.

Eljöttem hát hozzád, ülj a hátamra, megadom magam neked, és beletörődöm helyzetembe.

A békakirály gyönyörűségét lelte abban, hogy a kígyó hátára üljön, dicsőségnek és megtiszteltetésnek vélte. Felült hát, és módfelett jól érezte magát. A kígyó így szólt hozzá:

– Tudod, hogy tilalmas számomra a vadászat, keríts hát nekem valami harapnivalót, amivel megélhetek.

A békakirály így szólt:

– Életemre, bizony szükséged van eleségre, ha már a hordozóm vagy.

Megparancsolta hát, hogy minden nap két békát fogjanak el, és vessék elébe. A kígyó jól megélt ebből, nem volt ártalmára a hitvány ellenség előtt való megalázkodás, sőt javára vált, megkapta eledelét és megélhetését.

Így én is azért tűrtem mindezt álhatatosan, mert arra a mérhetetlen előnyre tekintettem, ami meghozza számunkra a biztonságot és a győzelmet, az ellenség pusztulását, a tőle való megszabadulást. Úgy találtam, hogy az engedékenység és a szép szó hathatósabb fegyver az ellenség ellen, mint a gőgös szembeszegülés. A tűz – hiába oly heves és forró – ha fába kap, nem égeti el, csak azt, ami a föld fölött van. A víz pedig, bár lágy és hűvös, elkorhasztja a föld alatti részét is. Négy dologról mondják, hogy kicsiny mértékében sem lekicsinylendő: a tűz, a betegség, az ellenséges az adósság.

A holló így szólt:

– Ami történt a király tisztánlátására, pallérozottságára és jó szerencséjére mutat. Azt mondják, ha ketten akarnak valamit, az diadalmaskodik kettejük közül, aki elébbvaló a vitézi erényben, ha ebben egyenlőek volnának, akkor pedig az, akiben erősebb az elszántság; ha ebben is egyenlőek, akkor pedig az, akire jobban mosolyog a jó szerencse. Azt is mondják, hogy aki olyan királlyal száll háborúságba, ki elszánt, eszes és fortélyos, kit jó sors nem vakít el, rossz sors nem tántorít, az önnön vesztére tör. Kiváltképp ha olyan az a király, mint te, ó király, ki ismered a cselekedetek előfeltételeit, tudod, kit illet meg a keménység, kit a lágyság, kit a harag, kit a tetszés, tudod, mikor kell a sietség, mikor a megfontoltság, s a dolgokat fontolóra veszed jelenvalóságukban is, de holnapjukban és kimenetelükben is.

A király így szólt a hollónak:

– Nem, a te tiszta fejed, értelmed, jó tanácsod és szerencsecsillagod eredményezte mindezt. Bizony, egyetlen határozott ember elgondolása hathatósabb az ellenség elpusztításában, mint számos elszánt és bátor katona, minden felszerelésével együtt. Bámulatos az én szememben az, hogy oly hosszú időt töltöttél a baglyok között, nap mint nap hallgattad durva beszédüket, és nem ejtettél el egyetlen szót sem.

A holló így szólt:

– A te nevelésedhez tartottam magam mindvégig, ó király, távolit s közelit egyképpen szép szóval, engedékenységgel s a tőlem telhető legjobb megfontoltsággal kezeltem.

A király így szólt:

– Én téged a tettek emberének találtalak, míg más vezírek csak az áldatlan szófia beszéd emberének bizonyultak. Allah nagy adománnyal áldott meg bennünket általad, minek előtte nem találtuk ízet ételnek, italnak, álomnak, nyugovásnak. Azt szokták mondani, hogy a beteg sem lel örömet az ételben és alvásban, amíg meg nem gyógyul, sem a nagyravágyó ember, kit szultánja vagyonnal s hatalommal kecsegtet, míg el nem nyeri azt; sem az az ember, kit makacs ellensége éjjel-nappal rettegésben tart, míg meg nem könnyebbül tőle. Aki nehéz térhet tesz le kezéből, megpihen annak a lelke, aki megszabadul ellenségétől, megkönnyebbedik annak kebele.

A holló így szólt:

– Arra kérem Allahot, aki elpusztította az ellenségedet, hogy örvendeztessen meg a hatalmaddal, fordítsa azt az alattvalóid javára, részesítse őket királyságod gyönyörűségében. Bizony, az a király, akinek uralkodásában nem lelnek gyönyörűséget az alattvalók, olyan, akár a kecske állbojg'a, melyet a gida tőgynek véelve színi kezd, s nem lát belőle semmi jót.

A király így szólt:

– Ó igaz vezír, milyen volt a baglyok és királyuk viselkedése háborújukban és minden dolgaikban?

A holló így szólt:

– A király viselkedése vakmerő, pimasz, dölyfös, egyszersmind tehetetlen és minden csúf tulajdonsága ellenére öntelt. Minden vezíre hasonlatos volt hozzá, kivéve azt az egyetlent, aki megölésemet tanácsolta neki; az bölcs, értelmes, határozott filozófus volt, ritkán láthatni hozzá hasonlót elméjének emelkedettségében és tökéletességében s a tisztánlátás kitűnőségében.

A király megkérdezte:

– Miféle vonást tapasztaltál nála, ami leginkább az észére mutatott?

A holló így felelt:

– Két dolgot, az egyik az, hogy kívánatosnak látta a megöletésemet, a másik pedig az, hogy nem rejtette véka alá királya elől a véleményét, jóllehet egyedül volt vele, s szava nem volt erőszakos, hanem barátságos, szelíd, úgyhogy még néhány hibájára is felhívta a figyelmet, de nem a puszta valóságot közölte, hanem példázatokat hozott fel neki, és a más hibájáról beszélt, úgyhogy értse meg saját hibáját, így a király haragja nem talált utat hozzá. Királyához intézett szavai között hallottam, amint azt mondta: „Nem szabad a királynak elhanyagolnia ügyeit, mert az olyan súlyos dolog, mint csak keveseké, s csak józan mérlegeléssel láthatja át. A királyság drága dolog, s aki elnyeri, az őrizze s védelmezze derekasan. Azt mondják, hogy a királyság, ha rövid ideig tart, nem több, mint a lótusz levelének futó árnyéka; ha könnyen lehanyatlik, gyorsan jön és megy, olyan, mint a szél; ha kevés az állandósága, olyan, mint az értelmes szívű az aljasok között; ha gyorsan szertefoszlik, olyan, mint az esőverte buborék.”

Ez ama ellenségnek a példázata, akinek nem szabad hinnünk, még ha barátságot és alázatot mutat is.

A MAJOM ÉS A TEKNŐC

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példázatot, s most mondjál olyat, amelyben az ember törekszik valamire, s mikor megnyeri, el is veszíti nyomban.

A filozófus így szólt:

– Bizony, egy dolog megszerzése könnyebb, mint a megőrzése. Aki megszerez valamit, s azután nem jól sáfárkodik vele, úgy jár, mint a teknőc.

– Hogyan volt az? – kérdezte a király.

Bajdabá így szólt:

– Azt mondják, hogy egyszer egy majom – aki a majmok királya volt és Máhirnak nevezték – hajlott korba került, megvénült. Ekkor ráugrott a királyi házból való egyik fiatal majom, legyőzte, és elfoglalta a helyét. Az öreg majom ment, amerre látott, menekült, mígnem a tengerpartra ért. Talált ott egy fügefát, fölmászott rá, és ott ütött tanyát. Egy napon éppen a fügét eddegélte, mikor egyszer kiesett a kezéből egy szem füge, és belepottyant a vízbe, hangos csobbanást hallatva. Eszegetett tovább, és közben dobált a vízbe, módfelett gyönyörködtette a dolog, csak úgy záporozta a vízbe a fügéket. Volt ott egy teknőc, aki rögtön megette a fügét, mihelyt beleesett a vízbe. Amikor már így ment sokáig, azt hitte, hogy a majom ezt az ő kedvéért csinálja. Megörült a barátságának, kedveskedett vele, s mindketten gyöngédséget tanúsítottak a másik iránt. A teknőc hosszasan elmaradt feleségétől, úgyhogy az aggódni kezdett miatta, és elpanaszolta a dolgot egyik szomszédasszonyának, mondván:

– Úgy félek, hogy valami rossz került az útjába, s elpusztította.

A szomszédasszony így szólt:

– A féljed a parton összebarátkozott egy majommal, az eteti, itatja, ő az, aki visszatartja tőled. Nem is tud majd veled időzni, csak akkor, ha csejt vetsz a majom elpusztítására.

– De hogyan csináljam azt? – kérdezte a teknőc felesége.

A szomszédasszony így szólt:

– Ha visszatér hozzád, tettesd magad betegnek. Ha hogyléted felől kérdez, mondd azt, hogy a bölcsek majomszívet írtak elő neked.

A teknőc egy idő múlva a háza felé vette útját. Feleségét rossz állapotban, gondterhelten találta. Megkérdezte tőle:

– Mi az oka annak, hogy így látalak?

A szomszédasszony felelt neki:

– Feleséged igen beteg, szegény. Az orvosok majomszívet írtak elő neki, nincs rá más gyógyszer.

A teknőc így szólt:

– Ez nehéz ügy. Honnan vegyünk majomszívet itt a vízben. De megpróbálok kimódolni valamit a barátomnál.

Elment a tengerpartra. A majom így szólt hozzá:

– Testvérem, mi tartott vissza tőlem?

A teknőc így szólt:

– Nem tartott vissza más, csak a szégyenlősség; nem tudtam, mivel viszonzzam irántam való kedvességedet. Azt szeretném, ha kedvességed azzal tetéznéd, hogy ellátogatsz az otthonomba. Egy szigeten lakom, ahol ízes gyümölcsök teremnek. Ülj föl a hátamra, hogy elvihesselek.

A majom szívesen benne volt a dologban. Leszállt a fáról, fölült a teknőc hátára. A teknőc megindult vele úszva, s eközben elfogta a lelkifurdalás ama csúf árulás miatt, amit titkon tervez magában, s lehorgasztotta a fejét. A majom így szólt hozzá:

– Gondbamerültnek látszol, ugyan miért?

A teknőc így szólt:

– Az bánt csupán, hogy a feleségem súlyos beteg, s ez meggátol abban, hogy kedvem szerint megtiszteljelek és kedveskedjem néked.

A majom így szólt:

– Tudom, hogy mennyire szíveden viseled a megtisztelésemet, ez fölment téged a kényszerű udvariaskodás alól.

A teknőc helyeselt, és egy darabig ment tovább, majd újra megállt. A majmot rossz sejtelem szállta meg, s ekképp gondolkodott:

– Oka lehet annak, hogy a teknőc így tétovázik, s húzza az időt. Bizonyos vagyok benne, hogy szíve megváltozott irányomban, elfordult tőlem, s rosszat forral ellenem. Hiszen nincs semmi változékonyabb és forgandóbb a szívnél. Azt mondják, hogy értelmes lénynek szüntelenül fürkésznie kell, mit rejt a szíve hozzátartozóinak, gyermekeinek, testvéreinek, barátainak minden dologban, minden pillanatban, minden szónál; fölkelésnél, leülésnél, lépten-nyomon. Mindez a szív változó érzelmeiről tanúskodik. A tudósok azt mondták: „Ha egy barátodnak kétség lopózik szívébe barátját illetően, akkor józan tartózkodással éljen vele szemben, tegye mérlegre minden pillanatában, minden állapotában. Ha vélekedése igaznak bizonyul, biztosságot nyer ezáltal, ha pedig tévedett, akkor is nyer józanságban, s ez nem lesz ártalmára.”

Azután így szólt a teknőchöz:

– Mi az, ami föltartóztat? Miért, hogy oly gondterheltnek látlak, s mintha tépelődnél magadban?

A teknőc így szólt:

– Az bánt csupán, hogy eljössz hozzám, s nem találsz úgy a dolgokat, amint szeretném, mivel a feleségem beteg.

A majom így szólt:

– Ne bánkódj, hisz az mit se segít rajtad. Inkább azzal törődj, hogy miféle gyógyszerrel s táplálékkal lehetne meggyógyítani feleségedet. Azt szokták mondani, hogy három dologtól ne sajnálja pénzét a vagyonos: az alamizsnától, a kényszerűségtől s a nőktől.

A teknőc így szólt:

– Igazad van. Az orvosok azt mondták, hogy nincs rá más gyógyír, csak a majomszív.

A majom így gondolkodott:

– Ó csúfságok csúfsága! Élemedett korom ellenére elővett a vágy és a mohóság, s ilyen csúf kelepcebe sodort. Igaza volt annak, akit azt mondotta: „A megelégedett ember békén, nyugodtan él, a vágy és mohóság rabja viszont örökkön örökké vesződés s

fáradozás közepette.” Most aztán össze kell szednem az eszemet, hogy kiutat találjak ebből a csávából.

Azután így szólt a teknőchöz:

– Ugyan miért nem szóltál erről otthon nálam, akkor magammal hozhattam volna a szívemet. Nálunk, a majmok gyülekezetében ugyanis az a törvény, hogyha valaki baráthoz indul látogatóba, otthon hagyja a szívét a családjánál vagy a lakhelyén, hogy ha a meglátogatott barát női hozzátartozóira néz, a szíve ne legyen vele.

A teknőc megkérdezte:

– És hol van most a szíved?

A majom így felelt:

– Otthagytam a fán. Ha akarod, gyere vissza velem oda, hogy neked adhassam.

A teknőc örvendezett, és visszavitte a majmot. Amikor a part közelébe értek, a majom leugrott a hátáról, és felmászott a fára. Amikor már hosszan elmaradt, a teknőc hívogatni kezdte:

– Ó barátom, hozd már a szívedet! Gyere le, már hosszan megvárakoztattál.

A majom így szólt:

– Tán csak nem hiszed, hogy olyan vagyok, mint a szamár, akiről a sakál azt állította, hogy nincs se szíve, se füle?

A teknőc így szólt:

– Hogyan volt az?

A majom így mesélt:

– Azt mondják, hogy volt egyszer egy oroszlán egy sűrűségben, s vele egy sakál, aki az ő maradékain élt. Egyszer rüh támadta meg, erősen legyengült s megtört, úgyhogy nem tudott vadászni. A sakál így szólt hozzá:

– Ugyan mi lelt, fenevadak ura, hogy így megváltoztál?

Az oroszlán így felelt:

– Ez a rüh gyötört meg így, s nincs más orvosság erre, csak a szamár szíve és füle.

A sakál így felelt:

– Mi se könnyebb ennél. Én tudok ezen és ezen a helyen egy szamarat, a ruhafehérítő legény szokta hordani rajta a ruhát. Azt elhozom neked.

Odasompolygott a szamárhoz, és köszöntötte, majd így szólt:

– Miért, hogy ily soványnak látlak?

A szamár így szólt:

– Nem ad nekem a gazdám semmit enni.

A sakál így szólt:

– Miért tűröd mégis a sorsodat nála?

A szamár így felelt:

– Nem találok módot arra, hogy megszökjem tőle. Meg aztán akárhova megyek is, az emberek mindenütt csak bántanak, kínoznak és éheztetnek.

A sakál így szólt:

– Én mutatok neked egy félreeső helyet, ahol ember nem fordul meg, a legelő dús, és van ott egy szamárkanca, oly szép és kövér, hogy hozzá foghatót szem nem látott, s szüksége van egy csődörre.

A szamár így felelt:

– Ugyan mi tarthatna távol tőle? Gyerünk, vigyél el hozzá.

El is indultak az oroszlán felé. A sakál előrement az erdőbe, és jelentette az oroszlánnak a szamár hollétét. Az oroszlán odament, s rá akart ugrani, de gyengeségében elvétette. A szamár elmenekült, és rémülten futott, amerre látott. A sakál látva, hogy az oroszlán nem tudott elbánni a szamárral, így szólt:

– Hát ennyire legyengültél, ó fenevadak ura?

Az oroszlán így szólt:

– Ha még egyszer idehoznád, többé nem menekülne a karmaim közül.

A sakál elment a szamár után, és így szólt hozzá:

– Mi történt veled? A kanca heves sóvárgásában és izgalmában rád vetette magát. Ha kitartottál volna, hozzád édesedett volna.

Meghallván ezt a szamár, fölgerjedt a vágya, felnyerített, és megindult az oroszlán felé. A sakál megelőzte, hírül adta az oroszlánnak a szamár hollétét, és így szólt:

– Készülj föl! Rászedtem, hogy idejöjjön, de ezúttal ne jöjjön rád a gyengeség, mert ha most elmenekül, soha többé nem jön vissza velem.

A sakál biztatására föltámadt az oroszlán harci kedve. Kirontott a szamárhoz, s mihelyt megpillantotta, tüstént ráugrott és széttépte. Azután így szólt:

– Az orvosok azt mondják, hogy csak mosakodás és tisztálkodás után lehet enni belőle. Vigyázz rá, amíg visszajövök, s megeszem a szívét és a fülét, a többit meghagyom neked eleségül.

Mikor az oroszlán elment, hogy megmosakodjék, a sakál odament a szamárhoz, és megette a szívét és a fülét, remélve, hogy az oroszlán ezt rossz jelnek tekinti, s nem eszik belőle semmit. Amikor az oroszlán visszatért, így szólt a sakálhoz:

– Hol a szamár szíve meg a füle?

A sakál így felelt:

– Hát nem tudtad, hogy ha lett volna szíve és füle, nem jött volna vissza hozzád, miután egyszer megmenekedett a pusztulástól?

Csak azért hoztam fel neked eme példázatot, hogy megtudd, én nem vagyok olyan, mint ama szamár, akiről a sakál azt állította, hogy nem volt szíve és füle. Te cselt szőttél ellenem, és rászedtél, én is rászedtelek hát hasonlóképpen, s elkerültem vesztemet. Azt mondják, hogy akit a jószívűség tett tönkre, azt csak a tudás hozhatja helyre.

A teknőc így szólt:

– Igazat szóltál. Mindamellet a derék férfiú belátja botlását, s ha vétkezett, nem szégyelli, ha megleckéztetik, minthogy szavaiban, tetteiben őszinte. Ha kutyaszorítóba kerül, csellel és ésszel kivághatja magát belőle úgy, mint aki megbotlik a földön, aztán visszanyerve egyensúlyát, újra fölegyenesedik.

Íme a példázata annak, aki valamire törekszik, majd elnyerve el is veszíti tüstént.

A REMETE ÉS A MENYÉT

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példázatot. Mondj most példázatot nekem arról az emberről, aki hebehurgyán intézi dolgait, s nem fontolja meg a következményeket.

A filozófus így szólt:

– Bizony, aki meggondolatlanul jár el, azt mardoshatja az önvád, s olyan sorsra jut, mint a remete, aki megölte a ragaszkodó menyétet.

A király megkérdezte:

– Hogyan volt az?

A filozófus így mesélt:

– Mondják, hogy volt egyszer egy remete Dzsurdzsán földjén. Szép felesége volt, s meghitten éltek együtt. Hosszú időn át nem született gyerekük, de miután már reményüket veszítették, az asszony egyszer csak teherbe esett. Örvendezett az asszony, s örvendezett a remete, hálát adott a magasságos Allahnak, s kérte, hogy a születendő gyermek fiú legyen. Így szólt a feleségéhez:

– Örvendezzel, mert azt kérem, hogy legyen egy fiunk, aki áldást és gyönyörűséget hoz nekünk. A legszebb neveket választom, és a legismertebb nevelőket hajtom föl neki.

Az asszony így szólt:

– Mi jut eszedbe, ember, hogy arról beszélsz, amiről nem tudhatod, hogy meglesz-e vagy sem. Aki így tesz, az úgy jár, mint ama remete, aki a fejére loccsantotta a zsírt és a mézét.

A remete megkérdezte:

– Az hogy volt?

Az asszony így mesélt:

– Azt mondják, hogy volt egy remete, akinek nap nap után csurrant-csöppent egy kis zsír és méz egy kereskedő házatól. Mindig evett belőle, amennyi kellett, a maradékot pedig beletette egy

köcsögbe, s azt fölakasztotta egy kampóra a ház sarkába. A köcsög lassan megtelt. Egyik nap a remete hanyatt fekvve heverészett, kezében a botja, feje fölött függött a köcsög, s a zsír és a méz értékét latolgatta. Ekképp gondolkodott.

– Eladom ezt a köcsögöt egy dénárért, s veszek rajta tíz kecskét. Azok majd vemhesek lesznek, s öthónaponként ellenek, így nem telik bele sok idő, szép kis nyájam lesz, ha majd a gidák is ellettek.

Utánagondolt, hogy ily módon hányán lesznek néhány év alatt, s úgy találta, hogy több mint négyszáz kecskéje lesz. Tovább tervezgetett:

– Veszek rajtuk száz marhát; négy-négy kecskéért egy bikát vagy egy tehenet, veszek földet és vetőmagot, ekét bérlek, és a marhákkal megművelem a földet. A tehenekből tejet és tejtermékeket nyerek. Pompás házat építek, veszek rablányokat, szolgálkat, feleségül veszek egy szemrevaló, szép asszonyt. Teherbe ejtem majd, s szül egy kiváló, nemes vérű fiút. A legszebb neveket választom majd neki, s amikor fölcseperedik, nagy gonddal nevelem, kemény kézzel fogom majd. Ha szót fogad, jó, de ha nem, odasózok neki ezzel a bottal.

S rácsapott a köcsögre, az összetört, a tartalma meg az arcába folyt.

Csak azért hoztam fel neked ezt a példabeszédet, hogy ne hamarkodd el annak említését, amit nem szabad említeni, amiről nem tudhatod, hogy jól sül-e el vagy sem.

A remete megfogadta felesége intelmeit. Nemsokára az asszony szült egy szép fiúgyermeket, s az apja örvendezett neki. Néhány nap elteltével eljött az asszony megtisztulásának ideje, így szólt a remetéhez:

– Maradj itt a fiadnál, míg én elmegyek a fürdőbe, megfürdöm és visszajövök.

El is indult a fürdőbe, a férje meg otthon maradt a gyermekkel. Kisvártatva jött a király követe, s hívta a remetét. Az nem tudta senki másra rábízni a fiát, mint a házi menyétre, akit piciny kora óta nevelt,

s úgy tartotta, mint saját fiát. Otthagyta hát a menyétet a csecsemővel, rájuk zárta az ajtót, és elment a király követével. Egyszer csak a ház kövei közül előbújt egy fekete kígyó, s a fiúcska felé kúszott. A menyét rácsapott, a kígyó elugrott. A menyét megölte és szétszaggatta, úgyhogy tele lett a szája a vérével. Jött a remete, kinyitotta az ajtót. A menyét odaszaladt, mintha el akarná újságolni neki a kígyó pusztulásának örömhírét. A remetét, amint megpillantotta a vérmocskos állatot, iszonyú rémület szállta meg, szinte az eszét vesztette, azt gondolván, hogy a menyét megfojtotta a fiát. Nem bizonyosodott meg a dolog felől, nem latolgatott, hogy az igazság végére járjon, és másképp cselekedjék, csak nekirontott a menyétnek, és rácsapott a botjával a fejére, úgyhogy szörnyethalt. A remete belépett, s meglátta a gyereket sértetlenül, mellette a szétszaggatott kígyót. Amikor felismerte a helyzetet, s megvilágosodott előtte elhamarkodott tettének csúfsága, az arcát csapkodva mondta:

– Ó, bár ne is nemzettem volna ezt a fiút, hogy ne követtem volna el ezt a galádságot.

Megérkezett a felesége, s ilyen állapotban találta.

– Mi lett? – kérdezte tőle.

A remete elmesélte neki a menyét derekas cselekedetét és az ő rút fizetségét. Az asszony így szólt:

– Ez a hebehurgyaság gyümölcse.

Íme, annak a példázata, aki nem körültekintő a dolgaiban, hanem elhamarkodottan, hebehurgyán cselekszik.

A PATKÁNY ÉS A VADMACSKA

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példázatot, s most mondj példázatot arról, akinek sok az ellensége, s azok úgy körülzárták minden oldalról, hogy már-már farkasszemet néz a halállal, de akkor menekvést és kiutat keres egyik ellenségének megnyerése és szövetsége révén, s épségben kerül ki a veszedelemből, megmenekül, azután pedig hű barátja léssen annak, akivel szövetséget kötött.

A filozófus így szólt:

– A vonzalom és az ellenségeskedés soha nem marad egyazon állapotban; a vonzalom gyakorta ellenségeskedésbe fordul, az ellenségeskedés pedig szeretetté s barátsággá változhat. Erre vannak esetek, érvek s tapasztalatok. Ezért a tisztánlátó új meg új véleményt alkot, valahányszor efféle történik, ha ellenség részéről, akkor kénytelen-kelletlen, ha barát részéről, akkor megértéssel. Az ésszel bírót nem tartja vissza az ellensége iránt táplált ellenséges érzület a közeledéstől és a rettegett elhárítására avagy a kívánatos megszerzésére történő szövetkezéstől. Aki ebben eréllyel cselekszik, az elnyeri célját. Erre való példázat a patkány és a vadmacska esete, akik kelepcébe kerültek, majd megmenekedtek a szorultságból összefogásuk révén.

– Hogyan volt az? – kérdezte a király.

Bajdabá így mesélt:

– Mondják, hogy volt egy hatalmas fa, annak a tövénél egy odú, ahol egy vadmacska tanyázott, Rúmí nevezetű. A szomszédságában volt az odúja egy patkánynak, akit Feridunnak neveztek. A vadászok gyakorta megfordultak azon a helyen, vadra s madárra vadászva. Egy napon ismét arra vetődött egy vadász, s Rúmí tanyája közelében állított kötélcspadát. A vadmacska röviddel ezután beleesett. A patkány – aki óvakodott a vadmacskától – előjött, hogy eleség után nézzen. Cserkészés közben egyszer csak megpillantotta a vadmacskát a hurokban, s módfelett megörült ennek. Azután megfordult s látja, hogy egy menyét van a nyomában, s le akarja kapni, a fáról pedig egy bagoly készül lecsapni rá. Nem

tudta, mitévő legyen, ha visszafelé megy, félő, hogy a menyét elkapja, ha jobbra vagy balra tér, akkor a bagoly karmai közé kerül, ha előremegy, akkor meg a vadmacska tépi szét. Így szólt magában: „Bekerített a balsors, csőstül jön rám a baj, megpróbáltatás leselkedik rám körös-körül. Csakhogy velem van az eszem, ne rémítsen meg hát a helyzetem, ne félemlítsem meg, ne legyen úrrá rajtam a döbbenet, bátorságom ne szálljon inamba. Az eszes lény nem veszi el a fejét, higgadtsága nem hagyja cserben semmi körülmények között. Az ész hasonlatos a tengerhez, kimeríthetetlen az ő mélysége. Semmi csapás le nem törheti a tisztán látó ember erőfeszítését, hogy megsemmisítse azt, s semmi remény megvalósulása nem vezethet arra, hogy vakmerővé legyen, és megrészegüljön tőle, s hogy elvakuljon az ő helyzetében. Én ebből a csapásból nem látok más kiutat, mint a vadmacskával való szövetkezést, minthogy ő is olyan szorult helyzetben van, mint én, vagy hasonlóban. Talán ha meghallgatja hozzá intézett szavaimat, s eszébe veszi beszédem igazságát, barátkozásom őszinte voltát, mely ment minden csalástól s ámitástól – megérti és kívánja majd segítségemet, s megmenekülünk mindketten.

A patkány közelebb ment a vadmacskához, és megkérdezte:

– Hogy vagy?

A vadmacska így felelt:

– A te örömdre bajban s szorultságban.

A patkány így szólt:

– Oszályosod vagyok a bajban, s nem remélhetek szabadulást másképp, csupán a te szabadulásod révén. Szavaim hazugság s álság nélkül valók. Íme, a menyét itt ólálkodik körülöttem, a bagoly ott les rám, mindketten ellenségeim és ellenségeid. Ha a védelmezésemre szegődsz, én elrágom kötelékedet, és kiszabadítlak szorultságodból. Így mindkettőnk megmenekül a másik által, mint a tengeren a hajó és az utasok; a hajó által megmenekülnek az utasok, s az utasok által megmenekül a hajó.

A vadmacska meghallván a patkány szavait, s felismerve azok őszinteségét, így szólt:

– Szavaid az igazság színét viselik magukon. Én is óhajtanám azt, amivel neked és magamnak szabadulást remélhetek. Ha megteszed ezt, örökre hálás leszek neked.

A patkány így szólt:

– Akkor odamegyek hozzád, és elrágom kötelékeidet egy kivételével, azt meghagyom biztosítéknak.

Azzal nekiállt a kötelek elrágcsálásának. A bagoly és a menyét pedig látva a patkány közeledését a vadmacskához, lemondtak róla és továbbálltak.

A patkány lanyhulni kezdett Rómí kötelékeinek rágcsálásában. A vadmacska így szólt:

– Miért, hogy úgy látom, nem töröd magad kötelékeim elrágásában? Hogy célodat már elnyerted, megváltozott a magatartásod, és langyosságot mutatsz az én ügyemben. Bizony, az igazak nem cselekszenek így, a nemeslelkű nem válik közönyössé társa ügye iránt. Te nyertél és hasznot húztál irántam való előbbi baráti érzületedből, amint láttad volt, s úgy ildomos, ha ezt viszonzod nekem, s nem emlékezel a közöttünk levő ellenségességre, minthogy a közöttem s közötted történt békekötésnek el kell feledtetnie veled azt. Továbbá a hűség áldást s jutalmat hoz, a hitszegés pedig rossz következményt.

A nemeslelkű nem lehet más, csak hálás, gonosz indulatoktól mentes, akivel egyetlen szép tulajdonság is elfelejteti a sok rosszat. Megmondották, hogy a leggyorsabb rossz következménnyel a hitszegés jár. Márpedig aki előtt megalázkodnak, s bocsánatért esedeznek, s mégsem könyörül, nem bocsát meg, az hitszegést követ el.

A patkány így szólt:

– A barát kétféle, a barátságra áhítózó és a barátságra kényszerült. Mind a kettő hasznot szeretne látni, a kárt meg elkerülni. A barátságra áhítózó felől nyugodt lehet az ember, s minden körülmények között megbízhat benne; a barátságra kényszerült felől egyszer nyugodt lehet, másszor viszont óvakodnia kell tőle. Az értelmes lény mindig biztosítja magát vele szemben arra az esetre, amitől tart. Én hű vagyok hozzád abban, amit tettem

érted, ugyanakkor tartok is tőled, attól félek, nehogy az érjen tőled, ami elől a veled való szövetséghez folyamodtam, s ami veled elfogadtatta ezt a szövetséget. Minden cselekedetnek megvan a maga ideje, s ha valamely cselekedet nem a maga idejében esik, nem vezet jóra. Elrágom hát a kötelékeidet, csupán egyetlen csomót hagyok meg önmagam biztosítására, azt majd csak akkor rágom el, ha tudom, hogy mással vagy lekötve, mégpedig a vadász megpillantásakor.

Ezután a patkány újból nekiállt a vadmacska kötelékei szétrágcsálásának. Eme foglalatossága közben föltűnt a vadász. A vadmacska így szólt:

– Itt az idő, hogy igyekezz a kötelékeim szétrágásával.

A patkány nekiveselkedett a rágásnak. Amikor elkészült, a vadmacska a fára szökkent a vadásztól való riadalmában, a patkány pedig bebújt egy lyukba. A vadász jött, fölvette szétdarabolt köteleit, és csalódottan távozott.

Később a patkány előbújt, de nem akarózott neki a vadmacskához közelednie. A vadmacska hívogatni kezdte, mondván:

– Ó te, jó tanácsot adó barát, ki szépen vizsgáztál nálam, mi tart vissza attól, hogy a közelembé jöjj? Szeretném illendően viszonzni irántam való jószágodat. Jer hát, ne szakítsd el a velem való testvériesség kötelékét. Aki barátjául fogad valakit, majd megszakítja vele a testvéries kapcsolatot, s eltékozza barátságát, az megfosztatik a testvériesség gyümölcsétől, s annak nem veszik hasznát testvérei és barátai. Segítőkézséged soha el nem feledem, s jogodban áll, hogy viszonzást várj érette tőlem, testvéreimtől és barátaimtól, s ne félj tőlem cseppet sem, tudd meg, hogy amit tudok, megteszem érted.

Tovább bizonykodott, és győzködte szavai őszinteségéről. A patkány így kiáltott neki:

– Sok látszatbarátság belső ellenségességet rejt, amely ádázabb a kinyilvánított ellenségességnél. Aki ettől nem óvakodik, úgy jár, mint az az ember, aki felgerjedt elefánt agyarára ül, s ott elszunnyadván az elefánt lába alatt ocsúdik fel, s halálra tiportatik. A barát a remélt haszonért neveztetik barátnak, s az ellenség a félt kár

miatt ellenségnek. Az ésszel élő lény, ha az ellenségtől hasznot remélve, barátságot mutat felé, akkor ha a baráttól rosszra számít, ellenségességet mutat felé. Nem látod-e, hogyan követik a barmok ivadékai anyjukat a tej reményében, de ha már elválasztották őket, elhagyják őt. Lehet, hogy egy barát elszakad barátjától valamilyen sérelem miatt, de nem tart semmi rossztól, mert kezdetben nem volt ellenségesség közöttük. Az viszont, aki kezdetben eredendő ellenségességet táplált, s aztán barátságot kezdeményezett valamilyen kényszerítő szükségből, a szükség megszűntével megszünteti a barátságát is, és visszaváltozik azzá, ami volt kezdetben; akár a víz, melyet tűzön melegítenek, s levéve a tűzről, újra kihűl. Nekem pedig nincs veszedelmesebb ellenségem tenálad, csak a szükség vitt rá engem is, téged is, hogy szövetségre lépjünk egymással, s most elvonult a veszély, amiben rám voltál utalva, én meg terád, s félek, hogy annak elvonultával visszatér az ellenségesség. A gyenge számára semmi jót nem ígér az erős ellenség közelsége, sem az alantas számára a hatalmas ellensége. Nem tudok mást, ami velem szemben célod lehetne, mint hogy föl akarsz falni. Nincs bizodalom benned, mert tudom, hogy az erős ellenségtől óvakodó gyenge nagyobb biztonságban van, mint az az erős, ki lépre megy a gyengének, és baráti érzülettel közeledik felé. Az ésszel élő szövetségre lép ellenségével, ha kénytelen rá, szeretetet mutat irányában, s színleg baráti érzülettel közeledik felé, ha nincs más mód, de aztán gyorsan menti az irháját előle, ha lehetősége van rá.

Tudd meg, hogy a gyors közeledés nem minősül botlásnak, s az ésszel élő igaz lesz ama ellenségével szemben, akivel szövetkezett abban, amit szívből megtesz neki, de nem bízik meg benne teljességgel, és nem érzi magát biztonságban a közelségében, s jól teszi, ha eltávolodik tőle, mihelyt lehetséges. Én kedvellek téged messziről, és szívből kívánok neked hosszú életet és békességet, amit nem kívántam volna neked azelőtt. Neked sem kell viszonznod jótettemet másképpen, mint így, minthogy nincs lehetőség arra, hogy összeférjünk. Üdv rád!

A KIRÁLY ÉS A FANZA MADÁR

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példabeszédet, s most mondj nekem példabeszédet a bosszúállókról, akik kénytelenek óvakodni egymástól.

Bajdabá így szólt:

– Mondják, hogy volt egy indiai király, akit Baridunnak hívtak. Volt néki egy madara, Fanza, és annak egy fiókája. Ez a madár és a fiókája tudott beszélni, a legtisztább emberi szóval, s a király el volt ragadtatva tőlük. Megparancsolta, hogy vigyék őket a feleségéhez, s meghagyta neki, hogy viselje gondjukat. Történt, hogy az asszony fiúgyermeket szült. A fióka nagyon kedvelte a fiúcskát, mint két gyermek, úgy játszottak együtt. Fanza minden áldott nap elrepült a hegyre, és egy ismeretlen gyümölcscsel tért vissza, egyik felét a király fiának adta, másikat a fiókájának. Ez serkentette őket, és gyorsította érzésüket, úgyhogy a királynak is szembeünt rajtuk a hatás, s még nagyobb becsben tartotta Fanzát, s még jobban ajnározta, dédelgette. Egyik nap, amikor Fanza távol volt gyümölcsszedő útján, a fiókája a fiú ölében ült, s odapiszkított. A fiú feldühödött, fogta a madarat, földhöz vágta úgy, hogy az szörnyethalt. Fanza megérkezett, s meggyilkolt fiókája láttán rikoltozni kezdett fájdalomában, majd így kiáltott:

– Ó rút királyok, akikben nincs elkötelezettség és hűség! Jaj annak, aki királyok társaságával veretett meg, akikben nincs odaadás, nincs kötődés, nem szeretnek senkit, nincs előttük becsülete senkinek, csak annak, akitől valami hasznot remélnek, vagy akinek a tudományára szükségük van; azt becsben tartják emiatt. Ha pedig elnyerték céljukat vele, nincs többé szeretet, nincs barátság, nincs tisztességes bánásmód, sem bűnbocsánat, sem a jogok tiszteletben tartása. Minden dolguk képmutatásra és romlottságra épül, semmibe veszik az általuk elkövetett égbekiáltó bűnöket, s felfújják a csekélységet, ami szeszélyeikben keresztezi útjukat. Közülük való eme istentelen, akiben nincs irgalom, elárulja szeretteit, testvéreit.

Ekkor bős haragjában nekiugrott a fiú arcának, és kivájta a szemét, majd kirepült, és fölszállt a ház teraszára. A király tudomást szerzett a dologról, és mélységes gyászba borult. Azután föltámadt benne a vágy, hogy megtorolja a madár tettét. Megállt a közelében, nevéen szólította, mondván:

– Biztonságban vagy, szállj le, ó Fanza!

A madár így szólt:

– Ó király, a hitszegőt fogva tartja a hitszegése. Ha elkerüli a gyors bűnhődés, nem kerüli el a későbbi bűnhődés, utoléri az ivadékait és ivadékainak ivadékait. A te fiad hitszegést követett el a fiammal szemben, s én azonnali büntetéssel sújtottam.

A király így szólt:

– Életemre, hitszegést követtünk el a fiaddal, s te bosszút álltál rajtunk, neked velünk szemben s nekünk veled szemben semmi sem maradt bosszultatlan. Tég hát vissza hozzánk békességgel!

Fanza így szólt:

– Többé én hozzád vissza nem térek. A tisztánlátó lények távol tartják magukat a megbosszult személytől. A gyűlölt lény kedvessége, engedékenysége és tisztességes viselkedése csak gonosz dühödöt és sötét indulatodat szítaná. Nem kínálhatsz a gyűlölt és megbosszult lénynek olyan biztonságot, mely erősebb lenne a tőle való rettegésednél, és jobb lenne a tőle való távollétnél és óvakodásnál. Azt mondják, hogy az ésszel élő lény a szülőket barátoknak tekinti, a testvéreket társaknak, a házastársakat szeretettnek, a fiúkat hírnév szerzőjének, a lányokat ellenfeleknek, a rokonokat zaklatóknak, önmagát pedig egyedülvalónak. Én egyedülvaló, magányos üldözött vagyok, nehéz bánat terhét kaptam tőletek útipoggyászként, nem cipeli azt velem senki. Én elmegyek, tereád pedig békesség!

A király így szólt:

– Ha nem azt kaptad volna fizetségnek tőlünk, amit tettünk veled, vagy a te cselekedeted a mi hitszegésünk előzménye nélkül esett volna, akkor úgy állna a dolog, ahogy mondod. De mivel mi kezdtük, s te büntelen voltál, mi tartana vissza attól, hogy bízzál bennünk? Jer hát, térj vissza, biztonságban vagy!

Fanza így szólt:

– Tudom, hogy a gyűlölség szilárdan és fájdalmasan fészkei magát a szívbe, s a nyelv nem őszinte híradója a szívnek. A szív igazabban tanúskodik a nyelvről, mint a nyelv a szívről. S tudom, hogy szívem nem tanúskodik a te nyelvednek, sem a te szíved az én nyelvemnek.

A király így szólt:

– Nem tudod tán, hogy mily sok ember között van rejtett harag és gyűlölség? De aki ésszel bír, az inkább elfojtani igyekszik a gyűlöletet, mintsem dédelgetni.

Fanza így szólt:

– Minden bizonnyal úgy van, amint mondod. Mindazonáltal mégsem szabad a tisztánlátónak úgy vélekednie, hogy a megbosszult sértett elfeledi a rajta esett bosszút, és túlteszi magát azon. A tisztánlátó tart a cselvetéstől, a fondorlattól, minthogy tudja, hogy sok ellenség, akin erőszak, keménység nem fogott, szép szó és kedveskedés útján esett kelepcebe; miként a vad elefántot is szelíd elefánttal fogják be.

A király így szólt:

– Az ésszel élő, nemes lelkű nem hagyja el szeretteit, nem szakít testvéreivel, nem hagy föl a kapcsolatok ápolásával akkor sem, ha félti magát, legyen bár az efféle teremtmény a legalacsonyabb rangú állat. Tudom, vannak olyanok, akik kutyákkal játszanak, majd leölik őket és megeszik. Mindezt látja a kutya, aki ragaszkodik hozzájuk, és mégsem indítja arra, hogy elhagyja őket, és nem csökkenti ragaszkodását.

Fanza így szólt:

– A gyűlölségek mindenhol félelmetesek, de legfélelmetesebbek és legádázabbak azok, amelyek a királyok szívében lakoznak. A királyok ugyanis a bosszúnak élnek, a bosszúval szerzett dolgot nemes cselekedetnek, dicsőségnek tartják. Az ésszel élő nem téveszti meg a gyűlölség elalvása. Olyan a szívben lakozó gyűlölség, amikor nem kap tápot, mint a rejtett parázs, ha nem talál tűzifát. A gyűlölség is egyre fürkészi az ürügyet, mint ahogy a tűznek is fára van szüksége, s ha ürügyre talál,

fellobog, mint a tűz, ki nem oltja sem szép szó, sem engedékenység, sem kedvesség, sem alázat, sem könyörgés, sem lekenyerezés és semmi az égvilágon a lélek elpusztításáig. Mindazonáltal a bosszúállók gyakorta visszatérnek a megbosszulthoz abban a reményben, hogy hasznára lehetnek, és könnyíthetnek a lelkén. Én azonban nem vagyok képes arra, hogy bármit is elűzzek a lelkedből. S ha lelkedben az lakoznék is, amit mondasz, az nem segítene semmit rajtam, nekem nem szűnik meg félelmem, idegenkedésem és rossz véleményem mindaddig, amíg együtt vagyunk. Így hát nincs más lehetőség számunkra, mint az elválás, s én búcsút mondok néked.

A király így szólt:

– Én tudom azt, hogy önmagában senki nem képes senkinek hasznot hajtani vagy kárt okozni, minthogy nem esik meg semmi senkivel, sem kicsiny, sem nagy dolog, csupán a végzet és az elrendelés következtében. Semmiben, ami megteremtetik vagy megszületik, nincs a teremtményeknek semmi részük, sem pedig abban, ami elpuszdttatik vagy megsemmisíttetik. Neked sincs bűnöd abban, amit a fiammal tettél, sem a fiamnak abban, amit a te fiaddal tett. Mindez elrendelés volt, s mi mindketten csupán eszközei voltunk. Ne vedd hát zokon azt, amit a sors mért ránk.

Fanza így szólt:

– Valóban elrendelés volt, amint mondod, de a józan értelműt ez nem gátolja meg abban, hogy őrizkedjék a veszélyektől, és óvakodjék a nemtetszötől, az egyesíti az elrendelésben való hitet a megfontoltsággal és eréllyel. Tudom én, hogy nem azt mondod nekem, ami a lelkedben van. A dolog, ami közöttünk esett, nem csekélység, hiszen a te fiad megölte az én fiamat, én pedig kivájtam a te fiad szemét. Te az én meggyilkolásommal szeretnéd orvosolni magad, le akarsz venni a lábamról, de a lélek visszautasítja a halált. Azt mondják, hogy az ínség csapás, a bánat csapás, az ellenség közelsége csapás, a szeretteinktől való elválás csapás, a betegség csapás, s az öregség is csapás, de minden csapások legfőbbike a halál. Az sem tudja igazán, mi van a bánkódó, szomorú szívben, aki ízlelt már hasonlót. Én abból tudom, hogy mi van a te szívedben, ami az enyémben van, minthogy hasonlatos az én bánatom a

tiédhez. Semmi jó nem származik a veled való együttléteből, mert valahányszor eszedbe jut, hogy mit tettem a fiaddal, s nekem eszembe jut, hogy mit tett a fiad az enyémmel, szívünk elfeketül tőle.

A király így szólt:

– Nem származik jó belőle, ha valaki nem képes eltekinteni attól, ami a bensőjében van, hogy elfeledje és túltegye magát rajta, mígnem szívében nyoma sem marad.

Fanza így szólt:

– Bizony, akinek fekély van a talpán, az óvakodik a járástól, mert óhatatlanul fölszakad. Aki szemgyulladásban szenved, az megfordul, ha szél jön vele szembe, mert az fokozza a gyulladást. Így a bosszúálló is, ha a megbosszult közelébe kerül, a pusztulás veszélyének teszi ki magát. Nincs más módja a földi létet élőknek, mint hogy őrizkedjék a veszedelmektől, mérlegelje a dolgokat, kevésbé hagyatkozzék az erőre, kevésbé higgyen annak, aki nem megbízható. Az ugyanis, aki erejére hagyatkozik, kockázatos útra lép, s önnön pusztulására tör. Aki pedig nem képessége szerint mérlegeli ételét, italát, és erején és tehetségén felül eszik-iszik belőle, az megöli magát. Aki nem becsüli föl jól a falatot, és a szájához képest túlméretezi azt, könnyen megfulladhat. Aki hisz ellensége szavának, hagyja magát rászédetni, s elveszti a józan értelmet, az az ellenségénél is nagyobb ellensége önmagának. Senkinek sem a végzetet kell kutatnia, hisz nem tudhatja, mi éri utol, s mi kerüli el, hanem józanul kell munkálkodnia, erőt kell vennie magán, s ugyancsak önmagával kell végeznie számadását. Az ésszel élő lehetőség szerint nem bízik senkiben, s nem él félelemben, ha valami úton-módon elkerülheti azt. Nekem sok utam van, s remélem, hogy abba az irányba térek, ahol megtalálom javamat. Öt olyan tulajdonság van, amelyekkel felvértezve mindenhol boldogul az ember, amelyek minden magánosságot felderítenek, minden távolit közelhoznak, s lehetővé teszik a megélhetést és a testvéri együttérzést. Az első közülük a tartózkodás a kártékony cselekedetektől; a második a pallérozottság, a harmadik a gyanakvás félretevése, a negyedik ajellem nemessége, az ötödik a munkában való kiválóság. Ha az ember veszélyeztetve van, könnyedén lemond vagyonról, családról,

gyerekről, hazáról, minthogy mindegyiknek remélheti pótlását, egyedül a léleknek a pótlását nem remélheti. A vagyonok legrosszabbika az, amiből nem költenek, a feleségek legrosszabbika, aki nem egyezik a páijával, a gyermek legrosszabbika az, aki engedetlen, s szüleinek szembeszegül; a testvérek legrosszabbika, aki cserbenhagyja testvérét a csapások s a bajok idején. A királyok legrosszabbika az, akit retteg az ártatlan, s aki nem öröklik odaadással birodalma népén; az országok legrosszabbika az, ahol nincs virágzás és nincs biztonság. Számomra pedig nincs biztonság tenálad, ó király, és nincs megbékélés a te szomszédságodban.

Azzal búcsút vett a királytól és tovaröppent.

Ez a példabeszéde a bosszúállóknak, akik nem bízhatnak meg egymásban.

AZ OROSLÁN ÉS A SAKÁL

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példázatot. Most mondj nekem példázatot arról, aki újra megbékül avval, akitől indok és vétség nélkül sérelem vagy gorombaság érte.

A filozófus így szólt:

– Ha a király nem békülne meg azokkal, akiktől indokkal vagy indok nélkül sérelem érte – legyenek sértettek vagy sem –, ártana az ügyeinek. Érdemes a királynak megvizsgálnia azt, akit ilyesmivel próbára tett, s kitapasztalni, hogy miféle erényekkel bír. Ha olyan, kinek ítéletében bízni lehet, a királynak érdemes törekednie arra, hogy újra magához vonja. A király nem képes magában pontosan ítélni, csak a tisztánlátók segítségével; a vezírekkel és a főemberekkel, azok pedig nem válhatnak másként hasznára, csak szeretet és jó tanácsok révén. Szeretet és jó tanács pedig nem jön mástól, csak tisztán látó és erényes férfiútól. A szultánnak számos a teendője, s számosan vannak azok az intézők és főemberek is, akikre szüksége van, de csak kevesen egyesítik magukban az említett tisztánlátást és erényességet. Erről szól az oroslán és a sakál példázata.

– Hogyan volt az? – kérdezte a király.

A filozófus így mesélt:

– Mondják, hogy volt egyszer egy sakál, ki egy barlangban lakott, önmegtartóztatóan és erényesen élt a sakálok, farkasok és nyulak között; nem tett úgy, mint azok, nem élt ragadozó módra, nem ontott vért, nem evett húst, s a légynek sem ártott. Ama vadak támadták őt, mondván:

– Nem tetszik nekünk a te életmódod és felfogásod, mit sem használ neked. Úgysem tudsz más lenni, mint mi, velünk kell érezned, s velünk egy húron pendülnöd. Mi az, ami visszatart a vérontástól és a húsevéstől?

A sakál így felelt:

– A ti társaságotok nem fog engem bűnössé tenni, ha én nem teszem bűnössé magam, hiszen a bűnök nem a helytől és a társaktól származnak, hanem a szívből és a cselekedetekből. Ha jámbor helyen csupán jámborságot lehetne cselekedni, gonosz helyen pedig csupán gonoszságot, akkor aki az ájtatost a mihrábnál ölné meg, az nem vétkeznék, aki pedig életben hagyná a csatamezőn, az vétkeznék. Én társulok veletek testi mivoltomban, de nem a szívemben és cselekedeteimmel, minthogy ismerem a cselekedetek gyümölcsét. Megmaradok hát utamon.

A sakál szilárdan kitartott útján, híressé lett jámborságáról és önmegettartóztatásáról, mígnem az oroszán fülébe is eljutott a híre, aki az idő tájt ama vidék királya volt. Megnyerte tetszését, amit hallott róla: erényessége, tisztasága, megbízhatósága. Elküldött hát hozzá, és magához hívatta. Amikor a sakál megjelent, beszélt vele, és módfelett megkedvelte. Néhány nap elteltével társaságába hívta, mondván:

– Tudod, hogy sok intézőm, tengernyi főemberem van, mégis szükségét látok a főemberekben. Erényességed híre fülembé jutott, s módfelett megkedveltelek. Tetemes munkát bízok rád, magas rangra és tisztességre emellek, belső emberemmé teszek.

A sakál így felelt:

– Helyénvaló, hogy a királyok megválasszák főembereiket ama teendőkre és ügyekre, melyeket fontosnak látnak, és üdvös, ha nem kényszerrel vesznek rá valakit, minthogy a kényszerített nem képes buzgalommal végezni munkáját. Nekem nincs ínyemre az, hogy a szultánnak dolgozzam, nincs benne tapasztalatom, és nincs a szultánnal meghitt barátságom. Te a fenevadak királya vagy, nagyszámú különféle vadállatot uralsz; vannak közöttük nemes és erős állatok, kik eme munkára áhítoznak, és a szultánnal meghitt barátságban vannak. Ha őket alkalmazod, hasznodra lesznek, és boldoggá teszi őket a megtiszteltetés.

Az oroszán így szólt:

– Hagyj föl ezzel, úgysem mentelek föl a munka alól!

A sakál így szólt:

– A szultán szolgálatára kétfajta ember képes, és én nem tartozom egyikhez sem: vagy a romlott hízelgő, ki aljassággal éri el céljait, és hízelkedéssel tartja fenn sérthetlenségét, vagy pedig az ostoba, akit nem irigyel senki. Ki akarná a szultánt szolgálni, aki igaz és erényes, a hízelkedés idegen tőle; vajmi kevés lenne annak a biztonsága, egyesülnének ellene a szultán barátai és ellenségei gyűlötségben, irigységben. A szultán barátjának vetélytársává válna rangjában, az ezért gyűlölné, emiatt keresztezné útját; ellensége pedig amiatt lenne gonosz indulattal irányában, hogy szava van a szultánnál, s kezére dolgozik. Ha pedig eme kétfajta teremtmény egyesül ellene, akkor befellegzett életének.

Az oroszán így szólt:

– Nem léssen az én társaimban gyűlötség s irigység teellened. Verd ki mindezt a fejedből, te velem vagy, én megoltalmazlak, s jelentőségedet megilletően a megtiszteltetés és kegy magas fokára juttatlak.

A sakál így szólt:

– Ha a király kegyet akar gyakorolni vélem, hagyjon itt élnem eme sivatagban háborítatlanul, gondtalanul, vízzel és fűvel megelégedve. Jól tudom, hogy a szultán társának annyi gyötrelem s rettegés jut ki egyetlen óra alatt, amennyi másoknak egész életük folyamán sem. A szűkös kenyér biztonságban jobb, mint a zsíros falat félelem s vesződés közt.

Az oroszán így szólt:

– Hallottam, amit mondtál, de ne félj semmit mindattól, amitől láthatóan félsz. Nincs más mód, igénybe kell vennem segítségemet ügyeimben.

A sakál így szólt:

– Ha a király semmiképpen sem áll el ettől, akkor biztosítson afelől, hogy ha valaki meggyűlöl a társai közül, vagy felettem álló rangjának féltéséből, vagy alattam álló, hogy rangomból kiüssön, és felszólal a király előtt személyesen, vagy szószóló révén a királyt ellenem uszítandó – nem hamarkodja el az ítékezést ügyemben, hanem elébb megbizonyosodik afelől, amit elébe tártak, utánajár annak, s csak azután cselekszik, ahogy jónak látja. Ha efelől

biztonságot nyerek, segítségére leszek egész lelkemmel, amiben kell, és kezére játszom tisztemben jó tanáccsal, buzgalommal, s törekszem arra, hogy bennem kivetni valót ne találjon.

Az oroszlán így szólt:

– Kötelezem magam erre neked; oltalmat nyersz.

Azután megbízta őt éléstárainak felügyeletével minden más társa előtt, s módfelett megtisztelte.

Az oroszlán társai látták ezt, s felbőszültek rajta.

Összeesküvést szőttek ellene, megegyeztek abban, hogy az oroszlánt ellene tüzelik.

Történt, hogy az oroszlánnak igen ízlett egy hús, félretett belőle egy adagot, és meghagyta a sakálnak, hogy őrizze meg, tegye éléstárának legbiztosabb és legeldugottabb helyére, hogy visszatérhessen rá. Az állatok elvették a helyéről, a sakál házába vitték, és ott elrejtették a sakál tudta nélkül, majd megjelentek előtte, nehogy gyanút fogjon. Másnap, amikor az oroszlán az ebédjét kérte, nem lelte helyén a húst. Keresni kezdte, de nem találta. A sakálnak sejtelve se volt arról, hogy milyen galádságot műveltek ellene. Akkor előjöttek a cselszövők, és leültek a dívánban. A király a hús felől kérdezte őket, váltig faggatózott a hús dolgáról. Egymásra néztek, majd egyikük megszólalt a jóakaró hírvivő hangján:

– Kénytelenek vagyunk a király tudomására hozni mindent, ami árt vagy használ neki, még akkor is, ha terhelő arra nézve, aki cselekedte. Tudomásomra jutott, hogy a sakál vitte a húst a házába.

A másik így szólt:

– Nem hiszem, hogy ő ilyet tett volna. De járjatok utána, vizsgáljátok meg. Bizony, fontos a teremtmények ismerete.

A harmadik így szólt:

– Életemre, a titkok mihamar napfényre jömiék. Úgy vélekedem, hogyha megvizsgáljátok, a sakál házában fogjátok találni a húst, s joggal hiszünk el róla mindent, amit hibáiról és csalárdságáról rebesgetnek.

A negyedik így szólt:

– Ha valóban megtaláljuk, akkor ez nem csupán árulás, hanem Allah ellen való háládatlanság s a király ellen való vakmerőség.

Az ötödik így szólt:

– Ti az igazság és az erény szószólói vagytok, nem hazudtolhatlak meg benneteket, de fény derül erre, ha a király elküld valakit a házába, hogy kutassa át.

A hatodik így szólt:

– Ha a király átkutatja a házát, siessen vele, mert a sakál kémei és hírszerzői mindenütt ott vannak.

Addig-addig folytatták az efféle beszédet, mígnem az oroszlán gondolkodóba esett. Hívatta a sakált, s az megjelent.

– Hol van a hús, amit eltettem veled, hogy őrizd meg? – kérdezte az oroszlán.

A sakál így szólt:

– Átadtam az étekgogónak, hogy szolgálja föl a királynak.

Az étekgogó, aki egy követ fújt a többiekkel a sakál elleni gyűlöletében – így szólt:

– Nem adott át nekem semmit.

Az oroszlán ekkor elküldött egy megbízottat a sakál házába, hogy kutassa át. Az megtalálta a húst, és az oroszlánhoz vitte. Egy farkas közeledett az oroszlánhoz, aki nem emelt szót a megbeszélésen, s méltányos ember színében tüntette fel magát, aki nem szól bele abba, amiről nincs tudomása, mindaddig, amíg ki nem derül az igazság. Így szólt:

– Miután a király tudomást szerzett a sakál árulásáról, ne bocsásson meg neki, mert ha megbocsát, nem jön nyomára az árulók árulásának és a bűnösök bűneinek.

A király megparancsolta, hogy vigyék el a sakált, és vegyék őrizetbe.

A király egyik tanácsadója így szólt:

– Csodálkozom, hogy a király tisztánlátása és tájékozottsága előtt hogyan maradhatott rejtve ennek a sakálnak a dolga, s hogy nem ismerte fel szélhámosságát és csalárdságát. S ami még furcsább, úgy látom, megbocsát neki mindazok után, amit művelt.

Az oroszán elküldte egyiküket követségbe a sakálhoz, hogy kérjen tőle magyarázatot. A követ hamis, koholt üzenettel tért vissza, s az oroszán úgy felbőszült rajta, hogy parancsot adott a sakál megölésére.

Az oroszán anyja tudta, hogy fia elhamarkodottan döntött, és elküldött azokhoz, akiknek az oroszán megparancsolta a sakál kivégzését, hogy várjanak vele. Elment a fiához, és így szólt:

– Miféle vétségért adtál parancsot a sakál kivégzésére?

Az oroszán elmondta neki az esetet. Az anyja így szólt:

– Fiacskám, elhamarkodottan cselekedtél. Az értelmes lény csak úgy kerülheti el az önvádat, ha félreteszi a sietséget, és körültekintően cselekszik. A megalapozatlan vélemény miatt bekövetkező, elhamarkodott cselekvés lépten-nyomon önvádhoz vezet. Senkinek sincs nagyobb szüksége a megfontoltságra és körültekintésre, mint a királyoknak. Bizony, az asszony a férjétől épül, a gyermek a szüleitől, a diák a tanítójától, a katona a vezértől, a remete a vallástól, a köznép a királyoktól, a királyok az istenfélelemtől, az istenfélelem az észről, az ész a körültekintéstől és megfontoltságtól. Mindennek a kútfeje a józan értelem, s a király józanságának kútfeje az, ha ismeri s az őket megillető rangra helyezi társait, és él a gyanúperrel, hogy egymás ellen lehetnek. Bizony, ha bármelyikük módot talál a másik elpusztítására, meg is teszi.

Te kitapasztaltad a sakált, kiismerted tisztánlátását, megbízhatóságát, tisztességét, s nem győzted dicsérni, megnyerte tetszésedet. Nem szabad a királynak árulónak kikiáltania őt a vele való elégedettség és bizalom után. Hiszen idejövételétől mostanáig soha nem tapasztalt tőle árulást, csak erényességet és jóakaratot. Nem vall tisztánlátásra a királytól, hogy elhamarkodottan ítélezik fölötte egy darab hús miatt. Az méltó hozzád, ó király, ha utánajársz a sakál dolgának. Tudod, hogy nem érintett húst, nem élt vele, miért tette volna éppen azzal a hússal, amit rábíztál. Talán ha a király kivizsgálja az ügyet, kiderül, hogy a sakálnak ellenlábasai vannak, s ők főzték ki ellene mindezt, ők voltak, akik a házába vitték a húst, és ott letették. Bizony, ha a kánya egy darab húst zsákmányol, odagyűlik köré a többi madár, s ha a kutyánál egy csont van, odacsődülnek a kutyák. A sakál mindmáig hasznot hajtott, elviselt

minden rosszat azért, hogy neked hasznodra legyen, vállalt minden vesződésedet a te kényelmedért, s nem rejtegetett titkot előtted soha.

Miközben anyja ezt a beszédet intézte hozzá, belépett egyik bizalmasa, és közölte vele a sakál ártatlanságát. Anyja így szólt:

– Miután a király megtudta a sakál ártatlanságát, nem lenne üdvös, ha futni hagyná azokat, akik megrágalmazták őt, nehogy még súlyosabb dologra merjenek vetemedni; büntesse meg őket, nehogy még egyszer ilyet tegyenek. Nem szükséges, hogy az értelmes lény fátylat borítson annak az ügyére, aki hálátlansággal fizet a jóért, aki hitszegésre vetemedik, aki tartózkodik a jótól; nem hisz az a túlvilágban, s annak tettei szerint kell fizetni. Te megismerted a hirtelen haragot, a vétek túlságát. Aki a csekélységen felbőszül, annak a nagy sem szolgál tetszésére. Jobb lesz, ha visszafogadod kegyedbe a sakált, s kedvesen bánysz vele. Ne vegye el kedvedet a vele való tanácskozástól az, hogy mértéktelenül rútol bántál vele. Azokról az emberekről nem szabad lemondani semminemű körülmények között, akikről bebizonyosodott, hogy igazak, nagylelkűek, méltányosak, háládatosak, hűségesek, szeretik az embereket, mentek az irigységtől, s távol állnak attól, hogy ártalmára legyenek testvéreiknek, barátaiknak, még akkor is, ha súlyos terhet raknak rájuk. Le kell mondani viszont azokról, akikről bebizonyosodott, hogy gonosz indulatnak, hitszegők, háládatlanok és hűtlenek, távol állnak a könyörületességtől és jámborságtól, tagadják a túlvilági jutalmazást és büntetést. Te megismerted a sakált, kitapasztaltad őt, úgy illendő, ha felveszed vele a kapcsolatot.

Az oroszán hívta a sakált, mentegetőzött azért, amit tett, és minden jót ígért neki. Így szólt:

– Elnézést kérek tőled, és visszahelyezlek rangodba.

A sakál így szólt:

– A barátok legrosszabbika az, aki önnön hasznát testvére kárán keresi, aki testvérét nem úgy nézi, mint önmagát, vagy a jogot félredobva próbál kedvében járni, vágyait követve. S milyen gyakran akadnak ilyen barátok! Megesett a királlyal az, amit ő is tud, és ne vegye zokon, amit tudomására hozok: én nem bízom benne, és nem lehetséges véle társulnom. A királyok nem társulhatnak azzal, akit a lehető legkeményebb büntetéssel sújtottak, nem helyezhetik vissza

oda, ahol volt. A hatalom birtokosa ha elűzetett, száműzetésében és eltávolíttatásában érdemli meg a nagylelkűséget.

Az oroszlán ügyet sem vetett a sakál szavaira. Így szólt:

– Kipróbáltam természetedet, jellemedet, megbizonyosodtam megbízhatóságodról, hűségéről és igaz mivoltodról. Megtudtam hazugságát azoknak, akik cselet szőttek ellened, hogy engem te ellened uszítsanak. Én téged lelkemben a jók és nagylelkűek közé sorolok, a nagylelkűvel pedig egyetlen jó gesztus feledtetni a sok-sok rosszat. Visszatértünk az irántad való bizalomhoz, térj hát te is vissza az irántunk való bizalomhoz. Ha ez meglesz, mi is, te is, nagy örömet s gyönyörűséget lelünk majd benne.

A sakál visszatért korábbi tisztébe, s a király megkettőzte iránta való kegyességét. Az idő múlásával mind közelebb került a szultánhoz.

A NŐSTÉNY OROSZLÁN, AZ ÍJÁSZ ÉS A SAKÁL

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példázatot. Most mondj nekem példázatot arról, aki felhagy azzal, hogy másnak kárt okozzon, ha elhatalmasodnak rajta az őt ért károk, s figyelmeztető intést lát abban, ami érte, hogy ne kövessen el jogtalanságot, és ne tegyen más kárára.

A filozófus így szólt:

– Csak azok keresik a bajt és a rosszat embertársaiknak, akik tudatlan ostobák, akik vakok az evilági és a túlvilági ügyek következményeiben, csekély a tudomásuk arról, hogy utoléri őket a bosszú, és megisszák a levét annak, amit esztelen cselekedetükkel nyertek, noha némelyek bántatlanul megússzák a másnak okozott kárt, ha a halál előbb köszönt be hozzájuk, mintsem tettük rossz következménye utolérné őket. Aki nem gondol a következményekkel, nem lehet nyugodt a csapások felől, s rászolgált, hogy ne kerülje el a romlás.

Némelykor az ostoba intő figyelmeztetésként veszi, ha ártalom éri más részéről, és visszariad attól, hogy hasonló igaztalanságot kövessen el bárkivel szemben is. S így üdvös következmény kél azáltal, hogy eláll a felebarátja megrövidítésétől. Erre ad példát a nőstény oroszlán, az íjász meg a sakál története.

– Hogyan volt az? – kérdezte a király.

A filozófus így mesélt:

– Mondják, hogy élt egy nőstény oroszlán egy sűrűségben, s volt neki két kölyke. Egyszer elment vadászni, a kölykeit meg a barlangban hagyta. Arra ment egy íjász, megtámadta a kölyköket, rájuk lőtt, s meg is ölte őket. Lenyúzta a bőrüket, a vállára vette és hazavitte. A nőstény oroszlán hazatért, s amikor meglátta, hogy milyen iszonyú dolog érte őket, hányta-vetette magát kínjában, üvöltött és bőgött. Volt a szomszédságában egy sakál, meghallotta az üvöltését, és így szólt hozzá:

– Mit művelsz, mi történt veled? Mondd el nekem!

A nőstény oroszlán így szólt:

– Erre járt egy íjász, megölte a kölykeimet, lenyúzta bőrüket, és magához vette, őket pedig ledobta a földre.

A sakál így szólt hozzá:

– Ne jajgass, szállj magadba, s tudd meg, hogy ez az íjász nem tett veled egyebet, csupán azt, amit te teszel másokkal, s amit nem egy állatra hozol, amikor szeretteire talál, és azoknak éppoly súlyos az, mint számodra a kölykeid elvesztése. Túrj hát a más tettét, ahogy mások is túrnak tőled. Mert azt mondják: „Amint ítélsz, úgy ítéltetsz.” Minden tettnek megvan a gyümölcse, a jutalom vagy büntetés, s ez annak mértéke szerint lesz sok vagy kevés, akár a termés, mely a vetőmag arányában mutatkozik, haeljő az aratás.

A nőstény oroszlán így szólt:

– Fejtsd ki világosan, amit mondasz, magyarázd meg nekem az értelmét.

A sakál így szólt:

– Milyen kort éltél meg?

– Száz évet – felelt az oroszlán.

– Mi a táplálékod? – kérdezte a sakál.

A nőstény oroszlán így felelt:

– Vadállatok húsa.

– És ki etet téged azzal? – kérdezte a sakál.

– Elejtem a vadakat, és megeszem őket – felelt a nőstény oroszlán.

A sakál így szólt:

– Gondolod, hogy azoknak a vadaknak, akiket megeszel, nincs apjuk és anyjuk?

– Dehogyan – felelt az oroszlán.

A sakál így folytatta:

– Hogyan van az, hogy azoktól az apáktól és anyáktól nem látok és nem hallok ekkora kétségbeesést és jajveszékelést, mint tőled? Nemde nem másért sújtott rád a sors, mint hogy fittyet hánytál

a következményeknek, s nem gondoltál velük, nem vetted észbe, hogy milyen kár származik rád belőlük?

A nőstény oroszlán, meghallva a sakál szavait, megértette, hogy ő maga idézte elő ezt, és megtudta, hogy gonoszul és jogtalanul cselekedett. Abbahagyta a vadászatot, s a húsevésről áttért a gyümölcsevésre, az önmegtartóztatásra és jámborságra. Meglátta ezt a gerle, aki azt a sűrűséget lakta, és gyümölcsön élt. Így szólt a nőstény oroszlánhoz:

– Azt hittem, hogy a fák ez évben nem teremtek a kevés eső miatt. Megpillantottalak azonban, amint gyümölcsöt eszel, holott te húsevő vagy, de felhagytál ama táplálékkal, melyet Allah rendelt neked, és áttértél a mások táplálékára, azokat megrövidítve és károsítva. Most már tudom, hogy a fák ez évben is éppúgy hoztak termést, mint ennek előtte, s a te lelkesen szárad az, hogy kevés a gyümölcs. Jaj a fáknek, jaj a gyümölcsöknek, s jaj azoknak, akik belőlük élnek! Mihamar elpusztulnak, ha táplálékukra vet szemet, és elüti őket tőle az, akit nem illetett meg soha, s nem szokott volt élni vele.

Amikor az oroszlán meghallotta a gerle szavait, felhagyott a gyümölcsevéssel, s áttért a fű evésére és a jámborságra.

Azért hoztam fel neked eme példázatot, hogy megtudd, a tudatlan némelykor eláll a mások károsításától az őt ért kár miatt, mint a nőstény oroszlán is elállt a húsevéstől a kölykei elvesztése miatt, azután a gerle szavaira a gyümölcsevéstől is, és önmegtartóztató, ájtatos életnek adta a fejét.

Az embertől még inkább elvárható, hogy fontolóra vegye ezt. Azt mondják: „Amit nem kívánsz magadnak, ne tedd a felebarátodnak.” Ebben van az igazság, s az igazságban van a magasságos Allah tetszése és az emberek megelégedése.

ILÁDZ, BILÁDZ MEG IRAHT

Dabsalím, a király így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példázatot, most mondj nekem példázatot arról, amihez a királynak tartania kell magát, hogy megőrizze királyságát, s megszilárdítsa a hatalmát véle, s ami elsőrendű vczércsillaga kell legyen ügyeiben. Vajon a józanság, a vitézi erény, a bátorság vagy a bőkezűség legyen-e ez?

Bajdabá így szólt:

– A király leginkább a józansággal őrizheti meg királyságát, azzal szilárdíthatja meg hatalmát. A józanság mindenek előtt való, az a hajtóereje mindennek, a legkiválóbb dolog, ami királyokban meglehet.

Úgy mondják, hogy volt egy király, Biládnak hívták és neki egy vezíre, Iládz. Igen ájtatos és önmegtartóztató volt. Egyik éjjel aludván nyolc álmot látott. Az álmok megrémítették, úgyhogy felriadt. Hívatta a brahmánokat – ezek aszkéták voltak – hogy fejtsek meg álmát. Amikor megjelentek előtte, elmesélte nekik, hogy mit látott. Azok egybehangzóan így szóltak:

– A király csodásat látott. Ha hét napot kapunk, meghozzuk a megfejtést.

– Megadom nektek – szólt a király.

A brahmánok távoztak a királytól, majd összegyűltek egyikük házában, és tanácskozni kezdtek maguk között.

Így beszéltek:

– Kiterjedt álommal kerültetek szembe, eleget tehettek általa bosszúszomjatoknak, s bosszút állítottok ellenségeinken. Megtudtátok, hogy tegnap megöletett közülünk tizenkétezret, íme tudomásunkra hozta titkát, s minket kért meg, hogy magyarázzuk meg álmát. Gyerünk, szóljunk keményen vele, félemlítsük meg, mígnem a rettegés és kétségbeesés meg nem téteti vele azt, amit mi akarunk. Parancsoljuk meg neki ezt: „Add ki nekünk szeretteidet, akik kedvesek szívednek, hogy megöljük őket. Megnéztük könyveinket, s nem láttunk más módot, amivel elháríthatnád magad felől a megálmodott balvégzetet, csupán azok megöletésével, akiket

megnevezünk neked.” A király megkérdezi majd: „Kit akartok megölni; nevezétek meg őket!” Mondjuk erre azt: „A királynőt, Irahtot akarjuk, az áldottat, Dzsuvajr anyját, legkedvesebb asszonyodat. Azután Dzsuvajrt akarjuk, kedvenc és legkiválóbb fiadat, azután kedves unokaöcsédet és Iládzot, barátodat és társadat az uralkodásban. Akarjuk még Kált, az írnot, titkod részesét, és a kardodat, melyhez nincs fogható, továbbá a fehér elefántot, melyet ló utol nem ér, és azt a lovat, melyen a harcokban lovagolsz. Akarjuk még a két hatalmas elefántot, amelyek a hím elefánttal vannak, és akarjuk a gyors, erős tevét. Akarjuk Kabárijunt, a kiváló bölcsét, a dolgok ismerőjét, hogy megbosszuljuk, amit velünk tett.” Azután azt mondjuk majd neki: „Meg kell ölnöd, ó király, ezeket, akiket megneveztünk neked, azután vérükkel tölts meg egy medencét, és ülj bele. Mikor kijössz a medencéből, odagyűlünk hozzád mi, a brahmánok gyülekezete a világ négy tájáról, keringünk körülötted, Allah oltalmába ajánlunk, megköpködünk, majd letörölgetjük rólad a vért, megmosunk vízzel és illatos olajjal. Azután visszamehetsz fényes lakhelyedre, és Allah elhárítja felőled ama balvégzetet, amitől féltünk téged. Ha béketűrő leszel, ó király, és lelkedből lemondasz szeretteidről, akiket említettünk neked, és váltságdíjul adod őket; megmenekülsz a balvégzettől, helyreáll a királyságod, hatalmad, és azt nevezheted ki majd utódodul, akit őutánuk szeretsz. Ha azonban nem teszed meg mindezt, akkor attól kell féltünk, hogy királyságod elragadtatik vagy elpusztulsz.” Ha engedelmeskedik nekünk abban, amit parancsolunk neki, megöljük őt, amilyen módon csak akarjuk.

Midőn megegyeztek abban, amiről tanácskoztak, visszatértek a királyhoz a hetedik napon, és így szóltak hozzá:

– Ó király, megnéztük könyveinkben álmod magyarázatát, s meghánytuk-vetettük egymás között. Hódolat legyen neked, ó tiszta, jámbor király! Nem tudhatjuk veled véleményünket, csak ha magadban vagy velünk.

A király kiküldte azokat, akik vele voltak, úgyhogy egyedül maradt velük. A brahmánok elmondták neki azt, amiben megállapodtak. A király így szólt:

– A halál jobb nekem az életnél, ha megölöm azokat, akik lelkem felei. Halandó vagyok megmásíthatatlanul, az élet rövid, nem

vagyok király minden időkre. A halál és szeretteimtől való elválás egy és ugyanaz számomra.

A brahmánok így szóltak hozzá:

– Ha nem haragszol, mondunk neked valamit.

A király engedélyt adott nekik. Így szóltak:

– Ó király, nem szóltál helyesen, mikor mások lelkét drágábbnak ítélted a magad számára a sajátodénál. Őrizd meg magad és királyságodat. Tedd azt, ami által hatalmas reménységet nyersz a bizalomra, a királyságodban való gyönyörűsége birodalmad népei közt, akikkel te oly nemes és nagylelkű vagy. Ne ereszd el a nagyot cserébe a hitványért, elpusztítván önmagad azoknak való kedvezésből, akiket szeretsz. Tudd meg, ó király, hogy az ember csupán önszeretetből szereti az életet, s csupán azért szereti azokat, akiket szeret, hogy életében élvezze őket. A te lelked támasza Allah után a királyságodban van. Hosszú hónapok és évek lónjával és erőfeszítésével nyerted meg királyságodat, nem dobhatod hát el, nem veheted semmibe. Hallgass hát szavunkra, keresd önlelked vágyait, a többivel ne gondoldj, annak nincs fontossága.

A király aggodalma és gyötrelme nőttön nőtt, látva, hogy a brahmánok kemény szóval beszélnek hozzá, s vakmerő beszédre ragadtatták magukat. Visszavonult közülük, bement a szobájába, arcra borult árva, és ott vergődött, mint a szárazra vetett hal. Így tépelődött magában:

– Nem tudom, melyik súlyosabb lelkemnek: a pusztulás vagy szeretteim megöletése. Soha többé nem lesz részem örömben, amíg élek. Királyságom nem marad meg nekem örökre, s vágyaimat nem tölti be a királyságom. Nem élem az életet, ha nem látom Irahtot, és hogy birkózhatnék meg a királysággal, ha elpusztult a vezírcm, Iládz; hogyan boldogulok, ha elpusztult a fehér elefantom és a jó lovam, hogyan neveztetethnék királynak, ha megölném azokat, akiket a brahmánok kijelöltek, és mit tehetnék a világban őutánuk?

Eme beszéd elárulta a földnek a király bánatát és gyötrődését. Amikor Iládz meglátta, hogy a királyt mekkora bánat és gond gyötri, bölcsességében gondolkodni, tanakodni kezdett, mondván:

– Nem tanácsos a királlyal találkoznom és megkérdeznem, hogy mi érte, mielőtt ő hívna engem.

Azután elment Irahthoz, és így szólt hozzá:

– Mióta a király szolgálatában állok, mind a mai napig nem csinált semmit az én tanácsom és véleményem kikérése nélkül. Most pedig valamit eltitkol előlem, s nem tudom, mi legyen az, semmit sem nyilvánít ki belőle. Egyedül láttam őt a brahmánokkal néhány nappal ezelőtt, s titokban tartotta az ügyüket előlünk. Félek, hogy netán elárult nekik valamit titkaiból, s nem bízom bennük, hogy nem tanácsolnak-e neki valamit, ami ártalmára lesz, és bajba keveri. Gyere, és menj be hozzá, és kérdezd ki, azután mondd el nekem, hogy mi van vele. Én ugyanis nem mehetek be hozzá, mert lehetséges, hogy a brahmánok forraltak valamit, és rávették valami ocsmányságra. Kiismertem már a király természetét: ha feldühödik, nem kérdez senkit, akár csekély, akár nagy dolgról legyen is szó.

Iraht így szólt:

– A király és én közöttem némi civódás esett, s én nem megyek be hozzá ilyen helyzetben.

Iládz így szólt hozzá:

– Ne tartsd így a haragot iránta, üzd el a szívedből. Senki más nem mehet be hozzá, csak te. Gyakorta mondogatta: „Bármilyen súlyos gond gyötör, ha Iraht bejön hozzám, felderülök.” Menj hát hozzá, békülj ki vele, és beszélj hozzá úgy, ahogy meg tudod nyugtatni a lelkét és elűzni baját. Majd tudass engem válaszáról. Ez nekünk s a birodalom népének a legnagyobb megkönnyebbülés lesz.

Iraht útra kelt, bement a királyhoz, leült a fejéhez, és így szólt:

– Mi lelt, ó áldott király, mit hallottál a brahmánoktól, hogy ilyen szomorúnak látlak? Mondd el nekem, hogy mi van veled! Úgy kell, hogy együtt szomorkodjunk veled, és vigasztaljunk téged.

A király így szólt:

– Ó asszony, ne is kérdezz bajomról, csak súlyosbítod bánatomat és gyötrelmemet. Olyan dolog ez, amiről nem szabad kérdezősködnöd.

Iraht így szólt:

– Talán nem vagyok már előtted olyan rangban, hogy megérdemelném bizalmadat? Az a legáldottabb értelmű ember, aki a csapások idején leginkább megőrzi hidegvérét, és leginkább meghallgatja a jó tanácsadókat, hogy elhárítsa a csapást csellel, ésszel, fejtöréssel, tanácskozással. A legnagyobb bűn sem vesztheti el reményét az irgalomban. Ne engedj magadhoz semmi gondot, semmi bánatot, hiszen azok nem tesznek meg nem történtté semmi elrendeltet, csak sorvasztják a testet, és az ellenség megelégedésére szolgálnak:

A király így szólt:

– Ne kérdezz semmit, csak szaggatod a szívemet. Semmi jó nem származik abból, amiről kérdezel, minthogy az pusztulásod és birodalmam népéből sokak pusztulása, mindazoké, akik lelkem darabjai. A brahmánok azt állítják ugyanis, hogy nincs más mód, meg kell ölnöm téged és sok más a szívemhez közel állók közül. Mit ér az élet utánatok, s van-e valaki, aki ezt meghallva ment maradna a bánattól?

Amikor ezt Iraht meghallotta, erősen megrendült, de észére hallgatva nem mutatta felindulását. Így szólt:

– Ó király, ne bánkódj. Mi hű elkötelezettjeid vagyunk, s rajtam kívül van még más is neked, rablányaim között van, akiben hozzám hasonlatosan gyönyörűséget lelhetsz. De kérnék tőled valamit, ó király, s irántad való szerelmemtől és elfogultságomtól indítva egy tanácsot adnék neked.

– Mi az? – kérdezte a király.

Iraht így szólt:

– Azt kérem tőled, hogy ezentúl ne bízzál egy brahmánban sem, ne tanácskozz velük semmiről, míg biztos nem vagy a dolgokban. Tanácskozz több ízben bizalmasaiddal, hiszen ölni súlyos dolog, nem tudod többé föltámasztani azt, akit megöltél. Régi szólás mondja: „Ha drágakövet találsz, mely semmire sem jó, ne dobd el addig, míg értőnek meg nem mutatod.” Te nem ismered ellenségeidet, ó király. Tudd meg, hogy a brahmánok nem szeretnek téged. Megöltél közülük a minap tizenkétezret, ne gondold, hogy ezek nem olyanok, mint azok. Életemre mondom, nem lett volna szabad elmondanod nekik álmodat. Amit mondtak neked, pusztán a

közted és közöttük való gyűlölségből mondták, hogy elpusztíthassanak téged, és elpusztíthassák szeretteidet, vezíredet, és eléljék céljukat nálad. Úgy vélem, ha kötélnek állsz, és megölöd azokat, akiket megjelöltek, diadalmaskodnak feletted, kiütnek királyságodból, s újra az övék lesz az, mint annak előtte volt. Menj el Kabárijunhoz, a bölcshez, aki éles elméjű tudós, mondd el neki, miféle álmot láttál, s őt kérdezd meg a természete és jelentése felől.

Amikor a király végighallgatta ezt, tovatűnt szívéből a bánat. Kérette a lovát. Amikor fölnyergelték, fölpattant rá, és elvágtatott a bölcs Kabárijunhoz. Odaérve, leszállt a lováról, leborult előtte, majd lehorgasztott fejjel megállt előtte. A bölcs így szólt hozzá:

– Mi lelt, ó király, miért, hogy ilyen elváltozottnak látlak?

A király így szólt:

– Láttam nyolc álmot, elmeséltem a brahmánoknak, s attól félek, hogy súlyos csapás ér abból, amit álmofejtésükből hallottam. Aggódom, hogy elragadják tőlem királyságomat, és alulmaradok benne.

A bölcs így szólt hozzá:

– Ha akarod, meséld el nekem álmaidat, ha pedig úgy akarod, én mesélem el neked, elmondom rendre, hogy mit láttál.

A király így szólt:

– A te szádból jobb lesz hallani.

A bölcs így szólt:

– Ne búslakodj, ó király, emiatt, s ne félj. A két vörös hal, melyeket farkukon állva láttál, azt jelenti, hogy követ jön hozzád Nihávend királyától egy ládikóval, melyben két nyakék lesz gyöngyből és rubinból, értékük négyezer rati arany, s eléd tétetik. A két lúd, melyeket úgy láttál, hogy hátad mögül felrepültek, és leestek előtted, azt jelenti, hogy Balh királyától érkezik hozzád két ló, melynek nincs párja a világon, és elébed állnak. A kígyó, amelyet bal lábodon láttál siklani, azt jelenti, hogy Szindzsin királyától jön hozzád valaki, s eléd áll egy tiszta acélkarddal, aminek nincs párja sehol. A vér, mellyel testedet megfestve láttad, azt jelenti, hogy jön hozzád valaki Kazarun királyától, és eléd áll egy csodálatos köntössel, bíborpalástnak mondják, és világít a sötétben. Tested vízzel való

mosdatása, amit láttál, azt jelenti, hogy jön valaki hozzád Rihzina királyától, és eléd áll egy gyolcsruhával, királyok öltözékével. Az, hogy magadat egy fehér hegyen láttad, azt jelenti, hogy jön valaki hozzád Kajdur királyától, és eléd vezet egy fehér elefántot, melyet ló utol nem ér. Az pedig, hogy valami tűzhöz hasonlatosot láttál a fejedén, azt jelenti, hogy jön hozzád valaki Arzan királyától, és eléd áll egy aranykoronával, melyet igazgyöngyök s rubin ékesít. Ami a madarat illeti, aki álmodban csőrével a fejedre ütött, azt nem fejtettem meg ama napon, de nem ártalmas neked, ne riadj meg tőle, mindazonáltal némi bosszúságot s kedved ellen való dolgot jelent. Ez álmod magyarázata, ó király. Eme küldöttek és követek mindnyájan hét nap elmúltával jönnek hozzád, hogy eléd járuljanak.

Amikor meghallotta ezt a király, leborult Kabárijun előtt és hazatért.

Hét nap elteltével jött a követek érkezésének híre. A király kiment, leült a trónjára, és bebocsátotta az előkelőket. Jöttek az ajándékok hozzá, ahogy Kabárijun, a bölcs megjövendölte. Midőn a király ezt látta, nőttön nőtt csodálkozása és öröme Kabárijun tudománya fölött. Így szólt:

– Nem tettem jól, hogy elmeséltem álmomat a brahmánoknak, s azok megparancsolták nekem ama dolgot. Ha Allah nem billentett volna helyre irgalmával, elpusztultam volna, és pusztítottam volna. Ezért nem szabad senkinek másra hallgatni, csupán az értelmes barátokra. Iraht volt az, aki jó tanáccsal szolgált, s én megfogadtam, és sikerre jutottam. Tegyétek hát az ajándékot őelébe, hogy vegye el belőle, amelyiket választja.

Majd így szólt Iládzhoz:

– Vedd a koronát és a ruhát, hozd őket, és kövess a női lakosztályba.

A király maga elé hívta Irahtot és Huraknahot, legkedvesebb asszonyait, és így szólt Iládznak:

– Tedd a koronát és a köntöst Iraht elé, hogy vegye, amelyiket akarja.

Az ajándékokat Iraht elé tették, ő elvette a koronát, Huraknah pedig a legpompásabb, legszebb ruhák közül való köntöst.

A királynak az volt a szokása, hogy egy éjszakát Irahttal töltött, egyet Huraknahhal. Az is hagyomány volt a királynál, hogy az az asszony, akinél az éjszakát töltötte, rizst és édességet készített neki, és azzal vendégelte meg.

Éppen Iraht jött sorra. Elkészítette a királynak a rizst, és belépett hozzá a tállal, fején a koronával. Megtudta ezt Huraknah, és féltékenység ébredt benne Iraht iránt. Magára öltötte ama köntöst, és a király elé vonult benne. A köntös úgy világított arcának fényével együtt, mint a nap. Amikor a király meglátta, igen megtetszett neki. Odafordult Irahthoz, és így szólt hozzá:

– Ostoba vagy, hogy a koronát választottad, és otthagytad a köntöst, amihez fogható nincs a mi kincstárainkban.

Amikor Iraht meghallotta, hogy a király Huraknahot dicséri, és tetszését nyilvánítja, őt pedig ostobának nevezi és ócsárolja választását, féltékenység és harag futotta el, és a király fejéhez vágta a tálat, úgyhogy a rizs az arcán folyt le. Ez tökéletesen megfelelt ama álom magyarázatának, amit Kabárijun fejtett meg.

A király erre felemelkedett helyéről, és hívatta Iládot. Így szólt hozzá:

– Látod-e, én vagyok a világ királya, és hogy megalázott ez az ostoba, ezt tette velem, amint látod. Vidd el és öld meg, ne kegyelmezz neki!

Ilád kiment a királytól, és így szólt magában:

– Nem ölöm meg őt, amíg el nem párolog a király haragja. Hiszen ő eszes, kiváló ítélőképességű asszony a királynők sorában, nincs páija a nők között. A király nem tud meglenni nélküle. Ő mentette meg a haláltól, áldásos dolgokat vitt véghez, s nagy reménységünk van benne. Nem is lennék biztosítva afelől, hogy a király nem mondaná azt: „Miért nem vártál a kivégzésével, hogy megkövethessen?” Nem ölöm hát meg, meglátom, mi lesz a király véleménye később. Ha úgy látom, hogy szomorú, és megbánta, amit tett, odavezetem hozzá Irahtot elevenen, s ezzel nagyszerű dolgot cselekszem; megmentem Irahtot a haláltól, megőrzöm a király szívét, s a köznép előtt nagy tekintélyt nyerek. Ha viszont úgy látom, hogy vidám, megkönnyebbült, s helyesli azt, amit tett és parancsolt, akkor megölése elkerülhetetlen.

Elvitte az ő házába, egyik hű szolgája gondjaira bízta, meghagyta neki, hogy szolgálja és őrizze, amíg eldől a sorsa a királynál. Azután kardját beszennyezte vérrel, belépett a királyhoz megtörtén, szomorúan és így szólt:

– Ó király, végrehajtottam parancsodat Irahton.

A király haragja máris elszállt, felidézte Iraht szépségét, és keservesen bánkódott utána. Lelkében vigaszt keresett, és igyekezett összeszedni magát. Ennek ellenére restellte, hogy megkérdezze Iládzot, hogy valóban végrehajtotta-e a parancsot vagy sem. Mivel ismerte Iládz esztét, remélte, hogy talán mégsem tette meg. Iladz ránézett, és tiszta értelme révén átlátott rajta. Így szólt:

– Ne bánkódj, ne búsulj, ó király, hiszen a gond és bánat haszontalan, csupán a testet sorvasztja, rombolja. Viseld el, ó király, ami ellen tenni nincs hatalmadban. Ha óhajtja a király, elmondok neki egy történetet szórakoztatására.

– Mondj! – szólt a király.

Iládz így mesélt:

– Mondják, hogy egyszer egy galambpár, egy hím és egy nőstény, megtöltötte fészket búzával, árpával. A hím így szólt a nőstényhez:

– Ha találunk a sivatagban valamit, amiből megélhetünk, ebből nem eszünk semmit, s majd ha eljő a tél, amikor a sivatagban nem lesz semmi, visszajövünk ide, s azt esszük, ami a fészkünkben van.

A nősténynek tetszett a gondolat.

– Milyen nagyszerűen kigondoltad – mondta.

A mag nedves volt, amikor a fészkükbe tették volt. A hím fölkerelkedett és eltávozott. Jött a nyár, a magok kiszáradtak és összezsugorodtak. A hím visszatért, és látta, hogy a mag megfogyatkozott. Így szólt a párjához:

– Nem megegyeztünk-e abban, hogy nem eszünk belőle semmit? Miért ettél hát?

A nőstény égrc-földre esküdözött, hogy ő ugyan semmit sem evett belőle, és váltig mentegetőzött, de a hím nem hitt neki és halálra csipkedte. Amikor jöttek az esőzések, beköszöntött a tél, a magok megduzzadtak, és újra megtelt a fészek, amint volt. A hím látva ezt, megbánta tettét, lefeküdt párja mellé, és így szólt:

– Nem kell a mag és az élet teutánad. Hiába hívlak, nem talállak, és nem tehetek semmit. Gondolkoztam a dolgodon, s megtudtam, hogy igaztalan voltam hozzád, és nem tudom jóvátenni azt, ami megesett.

Egyre csak búslakodott, nem vett magához sem ételt, sem italt, míg végül ott halt meg párja mellett.

Az értelmes lény nem sieti el a megtorlást s a büntetést, főleg ha félni lehet a megbánástól, mint ahogy a hím galamb is megbánta tettét.

Hallottam azt is, hogy egy ember egy hegyre tartott, s a fején egy zsák lencsét vitt. Letette a zsákot, hogy megpihenjen. Egy majom leszállt a fáról, elcsent egy maroknyi lencsét, és visszamászott. Leejtett egy szemet belőle, erre leszállt, és keresgélni kezdte. Nem találta meg, de közben a lencse mind kiszóródott a kezéből.

Te is, ó király, bármi sokan vannak, akiket szerethetsz, azokat hagyod, és azt keresed csupán, akit meg nem találhatsz.

A király ezt hallván, megrémült, hogy Iraht mégis meghalt, így szólt:

– Ó jaj, Iládz, hogy egyetlen szóra megtetted, amit parancsoltam, azon nyomban készpénznek vetted egyetlen mukkanásomat, és nem szereztél bizonyosságot róla.

Iládz így szólt:

– Csupán Allah az, akinek egy a szava és megmásíthatatlan, az ő szavában nincs változtatás és visszavonás.

A király így szólt:

– Tönkretettél, súlyos bánatot hoztál rám Iraht megölésével.

Iládz így szólt:

– Csupán kettőnek kell bánkódnia; aki nap nap után bűnt követ el, és aki soha nem tesz jót, mert röpke az ő öröme és vigasságuk evilágon, önvádjuk a vezeklés idején viszont mérhetetlenül hosszú.

A király így szólt:

– Ha Irahtot élve viszontláthatnám, soha többé nem bánkódnék semmiért.

Iládz így szólt:

– Csupán kettőnek nem kell bánkódnia: aki nap nap után buzgólkodik a jámborságban, és aki nem követ el bűnt soha.

A király így szólt:

– Nem nézhetek Irahtra többet ezentúl.

Iládz így szólt:

– Csupán kettő nem nézhet: a vak és az esztelen. Miképpen a vak nem nézheti az eget, a csillagokat, a földet, a közeit, a távot, ugyanúgy az esztelen sem tudja megkülönböztetni a szépet a csúnyától, a jótétet a kártékonytól.

A király így szólt:

– Ha meglátnám Irahtot, milyen nagy lenne örvendezésem!

Iládz így szólt:

– Csupán kettő örvendezhet: a látó és a tudó. Miképpen a látó látja a világ dolgait, s bennük a fölöslegest és a fogyatékos, a távot és a közeli, úgy tudja a tudó a jámborságot és a bűnt, ismeri a túlvilágot, megvilágosodik előtte a menekvés, és az egyenes útra vezéreltetik.

A király így szólt:

– El kell hagynunk téged, ó Iládz, megfogadni az intelmet és az istenfélelemnek élni.

Iládz így szólt:

– Csupán kettőt kell elhagyni. Aki azt mondja: „Nincs jámborság, nincs bűn, nincs sem büntetés, sem jutalom, sem semmi azért, amit teszek”, és azt, aki nem vonja el tekintetét a tilalmasról, sem fülét a rossz meghallgatásától, sem lelkét a más tulajdonától, sem szívét a bűn és a mohóság kötelmeitől.

A király így szólt:

– Kezem üressé lett Irahttól.

Iládz így szólt:

– Csupán három dolog üres: a folyó, amiben nincs víz, a föld, ahol nincs király, s az asszony, akinek nincs párja.

A király így szólt:

– Iládz, te valóban célba találsz a válaszaiddal.

Iládz így szólt:

– Csupán három az, aki célba talál a válasszal: a király, aki adakozik és osztogat kincstárából; az asszony, akit annak adnak, akit kedvel és előkelő származású; a tudós férfiú, aki sikerre vezéreltetett.

Iládz azután látva, hogy a király mennyire gyötrődik, így szólt:

– Ó király, Iraht életben van.

A király ezt meghallva, igen megörült, és így szólt:

– Az tartotta féken indulatomat, hogy ismerem jóakarodat és beszéded igaz voltát, s reménykedtem abban, ismervén bölcsességedet, hogy nem ölted meg Irahatot. Ő, ha súlyos dolgot cselekedett is, és durva szavakkal illetett, nem ellenséges érzületből tette és nem rosszakaratból, hanem csupán féltékenységből. El kellett volna néznem neki ezt, és eltűrnöm tőle. De te, ó Iládz, próbára akartál tenni és kétségben hagyni a sorsa felől. A legnagyobb becsülésemet vívtad ki, hálás vagyok neked. Eredj és hozd őt ide hozzám!

Iládz távozott a királytól, és Irahthoz ment. Meghagyta neki, hogy ékesítse föl magát. Amikor megtette, a király elé vezette. Iraht belépve a királyhoz, leborult előtte, majd elébe állt, mondván:

– Hálát adok a magasságos Allahnak, azután hálát adok a királynak, aki kegyesen bánt velem. Súlyos bünt követtem el, amely után nem voltam érdemes arra, hogy életben maradjak, de az ő könyörületessége, nemeslelkűsége és irgalmassága lehetővé tette. Hálát adok azután Iládznak, aki késlekedett a parancs végrehajtásával, és megmentett a pusztulástól, minthogy ismeri a

király könyörületeségét, végtelen irgalmát, nagylelkűségét, természetének nemességét és hűségét.

A király így szólt Iládnak:

– Mily nagy becsben állsz előttem, Iraht előtt és a köznép előtt, hogy életben hagytad őt, miután parancsot adtam kivégzésére. Te ajándékoztál meg vele a mai napon. Nem szűnik meg tanácsaidban és intézkedéseidben való bizalmam, s a mai naptól fogva még nagyobb kegyben és nagybecsülésben részesítetlek, hatalmat nyersz a királyságomon, azt cselekszel benne, amit jónak látsz, és úgy rendelkezel, ahogy akarsz. Mindezt rád tesztálok, és élvezed a bizalmamat.

Iládz így szólt:

– Allah tegye hosszan tartóvá királyságodat, ó király, és boldogságodat. Nem vagyok méltó erre, én csupán a szolgád vagyok. De az a kérésem, hogy ne cselekedjék a király nagyjelentőségű dolgokban elhamarkodottan olyat, melyet meg kellene bánnia, mely gondot és bánatot szülne, főképpen ennek a nagy értelmű, megértő asszonynak az ügyében, akihez fogható nincs kerek e világon.

A király így szólt:

– Jogosat szóltál, ó Iládz, szavadat megszívlelem, s többé nem teszek sem kicsit, sem nagyot eme esethez hasonlót, melyből csak azáltal kerültünk ki épen, hogy tanácskoztunk, tanakodtunk, s kikértük véleményét az okos, szerető és tisztán látó szellemeknek.

Azután a király busásan megjutalmazta Iládot, és hatalmába adta a brahmánokat, akik szerettei megöletését követelték volt, s az kardélre hányta őket.

Gyönyörűségben élt a király s a birodalom nagyjai, áldották Allahot, és magasztalták Kabárijunt végtelen tudásáért s kimagasló bölcsességéért, minthogy az ő tudománya révén menekült meg a király jámbor vezére és derék asszonya.

A REMETE ÉS A VENDÉG

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példázatot. Most mondj nekem példázatot arról, aki elhagyja annak művelését, ami hozzáillő, véle egyezik, és más után néz, de azt el nem érheti, s hoppon marad.

A filozófus így mesélt:

– Mondják, hogy Karh földjén élt egy jámbor, buzgó remete. Egyszer megszállt nála egy vendég. A remete datolyával kedveskedett neki. Miután mindketten ettek belőle, a vendég így szólt:

– Ó, mi édes ez a datolya, mi fölséges! Az én vidékemen, ahol lakom, nincs efféle. Bár lenne! – Majd így szólt: – Segíthetnél nekem abban, hogy szerezzek vesszőt, amit elültethetnék. Én nem vagyok ismerős a ti földetekén s annak lelőhelyein.

A remete így szólt:

– Nem válna javadra, terhet róna rád inkább. Lehetséges, hogy nem is egyezne a ti földetekkel. Meg aztán a ti vidéketeken sok a gyümölcs, semmi szükség még a datolyára is, ami egészségtelen, megterheli a szervezetet.

Majd így szólt:

– Nem számít állhatatosnak az az ember, aki olyat keres, amit nem találhat. Akkor vagy szerencsés sorsú, ha beéred azzal, amid van, és lemondasz arról, amit nem találhatsz.

Ez a remete beszélt héberül, s a vendégnek módfelett tetszett a beszéde. Nekibuzdult, hogy megtanulja, s napokon át törte magát vele. A remete így szólt hozzá:

– Kár lenne, ha elhagyván nyelvedet, s a héber szóra adva fejed úgy járnál, mint a holló.

– Az hogyan járt? – kérdezte.

A remete így mesélt:

– Mondják, hogy volt egy holló, aki meglátott egy foglyot, amint az szökdécselve járt. Igen megtetszett neki a fogoly járása, és fejébe

vette, hogy ő is megtanulja. Bármennyit törte azonban magát, nem volt képes tökéletesen elsajátítani, úgyhogy kedvét veszítette, s vissza akart térni saját megszokott járására. De bizony az már megromlott a fogoly járásától, s elváltozott, úgyhogy ő lett a legcsúfabb járású madár.

Azért hoztam föl neked eme példázatot, mert látom, hogy elhagytad természet adta nyelvedet, s a héber szóra adtad magad, ami nem egyezik veled. Félek, hogy el nem sajátíthatod, a saját nyelved viszont elfeleded, s visszatérvén népedhez, te leszel a legfogyatékosabban beszélő ember. Régen megmondták, hogy ostobának tekintendő az az ember, aki olyasmire adja a fejét, ami nem illik hozzá, tőle idegen, nem tanították apái s nagyatyái annak előtte.

A VÁNDOR ÉS AZ ARANYMÍVES

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példázatot, s most mondj nekem példabeszédet az olyan jó cselekedetről, amit rossz helyen alkalmaztak, és köszönetét vártak érte.

A filozófus így beszélt:

– Ó király, a teremtmények természete különböző, és nincs Allah teremtményei között, sem a négy lábon, sem a két lábon járók között, sem pediglen a szárnyas jószágok között külön az embernél. Mindazonáltal az emberekben együtt lakozik a jámborság és a feslettség. Találhatunk oly barmok és oly fenevadak és oly madarak, amelyek az embernél állhatatosabbak a hűségben, jobban védelmezik övéiket, hálásabbak a jótéteményért, és helyesebben sáfárkodnak vele. Az ésszel bíró lényeknek, királyoknak és egyebeknek helyesen kell alkalmazniuk a jó cselekedetet, nem pediglen olyanra tékozolni, aki nem tud élni vele, és nem tanúsít hálát érte. Nem szabad kegyükbe venniük senkit, csak miután kiismerték, és megbizonyosodtak hűségéről, szívbeli jóságáról, hálás mivoltáról. Nem ildomos, ha rokonukat részesítik jótéteményben pusztán az ő rokon volta miatt, holott érdemtelen a kegyre; viszont ne vonják meg a jótéteményt s az adományt a távolállótól, ha az védi őket magamagával és képességeivel, minthogy akkor az tudni fogja, mi jár a jótéteményért, hajlik a hálára a kegyességért, áldott tanácsadó léssen, jóval fizető, igaz, értő, ki a dicséretesre hajlik tettben és szóban. Mindaz, aki derék vonásairól ismeretes, és azokról bizonyosságot ad, érdemes a jótéteményre, méltó a kegyre és a megkülönböztetett bánásmódra. Bizony, bármi szíves és tudós orvos sem képes a beteget orvosolni, csak ha megszemlélte, megtapintotta ereit, megismerte természetét és bajának okát. Csak akkor lát az orvosláshoz, ha mindezt töviről hegyire ismeri. Így az ésszel élő lény nem választ ki és nem kegyel senkit, csak ha kipuhította. Aki az igazságosság hírére tör tapasztalás híján, az veszélybe sodródhat, és bukásnak, pusztulásnak tekinthet elébe. Mindamellet megeshetik, hogy az ember jót tesz a hitvánnyal, akinek háláját nem tapasztalta volt, a természetét nem ismerte ki, s mégis hálát és illendő viszonzást kap

tőle. Van úgy, hogy az ésszel élő óvakodik az emberektől, és senkivel szemben nem táplál bizodalját; foghat egy menyétet, beteheti az egyik ruhájába, és előhúzhatja a másiktól, mint az, aki madarat visz a kezén, s ha az zsákmányt ejt, élvezi a hasznát, és megeteti belőle. Úgy mondják, hogy az okos ember nem becsülheti le sem az alacsonysorút, sem a magasrangút, sem az emberek közt, sem az állatok közt, de érdemes megpróbálnia őket, és aszerint cselekednie, amit tapasztal tőlük. Erről szól eme példázat, amit egy bölcs mondott el.

– És az hogy volt? – kérdezte a király.

A filozófus így mesélt:

– Úgy beszélnek, hogy egyszer egy társaság ástott egy kútat. Ebbe a kútba belepottyant egy aranyműves, egy kígyó, egy majom és egy tigris. Arra ment egy vándor, belenézett a kútba, és meglátta az embert, a kígyót, a majmot és a tigrist. Így gondolkodott magában: „Keresve sem tehetnék túlvilági életemért nagyobb jót, mint hogy kiszabadítom ezt az embert ezek közül az ellenséges fenevadak közül.” Fogott hát egy kötelet, leengedte a kútba. A ürge majom rácsimpaszkodott és kijutott. Az ember leengedte a kötelet másodjára, akkor meg rátekeredett a kígyó, és kijutott.

Leengedte harmadjára is, ráfüggeszkedett a tigris, az ember felhúzta. Hálálkodtak neki az állatok jótéteményéért, és azt mondták:

– Ne húzd ki ezt az embert, hisz nincs hálátlanabb teremtmény az embernél, kiváltképp ennél az embernél.

Azután így szólt hozzá a majom:

– Lakhelyem egy hegyen van a Navadereht nevű város közelében.

– Én is ott tanyázom az erdőben ama város mellett – mondta a tigris.

A kígyó is megszólalt:

– Én pedig ama város falában lakozom. Ha egy napon arra vet a sorsod mifelénk, és szükséged lenne ránk, szólítsál minket, mi megjelenünk, és visszafizetjük neked azt a jót, amit velünk cselekedtél.

A vándor nem szívlelte meg, amit az emberi hálátlanságról mondtak neki, leengedte a kötelet, és kihúzta az aranymívest. Az leborult előtte, mondván:

– Nagy jót tettél velem, s ha egyszer jártadban-kelvedben Navaderehtbe vetődsz, keresd meg házamat. Aranymíves vagyok, nevem ez és ez, talán viszonzozhatom neked irántam való jószágodat.

Azzal az aranymíves elindult a városa felé, s a vándor is ment az útjára.

Történt pedig, hogy a vándornak dolga akadt abban a városban, s elindult arrafelé. A majom elébement, leborult előtte, megcsókolta a lábát, és így mentegetőzött:

– Nincs a majmoknak semmijük, de ülj le, amíg visszajövök. Elment, és jóízű gyümölcssel tért meg hozzá, elébe rakta.

Az ember evett belőle kedve szerint. Azután továbbállt, s amikor a városkapu közelébe ért, a tigris jött fogadására. Elébe vetette magát a földre borulva, és így szólt:

– Jót cselekedtél velem, nyugodj egy kevéske időt, amíg visszajövök hozzád.

Elrohant a tigris, néhány falon át berontott a király lányához, megölte, és elragadta az ékszereit. Odaadta a vándornak, aki nem is sejtette, hogy honnan valók. Így szólt magában:

– Ha ezek az állatok így fizettek jószágomért, mi lenne, ha elmennék az aranymíveshez. Ha éppen szorult helyzetben találnám, és nem lenne semmije, eladhatná ezt az ékszert, jól megkérné az árát, egy részét nekem adná, a többit megtartaná magának. Ő jobban ismeri az értékét.

Útnak indult a vándor, felkereste az aranymívest. Az megpillantván őt, szíves szóval üdvözölte, és bevezette házába. Amikor meglátta nála az ékszert, tüstént felismerte, minthogy ő készítette volt a király lányának. Így szólt:

– Pihenj meg, amíg ételt hozok neked, hisz ami a házamban van, nem méltó hozzád.

Azután kiment, és ekképp gondolkozott.

– Itt a nagy alkalom. Most megyek egyenest a királyhoz, értesítem őt, s ezáltal kegyet nyerek nála.

Elment a palota kapujába, és a királyhoz küldött ezzel az üzenettel:

– Nálam van az, aki megölte lányod, és elrabolta ékszereit.

A király tüstént elküldött a vándorért. Amint meglátta az ékszert, habozás nélkül parancsot adott, hogy a vándort kínozzák meg, vigyék végig a városon, és feszítsék keresztre.

A vándor sírásra fakadt, amikor ezt tették vele, és így kiáltott fel:

– Ha megszívleltem volna, amit a majom, a kígyó és a tigris mondott nekem az emberi hálátlanságról, nem jutottam volna ilyen balsorsra.

Ezt ismételte egyre. Meghallotta ezt a beszédet a kígyó, előjött fészékéből. Megismerte az embert, és megesett a szíve szerencsétlenségén. Ki is eszelte, mi csellel szabadíthatná meg. Fogta magát, elment, és megmarta a király fiát. A király összehívta a tudósokat, azok minden praktikát elkövettek vele, hogy meggyógyítsák, de hasztalan.

Azután a kígyó elment a dzsinn-húgocskájához, és rendre elmesélte neki, hogy mit tett érte a vándor, és milyen balsors érte. A dzsinn-lány megszánta az embert, elment a király fiához, megjelent neki álmában, és így szólt:

– Nem gyógyulsz meg mindaddig, amíg az az ember nem segít rajtad, akit igazságtalanul büntettetek.

A kígyó pedig elindult, bement a börtönbe a vándorhoz, és így szólt hozzá:

– Látod, óva intettelek attól, hogy ezzel az emberrel jól cselekedjél, de te nem hajlottál a szóra.

Átadott neki egy növényt, ami használ a kígyóméreg ellen.

– Ha majd jönnek érted, hogy orvosold meg a király fiát, itasd meg ennek a növénynek a nedvével, attól meggyógyul. És ha a király kérdez, mondj el neki mindent őszintén, és ha a magasságos Allah is úgy akarja – megmenekülsz.

A király fia elmondta apjának, hogy egy szózatot hallott: „Nem gyógyulsz meg addig, amíg nem orvosol a vándor, akit igaztalanul fogtak el.” A király hívatta a vándort, és megparancsolta neki, hogy gyógyítsa meg a fiát. Az így szólt:

– Nem jeleskedem az orvoslásban, de megítatom őt ennek a növénynek a nedvével, és Allah segedelmével meggyógyul.

Meg is itatta és az meg is gyógyult. A király örvendezett, és kikérdezte a vándort. Az elmesélte neki történetét. A király köszönetét mondott neki, és gazdagon megjutalmazta. Parancsot adott, hogy az aranymívest feszítsék keresztre. Így bűnhődött hazugságáért, hálátlanságáért, mivelhogy a jótettet galádsággal viszonzta.

A filozófus a királyhoz fordult:

– Az aranymíves rút cselekedete, hálátlansága a vándorral szemben, aki megmentette őt, és az állatok hálája, minek folytán megmenekült a haláltól – intő példa annak, aki megfontolja, tanulság annak, aki tanul belőle, példázat arra, hogy a jótett és nemeslelkűség csak a hű és a hálás teremtményt illeti meg, legyen az közeli vagy távoli. Ebben foglalható össze a józan megfontolás, a helyesre való törekvés s a helytelenek elvetése.

A KIRÁLY FIA ÉS TÁRSAI

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példázatot. Ha az ember nem éri el a jót csupán eszével, józanságával, megfontoltságával – ahogy állítják –, hogy van az, hogy tudatlan ember magas rangra és üdvre juthat, bölcs, okos embert pedig csapás és kár érhet?

Bajdabá így szólt:

– Miképpen az ember csupán a szemével lát és a fülével hall, akképpen a cselekvés csak türelemmel, ésszel és megfontoltsággal vihető végig. Mindazonáltal a végzet és az elrendelés győzedelmeskedik e fölött is. Ennek a példázata a király fiának és társainak története.

– Hogyan volt az? – kérdezte a király.

A filozófus így mesélt:

– Mondják, hogy egyszer összeverődött négy ember egy úton, az egyik egy király fia, a másik egy kereskedő fia, a harmadik egy előkelő férfiú szép arcú fia, a negyedik pedig egy földműves fia volt. Mindnyájan ínségben voltak, sok bajban és hányattatásban volt részük, s nem volt egyebük, mint az a ruha, amit a testükön viseltek. Gyaloglás közben a helyzetükről elmélkedtek. Mindegyikük saját természete szerint ítélte, aszerint, ami jót abból látott. A király fia így szólt:

– A világ minden dolga végzet és elrendelés. Ami az embernek elrendeltetett, az utoléri mindenképp. A dolgok legjobbika: türelemmel viselni az elrendelt sorsot és reá várakozni.

A kereskedő fia így szólt:

– Az ész az, ami a legjobb mindenek között.

Az előkelő férfiú fia így szólt:

– A szépség jobb annál, amit felhoztatok.

A földműves fia így szólt:

– Nincs jobb a világon, mint a munkában való szorgoskodás.

Amikor egy város közelébe értek – Matrún volt a neve –, leültek egy félreeső helyen, és tanácskozni kezdtek. Így szóltak a földműves fiához:

– Eredj, és keress nekünk kenyeret a mai napra szorgoskodással!

Felkerekedett a földműves fia, és olyan munkát kért, amivel négy személy számára szerezhethet kenyeret. Tudomására hozták, hogy abban a városban nincs drágább dolog a fánál, a fa pedig egy farszahnyira van.

A földműves fia útra kelt, kitermelt egy ölnyi fát, bevitte a városba, eladta egy dirhemért, és vásárolt rajta ételmelet. A város kapujára felírta: „Egy napi munka ára, ha az ember törí magát – egy dirhem.” Azután elment a társaihoz az eleséggel, és ettek.

Másnap azt mondták:

– Azon legyen a sor, aki azt mondotta, hogy nincs drágább a szépségnél.

Útra kelt az előkelő ember fia, hogy a városba menjen, és ekképp gondolkozott magában: „Én nem értek a munkához, ugyan miért menjek a városba?” Restellt visszatérni a társaihoz étel nélkül, arra gondolt hát, hogy megváltik tőlük. Addig ment, míg végül hátát egy hatalmas fának vetette, s erőt vett rajta az álom. Arra ment a város egyik főemberének a felesége, megpillantotta a fiút, és lenyűgözte a szépsége. Odaküldte a szolgálólányát azzal a paranccsal, hogy hozza a fiút hozzá. A lány odament, és megparancsolta a fiúnak, hogy kövesse úrnőjéhez. A fiú az egész napot nála töltötte a legfényűzőbb bőségben. Amikor eljött az este, az asszony ötszáz dirhemmel ajándékozta meg. Elment, és felírta a város kapujára: „Egy napi szépség ötszáz dirhemmel ér fel.” A pénzt elvitte a társaihoz.

Harmadnapra virradóra így szóltak a kereskedő fiához:

– Eredj, és keresd meg nekünk az eszeddel és kereskedéseddel a mai napra valót.

A kereskedő fia útnak indult, és addig ment, míg megpillantott egy áruval jól megrakott tengeri hajót, mely éppen akkor érkezett a partra. Egy csoport kereskedő igyekezett felé, vásárolni akartak az

árukból. Letelepedtek a hajó egyik sarkában, és tanácskozni kezdtek. Egyikük így szólt:

– Menjünk ma vissza, ne vásároljunk semmit, hogy az áru maradjon a nyakukon, s akkor olcsóbban fogják adni, s bár nagy szükségünk van rá, kevés pénzért megkapjuk.

A kereskedő fia az út ellenkező oldalán odament a hajótulajdonoshoz, és megvette tőlük az egész rakományt, száz dénárért hitelbe. Kinyilvánította, hogy áruit egy másik városba akarja szállítani. Amikor meghallották ezt a kereskedők, megijedtek, hogy kicsúszik a markukból az áru, és ezer dirhemet adtak neki azért, amit vásárolt, s ő a tulajdonosoknak való tartozását is áthárította rájuk. Vitte a nyereséget a társainak, és fölírta a város kapujára: „Egy napi ész ára ezer dirhem.”

Negyedik nap így szóltak a király fiához:

– Eredj most te, és keresd meg nekünk a mai napra valót végzetteddel és elrendeléseddel!

Elindult a király fia, eljutott a város kapujához, s ott leült egy padra.

Történt, hogy annak a vidéknek éppen meghalt a királya, s nem hagyott hátra fiút, sem más férfi rokont. Előtte haladt el a király temetési menete, s ő nem tanúsított gyászt. A többiek mindnyájan szomorúak voltak, így gyanússá vált a szemükben. A kapuőr becsmérlni kezdte, mondván neki:

– Ki vagy, te hitvány; mi hozott ide a város kapujához? Nem látjuk, hogy szomorkodnál a király halálán!

Azzal elkergette a kaputól. Amikor eltávoztak, visszament és leült a helyére. Az emberek eltemetvén a királyt, visszatértek. A kapuőr meglátta a fiút, feldühödött, és így szólt:

– Nem megtiltottam neked, hogy itt üldögélj?

Azzal megfogta, és tömlöcbe vetette.

Másnap összegyűlt a város népe, hogy megtanácskozzák, kit válasszanak királyukká. Mindnyájan méregették egymást, és különböző véleményeket hangoztattak. A kapuőr így szólt:

– Tegnap láttam egy fiút, ott ült a kapunál, és nem láttam, hogy velünk gyászolt volna. Szóltam hozzá, de ő nem felelt, erre elkergettem a kaputól. Amikor visszajöttem, láttam, hogy ismét ott ül. Erre börtönbe csuktam, félvén, hogy kém.

A város előkelőségei elküldöttek a fiúért. Előhozták, kikérdezték kiléte felől, s hogy mi hozta őt városukba. Így szólt:

– Én Favírán királyának fia vagyok. Amikor atyám meghalt, testvérem elkaparintotta előlem a királyságot, s én elmenekültem, mert féltettem életemet, s eljutottam ebbe az erdőbe.

Amikor a fiú elmondta eme körülményeit, ráismertek azok, akik jártak volt atyja földjén, és az egekig magasztalták atyját. Azután a főemberek a fiút választották királyukul, igen megnyerte tetszésüket.

Ama város népénél az a szokás járta, hogy az újonnan választott királyt fehér elefántra ültették, és körbehordozták a városon. Midőn vele is megtették ezt, meglátta a felírásokat a falon, és megparancsolta, hogy írják oda ezt: „A munkálkodás, a szépség, az ész, s minden jó vagy rossz, mit az ember elérhet a földön, csupán a hatalmas és magasságos Allah végzése és elrendelése. Ezt példázza ama kegy és szerencse, melyben Allah engem részesített.”

Azután dívánjába ment, elfoglalta a királyi trónusát, és elküldött társaiért, akikkel együtt volt, és maga elé állíttatta őket. Az ész bajnokát vezírei közé helyezte, a munkálkodás bajnokát pedig a földművelés irányítói közé. A szépség bajnokának nagy vagyont adományozott, és útjára bocsátotta, hogy hódítson a nők közt.

Azután összegyűjtötte birodalma tudósait, tiszta ítéletű férfiak, és így szólt hozzájuk:

– Társaim előtt bebizonyosodott, hogy minden jó, amivel a magasságos Allah ellátja őket, csakis végzet és elrendelés. Szeretném, ha ti is megtudnátok és meggyőződnétek efelől. Az, amit Allah nekem adományozott és előkészített számomra, merő elrendelés volt, nem szépséggel, nem ésszel, nem munkálkodással értem el. Midőn testvérem elűzött, még azt sem remélhettem, hogy a betévő falatot megszerezhetem, nemhogy ilyen rangot érek el. Nem is reménykedhettem ebben, hiszen láttam ebben az országban olyat, aki fölülmúlt szépségben és vonzerőben; olyat, aki buzgóbb a

munkálkodásban, solyat, aki tisztánlátásában határozottabb, mint én, mégis úgy hozta a végzet, hogy én nyerjek hatalmat Allah elrendeléséből.

A gyülekezetben egy sejk emelkedett föl, és szálegyenesen állva így szólt:

– Te az értelem és bölcsesség szaván szóltál. De az, ami téged idejuttatott, eszességed és szép értelmed. Beigazoltad rólad való vélekedésünket és beléd helyezett reménységünket. Megértettük, amit mondottál, és igazat adunk neked. Te érdemes vagy arra, amire Allah juttatott: a királyságra és a kegyre, ama ész és tisztánlátás révén, amit Allah adományozott neked. Az emberek legboldogabbika – evilágon és a túlvilágon –, akit Allah ésszel és tiszta értelemmel ruházott fel. Allah nagy jót tett velünk, hogy téged hozzánk vezérelt királyunk halála után, és kegyet nyertünk általad.

Azután egy másik vándorló sejk emelkedett fel. Áldotta és magasztalta a mindenható Allahot, majd így szólt:

– Mielőtt vándor lettem volna, szolgalegény voltam egy előkelő férfiúnál. Két dinárt kaptam tőle fizetségül. Úgy terveztem, hogy egyiket alamizsnára adom, a másikat megtartom magamnak. Kimentem a piacra, és ott megláttam egy pár búbosbankát egy vadásznál. Alkudni kezdtem rájuk, de a vadász nem volt hajlandó alább adni két dinárnál. Váltig unszoltam, hogy adja egyért, de ő megtagadta. „Megveszem az egyiket, s otthagynom a másikat” – gondoltam magamban. Aztán meggondoltam a dolgot, mondván: „Talán egy pár a kettő, hím és nőstény, s én elszakítanám őket egymástól.” Megsajnáltam őket, nekifohászkoztam, és megvettem őket a két dénáromért. Attól tartottam, hogy ha lakott területre viszem őket, még vadász kezére esnek, s nem tudnak elrepülni, mivel kiéhezettek és, legyöngültek, továbbá ki vannak téve a fertőző nyavalyáknak. Elmentem hát velük olyan vidékre, ahol sok a legelő és a fa, távol van az emberektől és a településektől. Ott eleresztettem őket, ők felröppentek, majd rászálltak egy termés borította fára. Amikor a csúcsára értek, köszönetét mondtak nekem, s hallottam, amint az egyik azt mondja a másiknak: „Ez a vándor megszabadított minket balsorsunktól, megmentett a pusztulástól, illő, hogy mi is viszonzozzuk jótettét. Ennek a fának a tövében van egy

korsó, telve dénárokkal. Vezessük nyomára, hogy elvihesse.” Én így szóltam nekik: „Hogyan lehetséges, hogy olyan kincs nyomára vezettek engem, melyet emberi szem nem lát, a hálót pedig nem láttatok meg?” Ők így feleltek: „Ha lecsap a végzet, elfordítja a szemeket, és elfedi a látást. De a végzet csak a kelepcéről fordította el szemünket, nem pedig a kincsről, melynek a te hasznodra kell válnia.” Ásni kezdtem, és kiemeltem a köcsögöt, tele dénárokkal. Jókívánságokkal halmoztam el őket, s így szóltam: „Allahnak legyen hála, aki tudomástokra hozta, amit ő lát, hogy miközben a levegőben repültök, elmondhassátok nekem, hogy mi van a föld alatt.” Ők így szóltak: „Ó, te értelmes lény, hát nem tudod, hogy a végzet mindent legyőz, azt senki át nem hághatja!”

Én hírül adom a királynak, amit láttam, és ha parancsolja, elhozom a kincset, és átadom a kincstárának.

A király így szólt:

– A tiéd az, a te számodra halmoztatott az fel.

A GALAMB, A RÓKA ÉS A GÉM

Dabsalím, a király, így szólt Bajdabához, a filozófushoz:

– Hallottam ezt a példázatot. Most mondj nekem példázatot arról az emberről, aki okos a más dolgában, de a sajátjában nem.

A filozófus így szólt:

– A galamb, a róka és a gém esete példázta ezt.

– Mi az ő példázatuk? – kérdezte a király.

A filozófus így beszélt:

– Mondják, hogy egyszer egy galamb egy óriási, égbe nyúló pálmafa csúcsán költött. Nekiállt fészket építeni, de csak nagy ügyel-bajjal, vesződéssel tudta a fészket a tojásai számára megrakni, minthogy oly igen magas volt a fa. Végül elkészült a fészekrakással, lerakta tojásait, és költeni kezdett. Amikor kikeltek a fiókái, odajött egy róka, aki sóváran leste azt az időt, ameddigre kikelnek a fiókái. Megállt a fa tövében, s ordítani kezdett. Addig fenyegetőzött, hogy fölmászik hozzá, ha nem dobja le a fiókáit, míg le nem dobta neki. Egyik nap, mikor új fiókái voltak, arra jött a gém, és leereszkedett a pálmafára. Amikor látta, hogy a galamb milyen szomorú és gondterhelt, megkérdezte tőle:

– Ó, te galamb, miért hogy ily búvalbéleltnek, összetörtnek látszol?

A galamb így felelt:

– Ó, te gém! Meg vagyok verve a rókával. Valahányszor fiókáim lesznek, idejön, fenyegetőzik, és ordítózik a pálmafa tövébenél. Én rettegek tőle, és ledobom neki a fiókáimat.

A gém így szólt hozzá:

– Ha legközelebb jön, hogy újra ezt csinálja, amit mondasz, mondd neki: „Nem dobom le a fiókáimat, mássz csak föl hozzám, tedd kockára az életed! Ha megteszed, és megeszed a fiókáimat, én elröpülök és megmenekülök tőled.”

Miután a gém imígy kioktatta a galambot, elröpült, és leült a folyó partjára. A róka pedig a megfelelő időben megjelent, megállt a

pálma alatt, és a szokásos módon ordítózni kezdett. A galamb azt felelte neki, amire a gém tanította. A róka így szólt:

– Áru!d el nekem, ki tanított téged erre?

– A gém tanított erre – felelt a galamb.

A róka elindult, s megtalálta a gémet a folyó partján, ott álldogált éppen. A róka megszólította:

– Ó, te gém, ha jobbról jön neked a szél, merre hajtod a fejedet?

– Balra – felelte a gém.

– És ha balról jön a szél, merre hajtod a fejedet? – kérdezte.

– Jobbra hajtom, vagy hátra – felelte a gém.

A róka tovább kérdezett:

– És ha minden irányból, mindenfelől fúj a szél, akkor hová teszed a fejedet?

A gém így felelt:

– A szárnyam alá dugom.

– Hogy tudnád a szárnyad alá dugni? – kérdezte a róka. – Nem hiszem, hogy az lehetséges volna.

– Dehogynem – felelt a gém.

A róka így szólt:

– Mutasd meg nekem, hogy csinálod! Életemre mondom, titeket, madarakat előnyben részesített Allah velünk szemben. Ti egyetlen óra alatt képesek vagytok annyira, amennyire mi egy év alatt, eljuttok oda, ahova mi nem jutunk el, és eldugjátok fejeteket a hideg és a szél elől a szárnyatok alá. Ez aztán nagyszerű dolog! Mutasd meg hát, hogy csinálod!

A madár szárnya alá dugta a fejét. A róka abban a pillanatban ráugrott, lecsapott rá, és összeroppantotta a nyakát. Azután így szólt:

– Ó, te önmagad ellensége! Okos vagy a galamb dolgában, és megtanítod a kibúvóra, a magad dolgában pedig kudarcot vallasz, eladdig, hogy ellenséged a hatalmába keríthet.

Azután megölte és megette.

BEFEJEZÉS

Amidőn a filozófus és a király idáig érkezett az eszmecserében, a király hallgatásba merült. A filozófus így szólt hozzá:

– Ó király, átéltél ezer évet, hét országon erőt nyertél, megkaptál minden eszközt, temérdek örömet, alattvalóid örvendezését, a végzet és az elrendelés segítő kezét. Tökélyre jutott benned a méltányosság és a tudás, elméd, szavad, szándékod fénylő, ítéletedben nincs fogyatékoság, szavadban nincs hiba és botlás. Egyesíted az erélyt és a lágságot, s nincs oly találkozás, melyben gyávának bizonyulnál, s nincs oly eset, melyben kishitűnek mutatkoznál.

Eme könyvben összegyűjtöttem neked a dolgok megvilágításának teljességét, s feleletet adtam azokra a kérdésekre, melyeket kiragadtál belőle. Átnyújtottam neked benne tudásom színe-javát, buzgón igyekeztem véleményemmel, szemléletemmel, értelmem teljével javadra szolgálni, jóindulatodat elnyerni az ész és a szellem megmozgatásával. Ezek voltak hát a jó tanácsok és intelmek, melyeket eléd tártam. Mindazonáltal a jóra készítő parancs nem üdvösebb, mint az engedelmeskedés annak, a tanácsadó nem illetékesebb a tanácsadásra, mint az, akinek tanácsot ad; a jóra tanító nem boldogabb annál, aki tanul tőle. Értsd meg ezt, ó király! Nincs erő és hatalom, csak a magasságos és mindenható Allahnál!

JEGYZETEK

A könyv bevezetése

A mesegyűjtemény keletkezésének legendás történetét mondja el. Ez a minden bizonnyal indiai eredetű bevezető az egyébként ismeretlen Bahnúd ibn Szavhánt, vagy más néven Ali ibn al-Sáh al Fáriszit jelöli meg szerzőjének. Utal arra is, hogy Kiszrá Anúsirván perzsa király a kézirat megszerzésére Burzavajhit, udvari orvosát küldte el Indiába.

Számos kéziratban ezután egy olyan fejezet következik, amely arról beszél, hogy Burzavajhi indiai küldetésének célja volt az is, hogy onnan egy csodálatos növényt hozzon Perzsiába.

Burzavajhi – a perzsa Burzóé név arab változata. (Lásd még Buzurdzsmihr alatt.)

Kiszrá Anúsirván – a perzsa Hoszrau Anúsirván szászánida uralkodó (531-579) nevének arabos változata. Uralkodása alatt Iránt jelentős indiai kulturális hatás éri.

Alexander, a Kétszarvú – (Iszkandar Dzu I-Karnajn), makedóniai Nagy Sándor neve a mohamedán hagyományban. Az elnevezés valószínűleg az ószövetségi Dániel könyvében leírt apokaliptikus látomásokon alapul. A Korán (XVIII, 82) is említi ezen a néven.

Burzavajhi indiai küldetése – Burzavajhi kiválasztásának, megbízatásának és indiai küldetésének legendás története. A fejezet valószínűleg perzsa talajon keletkezett, a pehlevi (közép-perzsa) fordítással egyidőben.

díván – arab (egyres feltevések szerint perzsa) eredetű szó, előbb nyilvántartási jegyzék, majd hivatal jelentéssel.

Horászáni ritkaság – Horászán Perzsia északkeleti tartománya az Amudarja (Oxus) és a Hindukus között.

Buzurdzsmihr – a perzsa *Buzurgmihr* arab változata. Az iráni és arab szerzők hagyománya szerint Hoszrau Anúsirván szászánida uralkodó kiváló képességű minisztere. A szászánida kor népi hagyományának is népszerű szereplője, kétséges történelmi

voltáról, illetve Burzóéval (lásd fent) való azonosságáról több feltételezés látott napvilágot.

Ibn al-Mukaffa bevezetője – a jeles arab fordító valóságos magyarázatát adja a könyv keletkezésének, s öt kis történettel szemlélteti az állatmesék szimbolikus értelmét, utalva arra is, hogy élük tulajdonképpen az uralkodók és környezetük ellen irányul.

Burzavajhi

E fejezetet a bemie foglaltak tanúsága szerint Burzavajhi, Hoszrau Anúsirván, szászánida uralkodó udvari orvosa készítette, előszónak szánva a pehlevi (középperzsa) fordításhoz. Az önéletrajzi jellegű bevezetőt Buzurdzsmihr, Hoszrau Anúsirván vezírje – valószínűleg a szerző iránti tiszteletből – saját kézjegyével látta el. Életének elmondása mellett részletesen kitér aszkétikus útkeresésére és a vallások bizonytalanságára, ami feltehetőleg nem Burzavajhitól származik, hanem Ibn al-Mukaffának tulajdonítható betoldás.

Az oroslán és a bika

A Kalíla és Dimna legterjedelmesebb fejezete, amely a hitvány és erkölcstelen udvaroncok által könnyen befolyásolható uralkodó és a kegyeiért minden eszközzel küzdő, gátlástalan kegyeltek példázatát adja. A kerettörténetbe tizenhárom kisebb történet, példázat ágyazódik.

Kohl (kuhl) – az antimonit (Sb_2S_3) nevű és az ólom galenit (PbS) és anglezit ($PbSO_4$) nevű érceinek népies arab elnevezése. Ezek mindegyikét, de különösképpen az antimonitot, minthogy nagy finomságú por nyerhető belőle, ősidőktől használják a Közel-Keleten arcfestékként, elsősorban a szemhéjak festésére. A kohlot rózsavízzel megnedvesített pálcika segítségével viszik fel a szemhéjra. E kozmetikai eljárás, mint annyi más hasonló is, minden bizonnyal az ókori egyiptomiaktól került át az arabokhoz. A középkorban a *kohl* szót Paracelsus önkényesen a bor legnemesebbnek tartott alkotórészének, a szesznek jelölésére használta, majd a kifejezés *alkohol* formában lassan egész Európában meghonosodott. Valószínű, hogy az alkoholt legelőször a XII. században Európában állították elő, minthogy a XIII. század előtt a muszlimok nem rendelkeztek olyan berendezéssel, amely az

alkoholtartalmú oldatok desztillációja során eltávozó gőzök megfelelő hűtését lehetővé tette volna.

Kádi – kádinak nevezik a mohamedán törvénykezés alapján polgári és büntetőjogi kérdésekben döntő bírót. A mohamedán Keleten már nagyon korán kettős jogszolgáltatás volt érvényben, amelyet, nem indokolatlanul mint „papi” és „világi” bíráskodást szoktak megkülönböztetni. Az előbbinek – melynek képviselője a kádi – hatáskörébe a család- és öröklésjogi kérdések, valamint a kegyes alapítványokkal kapcsolatos jogi ügyek tartoznak. Minden más ügy, a Keleten általában elterjedt felfogás szerint, a világi hatóságok mint laikus jogszolgáltatók hatáskörébe tartozik.

Sejk – eredetileg olyan férfiút jelöl, aki koránál fogva érett megfontolásra képes, s általában már ötven esztendő elmúlt. Az iszlám kortól kezdve rendszerint a valamilyen világi vagy lelki hatalommal bíró előjárók címe, s egyben udvarias megszólítása.

Ratl – az iszlám előtti korból származó, vidékenként és koronként változó súlymértékegység. Damaszkuszban a középkorban 600 dirhemnek (lásd alább), Aleppóban 720 dirhemnek felelt meg. Jelenleg Egyiptomban 449,28 gr-nak, Szíriában 3,202 kg-nak, Bejrútban és Aleppóban 2,566 kg-nak felel meg.

Dimna vizsgálata

Az oroszán és a bika fejezetében Dimna saját érdekeinek útját egyengetve, ékesen megírt, szofizmákkal megtűzdelt beszédekben fejtette ki amorális morálját. Gaztette tehát nem maradhat büntetés nélkül, s ezt ismerteti velünk az elítéléséről szóló fejezet, amely valószínűleg Ibn al-Mukaffa által írt kiegészítés. Erre utal az oroszán és a bika történetének végén az, hogy csupán egyetlen rövid mondat jelzi – s bizonyára ezt az új fejezet előkészítésére szintén az arab fordító szúrta be-, hogy Dimna utóbb el fogja nyerni megérdemelt büntetését.

Marzubán – a perzsa marzbán arab változata. A marzubán címet viselték a szászánida Perzsiában a provinciák, s különösen a határprovinciák irányításával megbízott helytartók.

Balhi nyelv – Balh a mai Afganisztán északi részén található város. Az ókorban (Bactria néven) és a középkorban fontos szerepet

játszott egyrészt az India és Kína, másrészt a Turkesztán és Irán felé vezető kereskedelmi út egyik csomópontjaként.

Az örvös galamb

Ahogy az oroszlán és a bika története, úgy ez a példázat is megtalálható a Pancsatantra előzményében. Az író a patkány önéletrajzi elbeszélésében éles, de meglehetősen naiv bírálóként részesíti kora társadalmát, minden baj okául a pénzt és a gazdagság iránti vágyat jelölve meg.

Dinár – a korai iszlám korszak arany pénzegységének neve, a szó a görög *denarion*-ból (latin *denarius*) származó átvétel. Eredetileg ezüstpénz volt, később azonban a solidusszal, illetve *denarius aureus*-szál lett azonos jelentésű. Az arabok már az iszlám előtt jól ismerték és használták. Súlya és tisztasága sokat változott a történelem során. Ma több arab ország (Irak, Kuwait, Jordánia) és Jugoszlávia hivatalos pénzegysége.

Dzsinn – mohamedán felfogás szerint a dzsinnek olyan gőzből és lángból teremtett értelmes lények, amelyeket az ember általában nem észlel. A legkülönbözőbb formákban ölthetnek testet és nehéz feladatokat is el tudnak végezni. A Korán szerint (LV, 14) füstmentes tűzből származnak, szemben az emberekkel és az angyalokkal, akik agyagból és fényből lettek. Az iszlám előtti Arábiában a dzsinnek a sivatagban lakó nimfák és szatírok voltak, s a természetnek az ember által még nem ismert és félelmetes világát képviselték. A hivatalos iszlám a dzsinnek létezését teljes mértékben elfogadta, és sajátos demonológiai rendszert dolgozott ki. A dzsinnek jelentős szerepet játszanak a néphagyományban, s a talizmánokkal való kapcsolatukról és csodálatos erejükről szóló folklorisztikus irodalom ma is nagy népszerűségnek örvend a Közel-Keleten.

A bagoly és a holló

Ez a mese ugyancsak a Pancsatantra előzményéből származik. A kerettörténet – a baglyok és a hollók harca – nyolc további kis példázatot foglal magában.

A majom és a teknőc

Szintén indiai eredetű történet.

A remete és a menyét

A hebehurgyaság gyümölcséről szóló történet ugyancsak indiai eredetű, akárcsak a keretében elmondott csattanós példázat, amelynek végső forrása egy szanszkrit mesegyűjtemény, a Vétálapancsavimsatika (a Hulladémon huszonöt meséje). Az utóbbival megegyező meseszövevű történet számos más nép folklór-kincsében is található.

Dzsurdzsán – a perzsa *Gurgán*, a Káspi-tenger délkeleti sarkánál fekvő, ókori nevén Hyrcania tartománynak arab neve.

A patkány és a vadmacska

A patkány és a macska története a nagy szanszkrit eposzból, a Mahábháratából került a mesegyűjteménybe.

A király és a Fanza madár

Az elnyújtott és laposan taglalt történet a Kalíla és Dimna egyik gyengébb meséje. Formailag erőltetett, tartalmilag negatív nézetek hordozója, minthogy mondanivalója a végzetszerű véletlen hangsúlyozásában merül ki.

Az oroszlán és a sakál

Itt az oroszlán és a bika meséjéhez hasonló motívummal találkozunk. A satirikus történet a könnyen rosszra hajló király és hitvány környezete példázatát adja, ezúttal tragikus színezet nélkül.

Mihráb – a mecset belső falának Mekka irányába mutató mélyedése. Eredetét részben keresztény, részben buddhista hatásokra vezetik vissza. Az iszlám világban az omajjád kalifátus (661-750) alatt jelenik meg, amikor a keresztény építőművészet hatása alatt a nagyszabású mecsetépítkezések megkezdődnek. A mihráb megjelenése előtt a mekkai irányt festéssel vagy vésett kőlappal jelölték.

Iládz, Biládz meg Iraht

A történet indiai eredetére világosan utal, hogy láthatjuk benne annak az V. századi Indiában lejátszódó társadalmi forrongásnak a tükröződését, amely ideológiai síkon a brahmanizmus és a buddhizmus közötti harcban fejeződött ki.

Nihávend – város Iránban, Hamadán, az ókori Ecbatana közelében. 641-ben Nihávendnél arattak az arabok döntő győzelmet a szászánida perzsa birodalom felett.

A remete és a vendég

E rövid és jelentéktelen történet valószínűleg Ibn al-Mukaffától, a középperzsa változat arab fordítójától származik.

A vadász és az aranymíves

Az erősen népmeseízű, színes, fordulatos történet eredetileg az első fejezet részét alkotta. A számos arab elem arra utal, hogy a mese eredetét a Közel-Keleten kell keresnünk.

A király fia és társai

A sors hatalmát, a mindennek felett álló vak véletlent hirdeti a mese. Tartalmi és formai vonásai alapján, az előbbi meséhez hasonlóan, az arab kultúrtörténetben kereshetjük eredetijét.

Farszah – perzsa távolságmérték. Eredetileg az a távolság, amelyet gyalogosan egy óra alatt lehet megtenni. Hérodotosz szerint egy farszah 30 stadionnal egyenlő, ahol is nem az attikai, hanem a 198 m-es babülóniai-perzsa stadiont kell érteni, s így az ókori farszah 5,94 km-nek felel meg. Később hosszú ideig 5,985 km volt, majd a modern időkben rögzítették hivatalosan 6 km-ben.

Dirhem – eredetileg a görögöktől átvett súly- és pénzegység. Ezt a nevet viselte az arab pénzrendszer ezüst egysége az iszlám megjelenésétől a mongol kor végéig. Ma több arab ország pénzegységének, ill. váltópénzének neve.

A galamb, a róka és a gém

Történet arról, aki biztos tanáccsal szolgál másnak, de maga mégis kelepcébe esik.